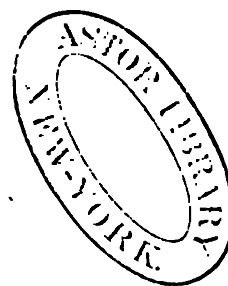

SKANDINAVISKA NORDENS UR-INVÅNARE,

ETT FÖRSÖK I KOMPARATIVA ETHNOGRAFIEN

OCH

ETT BIDRAG TILL MENNISKOSLÄGTETS UTVECKLINGS-HISTORIA:

AF

S. NILSSON.

FÖRSTA DELEN,

INNEHÅLLANDE BESKRIFNING ÖFVER DE VILDA UR-FOLKENS REDSKAP, HUS, GRIFTER OCH LEFNADSSÄTT M. M. SAMT UTKAST TILL BESKRIFNING ÖFVER EN I FORNTIDEN HIT INFLYTTAD KIMBRISK KOLONI.

MED VID PASS 280 LITHOGRAFIERADE FIGURER.

LUND,
TRYCKT UTI BERLINGSKA BOKTRYCKERIET,
1838—1843.

Repair No. 405/062

Till

Hans Majestät

Konung CARL XIV JOHAN.

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Då inför Eders Kongl. Majestäts Thron jag dristar nedlägga denna ethnografiska undersökning, värdes Eders Kongl. Majestät anse det som en ringa gärd af den innerliga tacksamhet,

hvilken ej mindre vetenskapsidkaren än undersåten är skyldig Eders Kongl. Majestät. Freden är vetenskapernas och konsternas naturlige bundsförvandt: under dess spira går den allmänna bildningen och den lärda forskningen sin ostörda, följdrika gång. Det är genom Eders Kongl. Majestäts segrande svärd och omtänksamma statsklokhet som Skandinaviens halfö åtnjuter en långvarig freds välsignelser. De frukter dem Forskaren, Skalden, Slöjdidkaren frambära på Fäderneslandets altare, äro derföre på samma gång offer åt de nordiska Brödralandens fredsälle Konung.

Det Skandinavien, som nu gläds att hylla Eders Kongl. Majestäts ärorika Krona, har en rik, för menniskoslägtets utvecklingshistoria betydelsefull forntid. Jag har försökt att inblicka i det dunkelgråa fjerran, bortom Sagan och Traditionen, och resultaterna af detta försök, har jag nedlagt i närvarande arbete, innerligt öfvertygad derom att ju mer det förflutna genom forskningen upplyses, i desto större förklaring står äfven det närvarande. Jag skall skatta mig lycklig om detta mitt företag, hvilket Eders Kongl. Majestät genom huldrik Ynnest framkallat, icke anses alldeles oförtjent af Eders Kongl. Majestäts Höga och Nådiga Bifall.

Med djupaste vördnad, trohet och nit framhärdar

Stormäktigste Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Majestäts

underdånigste tropligtige tjenare

och undersåte

S. NILSSON.

FÖRORD.

I sammanhang med undersökningar i Skandinaviens Fauna har jag kommit att företaga närvarande arbete om den Skandinaviska Nordens Urinvånare. *Också stå dessa ämnen med hvarandra i närmare samband, än vid första påseende torde synas.*

Till en fullständig kännedom af ett lands Fauna hörer äfven den naturhistoriska kännedomen af dess invånare; och till en fullständig kunskap om de Faunans tillhörigheter, som äro föremål för jagt och fiske, hörer äfven kännedomen af dessa yrken sjelfva och af de redskap, som för dem användas.

Skandinaviens äldsta invånare måste, såsom alla råa folk under ett hårdt klimat, hufvudsakligen hafva lifnärt sig af fiske och jagt. Går den nordiske Faunisten tillbaka i tiden så långt han kan med undersökningen om jagtens och fiskets historia i det land, hvars Fauna han beskrifvit, så stannar han ej förr än vid landets äldsta urfolk, hvilket framför andra måste hafva, såsom hufvudnäring, idkat fiske och jagt.

Antingen man således betraktar ämnet såsom innefattande bidrag till utredandet af de olika menniskostamnarne och deras förbredning öfver jorden, eller såsom bidrag till historien om den råa naturmenniskans lefnadssätt; så tillhör det onekligen Naturhistorien mer än någon annan Vetenskap och står i den närmaste beröring med landets Fauna. Också skall jag, för ämnets utredande, använda samma method som numera användes i alla naturvetenskapens delar, nemligen den comparativa methoden. Genom dess användande har naturforskaren framträngt till säker och obetviflelig kunskap om en längesedan förgången organisk verld: samma method, rätt använd, måste äfven förmå att skaffa oss säker kunskap om det folk, som härstädes lefvat och verkat och försvunnit, innan ännu Historien började tala i Norden.

Med Skandinaviens Urinvånare *förstår jag icke blott de första menniskor, som inflyttat eller ursprungligt funnits i landet, utan alla dem, som lefde här under hela*

den tid som föregick Historiens; jag förstår således dermed ***Skandinaviens förhistoriska folk****, dessa må hafva tillhört en eller flera stammar. Genom de undersökningar jag här företager, har jag således för afsigt att utreda och besvara följande frågor:*

1:o Har den så kallade götiska folkstammen, som nu bebor hela Skandinaviska halfön (med undantag af dess nordligaste del) och som är den enda, Historien härstädes känner, varit den första och enda, som bebott denna del af Europas Nord? Eller

2:o Har den närvarande folkstammen hit invandrat och förträngt eller eljest utrotat ett äldre folk; och, i det fallet, hafva landets förhistoriska invånare tillhört en eller flera stammar? Och i senare fallet:

3:o Ha dessa bott här samtidigt eller efter hvarandra?

4:o Till hvilken stam hörde det äldsta, till hvilken det näst äldsta folket? Hurudant lefnadssätt förde de och på hvad grad af bildning stodo de?

Ehuru bestämda och på bevis grundade svar på dessa frågor icke torde sakna allt interesse för Historien, så kan historien dock icke sjelf lemna bidrag till deras besvarande, just af det enkla skäl att de tillhöra tider, som Historien icke minnes och om hvilka till och med de långt äldre Fornsagorna blott ha orediga reminiscenser att förtälja. Vi hafva derföre inga andra säkra medel att erhålla kunskap om denna i mörker höljda tid än att, efter den comparerande Naturforskarens method, undersöka de i jorden funna qvarlefvor efter det folk, som då lefde och verkade. Dessa qvarlefvor bestå dels i nämde folks redskap, dels i dess murade grafkamrar och dels i dess ännu bibehållna skeletter och hufvudskålar, som tillika med redskapen, ligga förvarade i grafkamrarna.

En noggrann och comparativ undersökning af alla dessa fornsaker skall utan tvifvel leda till bestämda svar på de förut framställda frågorna. Hufvudskålarna skola, genom jemförelse med nu lefvande folkstammars, ådagalägga hvilken stam de tillhört; och redskapen skola lära oss hvad lefnadssätt de menniskor, som begagnat dem, fört, och på hvad grad af bildning de stått.

För redighetens skull vilja vi derföre indela våra undersökningar i fyra hufvudstycken:

Det ***första*** *skall innefatta en* ***jemförelse mellan de i jorden hos oss funna fornsaker af sten, djurben m. m. och de redskap, hvaraf vilda folkslag ännu begagna sig.***

Det andra: *en* ***jemförelse mellan de hufvudskålar, som finnas i forngrifterna och dem, som tillhöra nu lefvande folkstammar.***

Det tredje: en jemförelse mellan våra uråldriga grafkamrar och en ännu lefvande vild folkstams boningshus.

Det fjerde: en jemförelse mellan vår fornsagas fabelaktiga berättelser om den sagoberättande folkstammens förhållande till troll, dvergar och jettar m. fl. och pålitliga resebeskrifvares berättelser om förhållandet mellan råa urfolk och invandrande äfven obildade folkstammar; — och till slut skall lemnas det resultat, hvartill alla undersökningarne fört.

Man finner häraf att jag försökt bana mig en annan väg, än den hittills följda, för att erhålla kunskap om landets förhistoriska tid och dess första invånares tillstånd, bildning och lefnadssätt. Det synes otvifvelaktigt att ju flera olika former ur forngrifterna och ju flera redskap, tillhöriga ännu lefvande folk, man har att jemföra, desto bestämdare och säkrare kan det resultat blifva, hvartill man kommer genom den anställda jemförelsen. Äfvenså är det tydligt att ju flera folkstammars hufvudskålar man har att jemföra med dem, som finnas i forngrifterna, desto säkrare kan man inse till hvilken folkstam dessa sistnämnda hafva hört.

Af denna anledning anser jag mig här böra i korthet omnämna de Samlingar, hvilka jag, i ett eller annat af dessa hänseenden, redan haft tillfälle att genomgå.

Den största samling af vilda folkslags redskap, som jag hittills sett, förvaras i British Museum i London. Genom den frikostighet, hvarmed Föreståndarne för denna kolossala och i sitt slag egna Inrättning, tilläto mig att för beskrifning och afritning begagna de deri förekommande ethnographiska skatter, har jag kommit i tillfälle att här framlägga åtskilliga, ännu någonstädes på jorden begagnade redskap, som äro antingen helt och hållet lika eller åtminstone fullkomligt analoga med dem, som hos oss uppgräfvas ur forngrifterna. De figurer jag lemnar af föremål i British Museum äro ritade af den yngre H:r Sowerby. — Litterära och Naturhistoriska Sällskapet i Bristol eger äfven en ethnographisk Samling, som jag för samma ändamål fått begagna. Likaledes har jag genomsett de herrliga ethnographiska samlingarne i Louvern, i Paris. Herr Rödings samling i Hamburg innehåller också åtskilligt i detta hänseende interessant. Äfvenså Herr Stokes enskilta samling i London och H:r Prevost's i Paris. Kongl. Museum i Köpenhamn hyser äfven åtskilligt hit hörande; likasom K. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Academiens Museum i Stockholm. Min enskilta samling af dessa konstalster är ännu inskränkt, men dock instructiv.

En anmärkning kan jag ej underlåta: att detta slags Samlingar ännu merendels betraktas från samma synpunkt som man betraktade Naturaliesamlingarne för ett sekel sedan, eller blott och bart som kuriositeter. Först då man i dem ser

bidrag till jemförelsen mellan de folk, som ännu lefva och dem som för lång tid sedan upphört att finnas, erhålla de ett vetenskapligt värde och ett högre intresse.

De samlingar af Nordiska fornsaker, som jag hittills haft tillfälle att bese, äro följande: Antiquitets Museum på Christiansborgs Slott i Köpenhamn; Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Academiens Museum i Stockholm; Antiquitets-samlingen på historiska Museum i Lund; afl. Prosten Hofverbergs samling i Barsebäck; Prosten M. Bruzelii i Löderup; en afdelning af British Museum i London; Antiquitets-samlingen i Kiel; Academiens Antiquitets-samling i Upsala samt Professorn J. H. Schröders enskilta samling derstädes.

I Christiania finnes en rik samling af Norrska fornsaker, hvilka jag dock ännu icke haft tillfälle att bese. Samma förhållande är med H:r Provincial Läkaren Doktor Ekmans ganska betydliga samling i Calmar och med ett par andra i Carlskrona.

Hvad min enskilta samling beträffar, torde jag äfven derom böra lemna någon underrättelse. Sedan jag öfvertygat mig derom att våra fornsaker af sten och ben icke voro, hvad man förr trodde, våra götiska Förfäders stridsvapen och offerredskap, utan deremot verktyg, tillhöriga ett förhistoriskt folk, som lefvat i naturtillståndet och mest lifnärt sig af fiske och jagt, och att följaktligen undersökningarna om dem närmast tillkomma Naturalhistorien;*) företog jag mig att för nämnde undersökningar bilda en samling af alla de olika fornredskap af ben och sten, jag kunde förskaffa mig. Då det hufvudsakligen är denna, som satt mig i tillfälle att utgifva närvarande verk, helst med undantag af några få figurer öfver fornsaker, originalerna till alla de andra finnas i nämnde samling; så anser jag för en angenäm pligt att här offentligt tacka dem, som mer eller mindre bidragit till dess förökande.

Academie-Docenten Herr Magister A. Borgström har, lifvad af vetenskapligt interesse för ämnet, med rastlös verksamhet bidragit till dess utredande. Utom åtskilliga mindre allmänna stenverktyg från olika trakter af Provinsen, har M:r Borgström isynnerhet riktat samlingen med en stor del egna märkvärdiga former, hvilka i mängd förekomma i nordöstra kusttrakterna af Skåne. Det är denna upptäckt, som först ledt uppmärksamheten på ett förhållande, som framdeles skall utvecklas, att der nemligen finnes en tydlig formolikhet hos fornredskapen i olika trakter af landet, och af hvilket förhållande vigtiga slutsatser kunna dragas. — H:r Jägmästaren E. Torslow har, med utmärkt frikostighet, tillåtit mig att ur dess rikhaltiga och särdeles vackra samling välja allt hvad jag ansett kunna bidraga till upplysning i ämnet.

*) Mitt första utkast i detta ämne finnes infördt i Inledningen till Skandinavisk Fauna. Lund 1835 sid. XXI.

H:r **Torslow** *har, likasom Magister* **Borgström**, *riktat min samling med åtskilliga former, som jag hittills icke sett i någon annan. Bland den senares utmärktare skänker må nämnas originalerne till Pl. II. fig.* **15, 16**; *Pl. III. fig.* **24, 32**; *Pl. VI. fig.* **79** *m. fl.; bland den förres, originalerne till Pl. V. fig.* **59**, *Pl. VIII. fig.* **101**, *o. s. w. — Äfven Studeranden J.* **Åkerman** *har meddelat mig några särdeles upplysande pjeser, funna uti och vid Krankesjön vid Silfåkra t. e. en metkrok af flinta (Pl. VII. fig. 87), en knacksten (Pl. VIII. fig. 94), som genom sin tydlighet upplyst mig om betydelsen af en hel räcka af former, hvilka man förut gissningsvis och utan all grund kallat slungstenar; m. fl. — Studeranden* **Osberg** *och H:r* **Martinsson** *hafva hvardera (bland andra stenredskap) lemnat mig en verklig slungsten, till formen lik de forngrekiska af bly. — Prosten* **Psillander** *och Häradsskrifvaren* **Andersson** *hafva hvardera lemnat, bland annat, en uråldrig jordhacka, (en form, som jag icke sett i någon antiquitets-samling) den förres gjord af sten, den sednares af ett elghorn. — Dessutom har jag erhållit flera eller färre hithörande fornsaker af: H:r Magasinsförvalt.* **Zickerman**; *Häradsprosten* **Kinberg**; *Ingenieur* **Rosengren**; *Prosten* **Lundegård**; *Prosten* **O. Bolméer**, *Studer. Grefve* **Ehrensvärd**; *Stud.* **Nohrborg**; *Comminist. Cand.* **Grönvall**; *Insp.* **Nyman**; *Rådm.* **Gyllich**; *Fru* **Borgström**; *H:r Ryttm. Gref.* **T. Thott**; *Öfverste Kammarjunk. Frih.* **Gyllenkrook**; *Fanjunk.* **Ström**; *Mams.* **M. Berg**; *H:r Auditeur* **Möller**; *Mams.* **Lundegård**: *H:r Cand.* **Swedenborg**; *Quartern.* **Wiberg**; *Insp.* **Ask**; *Kyrkoherd.* **Olin**; *Audit.* **Bruun**; *Cand.* **Claëson**; *Öfverjägm.* **Oterdahl**; *Stud.* **Pommer**; *Comminist.* **Björk**; *Acad. Adj.* **Lindblom**; *Kapt.* **Retzius**; *Mag:r* **Risberg**; *Audit.* **Lundberg**; *Acad. Adj.* **Sundewall**; *Mag:r* **Roth**; *Stud.* **Angelin**; *Stud.* **Böös**; *Prost.* **Jean Bruzelius**; *Cand.* **Löfdahl**; *Kyrkoh.* **Lundius**; *Kyrkoh.* **Sjöberg**; *Prost.* **Larsén**; *Quarterm.* **Norberg**; *Tract.* **Petersson**; *Brukspatr.* **af Hisinger**; *Grefve* **Stenbock**; *Lagman* **Sylvan**; *Comminist.* **Carlsson**; *Ingenieur* **Falkman**; *Stud.* **Almén**; *Insp.* **Jeppsson**; **Mårten Hansson** *i Slimminge; Prosten* **Hofverberg**; *f. d. Riksdagsm.* **Matthis Nilsson** *i Råby; f. d. Riksdagsm.* **Anders Nilsson** *i Totterp;* **Jöns Broddasson** *d. s. st. Cand.* **Ringius**; *Kammarh.* **v. Hauswolf**; *Pastor* **Wallengren**; *f. d. Riksdagsmannen* **Måns Mattisson** *i Hassla; Klock.* **Carlström**; *Stud.* **Björk**; *Gästg.* **Giertz**; *Stud.* **Isberg**; *Stud.* **Berggren**; *Frih.* **N. Gyllenstjerna**; *Kapt.* **Boheman**; *Major* **Callerholm**; **Prosten Adrian**; *Gästgifv.* **Olsson** *i Blekenåsa; m. fl.*

Bland de samlingar af olika folkslags hufvudskålar, som jag hittills haft tillfälle att undersöka, utmärka sig isynnerhet Chirurgiska Academiens i London (det förra Hunterska Museum) och Kabinettets för Comparativa Anatomien i Jardin des plantes, i Paris. Några mindre samlingar har jag sett i Danmark och i Sverige, der också de största serier förvaras af Grönländska och Lappska hufvudskålar.

Beträffande samlingar af fornskallar, så har man icke länge varit betänkt på att tillvarataga dessa. Det är först i senare åren, man börjat anlägga dylika samlingar. Väl har man funnit en mängd fornskallar, äfven hos oss, i Westergötland, Bohuslän, Skåne m. fl. st., men de hafva, så vidt jag vet, icke blifvit förvarade. Dock såg jag för flera år sedan några, som blifwit uppgräfda ur en half-

korsgraf vid Qvistofta. Dessutom har jag sett åtskilliga funna i Danmark, och hvaraf några här blifva beskrifna och afteknade.

I det ämne, jag vill afhandla, nemligen förklaringen af våra äldsta fornsaker, har jag visserligen sett åtskilliga skrifter både på Svenska och på fremmande språk; men jag får öppet tillstå att största delen af dem icke tillfredsställt mig, och det af skäl, som framdeles skola ådagaläggas. Dock får jag lika öppet och med sann erkänsamhet förklara att den bästa Afhandling, jag i detta ämne läst, är H:r Cancelli-Rådet Chr. Thomsens: Om Nordiske Oldsager af Steen, införd i första Bandet af Nordisk Tidskrift for Oldkyndighed. Kjöbenh. 1832. sid. 421 o. följ. Denna afhandling, som jag icke kände då jag skref mitt lilla utkast i Inledningen till Faunan, och som jag först under tryckningen deraf lärde att känna, är till tiden den första, hvari, enligt min öfvertygelse, ämnet i sin helhet blifvit från riktig synpunkt betraktadt. Om jag derföre någon gång i detta Arbete anmärker, hvari mina åsigter i en eller annan enskilt del af ämnet afvika från Herr Thomsens, så hindrar detta icke att ju våra åsigter, i det hela taget, äro lika. Äfven får jag med tacksamhet erkänna den utmärkta liberalitet, hvarmed Cancelli-Rådet Thomsen låtit mig för undersökningar begagna det särdeles rika Köpenhamnska Museum, — säkert det största publika i sitt slag — som mest genom H:r Thomsens upplysta nit tillkommit och allt jemnt tillväxt, samt genom dess outtröttliga verksamhet ordnats och förskönats.

H:r Professor Eschricht, likaledes i Köpenhamn, har undersökt de hufvudskålar, som förekomma i våra gamla grafhögar och deröfver skrifvit en ganska interessant Afhandling i Dansk Folkeblad för den 15 Septemb. sistlidet år. Ehuru resultaterna af Herr Eschrichts undersökningar icke instämma med dem, till hvilka jag trott mig hafva kommit, skall dock äfven jag göra H:r Eschricht den rättvisan, som säkert hvarje vän af fornforskningen tillerkänner honom, att hans särdeles väl skrifna Afhandling var ett ord i sinom tid och att den gagnat derigenom att den väckt uppmärksamheten på ett för vetenskapen ganska vigtigt och interessant ämne, som förut icke varit undersökt. Jag är af den öfvertygelsen att H:r Eschrichts Afhandling, införd i ett Blad, som allmänt läses af den bildade delen af Danska folket, redan haft och länge skall hafva den följd att en mängd materialier blifva samlade för framtida noggranna undersökningar, hvilka utan tvifvel skola föra till bestämda och öfvertygande resultater. — Äfven anser jag för en kär skyldighet att här offentligt tacka Prof. Eschricht för dess frikostiga beredvillighet att förskaffa mig utmärkt väl gjorda gipsaftryck af de fornskallar, han beskrifvit. Dessa, ställda bredvid mina Lappskallar, bevisa otvifvelaktigt att de tillhöra en och samma menniskostam. Men H:r Eschricht hade ej, då han skref sin Afhandling, haft tillfälle att sida vid sida med dem anställa denna jemförelse. Jag är fullt öfvertygad att om sådant tillfälle erbjuder sig, H:r Eschrichts och mina åsigter af ämnet skola blifva fullkomligt öfverensstämmande.

FÖRSTA KAPITLET.

Jemförelse mellan vilda folkslags verktyg och de i jorden hos oss funna fornsaker af sten, djurben m. m.

Hvar och en vet, att man hos oss i Skandinavien, likasom i många andra länder, ej sällan finner i jorden konstigt formade stenpjeser, hvilka påtagligt blifvit tilldanade af menniskohand och förfärdigade för något visst ändamål. Om man närmare betraktar en samling af dessa fornsaker, är det omöjligt att icke deribland igenkänna former, som likna en del af de redskap, hvilka ännu begagnas af bönder och fiskare; ehuru de äro af sämre ämne och råare tillverkning. De oftast förekommande former likna *mejseln, yxan, skålyxan, harpunen, pilen* m. fl. och det är knappast möjligt att de kunna misskännas af någon, som vet huru nämde redskap se ut af jern, och som kan föreställa sig huru de måste se ut om de tilldanades af sten.

Sedan man härom tillräckligt öfvertygat sig, torde det äfven vara lätt att inse, att de menniskor, som, till sådana i dagligt bruk nödvändiga verktyg, begagnat sten, måste hafva varit okunniga om bruket af metaller och måste således hafva stått på den lägsta graden af mensklig bildning eller varit hvad man i dagligt tal kallar *Vildar.**) Men om detta antages, hvilket svårligen lärer kunna bestridas, så synes det också

*) Som detta är en för vårt ämne sårdeles vigtig sats, önskar jag att Läsaren ej ville lemna den förr än han derom stadgat sin öfvertygelse. Skulle den anses tvifvelaktig, är ju lätt att öfvertyga sig genom erfarenheten; ty rådfråga vi pålitliga Resebeskrifvares erfarenhet, så finna vi att alla de folk, och endast de, som befinna sig på en så låg grad af bildning att de ännu icke lärt känna tillverkningen och bruket af metaller, utan undantag tilldana och använda verktyg af sten, djurben, snäckskal, samt andra hårda och för dem tillgängliga ämnen; men att de bortkasta dessa, så snart de kunna förskaffa sig metallredskap.

vara klart att den enda methoden att inhämta *säker* och *fullständig* kännedom om alla dessa verktyg, om sättet huru de varit skaftade och blifvit använda, samt om de arbeten som dermed förrättats m. m. är att efterse om dylika stenredskap ännu finnas i bruk hos nu lefvande vilda folkslag, samt att undersöka huru de hos dem användas. Ty finna vi hos dem fullkomligt lika redskap, både till form och materia, så kunna vi deraf tryggt sluta till ett lika användande; och vi misstaga oss då icke heller, om vi derifrån sluta till ett i det väsendtligaste likadant lefnadssätt och en lika bildningsgrad hos de vilda folk, som ännu lefva och hos dem, som för årtusenden sedan upphört att finnas på jorden.

Jag skall försöka en sådan jemförelse, så vidt den hittills låter sig verkställa. Men härvid möter den stora olägenheten att man ännu icke, så vidt jag känner, från sant vetenskaplig, det vill säga comparatift-ethnographisk synpunkt studerat eller beskrifvit någon enda af de nu lefvande vilda folkstammarna. Allt hvad man hittills känner om dem är blott fragmentariskt och allt hvad man till Europas Muséer hemfört af deras redskap, utgöres blott af några strödda pjeser, som händelsen fört den resande i handen och hvilkas egentliga och hvardagliga bruk man icke ens alltid har sig bekant. Jag har haft tillfälle att i nämde ändamål genomleta ganska betydliga ethnographiska samlingar i Danmark, Tyskland, England, Frankrike m. m., hvilka öfver allt med utmärkt frikostighet blifvit öppnade och fått begagnas; men jag nödgas tillstå att jag ingenstädes träffat allt hvad jag sökt. Äfven har jag utomlands gjort personlig bekantskap med flera utmärkt upplysta och vetenskapligt bildade män, som längre eller kortare tid vistats bland vilda folk; jag har af dem inhämtat mången för mitt ämne vigtig upplysning, som jag i denna afhandling skall begagna; men af dem jag träffat har hittills ingen kunnat upplysa mig om alla de småsaker, hvarom jag för jemförelsen önskat er-

---

Inser man detta förhållande, så lärer man icke kunna förmås att yrka sådana satser, som t. e. att en man från forntiden och hvars tillhörigheter funnos i en grafhög, å ena sidan varit så rå att han begagnat sina nödvändighetsartiklar *yxa* och *mejsel* af sten, men å andra sidan så förfinad, hvad lyxartiklar beträffade, att han genom handeln förskaffat sig de finaste och kostbaraste orientaliska rökelser.

hålla underrättelse. Svaret har slutligen alltid varit, att man derpå icke blifvit uppmärksam. För att ådagalägga detta genom ett exempel vill jag blott nämna, att jag hittills icke hvarken i någon ethnographisk samling sett eller af någon, som besökt trakter der stenredskap användas, kunnat få underrättelse om formen af det steninstrument, hvaraf Vilden påtagligt begagnar sig för att tillhugga sina flintlansar och pilspetsar, samt att tillskärpa dem då de genom bruket blifvit slöa.

Alltså finnas ännu, å ena sidan betydliga luckor i vår kännedom om verktygen hos de vilda folk, som bebo Australien och Amerika; och å andra sidan finna vi ännu allt jemnt nya former bland de stenverktyg, som uppgräfvas ur jorden hos oss. Emedan således materialierna för jemförelsen å båda sidor ännu äro ofullständiga, kan jag icke hafva anspråk på att här lemna ett fullständigt verk, icke ens i någon del af den *comparativa Ethnographien*, utan blott ett ofullständigt utkast deri, för att ådagalägga min öfvertygelse att, genom fleras fortsatta bemödanden, ett nytt fält för menskliga kunskaper genom denna vetenskap kan öppnas och att om vi någonsin skola komma till säker kännedom om folkstammarnas utgreningar och primitiva stamhåll, så måste det ske just på denna väg.

Påståendet att hvarje försök på denna bana ännu är förtidigt kan jag icke biträda; det första försöket måste alltid blifva ofullständigt, men det framkallar nya rön och rigtar blicken åt nya håll och dymedelst grundlägger det, just genom sina brister, både grundligare och utförligare verk.

Första momentet: *Mejslar* och *Bilor*.

§. 1. *Mejslar:* (Plancherna A. samt I och II.).

Bland de likdana verktyg, som träffas hos ännu lefvande Vildar och i jorden hos oss, kunna vi här anföra:

1) *Mejseln* (eller *Huggjernet*). Detta allmänt kända verktyg träffas både af *sten* och *ben*, alldeles lika, så väl hos invånarna på Otaheiti och Nya Zéeland i Söderhafvet, som i forntida grafkamrar på

Skandinavien. — Vi indela Mejslarna i *Smalmejslar* och *Bredmejslar*; och begge slagen indela vi uti *Rätmejslar* och *Hålmejslar*. Vi skola omnämna alla dessa mejselformer särskilt:

a) *Smala Rätmejseln*. Detta verktyg af Nephrit (en grön serpentinartad sten) från Nya Zeeland, förvaras på British Museum i London. Ännu för ett halft sekel sedan användes det som mejsel af invånarna på nämde ö. För att visa huru detta stenverktyg är skaftadt och hur det blifvit användt, har jag deraf lemnat två figurer (Plancheu A. fig. II och IIa) — Sjelfva stenmejseln är vid pass 4½ tum lång, fyrkantig och något afrundad, isynnerhet på de två sidorna; eggen är rät och från begge sidor tillskärpt. Skaftet, som är af trä, har på ena sidan en djup afsats, mot hvilken ändan af mejseln stödjer sig, och på andra sidan en mindre djup inskärning för det band, hvarmed mejseln är fastsurrad till skaftet. Detta band består af groftvinnad tråd af *Phormium tenax*. Man ser lätt på den treflade skaftändan att detta verktyg blifvit användt precist på samma sätt som våra nu varande *huggjern* eller mejslar af jern, att genom klubbslag indrifvas i trä, för att deri göra fyrkantiga hål eller urgröpningar.

Alldeles dylika *stenmejslar*, som den Ny-Zeeländska, träffas mycket ofta i jorden hos oss. Dessa äro mestadels af flinta, men någon gång af andra stenarter. Jag har sett en af Qvarts och i min samling förvaras en af Diorit. De flesta och vackraste äro dock, som nämdes, af flinta. Dessa förekomma af mycket olika dimensioner, från 4 à 5 tum till 10 tum i längd, och från 1⅛ tum till ¼ tum i bredd (Planch. II, fig. 19). Än äro de fullt fyrkantiga med platta sidor, än trindlagda med sidorna något kulliga och kanterna afrundade. Liksom alla flintverktyg med slipad egg, hafva de först blifvit tillslagna innan de slipades. Man finner derföre äfven sådana, som blott äro tillslagna, men som ej hunnit blifva slipade: dessa ha också aldrig varit nyttjade. Öfra delen, som varit dold af träskaftet, är merendels ojemn; den nedra blottade delen vanligen mer jemn och slättslipad; eggen rät och från begge sidor lika tillskärpt. Huru detta verktyg varit skaftadt och användt se vi af det föregående (Pl. A. fig. II och IIa.).

Samma verktyg gjordt af *ben* finnes äfven i våra uräldriga grafkamrar. En sådan förvaras på Antiquitets Museum i Köpenhamn, och hvaraf H:r Kansliradet Thomsen meddelat mig den teckning, som här finnes intagen Pl. II. fig. 20. En annan dylik *benmejsel* såg jag förlidet år i Stege på Möen hos H:r Grosshandlaren Hage, som kort förut låtit öppna ett par ättehögar, i hvilka funnos en mängd bernstenssaker och flintredskap jemte nämda benmejsel. Att denna varit skaftad på samma sätt som *stenmejslarna*, och använd på samma sätt som de, att medelst klubbslag indrifvas i lösare trä; derom öfvertygas vi af den *benmejsel* från Otaheiti, som vi strax skola omnämna.

b) *Smala hålmejseln*. Denna skiljes från rätmejseln blott derigenom, att vid nedra ändan är ena sidan urholkad, den andra afrundad, så att eggen blir krumböjd. Den är ungefär af samma storlek som rätmejseln, men merendels trindad och på kanterna afrundad. Den är hittills hos oss funnen, endast af flinta. Planchen II. fig. 21. Att den varit skaftad och genom klubbslag indrifven, på samma sätt som förra, derom kan intet twifvel uppstå.

Väl har jag ännu icke sett detta verktyg *af sten* bland dem, som tillhört någon nu lefvande folkstam på Söderhafsöarna; men att den äfven der måste förekomma är påtagligt, helst man derifrån har samma verktyg af ben. I British Museum förvaras en smal *hålmejsel af ben* från Otaheiti (Se Pl. A. fig. III. IIIa.). Denna är försedd med ett träskaft, omlindadt med band. Men det som förtjenar mest uppmärksamhet är, att äfven detta träskaft bär omisskänneliga spår af att klubbslag derpå blifvit använda. Således hafva *benmejslarna* lika så väl som *stenmejslarna* blifvit begagnade för att dermed arbeta i trä.

c) *Mejsel med handtag*. I British Museum (Skåpet N:o 12) förvaras den *Stenmejsel med handtag* från Nootka, som jag låtit afteckna på Planchen II. fig. 23*). Detta verktyg är icke af flinta utan af en dioritartad stensort. Handtaget tjenar påtagligt i ställe för träskaft att hålla om, medan man använder slag af träklubba på den utvidgade

*) På planchen står att figuren är *i half storlek*; bör rättas till *en tredjedel*.

knappen. Det är intet tvifvel att ju detta verktyg användes på samma sätt som de med träskaft försedda stenmejslarna från Nya Zeeland.

Ett verktyg, som både till hufvudsakliga formen och stenarten liknar detta, förekommer äfven bland våra fornsaker här i Norden. (Planch. II. fig. 22). Det är funnet åtskilliga gånger i Danmark och exemplar deraf förvaras i Antiquitets Museum i Köpenhamn. Jemf. Kanslirådet Thomsens Afhandl. *Om Nordiske Oldsager af Steen*, införd i *Nordisk Tidskr. for Oldkyndighed* 1. B. s. 427. tab. 3. f. 17. — Deraf att detta redskap är gjordt af en talkartad eller dioritartad stenart, som lätt vittrar och hvarigenom ytan blifvit lös och eggen trubbig, har man förmodat att det ej kunnat användas som verktyg för arbete i trä; man har derföre gissat "att det varit användt vid offringar för att flå huden af offerdjuret, sedan denna först med ett skarpare instrument varit uppskuren." Men sedan man sett att till och med *mejslar af ben* varit använda till arbetsredskap, upphör all rimlig anledning till den anförda gissningen. Ifrågavarande verktyg har påtagligt varit användt på samma sätt som det liknande från Nootka och på samma sätt, som de föregående stenmejslarna.

Närmast *Smalmejseln* förekommer ett verktyg, som skiljer sig derifrån nästan blott genom storleken. Jag vill kalla det *Bredmejseln* och indela det på samma sätt som Smalmejseln i Bredmejslar med rät och med böjd egg. Till de förra höra:

a) *Breda rätmejseln* (Pl. I. fig. 9 och 10). Den är fyrkantig, tjock (aldrig tunn) och öfra ändan (som har bana) bildar en tvärt afhuggen fyrkant. Eggen är kullrigt tillslipad från begge sidor, merendels dock mest från den ena.

Liksom alla verktyg af flinta ha dessa först blifvit tillhuggna innan de slipades. Man träffar derföre exemplar som äro blott tillhuggna, andra som äro slipade på de två bredare sidorna och andra, som äro slipade på alla. Man har deraf två former:

α) med de sidor räta, som ligga tvärs mot eggen (fig. 9) och β) med de sidor inböjda, som ligga tvärs mot eggen (fig. 10.) De förra äro

talrikast och störst. Genom mellanformer öfvergå de i *smalmejseln*, och jag eger ett par, som med lika skäl kan räknas till *bredmejslar* och *smalmejslar*. Den senare formen (fig. 10.) är just icke sällsynt, men dock mindre talrik än förra och vanligen mindre än den.

Det är intet tvifvel att ju detta verktyg varit försedt med träskaft, fastbundet på samma sätt som Nyzeeländska stenmejseln (Pl. A. fig. II, IIa) och att man användt klubba för att indrifva det i trä. Öfra ändan är derföre tvär och tjock, för att ej under bruket tränga tillbaka i skaftet.

b) *Breda hålmejseln:* eller *hålisaren.* (Pl. II. fig. 18; pl. III. fig. 30.). Bland de från nu lefvande Vilda folk till Europas Muséer hemförda stenredskap har jag väl icke träffat denna eller näst föregående form; men alldeles dylika flintpjeser förvaras i H. K. H. Prins Christians samling i Köpenhamn, ditskickade från Norra Amerika, der de, jemte åtskilliga andra stenredskap, *alla fullkomligt lika våra Skånska*, blifvit funna i gamla grafvar i jorden och sägas hafva tillhört en för 50—60 år sedan förjagad folkstam. — Emellertid är det lätt att se huru detta redskap blifvit användt. Det är mer eller mindre trindadt, slätt och oftast i öfra ändan trubbigt afhugget. Det har således tydligt varit gjordt att omgripas med venstra handen och att, medelst klubbslag ur högra handen, drifvas in i trä för att urhålka det. Märken efter klubbslagen ses nästan alltid på öfra ändan. Men stundom är detta verktyg kort, stundom mer eller mindre spetsigt: i dessa fall har det varit försedt med träskaft, på hvilket klubbslagen blifvit använda.

Till denna afdelning hörer utan tvifvel det verktyg, som är aftecknadt på Pl. II. fig. 14. Det är aflångt kegelformigt, upptill spetsigt nedtill kullrigt, samt med en plattslipad yta på ena sidan snedt mot nedra ändan, hvarigenom en något rundad egg bildas. Detta redskap, som aldrig är af flinta, men merendels af trapp (grönsten), förekommer ofta i Skåne och Westergöthland, isynnerhet uti och vid fordna eller nu varande vatten. Vid kanalgräfningen funnos en mängd dylika i

Billströmmen i Westergöthland. — Troligen har det varit skaftadt som mejsel och blifvit begagnadt att urhålka Ekstockar och dylikt.

Ett alldeles likdant stenredskap ligger på British Museum bland ethnographiska Samlingarna från Nordvestkusten af Norra Amerika. Man har ej anmärkt huru det varit skaftadt eller hvartill det blifvit användt; men det torde ej vara omöjligt att derom blifva från sistnämde ställe underrättad, då man i och med det samma lärer känna hvartill vårt varit begagnadt.

Till samma afdelning höra tvenne andra verktyg med skaft i samma rigtning som bladet, men der skaftet varit att hålla om, ungefär som grafsticklens, ej att slå på med klubba, som mejselns. Det ena: Planch. B. fig. I. Ia. Ett eggverktyg af sten med träskaft, från Nootka. Stenen svart kiselskiffer, nästan blott på framsidan tillskärpt (liknar något yxan från Pitcairns ön); skaftet rakt, uppåt spetsigt, 7½ t. långt. Liknande stenblad förekomma i östra Skåne.

Det andra: Planchen A. fig. VIII. i en tredjedel af storleken, VIIIa. nedra stycket deraf i hel storlek. Detta verktyg, ett litet, temligen tunnt, nedtill bredare och der med egg försedt blad, skaftadt med ett något krokigt och groft tillhugget träskaft, är från Nya Zeeland, och förvaras i British Museum. Det är af jern; men påtagligt ha Nyzeeländarne haft ett stenverktyg af samma form, innan de af Européerna erhöllo metall. Ett verktyg af flinta och af precist samma form finnes ej sällan hos oss bland andra fornsaker, isynnerhet vid östkusten af Skåne (Pl. III. fig. 33 och 34).

Jag känner ännu ej bruket af det Nyzeeländska; men svårt torde det icke vara att få detta utrönt, då vi i och med det samma kunna göra oss ett begrepp om det Skånska verktygets fordna användande.

§. 2. *Bilor* eller *Yxor* (Plancherna A. och B. samt I, II och III.).

Närmast Mejslarna stå Bilorna. Det är ofta svårt att skilja dem; hos begge är nedra ändan bred tvär och försedd med egg. Men hos mejseln sitter skaftet i samma rigtning som bladet och utgör blott en förlängning deraf; hos bilan deremot gör skaftet en rät eller spetsig vinkel med bladet.

Vi indela bilorna, efter eggens rigtning i förhållande till skaftet, *rätbilor* och *tvärbilor*. Hos *rätbilan* ligger eggen i samma rigtning som skaftet; hos tvärbilan är eggens rigtning tvär mot skaftet.

1:mo *Tvärbilan*. Närmast Bredmejslarna, som vi redan afhandlat, står *Tvärbilan* eller *Tängslan* (Tunnbindaryxan), som förekommer af mycket olika ämne form och storlek. Af alla redskap har Tvärbilan de mest varierande former, antingen man betraktar dem som förekomma i de ethnographiska Museerna, eller dem som finnas i jorden hos oss.

a) Tvärbila med platt tillskärpt egg blott på ena (bakre) sidan (Planch. III. fig. 29). Denna bila är från Californien, der den användes af invånarne. Den är gjord af ett hårdt och tjockt musselskal, till formen afläng, med två breda och två smala sidor; den främre bredsidan något kullrig, den bakre plan; och på dennas nedra del finnes en plan yta, som med bakre bredsidan bildar en mycket öppen vinkel och gör egg med främre kullriga bredsidan; eggen är derföre något bågig. Huru dessa slags tvärbilor vanligen äro skaftade ses af den citerade Plauchen samt af Pl. A. fig. 1. En stenyxa, till formen aldeles lik denna, har jag från Willands Härad i Skåne, der den blifvit funnen i jorden bland andra fornsaker af sten (Planch. II. fig 15). Den är af ett svart basaltartadt ämne. Längden nära 6, största bredden 2 och tjockleken $\frac{7}{8}$ tum. Att denna varit skaftad som förra och på samma sätt använd, tåler intet tvifvel.

En till samma afdelning hörande *tväryxa af lerskiffer* (Pl. II. fig. 16) skiljer sig derigenom, att hon har begge bredsidorna plana och dubbel egg-tillskärpning; hvardera är dock plan. Att hon är kort lärer ha sin grund deri, att hon genom nötning och omslipning förlorat en större eller mindre del af sin ursprungliga längd. Den är funnen vid Böke i Skåne. Lika små yxor som denna och, af samma form, träffar man ofta i ethnographiska samlingar från Amerika.

Anmärkningsvärdt är att Vilden i Sverige för årtusenden sedan, likaså väl som Vilden i Amerika i förra seklet, använde till eggverktyg så väl mjukare som hårdare ämnen: hård sten, mjuk sten, ben o. s. v.

Till samma grupp af Tväryxor hörer äfven den, som är afteckuad på Planch. A. fig. 1. i en tredjedel storlek. Originalet finnes på Museum i London;

det är från Nootka. Yxbladet är af svart basaltartad sten. Huru det är fästadt på skaftet och huru yxan användes, ses lätt af figuren.

b) Tvärbila med kullrigt tillslipad egg från båda sidor, dock mest från den ena.

Jag eger ett yxblad af sten från Pitcairnön i Söderhafvet (Planch III fig. 32) som både till stenart, storlek och form liknar dem som finnas hos oss i urgamla grafhögar i kusttrakten mellan Åhus och Cimbrishamn (Pl. III. fig. 31). Det är ej tvifvelaktigt, att ju så väl den ena som den andra varit tväryxa.

Hit hörer också Pl. I. fig. 7. Denna är alltid af trapp och förekommer äfven i sistnämde kusttrakt i Skåne. Den är liten, hoptryckt, på båda bredsidorna plattkullrig, utan smalsidor; uppåt afsmalnande, stundom spetsig; eggen från begge sidor tillskärpt.

Dylika träffas ej sällan, försedda med skaft, i ethnografiska samlingar.

En nästan likadan form af flinta är den, som finnes aftecknad på Pl. I. fig. 8. Dock äro bredsidorna platta och smalsidorna tillhuggna. Den förekommer i ätthögar och i torfmossar i södra och vestra Skåne.

2:do *Rätbilor*, det vill säga sådana, hvilkas skaft har samma rigtning som eggen. Yxbladet är fästadt medelst inkilning i skaftet. De kännas således derigenom att de äro upptill aftunnade (de ha ingen bana). Eggen, som är rät och lika eller nästan lika tillskärpt från begge sidor, nötes mer vid främre än vid bakre ändan, hvarigenom den, sedd från sidan, synes sned. (Jemf. Pl. A. fig. 2, Pl. 1. fig. 1, 2, 3, 4; Pl. II. fig. 11, 12 och 17).

På British Museum förvaras en yxa från Eldslandet (Terra del Fuego), som jag här låtit afteckna (*Planch. A. fig.* 2) i en tredjedel af storleken, för att visa huru sådana yxblad varit fästade i skaft. Skaftet på denna yxa är klubblikt, af hårdt tungt trä, mycket illa tillhugget, påtagligt med tvärbila af sten, som haft något krökt egg, ty märkena efter yxhuggen äro något concava. Bladet, som synes vara utplattadt och tillsmidt mellan stenar, och som sitter indrifvet långt in i skaftet, är nedtill något utvidgadt. Eggen är slög, med något kullriga sidor.

En fullkomligt likdan yxform af koppar finnes då och då i jorden hos oss här i Skåne (Se Tab. II fig. 11. Tab. III. fig. 27). Liksom förra har den två breda och två smala sidor, alla platta och de förra nedtill vid eggen utvidgade; upptill är den tunnare, påtagligt för att insättas i träskaft liksom förra. Man kan således icke tvifla på huru denna yxa varit skaftad och hvartill den blifvit använd, nemligen till samma ändamål hvartill vedyxor och andra arbetsyxor ännu begagnas.*)

Äfven finna vi här i Sverige *yxor af flinta* fullkomligt lika de nämda metallyxorna. Jag har gifvit figur af en sådan flintyxa i Tab. II. fig. 12. Denna yxform af flinta är hos oss icke sällsynt. Den är 3 till 4 gånger så bred som tjock. Att den varit skaftad på samma sätt som förra, nemligen på det sätt att den öfra tunnare ändan, som just derföre är aftunnad, varit inslagen i sidan af ett tjockt träskaft, kan man ej betvifla; äfven som man lätt inser huru den blifvit använd.

En yxform af flinta, som hos oss allmänt förekommer, är den som finnes tecknad på Tab. I. fig. 1. Den liknar förra deri, att den upptill är aftunnad och tillskärpt (dock utan egg) för att inkilas i träskaft, på samma sätt som yxan från Eldslandet; men den skiljes deri, att bredsidorna, som hos förra äro platta, äro här plattkullriga, och smalsidorna, som hos förra äro nedtill utböjda, äro här räta. Dessutom är denna yxa tjockare och alltid större än förra. Längden stundom 12½ t. och deröfver, bredden på midten 3½ t. och tjockleken 1½ t. Eljest är vanliga längden 9—10 tum.

Den här afteeknade flintyxan (fig. 1) har icke blifvit nött eller eggen afslipad; men jag eger åtskilliga af precist samma bredd och tjocklek, hvilka genom bruk och slitning blifvit mer eller mindre nötta. Fig. 2

---

*) Jag har sett tre dylika kopparyxor, alla funna i jorden här i Skåne; men man har ej antecknat om de funnits ensamma eller tillsammans med andra fornlemningar. Ehuru de äro af koppar, anser jag dock troligast att de tillhört samma urgamla tid som stenyxorna och att de äro äldre än bronsvärjorna. Ty oaktadt påtagligen gjorda till eggverktyg, bestå de dock af bara koppar, utan spår af tenn, hvilket antyder att de tillhört så råa folk, att de icke förstått att medelst smältning och tillsats af tenn härda eggen. Kanske ha de blifvit gjorda af gedigen koppar, liksom nordamerikanska vildarnas kopparyxor. Jag skall framdeles återkomma till detta ämne.

visar ett återstående stycke af en dylik yxa, som genom nötning och omslipning blifvit nästan uppsliten. Detta stycke liknar helt och hållet öfra delen af yxan fig. 1; och man kan ej tvifla på att det ju ursprungligt haft samma längd.

Anm. Om man närmare betraktar eggens form hos dessa nötta och ofta omslipade yxor, kan man äfven deraf inhämta huru de varit skaftade och blifvit begagnade. Eggen hos sådana yxor är nemligen aldrig rät, utan (sedd från sidan) snedt bågböjd: den får samma form som ett lindrigt böjdt spö, hvilket är tunnare och böjligare vid den ena än vid andra ändan (Se eggen hos fig. 4). Precist samma form har eggen hos våra långskaftade vedyxor sedan de blifvit nötta och omslipade. Orsaken är den, att slaget verkar starkast på den delen af eggen, hvilken ligger längst från handen, som håller om skaftet. Detta har således hos yxan fig. 4. legat i rigtningen mot siffran 4.

Vi kunna således häraf lära: 1:mo att dessa yxor varit försedda med skaft som våra vedyxor; 2:do att de varit använda i dagligt bruk under hvilket de slöats, omslipats och slitits, tills de blifvit uppslitna. Detta är påtagligt. Att skaftet till en början suttit ned midt öfver yxan och att denna varit hårdare fästad i skaftspringan medelst korsvis bundna remmar, samt, i mån som den blifvit afnött, nedflyttats, är åtminstone sannolikt.

Tab. I. fig. 3 är en alldeles dylik flintyxa som fig. 1, men som icke hunnit blifva slipad, blott tillknackad. Jag har redan anmärkt att alla slipade stenredskap först blifvit tillhuggna innan de blifvit slipade. Hos alla, de må vara slipade så väl som möjligt, märkas dock tydligt flere eller färre spår efter tillknackningen (Jemf. Tab. I. fig. 5, 6, 7, 9, 10. Tab. II. fig. 12, 18, 19, 21 o. s. v). Jag eger alla de anförda och än flera former både helt och hållet slipade eller endast tillknackade, eller slipade på två och tillknackade på två sidor. Denna skillnad är således alls icke väsendtlig.

Sistnämda form blir stundom tunn och bred, att han liknar förra Tab. II. fig. 12) utom deri att bredsidorna alltid äro litet kullriga.

Rätyxor af annan sten än flinta, vanligast af trapp, förekomma ej sällan, isynnerhet i trakter der flinta ej finnes. Eggen är lika tillskärpt från begge sidor. Till formen likna de oftast Tab. I. fig. 1; de ha nemligen bredsidorna något kullriga och smalsidorna platta eller stundom urgröpta. Ibland äro äfven smalsidorna kullriga, då hela pjesen synes hoptryckt trind. Ibland äro de temligen tunna och breda.

Det gifves en form af rätyxor, som upptill hafva bredsidorna mycket afsmalnade (Tab. I. fig. 6). Dessa ha bredsidorna mycket kullriga, och smalsidorna mycket smala. Jag eger en sådan yxa, som tydligt är tillslagen uppåt ena sidan af ett yxstycke, som liknat fig. 2.

Ibland är denna form ännu plattrindare och i stället för smalsidor finnes en afrundad kant. Tab. III. fig. 28. Ibland är den mindre afsmalnande.

Äfven dessa förekomma både slipade och tillslagna, isynnerhet i nordöstra Skåne, der de likväl mest äro af Diorit (Trapp).

Stundom blir denna yxform alldeles trind (Tab. II. fig. 13). Denna liknar den förra deri, att den är upptill afsmalnande, ibland helt spetsig, nedtill på begge sidor lika och kullrigt tillskärpt.

Denna yxa har en gång blifvit funnen i en torfmosse vid Hög här i Skåne ännu sittande i sitt grofva skaft. I Herr Prosten M. Bruzelii vackra antiquitets samling ligger ett nära 9 tum långt exemplar med följande etikett: "Funnen sittande i en rund ekstock inslagen och kunde ej uttagas förr än stocken sönderklyfdes." Kanske dock att den deri varit inslagen som vigge?

Rätyxor af samma hufvudsakliga form som *Fig.* 1, men alltid mindre och med ett hål på bredsidan nära öfra ändan (Tab. II. fig. 17) äro temligen sällsynta, men träffas dock så väl i södra Sverige som i Danmark. De äro aldrig af flinta; alltid af talkartad eller grönstenartad sten. (J flintredskapen finnas aldrig borrade hål) — Dessa yxor ha varit skaftade som fig. 1. och genom hålet har varit anbragt en rem eller tränagel för att ännu mer fästa dem i skaftet. (Jemf. *Nord. Tidskr. for Oldkyndigh. I. p.* 425. *tab.* II. *fig.* 11). — Jag har sett en dylik yxa funnen här i Skåne med en afsats något ofvan midten.

Till denna afdelning höra troligen de eggverktyg, kring hvilka går en trindt ingröpt fåra (Planch. III. fig. 24, 25 och 26), så framt de ej snarare varit viggar, för att sönderklyfva ved. J fåran har skaftet legat, hvilket har kunnat bestå af en trind böjlig gren (en vidja), som man ombundit och bildat till handtag för att hålla om, under det man med klubba drifvit viggen in i träet. Denna form är aldrig af flinta. Fig. 26 är af Hornblende och funnen i en torfmosse nära Lund; fig. 24 är af trapp och funnen i jorden vid Gaddaröd i Hörröds socken. Fig. 25 tillhör Academiens Museum. Ett alldeles dylikt verktyg såg jag i London, dit det nyligen kommit (om jag ej missminnes), från Irland.

Bland vilda folkslags redskap har jag ännu ej sett denna form.

Den grupp af verktyg som vi nu afhandlat kännes derigenom, att den skaftet motsatta ändan är bred, tvär, tillskärpt och oftast försedd med slipad egg.

Vi komma nu till en grupp af ännu mer varierande former, hvilka alla kännas dermed att de äro spetsiga, mer eller mindre tunna och begge sidokanterna försedda med tillskärpt egg. Hit höra:

Andra momentet: *Harpuner, Pilar, Knifvar och Lansar.*

§. 1. *Harpunen* är ett vanligt jagtredskap hos vilda folk, som bebo öar och hafskuster. Det kan endast användas på vattnet, der det *kastas* för att fastna i det djur, man vill fånga. Dess ändamål är icke att döda rofvet, men att hejda dess fart i vattnet för att lättare upphinna och döda det med ett annat jagtvapen, *Lansen*, som vi sedan skola omtala.

Harpunen förekommer under mycket olika former, men alla likna hvarandra deri, att de äro försedda med hullingar eller viderhakar, hvarigenom instrumentet fasthålles i såret hos det djur, i hvilket det blifvit kastadt. För öfrigt kan harpunen delas i 2:ne slag: Harpun med *rörlig* och med *orörlig spets*. Till de förra höra de, som föreställas på Pl. B. fig. 13 och 13:a, de senare fig. 7, 7:a 8, 9, 10, 11. m. fl. Vi börja med de enklaste; desse äro: 1:mo *Harpuner med orörlig spets*:

Pl. B. fig. 6 och 7. (figurerna i hel storlek). Begge äro funna i gamla Eskimografvar på Grönland, den förre är helt och hållet af ben, den

senare af ben med spets af en lancettformig, i kanterna tillskärpt sten: a a) äro två invändigt hopgående hål, genom hvilka går en rem, som är fästad vid harpunskaftet och fortsättes vidare till flera famnars längd, der den är fästad vid en stor blåsa (ett uppblåst Skälskinn). Vid b) är ett hål, i hvilket en spets af harpunskaftet går upp och fäster harpunen på sådant sätt att när denna fastnat i djuret, går skaftet löst och ligger flytande på vattnet. Det harpunerade djuret löper då under vattnet; men blåsan, hvari harpunen är fästad, och som alltjemt flyter på vattnet, visar hvad kosa det tager. Snart blir det utmattadt och kommer upp för att hvila sig eller andas. Jägaren skyndar då efter i sin lilla båt och söker att gifva det banesår med *Lansen* (Pl. B. fig. 2), hvari ett långt skaft är fästadt.

Planchen B. fig. 7 föreställer en harpun från Kurilska öarna; den är af ben, försedd med två hullingar på ena sidan och med en skarp sten eller mussleskal i en inságad skåra i spetsen; a) är remmen, hvarmed den fästas vid skaftet och vid b) fästes ändan af detta skaft. Fig. 7:a är stenspetsen ensam i full storlek. Harpunspetsar af flinta, alldeles lika dessa Kurilska, förekomma äfven här i Skåne (Se Pl. IV. fig. 39, 40).

Liknande harpuner finnas hos vildarna och af många variationer, dels af ben och dels af trä. De äro alltid försedda med flera eller färre hullingar på sidan. Stenspetsarna äro också olika; ibland se de ut som fig. 8. Dessa äro vid c) fastbundna vid harpunen, som med ena sidan går ett stycke ut på dem och är fastlimmad. Denna sistnämda är från Kurilska öarna; men dylika träffas äfven här i Skåne isynnerhet i sanden vid hafskusten mellan Ystad och Åhus (Pl. IV. fig. 35 och 36). På planchen A. fig. VI. har jag låtit afteckna en dylik antik harpunspets från Norra delen af Irland och på samma planche fig. VII. är en likadan från södra Amerika. — Det synes mig otvifvelaktigt att fig. 37. på planchen IV utgjort stenspetsen af en på samma sätt construerad harpun. En man som länge vistats på Grönland igenkände honom genast för sådan, och för att visa mig hur stenspetsen varit fästad vid harpunen och denna vid skaftet, försåg han den med det trästycke hvarmed den här i konturteckning föreställes på planchen B. fig. 9. Vid b) är en ingröpning, hvari en spets af harpunskaftet ingår. Vid a a) sitter så

väl den remögla, hvarmed harpunen är fästad vid skaftet, som den rem c. c. i hvars andra ända en blåsa är fastbunden. Denna harpunspets af flinta (pl. IV. fig. 37). är funnen i jorden nära stranden af Sundet vid Lomma i Skåne.

Pl. B. fig. 10 och 14 synas mig äfven vara harpunspetsar. Originalerna har jag erhållit af H. K. H. Prins Christian af Danmark, i hvars utmärkt rika Museum äfven förvaras en samling af fornsaker af sten, som äro funna i jorden i N. Amerika och som, enligt uppgift från stället, skola ha tillhört en folkstam, som för 50—60 år sedan blifvit fördrifven.*)

På British Museum i London förvaras en del trinda träskaft (Planch. B. fig. 11), skodda med flintspetsar, nästan af samma form, som pl. A. fig. VI, VII, men mindre och försedda med ett smalt band. De äro funna i gamla grafvar i Mexico och synes mig hafva varit Harpuner. Fig. 11:a visar hur skaftpinnarna sitta fästade i hvarandra.

2:do *Harpuner med rörlig spets* (Pl. B. fig. 13, 13:a). Desse äro af en mer sammansatt construction. Flintspetsen e), lancettformig, sitter i ett trindt benskaft, som slutas med 2:ne spetsar, d. d., och har bakom dem ett hål, i hvilket benstycket b. c. ingår med en spets. Genom sidohålen vid a. går en stark rem af senor, med hvilken benstycket d. f. hänger sammans med benstycket b. c. Kring dem båda och remmen a) bindes en stark tråd vid g, för att hålla den i rät ställning och en tvärpinne sättes in mellan benet c. och benet d. — Benändan b) är fästad i harpunskaftet och remmen kh i den rem, i hvars ända blåsan finnes. Då nu harpunen intränger i späcket (den användes mest på Späckdjur *Phocacéer* och *Cetacéer*) till g. förer träpinnen tråden upp förbi spetsen d, som således äfven intränger i såret. Spetsen e gifver sig då åt sidan och hela benstycket c. d. kommer genom det pådrifvande benets b. c. påverkan att ligga tvärs mot nämde ben (fig. 13:a.) Hela benet d. e. kommer således att ligga på tvärs i såret innanför huden och verkar således som en stark hulling. Originalet till

*) Det är märkvärdigt att, som redan är nämdt, alla dessa fornsaker äro fullkomligt lika dem, som förekomma i jorden hos oss. En antiquarisk undersökning af de trakter i Amerika, der de finnas, skulle för comparativa Ethnographien vara af det största interesse. Man har anledning hoppas att en sådan blir företagen påföranstaltande af Antiquariska Sällskapet i Köpenhamn.

dessa figurer förvarar i min samling och är från Krilerna. Eskimoerna i Grönland nyttja äfven dylika harpuner.*)

Ingen *benharpun* har hittills blifvit tillvaratagen bland fynd af fornsaker hos oss; men om man erinrar sig att vi först dessa sista åren börjat blifva uppmärksamma på fornsaker af ben, så skall man ej anse för osannolikt att deraf ännu mycket återstår att finna. Dessutom bestå harpunerna likaså ofta af trä som af ben, men i förra fallet äro de alltid skodda med en stenspets. Då förhållandet utan tvifvel varit likadant hos Skandinaviens Vildar, så inser man att harpunträet måste vara förmultnadt och blott stenspetsen finnas qvar. Det förtjenar derföre efterses om bland de stenspetsar, som finnas bland våra fornsaker, sådana träffas som de, med hvilka vildarnas harpuner äro skodda, ty dessa ha då sannolikt varit skaftade på samma sätt. — vi ha redan sett att både sådana som de kurilska och Mexikanska förekomma i södra Sverige (Pl. IV. f. 35, 36, 39, 40). *Anm.* Det är svårt om ej omöjligt att uppdraga gränsen mellan de stenspetsar, som varit *Harpuner* och dem som varit *pilar*, emedan samma sten kunnat vara skaftad än som harpun och än som pil.

§. 2. *Lansen.* Jag har förut nämnt att detta jagtvapen äfven användes på hafvet för att döda det vattendjur, som blifvit harpuneradt. Den lans, jag låtit afteckna på Pl. B. fig. 3, är af flinta och förvaras på Brit. Museum i London med påskrift: "*Flintheaded Spear.*" Den är från *Barrows udde* (Point Barrow); en dylik finnes der äfven från *Kotzebues Sund.* Begge äro fästade i långa temligen smala och lätta träskaft af någon tall-art och af 5 till 5 ½ fots längd, samt något afsmalnande mot ändarna, i synnerhet mot den bakre. I den främre är flintlansen fästad långt in, och omlindad med tråd.

Sådana lansspetsar af flinta, som dessa, äro hos oss icke sällsynta. Jag eger deraf en mängd större och mindre, funna i åtskilliga trakter i Skåne (Jemf. planch. V. fig. 54, 55 etc).

Äfven förekomma ofta hos oss lansar af mer långlagd form och af större längd; de äro vanligen tunna. Jemf. Pl. V. fig. 56, 57. Stundom

*) Det förtjenar anmärkas att jernharpuner af nästan samma construction med rörlig spets nyttjas för att fånga *Brygden* (Squalus maximus) vid Norriges vestkust.

äro de utomordentligt långa, breda och tunna. På Antiqvitets Academiens Museum i Stockholm förvaras en som är $14\frac{5}{8}$ tum lång, $2\frac{3}{4}$ t. bred och mycket tunn. Den största jag sett var 15 lång $2\frac{1}{2}$ bred, och ej mer än $\frac{3}{8}$ tum tjock. Vanliga längden är 7—8 t. bredden $1\frac{1}{2}$ t. Att dessa lansar varit liksom föregående försedda med långa träskaft, är mer än sannolikt. De ha då utgjort förträffliga jagtvapen mot de större däggdjur: Urar, Bisontar, Elgar, Hjortar, Renar, Vildsvin m. fl., som på den tid, de voro i bruk, funnos talrikt i södra Skandinavien. Till stridsvapen mot en väpnad fiende dugde de icke, emedan de dertill voro alltför sköra. — Äfven hos dessa finnes ingen annan skillnad mellan bladet och skafttungan än att denna är mer slög på kanterna. En sådan *lans af ben* förvaras i Museum i Bristol (Planchen B. fig. 4) med påskrift: *Head of an Esquimaux Spear. E. coast of Greenland Lat. 74° 32, N.*

Hos oss ha vi äfven funnit en *lans af ben* (Planch. V. fig 59.); men denna är gjord af en benpipa så att skaftet varit satt i lansen och icke lansen i skaftet. Det har dessutom varit fästadt med en träpinne som gått genom både lans och skaft. Denna benlans är samtidig med flintlansarna; ty den är funnen på botten af en djup torfmosse, hvari äfven stenredskap blifvit funna vid Högsmölla i Skåne.

Hos de hittills beskrifna Lansarna finnes ingen afsats eller märkbar skilnad mellan *bladet* och *skafttungan*. Sådan finnes hos de följande.

På British Museum förvaras en Lans *från de inre delarne af Chili*. Den är af jern, men af samma form som den flintlans, jag låtit afteckna på planchen V fig. 60. Lansskaftet är ett Bamburör af vid pass 4 famnars längd.

Att våra likdana flintlansar äfven varit försedda med långa träskaft är ej tvifvelaktigt. Äfven de ha således kunnat vara förträffliga jagtvapen till större Däggdjur. Denna lansform förekommer af mycket olika storlek, från 8 till 3 tum. (Jemför Planch. IV. fig. 52.) En variation af dessa har skafttungan kortare och bredare Pl. IV. fig. 49).

En egen Lansform är den, som jag låtit teckna på Planch. V. fig. 61. Den är hittills aldrig funnen i södra Sverige eller i Danmark;

men den förekommer i norra och mellersta Sverige. Mitt exemplar är från Kolmorden; och i Antiquitets-Academiens i Stockholm Museum ligger ett dylikt från Norrland, af $7\frac{5}{8}$ t:s längd, $1\frac{5}{8}$ t:s. bredd. Denna lansform är aldrig af flinta, utan af en hård skiffer.*)

§. 3. *Knifven: 1:mo Lancettknifven* eller *jagtknifven.* Närmast *Lansen* står denna och Lans är egentligen ej annat än en sådan knif, fästad på ett mycket långt skaft. Det är derföre ofta omöjligt att blott af bladet se, om det haft långt eller kort skaft, om det varit lans eller knif.

Jag vill börja denna artikel med en Stenknif från Nya Zeeland, som förvaras på British Museum i London (Planch. A. fig IV.) Bladet, som är af en jaspisartad sten, är utom skaftet $3\frac{1}{2}$ t. långt, $1\frac{5}{8}$ t. bredt, lancettformigt, spetsigt och i kanterna tillnagladt. Det är medelst svart kitt fästadt i ett träskaft, som vid bladfästet är hårdt omlindadt med ett starkt tvinnadt band, förmodligen af *Phormium tenax.* Skaftet kring 5 tum långt, hoptryckt trindadt, baktill något utvidgadt och i ändan kluf-vet, samt försedt med ett litet rundt hål, hvari sitter ett rundt starkt band, som gör en ögla af 14 tums längd; förmodligen att deri bära knifven.

Dylika knifsblad som detta förekomma mycket ofta af flinta hos oss. Det är klart att hos de knifvar, som haft träskaft, detta är förstördt, så att endast bladet är qvar. Hit höra utan tvifvel Pl. V. fig. 62. och kanske äfven 63. Detta sista flintblad har påtagligen haft bredt skaft**)

Hos andra *flintknifvar,* som ofta hos oss förekomma, är äfven skaftet af sten. (Tab. IV. fig. 50, 51, Tab. V. fig. 64—67). Dessa skaft äro ofta nästan af samma form som det afbildade träskaftet, nemligen

---

*) *Troligen* är den icke så gammal som flintlanserna. De trakter af landet, i hvilka han finnes, voro, enligt en öfvertygelse, för hvilken jag framdeles skall redogöra, ännu icke bebodda, då stenredskap brukades i södra Sverige och i Danmark.

**) Jag anser det troligast att det hjertformiga flintblad från Nya Zeeland, som är aftecknadt på Planchen A. fig. V. varit skaftadt som knif. Man ser tydligt att det varit *fästadt* (med svart kitt) *vid ett bredt skaft;* men bladet, som troligen varit längre, har genom bruket blifvit uppnött. Originalet ligger på Museum i London.

hoptryckt trinda, bakåt utvidgade och baktill tvära eller till och med något ingröpta t. e. Planch. V. fig. 67.

Man kan ej betvifla att den Nyzeeländska och Fornskandinaviska stenknifven, som i det väsentliga äro fullkomligt lika, blifvit till samma ändamål begagnade. Af dessa fornskandinaviska stenknifvar med bakåt utvidgadt skaft, gifvas i anseende till handtagets (stenskaftets) olikhet, fyra variationer:

1) Handtaget hoptryckt trindt (baktill utvidgadt) men ingenstädes utpringladt (Planchen V. fig. 64).

2) Handtaget af samma form, men de sidor som göra en fortsättnig af eggen äro utpringlade. fig. 65.

3) Ena bredsidan längs midten utpringlad, den andra platt. fig. 66.

4) Begge långssidorna äfven som alla ändkanterna utpringlade. fig. 67. Isynnerhet dessa sistnämda äro tillverkade med mycken konstfärdighet och ofta utmärkt sirligt.

Utom dessa *knifvar med baktill utvidgadt handtag* förekommer ofta hos oss en knifform med jembreda fyrkantiga och baktill tvert afhuggna stenskaft. Pl. IV. fig. 50, 51. Äfven dessa äro merendels långs kanterna mer eller mindre sirligt utpringlade. Vi hafva deraf två varieteter:

1) med bladet längre (än skaftet) lancettformigt och spetsigt. fig. 50.

2) med bladet kortare (än skaftet) mindre spetsigt och mer ovalt. fig. 51. Hos den förra har skaftet spetsig vinkel mot eggen, hos den senare mot flatsidan.

2:do *Skärknifven*, Under denna benämning vill jag upptaga en flintknif, som mindre ofta förekommer bland våra fornsaker. Den är försedd med skarp egg långs ena sidan och bred afknackad böjd rygg långs den andra. (Planch. VI. fig. 68). Han liknar således i det närmaste en så kallad *Holländare-knif* och är vanligen kring 5—6 tum lång, samt $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{6}{8}$ tum bred. Eggen är alltid slagen, aldrig slipad eller naggad. Att han varit försedd med träskaft kan ej betviflas. Eggen är alltid tillskärpt på högra sidan, hvaraf man ser att han blifvit gjord

för att skära *från* ej *mot* den person, som nyttjat honom. Ibland har eggen ej kommit att bli så rak som hos förra (Planch. VI. fig. 69).

3:tio *Krokknifven.* En annan för vårt föresatta ämne ännu märkvärdigare knifform är *krokknifven.* Denna kniform har jag hittills icke träffat bland redskap, tillhöriga något annat folkslag än Amerikas polarfolk, Eskimoerna; men hos dessa synes den vara allmän.

På Museum i Bristol förvaras en sådan (Planch. B. fig. 2), för hvilken står antecknadt i katalogen: *"Knife obtained from Esquimaux Indians. E. coast of Greenland Lat. 74° 40, N."* Denna är af jern och har begge ändarna afbrutna; men både Kapten Ross och Doctor Richardson, hvilka vid samma tillfälle som jag voro i Bristol, och hvilka, som bekant är, länge vistats bland norra Amerikas Eskimoer, instämde deri att ifrågavarande Eskimoknif fått en ovanlig form derföre att den blifvit gjord af ett afhugget jernstycke. D:r Richardsson försäkrade mig att han ofta sett knifvar af flinta hos Eskimoerna i norra Amerika, och af samma form som de krokknifvar af flinta, jag nedanför skall omtala; och S:r Ross hade sett dylika af ben hos Eskimoerna i Bootia.

Skaftet är af trä, ofta likt det här tecknade, men stundom af något olika form. Det här afbildade är af någon tallart, illa tillhugget och omlindadt med en rem af skälskinn, för att hålla knifbladet fast i den springa i skaftet, hvari det blifvit insatt. Denna knif kalla Eskimoerna *Olomik* eller *Ulomik.*

Sådana *krokknifvar af flinta* finnas ofta i jorden hos oss; de förekomma af olika form och storlek (Se Planch. VI. fig. 70, 71, 72). Några äro kortare, bredare och med ena sidan starkt böjd den andra rät; längden kring 4—4½ t. bredden 1⅞—2 t. Dessa äro i eggarne blott tillskärpta (fig. 70). Andra äro smalare och mer långdragna, kring 6—7½ t. långa, samt 1⅝ t. breda. Hos dessa är merendels alltid den mest bågböjda sidan tillskärpt; den andra sidan är stundom något inböjd (fig. 71) eller rät, stundom litet utböjd: i förra fallet är den mestadels blott tillskärpt, i senare alltid tandad (fig. 72). Verktyget synes då ha varit användt både som *krokknif* och *såg.* Ändtligen träffar man någon gång exem-

plar af sistnämde form, som i begge kanterna äro groft tandade (fig. 73). I detta fall har krokknifven blifvit omgjord till *såg* (eller tandad lans), likasom vi framdeles skola se att ett verktyg ej sällan blifvit omändradt till ett annat. Det här tecknade (fig. 73) är funnet i torfmosse vid Glumslöf.

§. 4. *Pilar;* Hvar och en vet hur pilen skjutes ur båge, försedd med sträng. Den har för detta ändamål ett trindt, smalt, temligen långt träskaft. — Pilar skodda med sten begagnas ännu som jagtredskap af Amerikas och Australiens Vildar. Man träffar i de ethnographiska samlingarna pilar skodda med sten af mycket olika form och storlek.

Vi indela pilarna i sådana, som *hafva skafttunga* och sådana, som *icke hafva skafttunga*. Af de förra ha vi två former, både bland de fossila och ännu brukade: den *långa* och *korta* formen. En pil af förra slaget (Pl. B. fig. 17). finnes på Brit. Mus. Skaftet är smalt, lätt, 2. f. 8 t. långt och baktill försedt som vanligt med fjädrar. Den senare formen (Pl. B. fig. 18. har man från Terra del Fuego. Jag eger 3:ne sådana i min samling. Skaften äro kring 2 fot långa, och pilarna påbundna med band af tarmar, som torkat fast kring skaften. (Se Pl. B. fig. 21, 22).

Långa stenpilar med skafttunga finnas icke sällan i jorden hos oss. Dessa äro tillknackade af mer eller mindre tunna flintspån —hvarom vi framdeles skola tala — stundom bestå de endast af ett flintspån med knackad skafttunga (Pl. IV. fig. 46), stundom äro de äfven tillknackade längs kanterna (fig. 47); stundom tandade (Pl. VI. fig. 80).— Derefter närma de sig mer den trekantiga formen, såatt man slutligen träffar dem, som äro trekantiga med alla sidor och vinklar lika och med kanterna tillnaggade, stundom tandade (Pl. IV. fig. 48). En sådan flintpil liknar en liten bajonett.

Den korta pilformen med skafttunga är mer tunn och platt. Hit hörer Planchen IV. fig. 35, 36, m. fl. De större af denna form kunna omöjligt skiljas från harpuner. 35 är af qvartz, 36 af flinta, begge från Skåne; fig. 23 pl. B. är af Obsidian från Eldslandet, och användes, efter uppgift, som knif.

Piluddar utan skafttunga: Dessa äro alltid temligen tunna och breda, i begge sidokanterna tillknackade, i den bakre mer eller mindre inskurna, sällan räta och blott aftunnade. Dessutom äro äfven dessa dels längre dels kortare. De förra äro stundom på sidorna nära basen för-

sedda med skåror, för att fastbindas vid skaftet. Hit hör Planch. B. f. 14, hvartill originalet är från Californien, Pl. IV. f. 38, hvartill originalet är funnet i jorden i Skåne. *Anm.* Denna pilform kommer nära harpunen (Pl. IV. f. 37). Ofiast ha de inga sidoskåror för fastbindningen (Pl. IV. f. 39). De kortare äro äfven af flera former (Se Pl. IV. fig. 40—44. Alla dessa äro funna i jorden i södra Sverige. I London såg jag, hos M:r Stokes, pilar från Californien, skodda med en trekantig metallbit af precist samma form som vår i Skåne funna flintpil Pl. IV. fig. 45; och i H. K. H. Prins Christians samling finnas äfven dylika af flinta från Norra Amerika.

§. 5. *Stenspjut.* Närmast *Lansar* och *pilar* står en grupp af stenredskap, som alla kännas derigenom att de äro tväeggade, mer eller mindre spetsiga, baktill bredast, men der tunnare tillhuggna för att insättas i en klyft i ändan af ett träskaft. Hit hörer:

Stenspjutet (Planchen VI. fig 74). Det är hoptryckt trindt med tillskärpta sidokanter, framtill spetsigt, baktill aftunnadt och tillskärpt, för att insättas i skaft. Längden ända till 10—12 tum, bredden 1 t. 3 lin. till 1 t. 5 lin.

Ofta finner man dem som äro kortare, bredare och tunnare, med bakre ändan dels tvär och dels utringad, men alltid tillskärpt och den främre alltid spetsig. (Planchen VI. fig. 75, 76) Längd 7: 5; bredd 2 t. — Längd 6 br. 1: 5; Längd 4 t. br. 1: 3. *Anm.* Hit hörer äfven det flintredskap, som är afteeknadt i *Nord. Tidskr. for Oldkynd.* 3 *B. sid.* 320.

Från dessa sistnämda finnes öfvergång till *harpuner* och *pilar.*

§. 6. *Såg.* Denna liknar till formen de föregående; men skiljer sig från dem alla genom skarpa utstående tänder i kanterna. Man har sågar, som äro försedda med skafttunga och andra som baktill äro breda, aftunnade och utringade; hit hörer

Planchen VI. fig. x. Funnet i jorden vid Åhus. Det vackraste exemplar af detta slag, jag hitills sett, förvaras i Antiquitets-Academiens Museum i Stockholm. Det håller 6 t. 4 lin. i längd, 1 t. 3 lin. i bredd.

Tänderna, som ligga 4 linier från hvarandra, äro 3 linier långa samt i kanterna skarpa och tillnaggade.

Såg med skafttunga (Planch. VI. fig. 78). Denna liknar en lans af det slag, som är afteknadt på Planch. IV. fig. 52, hvarifrån han endast skiljer sig genom tänderna.

Hit hörer äfven den af en krokknif gjorda Sågen (Pl. VI. fig. 73).

Anmärkn. Det är sannolikast att detta verktyg varit användt som Såg. Dock har jag icke genom jemförelse med någon nu bruklig såg af sten derom kunnat med visshet öfvertyga mig; och det är åtminstone möjligt att de här afhandlade verktyg varit använda som lans. Fortsatta iakttagelser öfver Vildarnas redskap skola äfven härom skaffa oss full visshet.

§ 7. *Kastpilen.* Till kastvapen, likasom lansen och pilen, och kanske äfven stenspjutet, hörer kastpilen. Detta jagtredskap träffa vi ännu hos invånarne på Kurilska öarna och på Grönland. Det här afteknade (Pl. B. fig. 12) är från förstnämde ställe. Det är af ben eller trä, 6—10 tum långt, trindt, men långs ena sidan vanligen försedt med en kant och denna inskuren till två eller flera bakåtrigtade spetsar, som bilda hullingar; spetsen är stundom väpnad med en liten skarp stenskärfva, stundom blott tillspetsad; bakre ändan är tillspetsad för att insättas i ett kring 5 fot långt träskaft. På Grönland är detta jagtredskap numera af jern och försedt med en eller två hullingar (Planch. VII. fig. 82), se äfven Cranz Historie von Grönland (Tab. V. fig. 6. 7.); fordom var det af ben, (sådana finnas ännu i gamla Eskimografvar derstädes). H. Egede yttrar sig derom i *Grönlands Perlustration* sid. 56: "På vattnet skjuta de (Grönländarne) ej fogel med pil och båge, som på landet, utan med *kastpilen*, försedd med ett hvasst ben eller jern på ändan." Häraf ser man att ännu på Egedes tid var kastpilen på Grönland stundom af ben.

Hos oss träffa vi då och då i jorden, oftast i torfmossarna ett redskap (Pl. VI. fig. 83, 84 och 85.), som påtagligt varit användt till samma bruk som den beskrifna och afteknade kastpilen från Kurilerna. Detta redskap är af ben, 6 till 10 tum långt, $2\frac{1}{4}$ till 3 à 4 linier bredt, stundom trindt, dock merendels något hoptryckt, åt begge ändar afsmalnande spetsigt, och antin-

gen längs begge sidor (fig. 84, 85.) försedt med en djupt inskuren ränna, hvari fina hvassa flintskärfvor äro fästade i ett svart kitt, som liknar beck;*) eller ock finnes rännan med flintskärfvorna blott längs den ena sidan (fig. 83.). Dessa skärfvor äro mycket skarpeggade och stå alltid litet längre ut vid bakre än vid främre ändan; stundom är detta läge mycket märkbart. — Främre ändan är tillspetsad och bakom spetsen utvidgad i form af en lansspets, så att hela benet föreställer i smått en lans med sitt långa skaft; rännan med flintskärfvorna slutas bakom utvidgningen. Sådan är framspetsen alltid ursprungligt; men i mån som den nötes och å nyo tillspetsas, försvinner den lansformiga utvidgningen och fårorna på båda sidor gå ända ut till spetsen. Den bakre ändan är äfven tillspetsad och har tydligen varit insatt i träskaft. Vanligen är denna ändan till ett visst afstånd mindre slät än öfriga benet och stundom sitter hartset qvar, hvarmed han varit inkittad i skaftet till något öfver en tum från spetsen. Detta redskap träffas i torfmossarna. Jag har det i flera exemplar från södra, östra och vestra Skåne. Äfven skall det vara funnet på Öland; och i Antiqvitets Academiens Museum i Stockholm ligger ett exemplar, det längsta jag sett, af 10 tums längd, funnet i Östergötland vid gräfningen af Göta kanal mellan Påfvelstorp och Tåtorp, på 8 fots djup. De första fyra foten voro lera och resten torfjord. Således låg det äfven här i torfjord. Men hvar torfjord finnes, har varit öppet vatten; följaktligen har allt som finnes uti och i synnerhet under torfjord sjunkit till botten i ett vatten. Sannolikast är det således att ifrågavarande redskap, under begagnandet på vatten, deri kommit att sjunka till botten. För att göra oss ett rigtigt begrepp om sättet huru det blifvit begagnadt af Skandinaviens urinvånare, böra vi efterse huru det begagnas af de folk, hos hvilka det ännu förefinnes.

Grönländaren begagnar detta vapen till fogeljagt, endast på vatten. Det är försedt med ett 2½ alnar långt skaft, som baktill slutas med någon sirat, merendels en renfot eller dylikt, och kastas handlöst på fogel,

*) Det brinner med stark låga och är ett harts, alldeles likt det som utgör hufvudingrediensen i de så kallade pysslingebröden eller rökelsekakorna, som hos oss finnas i jorden eller i torfmossarne och som Hühnefeld på fullt allvar ansåg för förstenadt Skånskt bröd. Se Isis 1836. s. 718.

som ligger på vattnet. Det träffar vanligen på 50—60 steg den punkt, på hvilken sigtades. Egede påstår att Grönländaren dermed på temligen långt afstånd träffar lika säkert, som vi med bössa. Redan som barn börjar han att öfva sig i att kasta fogelpilen. Den kastas med tillhjelp af *kastbrädet* med sådan fart att den hviner i luften, och med sådan skicklighet att hufvudet vanligen genomborras på Ejdern.

Det tåler väl intet tvifvel att ju de benstilletter, jag här låtit afteckna, utgjort samma slags jagtvapen och varit använda på samma vis. Att de varit kastade och utgjort kastvapen, finner man lätt, men de ha endast kunnat användas på vattnet; ty om de kastades på landet, skulle de ofelbart sönderbrytas och förderfvas.

Tredje Kommentet: *Metkrokar och Metsänken.*

§. 1. *Metkrokar.* För hvar och en, som till och med blott flyktigt genomögnat någon samling af vilda folkslags redskap, är det bekant, att der finnas metkrokar, gjorda af åtskilliga andra hårda ämnen än metall. Oftast förekomma de af ben, stundom af trä med benspets, stundom af bara trä och stundom af perlmor eller hårdt mussleskal, och någon gång af sten. I samlingar från Söderhafsöarne Otaheiti, Owhyhee, Nya Zeeland o: s. v. förekomma de mest af mussleskal och ben. I min ethnographiska samling förvaras ett par sådana från Owhyhee af ben och enligt den åtföljande etiketten äro de af menniskoben. På Planchen B. fig. 5. har jag låtit afteckna en metkrok från Kurilska öarna *af trä med spets af ben*, och fig. 6. en annan från Otaheiti af *mussleskal*. Man inser lätt att i länder under kalla zonen, der inga så tjocka och hårda mussleskal finnas, att de kunna till metkrokar användas, dessa måste vara gjorda af andra hårda ämnen: trä, ben eller sten. Också förekomma de i Eskimografvar på Grönland både af *ben* och af *sten*; (jag har sett dem derifrån af ben), och i Lappland brukar man ännu att meta abborre på krok af en enpinne (Lehm). Redan häraf finner man att Skandinaviens urinvånare, som ej kände bruket af metaller, måste hafva tillverkat sina metkrokar af dylika hårda ämnen, som voro att tillgå;

men man finner också att de, som blifvit gjorda af hårdt *trä*, måste alla vara förmultnade, äfvensom alla de af ben, hvilka kommit att ligga i och vid fiskvattnen. Endast de som voro gjorda af flinta — en stenart, som Skandinaviske Vilden mästerligt förstod att arbeta — hafva i dylikt läge kunnat motstå tidens åverkan. Men som de flesta metkrokar sannolikt varit af ben och trä, och de af sten varit mindre allmänna, så finner man orsaken hvarföre metkrokar från dessa urgamla tider sällan förekomma i jorden. Likväl har man i senare åren och sedan man börjat fästa fördomsfriare uppmärksamhet på detta slags fornsaker, här i Skåne funnit åtminstone två metkrokar af flinta, begge vid bräddem af det fiskvatten, i hvilket de blifvit begagnade.

Den först (Pl. VII. fig. 86.) fanns nära Lomma vid stranden af Sundet. Denna metkrok, som ej har obetydlig likhet med den vi afbildat från Otaheiti, håller i längd från midten af stångens ända till bågen af kroken, kring 1 tum 5 linier och i bredd från utsidan af stången till utsidan af kroken kring 1 tum 4 lin. Upptill är han tjock och tvärt afslagen, och under den tjocka ändan finnes en, ehuru föga märkbar, insnörpning eller hals för att fastbinda snöret; nedåt är han aftunnad samt framtill och baktill *från begge sidor* tillknackad. Man ser således att han är med skicklighet tilldanad för det angifna ändamålet.

Ingen som sett Vildarnes metkrokar af ben, trä och musslesskal, och som dermed jemför denna flintkrok, kan hysa det minsta tvifvel att den icke varit använd till lika ändamål som de. Man kan till och med af dess storlek och stället der den fanns, med temlig säkerhet sluta till hvad fiskart hufvudsakligen dermed blifvit fångad. Bland de slukfiskar, som förekomma i Öresund, vid hvars strand han fanns, är han för stor för munöppningen hos Ål, Flundror och Hvitling; men för den Sundska Torsken (Gadus Callarias Linn.) är han fullkomligt passande; och denna fiskas ännu på krok så väl här som annorstädes. Det är således icke något tvifvel underkastadt att ju nämde flintkrok varit i forntiden använd för torskfiske i Sundet.

Den andra metkroken af flinta (Planch. VII. fig. 87.) är funnen på stranden af Krankesjön vid Silfåkra. Denna är mindre, nemligen längden föga mer än 1 t. 1 lin. och bredden från utsidan af stången till utsidan af kroken ej fullt 6 linier. Äfven denne är både framtill och baktill knackad, och upptill är stången vid ändan utvidgad för att derunder binda snöret. Denna har således blifvit använd att fiska slukfiskar med mindre gap än förra. I Krankesjön finnes ännu både Abborre och Ål; och en sakkunnig man, som sjelf mycket roat sig med metfiske, har försäkrat mig att man ännu skulle kunna meta både Abborre och Ål med denna krok.

§. 2. *Metsänken.* Hvar och en som känner metfiske vet att man dervid använder, jemte krok, ett så kalladt *metsänke*, isynnerhet då man fiskar i hafvet eller eljest på djupt vatten med strömdrag. Nu användes dertill vanligen bly; men innan man lärde känna bruket af metaller, måste man dertill ha användt sten. Det förtjenar anmärkas och synes mig bevisa hur methodlöst de så kallade ethnographiska Samlingarna vanligen blifvit hopbragta att, oaktadt man deri träffar hundratals metkrokar från Vildarna t. e. på Söderhafsöarna, har det åtminstone ej lyckats mig att deribland kunna upptäcka ett enda till dem hörande metsänke. Endast ett sådant från Otaheiti till Sepiefiske, har jag sett på British Museum. — På Grönland fiskas nu Ulk med s. k. pilk af ben försedd med jernkrokar och med en genomborrad sten till sänke. Sänken till egentliga metkrokar har jag derifrån ännu icke sett; men af en man, som länge vistats på Grönland, underrättade jag mig för några år sedan huru de stenar voro formade, som af Grönländarne användas till metsänken. Han gjorde mig då en konturteckning, som ännu förvaras i min samling. Någon tid derefter lemnades mig, af Studeranden H:r Isberg en sten (Planch. VII. fig. 88.) af precist samma form, som den nämda konturteckningen. Denna sten var funnen i jorden i Blekinge. Man kan icke tvifla på att den ju varit använd som *metsänke*; men man kan äfven lätt finna att detta redskap måste förekomma under mycket olika former. Dock måste alla metsänken hafva det gemensamt att an-

tingen vara försedda med en ingröpt fåra, i hvilken snöret kan bindas, eller vara genomborrade med hål för samma ändamål; för öfrigt kan formen vara än mer aflång, än mer trind och kort. I Professor Schröders samling i Upsala förvaras 2:ne Metsänken, som utgöra mellanformer mellan de här aftecknade (fig. 88 och 89). Det mindre är 2 tum långt, 1 t. 2 lin. bredt och funnet nära Stockholm; det större, som är 3 t. långt och nästan lika så bredt, är funnet i Skelefteå socken.

De allmännast förekommande metsänken från forntiden hafva den form, som föreställes på Planch. VII. fig. 89; de äro ovalt afrundade och försedda kring midten med en ingröpt fåra. Man har kallat dem *Slungstenar*, men blott gissningsvis, helst man icke framvisat eller ens försökt att framvisa någon liknande form hos de folkslag, som ännu nyttja slungstenar. I det följande skall jag ådagalägga, att bland våra fornsaker af sten verkligen förekommer en hittills förbisedd form, som till alla delar liknar de forngrekiska slungstenarna af bly. Men huruvida dessa slungstenar tillhöra den uråldriga tid, hvarom här är fråga, torde förtjena en särskilt undersökning.

Beträffande det metsänke, hvarom vi sist talat, så synes dess likhet med fig. 88 icke lemna något tvifvel öfrigt att det varit användt till det angifna ändamålet. Detta metsänke förekommer af mycket olika storlek och olika tyngd. Det minsta jag äger är kring 2. t. 2 lin. långt och väger kring 12 lod; det största är 4½ t. långt 3 t. 2 lin. bredt och väger nära 2 skålpund. — Dessa stenformer förekomma i jorden mest i granskapet af fordna eller nu varande vatten. — På Museum i Köpenhamn finnes ett metsänke med tvenne korsvis gående fåror och någonstädes har jag äfven bland fornsaker sett ett metsänke med hål, likt några af dem, som förekomma i ethnographiska samlingar från Grönland. (sid. 28).

I de fornredskap, som vi hittills beskrifvit, finnas aldrig hål för att deri insätta skaft. Det gifves äfven en stor mängd stenverktyg, som äro försedda med hål, hvari skaftet suttit. Innan vi företaga beskrifnin-

gen af dessa, vilja vi dock framvisa en annan liten grupp af verktyg och tillika ådagalägga anledningen till vår öfvertygelse om deras användande. Denna grupp skall innefatta:

Fjerde momentet: *Verktyg, med hvilka andra verktyg blifvit förfärdigade.*

Det är tydligt för hvar och en, som med uppmärksamhet betraktar en samling af fornsaker af sten, att de med tillhjelp af verktyg blifvit tilldanade: tillslagna, knackade, slipade, borrade o. s. v. Men det är också tydligt att, då de menniskor, som förfärdigat och användt dessa fornsaker, varit okunniga om bruket af metall, de till nämde redskaps förfärdigande måste hafva användt verktyg af sten.

Vi hafva redan sett (K. 1. sid. 12), att alla stenredskap först blifvit tillhuggna innan de slipades, och vi skola framdeles ådagalägga att Vilden, i mån som de slöades, tillskärpte eggarna på sina lansar, knifvar och andra verktyg, som icke ha slipad utan blott tillknackad egg. Äfven hafva vi sett att slipad egg, i mån som den slöades, blifvit å nya slipad (K. 1. sid. 11. 12; pl. 1. f. 2, 4). Vilden måste således haft två slags verktyg dels för att *slipa* och dels för att medelst *tillknackning* skärpa eggen. För detta sistnämda ändamål måste han haft verktyg, som, enligt hvad vi också nedanför skola visa, varit portativa, så att han kunnat bära dem med sig på sina jagtfärder.

Således, då vi bland fornsakerna finna två slags eggverktyg, nemligen med *slipad* och *tillknackad* egg, så måste der äfven, som redan blifvit nämdt, finnas två slags instrumenter för att dels tilldana denna olika egg och dels skärpa den då den genom bruket blifvit slö: der måste finnas två slags *Brynstenar*,*) nemligen *knackstenar* och *slipstenar*; de förra för att genom *tillknackning*, de senare att medelst *slipning* skärpa eggen. Att dessa båda verktyg också verkligen förekomma bland

*) *Brynsten* kommer af *bryn* skarp kant; således en sten, hvarmed göres en skarp kant eller egg, och således kan benämningen *Brynsten* användas för tillskärpnings-instrumentet af både slipad och slagen egg.

våra fornsaker, skall jag här ådagalägga. Båda dessa slags Brynstenar äro alltid af hård, oftast qvartsaktig stenart, stundom af ren chrystallinisk Qvarts, stundom af Qvartssandsten; aldrig af flinta eller gnejs.

§. 1. *Knackstenar* (pl. VII och VIII. fig. 90—100). Hos alla dessa och isynnerhet hos originalerne till fig. 94, 93, 96, 100, finnas på ändkanterna så omisskänneliga märken efter deras fordna användande, att man ej kan derom hysa minsta tvifvel, sedan man en gång derpå blifvit uppmärksam. Af skäl, som nedanföre ytterligare skola anföras, antager jag att alla *knackstenar* utan undantag varit portativa och att Vilden burit dem med sig på jagten, för att vid behof begagna dem som brynstenar. För detta ändamål hafva somliga (fig. 90, 91, 92) en fals eller fåra kring kanten, hvari påtagligt en rem varit bunden, och genom hvilken de hängt vid bältet; andra äro för samma ändamål genomborrade (fig. 98). Andra, som hvarken äro genomborrade eller försedda med fals kring kanten, hafva troligen blifvit burna i en pung eller ficka vid bältet.

Vi indela knackstenarna i 2:ne grupper:

1:mo till den första räkna vi dem, som på hvardera af de två platta sidorna hafva *en genom nötning tillkommen*, mer eller mindre märkbar *skåra*. Hos alla dem, som kring kanten äro försedda med en fals, ligger denna skåra mer eller mindre snedt med främre ändan åt venster och med bakre åt höger (fig. 90, 91); således har denna skåra just den rigtning, som hon skulle få, om stenen vore bunden genom en rem vid bältet och om mannen, som bar den, fattade den med venstra handen och med den högra droge eggen af sin knif eller lans öfver stenen. Jag är nemligen af den tankan, att denna skåra tillkommit, ej genom egentlig slipning, ty jag finner ej udden slipad hvarken hos pilar, lansar, knifvar eller andra tillknackade uddinstrument, utan derigenom att, sedan man med stenens kanter genom knackning tillskärpt eggen, har man dragit samma egg öfver stenens plattsida, för att jemna eggen och göra dess tänder ungefär lika långa. Om man med en lup betraktar en efter tillskärpningen obegagnad flintknif eller lans, finner man anledning till

nämde förmodan. Denna mening blir dock blott en förmodan, en sannolikhet, till dess man kan uppvisa något dylikt hos de stenverktyg, hvaraf t. e. Nordamerikas vildar ännu måste begagna sig för att tillknacka sina flintlansar och flintpilar, hvilka, efter hvad vi redan sett, fullkomligt likna dem, som förekomma i jorden hos oss. Dock, nämde skåra, som alltid finnes, må hafva tillkommit hur som helst, så är dock säkert, att stenen varit använd att dermed tillhugga eller tillknacka flintredskapen; detta synes tydligt hos alla och isynnerhet hos dem, som ej ha någon fals kring kanten, hvilka således icke varit med rem fastbundna, och med hvilka således hårdare slag kunnat gifvas.

Originalerna till fig. 93 och 94 ha ingen fals, utan smalsidorna utgöras af en slättslipad plan yta, som med de likaledes plana bredsidorna bilda en vinkel eller afrundad kant. Det är just på denna kant, isynnerhet hos fig. 94, som omisskänneliga märken finnas efter de slag, som dermed blifvit gjorda på redskapen af flinta, hvilken stenart väl är lika hård, men långt mer spröd än Qvartsen, hvaraf knackstenen består. Spåren efter dessa slag finnas på begge sidokanterna och äro isynnerhet starka på hörnen, med hvilka de hårdaste slagen blifvit gifna. Detta är omisskänneligt och ovedersägligt för hvar och en, som närmare betraktar dessa steninstrument. Anmärkningsvärdt är också att, då, som ofvan nämdes, skåran alltid går mer eller mindre snedt hos dem, som äro omgifna med fals och således medelst rem varit fästade vid bältet, hon deremot går alldeles efter längden hos dem, som äro utan fals och som således vid bruket ha varit fria och lösa (fig. 93, 94).

Dessa med sidoskåra försedda knackstenar hafva olika form: Än äro de (som ofvanför nämdes) *kring kanten försedda med en fals* (fig. 90,*) 91, 92). Någon gång, men ytterst sällan, är denna fals dubbel. Oftast äro begge sidor lika långa; men ibland är den ena sidan längre

---

*) På Antiquitets Akademiens Museum i Stockholm förvaras en dylik sten, som i fåran kring kanten haft ett jernband, försedt vid ena ändan med en märla för att deri bära stenen. Sjelfva stenen och jernbandet tillhöra påtagligt icke samma tid, utan jernbandet har under en långt senare tids period blifvit ditsatt för att bära stenen som Amulet, segersten e. d. Vi ha flera till samma kategori hörande fornsaker, hvilka i 4:de Kapitlet skola omnämnas.

än den andra (fig. 92). Alla dessa äro vanligen elliptiska och i ändarna mer eller mindre afsmalnande; eller också äro de ovala och afrundade (fig. 91).

Än *sakna de sådan fals* och äro endast omgifna af en alldeles plan yta. Dessa äro till omkretsen stundom äggformiga (fig. 93), stundom fyrkantiga (fig. 94).

2:do Till den andra gruppen af portativa knackstenar räkna vi dem, som äro försedda med två eller flera runda ingröpningar, för att med fingerspetsarna bättre fasthållas under användandet (Planch. VIII fig. 95–99). Om man närmare betraktar en sådan sten, t. e. originalet till planchen 95, eller 96, så är det knappast möjligt att misstaga sig om det ändamål, hvartill den varit använd. Man ser nemligen på ändarne af stenen de mest påtagliga spår efter hårda slag mot en annan hård kropp, under det att sidorna äro fullkomligt släta och orörda. Detta är så i ögonen fallande, att det omöjligt kan öfverses, sedan man en gång varseblifvit det.

Nämde runda ingröpning är stundom i midten genomborrad till ingröpningen på motsatta sidan, så att ett hål går tvärs igenom stenen. Genom detta hål har utan tvifvel gått en rem, med hvilken stenen hängt vid bältet. De öfriga stenarna, i hvilka ej finnas hål, utan blott ingröpningar, hafva utan tvifvel blifvit burna i pung eller ficka vid bältet. Således finnas, äfven af denna grupp, både sådana, som varit burna i rem och sådana, som varit burna i ficka.

Till formen äro dessa stenar mycket olika; man finner dem som äro A) försedda blott med två ingröpningar, en på hvardera sidan: a) klotrunda, knappt något litet hoptryckta, och försedda med en enda rund ingröpning på hvardera sidan (pl. VIII. fig. 99). Detta stenklot är af hornblände och af 3½ tums diameter. Jag har äfven ett annat något mer hoptryckt och af mycket mindre dimensioner, nemligen 1⅞ tums diameter. Stundom äro till och med dessa genomborrade från begge sidor, med hål i form af en kegla, hvars spets ligger inåt. Från dessa gifvas öfvergångar till

b) Ovala eller Ovata, hoptryckta med en rund ingröpning på midten af hvardera bredsidan (fig. 95). Dessa äro stundom i ingröpningen genomborrade med ett hål (fig. 98) — B) Försedda med flera än två ingröpningar: c) kubformigt runda eller nästan klotrunda, med sex runda ingröpningar (fig. 97) — d) nästan samma kubform, men i en rigtning förlängd och hoptryckt, samt på hvardera af de fyra sidorna försedd med en rund ingröpning (fig. 96). Alla dessa verktyg äro gjorda af både hård och tung sten, och åt alla har Vilden, medelst tillhuggning, slipning och drillning, gifvit den form, han ansett för tjenligast. Men stundom har han vid brädden af sitt fiskvatten uppsökt en hoptryckt och af vattnet rundad kiselsten, och användt den som knacksten. Ibland har han, på sidorna af denna, drillat en ingröpning — en sådan kisel finnes äfven i min samling — ibland har han icke en gång gjort sig detta besvär, utan användt kiseln till knacksten, sådan den vid stranden blifvit uppsökt. En dylik till knacksten använd kisel är originalet till fig. 100. Denna kisel, som är funnen på botten af en torfmosse, liggande tillhopa med en stenyxa och en flintlans, bär omisskänneliga märken att han varit begagnad till det angifna ändamålet.

§. 2. *Slipstenar.* Dessa äro, som vi ofvanför nämnt, af qvartsaktig stenart, stundom af mer eller mindre i kanterna genomskinlig chrystallinisk Qvarts, stundom af Qvartssandsten, som då oftast tillhör den gamla öfvergångs-sandstenen, hvilken här i Skåne förekommer i lager vid Cimbrishamn, Gladsax, Andrarum, Hardeberga och på många andra ställen. På slipstenarna synas alltid tydliga spår efter slipning. De äro af mycket olika form och storlek. De flesta ha icke varit portativa, utan Vilden har haft dem liggande uti eller vid sin koja. Några äro små, flata eller trindaktiga. En sådan synes han ha kunnat bära med sig på jagten. Någon gång ser man större hårda sandstensblock, på hvilka slipade ingröpningar finnas, och hvilka icke ha kunnat tillkomma genom slipning af metall, utan måste ha blifvit gjorda med sten. Ett dylikt block finnes i Barsebäck, och tillhör afl. Prosten Hofverbergs samling.

Sådana slipstenar ha naturligtvis ingen bestämd form; men da äro i det hänseendet interessanta, att der de finnas i orubbadt skick, kan man vara öfvertygad att en Vilde, som nyttjat stenredskap, bott i granskapet.

Den största slipsten jag äger är af sistnämda hårda sandsten och funnen nära Andrarum. Den är aflångt fyrkantig, kring 2 fot lång 11 tum bred, och $7\frac{1}{2}$ tum tjock, samt på en af bredsidorna försedd med en långs gående genom slipning tillkommen slät ingröpning, som är nästan lika så lång och lika så bred, som stenen.

De flesta slipstenar äro aflånga, mångkantiga, i midten tunnast och i begge ändar tjockare. Man träffar dem, som äro af 14-15 tums längd (Pl. VIII. fig. 101). De slipade ytorna, som gå långs åt stenen, äro plana eller konkava eller konvexa. Jemte slipstenen finner man stundom hålmejslar, som noga passa i de konkava ingröpningarna, så att man tydligt ser att dessa tillkommit genom slipning af dem. — Dessa slipstenar ha stundom samma form som ett groft lårben; och man kan vara säker, att då man hör omtalas att någon i jorden funnit ett till sten förvandladt stort ben, så är det en dylik slipsten, som dermed menas.

Ibland äro slipstenarna kortare och nästan fyrkantiga, dock alltid i midten tunnast och på långs försedda dels med plana och dels med konkava ytor (Pl. VIII. fig. 102). Denna är af 9 tums längd. Jag äger en annan af blott 4 tums längd och 1 tums tjocklek, som har de fyra ytorna plana eller något trindaktiga. — Stundom har Vilden till slipsten användt en större aflång kisel (Fig. 103). — Alla de här beskrifna äro af den förutnämda hårda Qvartssandstenen; men jag äger äfven en sådan, som är af chrystallinisk qvarts; denna är $8\frac{1}{2}$ tum lång.

Det är tydligt att i de trakter, der dessa slipstenar blifvit funna, hafva stenredskap ej blott varit nyttjade, utan äfven tillverkade. Det kan derföre förtjena anmärkas, att man finner dessa fornsaker i jorden, på botten af kärr eller torfmossar, i åar, sjöar, o. s. v. ej blott på slättbygderna och i kusttrakterna af Skåne: Hardeberga, Flädie, Hög, Ahlstad, Yngsjö m. m., utan äfven i det inre af landet t. e. vid Blekemåsa, der man dock, så vidt mig är bekant, hittills icke funnit stenverktyg. Dessutom

förekomma dylika slipstenar icke blott i Skåne. Jag äger en, som är funnen i Småland i trakten af Grenna och af samma slags sandsten som finnes i lager på Visingsö. Den är af 5½ t. längd och kring 2 tums tjocklek.

Till denna §. anser jag äfven de portativa stenar höra, som man kallat *proberstenar* (Pl. VIII. fig. 104, 105). — Att de icke egentligen varit använda att dermed probera metaller, torde lätt inses deraf att de finnas i grafvar, som äro äldre än bruket af metaller i vår Nord. Hade guld och silfver varit i bruk hos det folk, som nyttjade yxor och mejslar af sten, prydnader af raf och kärl af ler, så skulle dessa metaller utan allt tvifvel någon gång ha blifvit funna, jemte nämde verktyg eller prydnader; detta har likväl hittills aldrig varit händelsen. Dessutom är jag i tillfälle att uppgifva åtminstone *ett* direct bevis för den mening, att ifrågavarande stenpjeser verkligen varit använda till *slipning*. I Prosten Bruzelii samling förvaras ett exemplar, som är försedt med utpringlade sirater långs kanterna, och dessa sirater äro påtagligt genom slipning afnötta på ena sidan ned mot spetsen. Att de vanliga äfven äro på samma sätt nötta, ser man lätt sedan man derpå blifvit uppmärksam. Denna nötning har omöjligt kunnat tillkomma genom metallprobering; ty vid den är det metallen och ej stenen som nötes. — Således måste ifrågavarande sten hafva varit ett slags *slipsten*. Att den varit portatif, ser man ganska lätt. I den tverhuggna, fyrkantiga ändan har den nästan alltid en indrillad kegelformig ingröpning och på sidorna en eller två dylika, hvilka alla tre gå tillsammans. Man ser deraf att en rem eller dylikt gått genom hvardera af dessa sidohål och troligen varit fästad deri medelst en knut; samt att stenen på detta sätt varit buren vid bältet. Ibland är stenen upptill tunnare och har ett hål tvärs igenom sig. Framdeles skeende fynd skola kanske visa huruvida icke dessa så kallade proberstenar varit nyttjade af qvinkönet, såsom slipstenar för deras nålar o. d., hvilka sannolikt varit af ben. Men äfven rörande detta ämne, skola säkert grundligare undersökningar af nordamerikanska Vildarnes, isynnerhet Eskimoernas verktyg, lemna oss bestämda och afgörande upplysningar.

Sedan föregående sida var tryckt, har jag åter besökt Köpenhamns antiquariska Museum och derstädes sett 2:ne från Grönland nedsända stenpjeser, af hvilka jag genom Herr Kansli-Rådet Thomsens fortsatta liberalitet här kunnat lemna teckningar på planchen XII fig. 149 och 150. — Till storlek och form likna de vissa af våra förr så kallade *proberstenar* (pl. VIII. fig. 104, 105). Den ene (fig. 149) är vid ena ändan försedd med ett hål, likasom de flesta hos oss funna; den andra (fig. 150) är icke genomborrad — och sådana finna vi äfven i jorden hos oss. De förvaras i Köpenhamns Museum under Nummer 3925 och 3872. Professor Forchhammer, som närmare granskat dem, har vänskapsfullt upplyst att den förra hörer till ett slags Hälleflinta, och af den art, som utgör hufvudmassan af Euritporphyrerne, samt att den har särdeles mycken likhet med en stenart, som finnes i den Gieseckska Grönländska mineralsamlingen i Köpenhamn, med följande etikett: "Lauchgrünes, talkartiges, unbekanntes Fossil von Ujordlersoak." Den senare (N:o 3872) synes vara allmän jaspis.

Herr Kansli-Rådet Thomsen har meddelat att den senare blifvit sänd från *Fiskenäset* och att den förra funnits liggande på marken vid *Umanak*, samt att de begagnats som slipstenar för fruntimrens nålar. — Således är härigenom bekräftadt hvad jag på föregående sida yttrat om betydelsen af våra i jorden funna likdana antiquiteter.

§. 3. *Borr* (pl. IX. fig. 107). Vi skola framdeles ådagalägga att bland våra äldsta fornsaker, som äro föremål för denna afhandling, finnes ett stort antal, försedt med borrade hål, för att deri insätta skaft. Vi hafva redan sett åtskilliga, som varit genomborrade, ehuru hålen icke varit ämnade till skafthål, t. ex. pl. II. fig. 17; pl. V. fig. 59; pl. VIII. fig. 98, 104, 105. Äfven träffar man ofta sådana stenpjeser, på hvilka finnes början till borrning, som ej blifvit fullföljd. Isynnerhet af dessa påbegynta, men icke genomborrade hål, kan man se hurudant borret, hvarmed de danats, varit beskaffadt. Någon gång har det varit ett så kalladt centralborr, och i midten af borrhålet uppstår en spetsig tapp. Men sådana borr lära högst sällan ha blifvit begagnade (och kanske aldrig under den äldsta tiden); ty bland hundratals till en del borrade

stenverktyg, som jag sett, har jag ej träffat mer än ett enda, som varit borradt med centralborr; och detta förvaras i Antiquitets-Akademiens Museum i Stockholm. Hos alla andra, som jag undersökt, äro de borrade ingröpningarna antingen kegelformiga eller halfklotformiga, eller, då de äro djupare, cylinderformiga med rundt-concav botten. Detta visar formen af det instrument, hvarmed de blifvit gjorda. Att detta instrument varit *Drill*, ser man af de fina parallela ringar, som finnas på hålets sidor. Vilda folk bruka ännu drill, och framför allt är detta tillfället med den folkstam i norra Amerika, med hvars redskap vi ofta haft anledning att jemföra våra fornsaker. — Att drillborret bestått af en skarpkantig flinta kan ej betviflas. Alla borrade verktyg äro af lösare stenart än flintan, och i flintan sjelf finnas aldrig borrade hål; icke heller i qvarts, som är lika hård som flintan.

Den flintform jag här låtit afteckna (pl. IX. fig. 107) förekommer icke just sällan bland andra fornsaker. Jag har 20—30 exemplar deraf, alla slagna, skarpkantiga, i öfra ändan något tunna och breda, för att vid nyttjandet sitta fast i skaftet; nedra ändan är dels spetsig, som här, dels bred och nästan mejselformig. Med de förra få hålen trängre spetsig, med de senare concav botten. Att de varit drillborr upplyses äfven deraf, att jag sett flera, hos hvilka spetsen varit genom nötning trubbigt rundsliten.

Näst efter den på 35:te sidan beskrifna slipstenen från Andrarum, hade jag bordt göra följande

Anmärkning: Äfven träffar man granitstenar af 3—6 tums tjocklek, 26—28 t:s längd och 12—14 t:s bredd, hvilkas öfra sida består af en genom slipning tillkommen mer eller mindre märkbar, slät fördjupning. Sådana stenar finnas då och då i jorden och användas stundom i bondgårdarna till matträg åt bandhunden. Att de äro antiquiteter, tåler intet tvifvel. Man har trott att de större flintyxorna (pl. I. fig. 1—4) och skaftkilarna (pl. X. fig. 129) blifvit slipade på dem. I Köpenhamns Antiquariska Museum ligger på en sådan platt-concaverad sten, en flintvigg, som skall vara funnen i detta läge. Möjligtvis äro de dock af långt yngre

tillkomst än flintyxorna och ha *kanske* tillhört offerkalten vid Odinska gudstjensten. Jag äger två dylika, den ena funnen ¼ mil från Lund, den andra 1 mil från Trelleborg, i jorden.

Femte momentet: *Några fornsaker, som ej äro försedda med skafthål, men som ej kunnat upptagas under någon af föregående rubriker.*

§. 1. *Flintspån* (pl. IX. fig. 109). Dessa äro långa, tunna, nedåt stundom något inböjda, i begge bräddarna skarpeggade, på inre sidan platta, på yttre försedda med en enkel eller dubbel långsgående kant. De äro tydligen slagna, och hvardera genom ett enda slag med en hård sten på öfra ändan liksom afskalade från en flintsten. Denna flintsten finnes också, icke just sällan. Planchen IX. fig. 108 föreställer en sådan flinta, från hvilken flintspån blifvit huggna. Af skäl som lätt inses äro knappt två fullt lika. Af dessa flintspån (fig. 109) ha åtskilliga slags redskap blifvit förfärdigade. Pilspetsen tab. IV. fig. 46 är ett sådant flintspån, på hvilket man blott slagit en skaftunga; på fig. 47 har man äfven tillknackat kanterna. Det på pl. III. fig. 33, 34 aftecknade redskap (sid. 8) är gjordt af sådana spån, som blifvit på tvers afhuggna, hvarefter bitarna blifvit i kanterna tillknackade.

§. 2. *Slungsten* (pl. VIII. fig. 106). Jag äger två sådana, gjorda af tät kalksten; den ene 2⅜ t. lång och på dess tjockaste del $1\frac{3}{16}$ t.; den andre är 1 linia kortare och tjockare; begge trinda elliptiska likna skaftet på ett handborr. Jag tvekar ej att antaga dem för slungstenar, sedan jag i H. K. H. Prins Christians Museum i Köpenhamn sett slungstenar af bly från Grekernas tid funna i jorden i södra Italien och till formen alldeles lika de här beskrifna. Såsom gjorda af ett mycket tyngre ämne äro de äfven mindre än våra och på en af dem finnas Grekiska bokstäfver. En militär har för mig berättat, att han i Afrika sett dylika användas som stridsvapen och att slungan, hvarmed de kastas, består af tre vid ändarna förenade remmar, af hvilka den mellersta är något längre än de andra och hvarigenom stenen ligger säkert i dem.

Huruvida de här beskrifna slungstenar tillhöra samma tid, som stenmejslarna och halfkorsgrafvarna, känner man ännu icke. Säkert är dock att äfven polarstammen, på flera ställen af jorden, nyttjar slungstenar. Af de två, jag äger, är den ena funnen vid plöjning, den andra i en ätthög.

§. 3. *Tågningsredskap?* (pl. IX. fig. 110). Detta verktyg är af flinta och illa tillslaget. Hvad som genast faller i ögonen är det sätt hvarpå den kant, som svarar mot eggen, påtagligt blifvit *genom nötning* afrundad. Man finner snart att detta ej kunnat ske utan genom gnidning mot läder och dylikt. Med en lup ser man spår efter gnidningen äfven uppåt sidorna af stenen. En förståndig man, som i egenskap af handtverkare flera år vistats i Grönland, har trott sig finna stor likhet mellan denna sten och det beninstrument som, försedt med skaft, derstädes begagnas att tåga (töja) skinnen för att ge dem erforderlig mjukhet, sedan de blifvit utblötta och torkade. Kanske att en del af våra så kallade yxor med bred afrundad egg tjenat till samma ändamål.

§. 4. *Krossningsinstrument?* (pl. IX. fig. 111.) Det är gjordt af den hårda Skånska öfvergångssandstenen, som framstår vid Hardeberga, Cimbrishamn, Gladsax, o. fl. st. Det består af en smalare nästan fyrkantig del med två bredare och två smalare sidor; men den tjockare delen är rundaktig och slutas med en platt jemn yta.

Jag har trott det vara åtminstone möjligt att denna stenpjes tjenat till krossningsinstrument för det slags frukt som Vilden i södra Skandinavien tilläfventyrs begagnat såsom födoämne, jemte de produkter som jagten och fisket lemnat honom. Möjligtvis kan det ha varit bokållon eller hasselnötter som dermed blifvit krossade; och att dessa senare växte mellan de vatten i Skåne, vid hvilka Vilden bodde, finner man deraf, att i samma torfmossar, hvari stenredskap träffas, förekomma äfven hasselnötter i stor mängd.

Jag har kommit att tänka på denna tolkning af ifrågavarande stenverktyg, derigenom att jag på British Museum sett en stenpjes som jag här aftecknat pl. IX. fig. A., hvilken har någon likhet med vår och som enligt etiketten *nyttjas af Vildarna på Egmonts-ön för att dermed*

krossa nötter. Ett nästan dylikt krossningsinstrument, ehuru med mer konst förfärdigadt (pl. IX. fig. B.), nyttjades på Otaheiti för att krossa brödträdets frukt och deraf göra en deg*).

Likväl vill jag ingalunda insistera på riktigheten af denna förklaring, helst jag icke vet till hvilken tid ifrågavarande stenpjes hörer; den har blifvit funnen i jorden och ej i halfkorsgraf, der allt som finnes, utan gensägelse, tillhör den äldsta tiden. Kanske att den tillhör en längt senare tid och att den varit begagnad som *smedstäd*, hvarmed den här en icke obetydlig likhet. Det skulle till och med icke förundra mig att ännu i någon bondes backsmedja se en sten använd till städ. Deremot tror jag icke att *hamrar af sten* någonsin användts eller ens kunnat användas att dermed smida glödgade metaller, minst på ett städ af sten. Förklaringen af denna pjes, liksom af en stor del andra, beror af tiden då den begagnats; och derom skall framtiden troligen undervisa oss.

§. 5. *Ismejsel?* Jemte de små flintredskapen, som jag låtit afteckna på pl. III. fig. 33 och 34, förekomma vida större af alldeles samma form, pl. VI. fig. 79, som alltid äro slagna, aldrig slipade, och hvilkas användande ännu är problematiskt. För den ungefärliga likheten i formen som de hafva med Grönländarnes ismejsel, har jag *tills vidare* tillagt dem detta namn. Ty oaktadt de i formen ha någon likhet med de slipade yxor, som äro afteckna de på pl. I. fig. 8, ha de dock utan tvifvel varit begagnade till helt annat, än dessa.

§. 6. *Nålar af ben.* 1:mo utan öga, pl. XI. fig. 142. 2:o med öga, pl. XII. fig. 151. Af dessa är den förstnämnda funnen i torfmosse, den senare i ättehög; men det är ännu ej afgjordt huruvida de tillhöra samma tid som stenmejslarna.

Sjette momentet: *Verktyg försedda med skafthål.*

Dessa äro aldrig af flinta; mest af basalt och trapp; stundom af gneys, tälgsten eller hjorthorn. Dessa slags verktyg äro ganska sällsynta

*) System of univers. Geography I. p. 86, planch.

i de ethnographiska Samlingar, jag haft tillfälle att undersöka. Detta kan härröra antingen deraf att de sällan finnas hos nuvarande Vildar, eller snarast deraf att de ej blifvit tillvaratagna. I allmänhet är det mer Vildarnas stridsvapen än deras i dagligt bruk använda verktyg, som man hemfört till Europas Muséer. Att emellertid äfven dessa för skaft genomborrade fornsaker tillhört vilda folk, bevises dels deraf att de träffas tillsammans med de förut beskrifna verktygen, som äro alldeles lika dem, hvilka man ännu ser hos Vildarna, och dels deraf att man träffar dem ej blott af sten, utan äfven af andra hårda ämnen, isynnerhet hjorthorn och elghorn. Detta sistnämnda bevisar också att de ej varit symboler, hvilket äfven skönjes deraf, att omisskänliga spår förefinnas huru de genom bruket blifvit nötta. De kunna lämpligast indelas i

A) sådana som hafva eggen eller tillskärpningen i samma rigtning som skaftet: hit höra

§. 1. *Hamrar*, pl. X. fig. 123—128. pl. XII. fig. 143. De ha skafthålet nära under midten och slutas nedtill i en knapp eller plattconvex bana, upptill i en vigglik tillskärpning. De äro af många former; den vanligaste hos oss är den som här föreställes genom

Planchen X. fig. 127. Den är nästan båtformig, nedtryckt-trind, i midten bredast med sidokanten antingen skarp eller afrundad eller genom en plan yta afskuren; den slutas nedtill i en mer eller mindre märkbar knapp och skafthålet är baktill omgifvet af en uppstående kant. Den är alltid gjord af en grå dioritartad sten. Skafthålet är litet i förhållande till hammarens tyngd, hvilket visar att skaftet varit kort.

Att denna form tillhör äldsta tiden, kan slutas deraf att originalet till den anförda figuren är funnet i en grusbacke vid Arendala nära Lund tillsammans med en yxa af flinta, en yxa af grönsten, en smal hålmejsel och en mångkantig slipsten.

Stundom finner man denna hammarform sirligt arbetad; en sådan föreställes på

Pl. X. fig. 128. Den är gjord af basalt. Den fanns i ett stenrös vid Hurfva. En dylik fanns i den så kallade Kung Roes hög.

Pl. X. fig. 124 skiljer sig hufvudsakligen genom kilen, som har en köl långs sidan, och skafthålet, som ej är omgifvet af utstående kant; banan utgöres af en stor convex knapp. Den är af diorit.

Pl. X. fig. 125, är gjord af ett hjorthorn och har fyrkantigt skafthål. Den är funnen bland stenredskap i Stångby torfmosse.

Pl. X. fig. 126, är likaledes gjord af hjorthorn och tillskärpt upptill, men skafthålet är trindt och sitter så långt under midten att verktyget synes snarare ha varit en skaftkil.

Pl. X. fig. 123 är en hammare af diorit och af en ganska ändamålsenlig form. Den fanns i en torfmosse och råkade i händerna på en snickare, som försåg honom med skaft och nyttjade honom länge i sin verkstad som hammare.

§. 2. *Hammaryxor.* pl. XI. fig. 131. 132. De ha äfven skafthålet nära midten; men de skiljas från hamrarna derigenom att de ej ha trind bane eller knapp, utan slutas nästan kilformigt i begge ändarna, dock är den ena kilen mer aftrindad, den andra mer tillskärpt.

1) Mellandelen smalare, ändarna mycket bredare (pl. XI. fig. 131). Man har funnit sådana hos hvilka den breda eggdelen varit uppsliten, så att det smala mellanstycket blifvit slipadt till egg.

2) Ändarna föga mer utvidgade än mellanstycket. (pl. XI. fig. 132). Hålet är vanligen mycket litet.

§. 3. *Skaftkilar.* pl. X. fig. 129, 130; pl. XI. fig. 133. Dessa äro vanligen mycket stora tjocka fyrkantiga, gjorda af en vang stenart och ha den ena ändan tillskärpt som kil, den andra utgörande en rundad (fig. 129) eller fyrkantig och tvär bana. Skafthålet ligger vanligen mycket närmare banan än kilen.

Anm. pl. X. fig. 129 och 130 utgöra ett och samma verktyg, som ursprungligt varit alldeles lika, men det förra är föga nyttjadt, det senare nästan uppslitet. Detta ses tydligast af skafthålet, som hos begge är lika stort. Det är rent af omöjligt att ett så stort skafthål kan ha blifvit borradt i en ursprungligt så liten pjes (fig. 130) och så tätt vid ena brädden, som det nu befinner sig. Pjesen har påtagligt blifvit sliten så väl på banan som på kilen och dess sidor, ända tills den blifvit uppsliten.

Den har således varit såsom redskap användt i dagligt bruk och ej, som man förr trodde, varit *stridsklubba*. Jag föreställer mig att den mest blifvit brukad som kil med ett kort skaft och att man på banan användt träklubba för att indrifva kilen i trä.

B) *Sådana som hafva tillskärpningen i tvär rigtning mot skaftet.*

Det är visst möjligt att af denna form äfven förekomma yxor, hvilka således varit tveryxor eller så kallade tängslor. Hitills har jag dock ej sett sådana. De enda verktyg, som förekommit mig af denna form, ha påtagligt varit *jordhackor*. Jag äger två sådana (pl. XI. fig. 134, 135) som likna hvarandra deri att tillskärpningen är mest kullrig på främre sidan, för öfrigt temligen tjock och rundad, samt att hålet ligger närmast den ända som ej är tillskärpt. Den ena, som är af basalt (fig. 134), har skafthålet baktill tydligen snedt uppåt rigtadt, på det att den person, som användt hackan, måtte under begagnandet kunna gå mindre lutande. Hos den andra, som är gjord af ett elghorn (fig. 135) är skafthålet tvert-ovalt. Det är ej borradt, men urgröpt med ett spetsigt instrument, troligast af flinta. Man ser tydligt huru denna hacka blifvit genom bruket slätsliten; ända till och öfver skafthålet. — Båda äro funna i torfmossar: den af sten, i Öja mosse nära Ystad; den af elghorn, i en torfmosse vid Sjörup. — Det är således ännu icke säkert att dessa redskap tillhört samma tid och samma folk som byggt *halfkorsgrafvarna* och haft de i dem förekommande *runda hufvudskålar*. Icke heller är det alldeles afgjordt att dessa jordhackor blifvit använda för åkerbruk. De ha kunnat användas för att upphacka saftiga rötter till föda o. d. Eljest måste man medgifva att om åkerbruket börjats med svedjande och man dervid i askan strött rofvefrö e. d., dessa hackor varit för ändamålet högst lämpliga. Framtida fynd skola utan tvifvel besvara både den ena och den andra af dessa frågor.

Pl. XII. fig. 145 visar formen af ett verktyg af basaltartad sten, hvilket ej är olikt en jordhacka, men det har intet skafthål. Möjligt är att det genom bast eller remmar varit fastsurradt till ett vid ändan krökt

skaft, ungefär som Vildarnas tveryxor och att det således, oaktadt brist på skafthål, varit jordhacka.

C) Sådana som hafva utskjutande grenar åt fyra eller flera sidor om skafthålet.

Hit höra den i *Nordisk Tidskrift for Oldkyndighet* 1 B. sid. 437, pl. IV. fig. 54. beskrifna och aftecknade stenpjes, samt den här på pl. XI. fig. 136. afbildade. Begge äro af tälgsten och begge funna i eller vid hafvet. Den förra är af Kansli-Rådet Thomsen p. a. st. ansedd att hafva varit ett *ankare för ett mindre fartyg* — ett förklaringssätt, hvari jag fullkomligt instämmer. Den är 18 tum i diameter och har blifvit uppmuddrad i Kallebostrand. — Den senare (pl. XI. fig. 136) anser jag för ett *båtankare.* Jag föreställer mig att i hålet varit insatt ett kort trästycke, vid hvilket linan varit fästad; ankaret kunde då ej falla ned på platta sidan, utan måste stödja på en eller två af spetsarna, som dervid gingo ned och fästade sig i muddret. Denna stenpjes är ungefär 9 tum i diameter och insänd från Bohus län till Prof. A. J. Retzius, som förärat den till Lunds Antiqvariska Museum, der den nu förvaras. Hvilken tid den tillhört, är ännu ej bekant.

Femte momentet: *Fornsaker af sten, raf, ben, glas m. m. (mest af perle- eller trisse-form), genomborrade med runda hål, som dock ej varit skafthål.*

§. 1. *Stentrissor.* Vanligen af lösare fin sandsten, och försedda med ett rundt hål i midten. De äro af åtskillig form och storlek, från 1 t. till 1⅝ t. i diameter; än platta på begge sidor och då vanligen släta (pl. XI. fig. 139.), än afsmalnande uppåt och då vanligen horisontalt räfflade; än kullriga på begge sidor med en upphöjning kring hålet (pl. X. fig. 122.)

De förstnämda äro sämst arbetade och synas mig vara äldst. De finnas i jorden och i torfmossarna, och der de förekomma, träffas vanligen ett större antal. Jag antager att de blifvit som sänken fästade i

kanterna af kastgarn och således begagnade till samma ändamål, hvartill man nu nyttjar blykulor. Om de hittills blifvit funna i någon halfkorsgraf, känner jag icke; men troligt synes mig vara att de tillhört den äldsta folkstammen i landet. Att de just derföre — (emedan de ursprungligt tillhört den för trollkunnig ansedda urstammen) — af den senare, götastammen, blifvit begagnade att bära på sig som amuletter, segerstenar o. d., skall jag i 4:de Kapitlet ådagalägga. — Några stentrissor äro vida större och synas mig ha varit använda som snällare till spinntenar.

§. 2. *Prydnader.* Hit höra alla, större och smärre, arbetade och genomborrade *rafstycken.* Dessa hafva åtskillig form: än likna de *stentrissorna*, men äro oftast mindre (pl. IX. fig. 116, 117), någon gång lika stora som de (pl. IX. fig. 114); än äga de annan form, som i smått föreställer stenverktyg. Sålunda har man dem, som till formen likna yxor, hamrar, skaftkilar, hammaryxor o. s. v. Den på pl. IX. fig. 115 meddelade form skall utan tvifvel också i smått föreställa något ännu ej funnet stenverktyg, kanske ett krossningsinstrument, eller dylikt. Att de burits kring halsen som perlor, är så mycket säkrare, som man funnit dem ligga kring halsen af skeletter i halfkorsgrifterna. (Götheb. Handl. Monum. på Axvalla hed).

Jemte stenredskap samt de här beskrifna rafperlorna och blandade med dem, finner man stundom i torfmossar och i halfkorsgrafvar, *glasperlor* (pl. IX. fig. 118, 119), som äro af en ganska rå tillverkning. Hålet i dem är icke borradt, utan antingen blåst eller i den smälta massan stucket med ett hårdare instrument af metall eller bränd lera e. d., och af slipning finnes ej annat spår än att den från hålet på ena sidan utstående kanten stundom är bortslipad. De häntyda således på glassmälteriets barndom; men det oaktadt är det väl knappt antagligt att de blifvit tillverkade af samma folk som nyttjat yxor och mejslar af sten. De häntyda utan tvifvel på ett främmande folk, som med Skandinaviens vilda urinvånare stått i handelsrelationer och som, för glasperlor och dylikt kram, tillbytt sig deras bernsten, skinnvaror och andra produkter,

på samma sätt som ännu byteshandel sker mellan Européer och Vildarna på söderhafsöarna samt i Norra Amerika.

Hit höra äfven prydnader gjorda af sten. En sådan framställes på pl. XI. fig. 138. Den är af fin sandsten och träffas sällan. Hit synas äfven de pjeser höra som föreställas på pl. X. fig. 120 och som äro än af sten; än af brändt ler. Till prydnader synes mig äfven böra räknas den *trissa af ben* med sirater, som blifvit framställd på pl. X. fig. 121. Den är funnen i jorden vid Bjellerup. Man vet således ej till hvilken tid hon hörer; men de hufvudsakligaste siraterna utgöras af ingröpta små ringar, med en prick i midten; och dessa samma prydnader finna vi på en lerkruka (pl. XII. fig. 152) som blifvit funnen i en halfkorsgraf. Således är det troligt att ifrågavarande *bentrissa* tillhör samma tid. I Köpenhamn finnes en dylik af raf och utsirad med samma figurer.

§. 3. *Knappar af bernsten.* pl. IX. fig. 112, 113. Det är ingalunda svårt att se huru dessa varit använda. Genom hålet har gått en med knut försedd rem, som varit fästad i ena sidan af klädningen (den hud hvarmed Vilden varit klädd); från andra sidan har en annan rem bildat en ögla, som blifvit trädd öfver knappen. En mängd sådana knappar finnas stundom tillsamman. Möjligtvis äro äfven de på pl. X fig. 120 afbildade stenpjeser knappar, hvilka på samma sätt blifvit begagnade.

Attonde momentet: *Kärl af brändt ler och af sten.*

De krukor af brändt ler, som finnas tillsamman med stenredskapen och skeletterna i de äldsta grafvarna, hafva så mycket mindre varit dit insatta för att förvara askan af brända lik, som ingen likförbränning derstädes ägt rum. De ha påtagligt varit insatta i grafven af samma anledning som andra husgerådssaker, hvilka tillhört den aflidne. Äfven dessa hafva således varit i dagligt bruk af Vilden begagnade; för hvad ändamål känner man väl icke bestämdt, men detta har kunnat vara flerfaldigt. De större hafva utan tvifvel varit begagnade som grytor att deri koka kött; ty den som förstår att bränna ler till kärl, förstår äfven att koka kött till föda. Sådant förstå de flesta vilda folk, ehuru de oftare

steka än koka det kött, fisk m. m. som de förtära. De infödda i Brasilien hafva äfven brända lerkärl, som de sjelfva förfärdiga med händerna. Sedan de först gjort bottnen, rulla de lera till en lång tunn cylinder, lägga den i en krets och bilda deraf brädden, på denna lägga de en ny dylik cylinder, smeta den till med vatten och nyttja ett mussleskal att göra kärlet glatt, utan och innan. På detta sätt fortfara de och gifva derunder kärlet den form och storlek, de behaga. Derefter intrycka de sirater på ytan. Då det är färdigt, bränna de det i eld under bar himmel. Det lerkärl, vi här framställt på

Planchen XII. fig. 152, och som af Prosten Bruzelius är funnet i griften i den förut nämda Åsahögen vid Qvistofta, är påtagligt tillverkadt med händerna, utan skifva och på samma sätt, som sydamerikanska Vildarnas; och siraterna i ytan synas vara intryckta med en pinne eller dylikt. Det har inga öron, utan den kant, som omger dess midt, är på två sidor försedd med 2:ne hål och 2:ne mindre finnas upp under brädden. Det är påtagligt att en rem gått genom de förstnämde hålen och bildat en grepe, som upptill vid brädden varit fästad medelst en annan tunnare rem, hvilken der gått genom de 2:ne smärre hålen. Då kärlet ej är mer än 4$\frac{6}{8}$ t. djupt, och ungefär lika så vidt der det är vidast, har det ej kunnat nyttjas till kokkärl; men att dermed upphemta dricksvatten, dertill synes det ha varit lämpligt och utan tvifvel också dertill begagnadt.

Brända lerkärl finnas hos de flesta nu lefvande folk, så väl vilda som bildade, och de träffas också i alla slags ätthögar från den äldsta tiden till den sista hedendomen. Fragmenter af precist dylika som våra äldsta, och utsirade på samma sätt, finnas från N. Amerika, tillsamman med dylika stenredskap, som våra, i H. K. H. Prins Christians Museum i Köpenhamn.

Jag har bordt anmärka detta, då en del Antiquarier synas tro att lerkärl i ätthögar alltid bevisa att griften varit götisk och tillhört brännåldern.

Det är ännu icke undersökt huruvida de lerkärl, som finnas i de äldsta halfkorsgrafvarna, tillsamman med stenredskapen, företе andra former än de, som stå i de yngre götiska grafhögarna. Månne de förra

någonsin hafva öron? Månne de senare någonsin hafva hål att deri binda en rem till grepe?

Pl. XI. fig. 146 föreställer ett kärl, groft tilldanadt och urgröpt af en tät kalksten, hörande till kritformationen. Det har varit temligen rundt, föga djupt och försedt med en tjock rund brädd. På ena sidan är ett litet urgröpt öra; om något motsvarande funnits på andra sidan, der brädden är sönderslagen, kan ej ses. Det är funnet i en grusbacke; således osäkert till hvad tid det hört. Kanske att det utgjort locket till en urna.

Nionde momentet: *Verktyg, som genom bruket blifvit slitna eller sönderbrutna.*

Genom att uppmärksamt undersöka huru verktyg blifvit slitna, kan man ofta med visshet sluta huru de blifvit använda. Vi ha redan (sid. 12) fästat uppmärksamheten på den hos den slitna och omslipade rätyxan förekommande sneda eggen och deraf dragit den slutsats att den varit försedd med långt skaft, ungefär som våra fällyxor. Vidare ha vi visat att hos en stor del af de verktyg, som äro försedda med skafthål, detta är ganska litet i förhållande till pjesens tyngd; och deraf ha vi dragit den slutsats att skaftet icke kan ha varit långt. Det måste ha varit kort hos Hamrarna pl. X. fig. 123, 124, 127, 128; hos Hammaryxan pl. XI. fig. 132; hos Skaftkilarna pl. X. fig. 129, 130; pl. XI. fig. 133. Deremot kan det ha varit långt hos Hammaryxan pl. XI. fig. 131, och hos Jordhackan pl. XI. fig. 134. Vidare finna vi hos Hamrarna påtagliga spår efter stark nötning så väl på knappen och dess sidor, som på sidorna af kilen. Sådan nötning kunde de ej ha fått, om de varit använda till stridsvapen. Vidare finna vi bland skaftkilarna sådana som äro så betydligt nötta att ej mer än en liten del kring skafthålet återstår (pl. X. fig. 130). Deraf sluta vi med säkerhet att de varit använda i dagligt bruk och att de icke *så*, som vi sett, kunnat slitas om de varit stridsklubbor, och ännu mindre om de såsom symboler legat i ett hedniskt afgudahus; men väl och endast om de blifvit använda till vedklyf-

ning och dylikt. Detta gäller äfven om timmeryxan (pl. 1 fig. 1—6). Af den sneda eggen hos de nötta och ofta omslipade (fig. 2, 4) ser man lätt att med dem arbetats i trä.

Lika upplysande för vårt ämne är det sätt, hvarpå lansen pl. V fig. 58 blifvit under begagnandet sliten. Denna lans har påtagligt haft längd, storlek och utseende som lansen fig. 56. Han har suttit inslagen i skaftet vid pass 1¼ tum; men under begagnandet har han blifvit tätt vid skaftet tvärt afbräckt och derefter (sedan skaftuungan var afbruten) med sin bredare del blifvit inkilad i skaftet till ungefär 1¼ tum. Sedermera har han, af bruket slöad, allt jemnt blifvit i begge eggarna, ända ned till skaftet, tillskärpt med en *knackesten* af form som pl. VII. 90—94, eller som pl. VIII. fig. 95—98, 100. Den i skaftet instuckna breda delen har naturligtvis ej kunnat nötas; derföre har lansbladet i begge eggarne vid ingåendet i skaftet fått en tydlig ingröpning. Sådana afbrutna och genom knackning nötta lansblad, finnas flera i min samling. Detta nötningssätt bevisar att Vilden allt jemnt genom knackning tillskärpt sina hvassa jagtvapen; och det är intet tvifvel att han för detta ändamål på jagten medfört ett portativt instrument, hvarmed denna tillskärpning kunnat verkställas. Med sådant instrument har också påtagligt lansen (pl. IV fig. 53) blifvit tillskärpt, så att bladet, från att ha liknat lansen på pl. V. fig. 60, blifvit smalt nästan som ett sylspett. Genom nötning på samma sätt slitna lanskuifvar äro i samlingarna icke sällsynta.

Allt detta är i fullkomlig öfverensstämmelse med den förklaring vi redan (sid. 31—35) gifvit öfver fornsakerna pl. VII fig. 90—94, samt pl. VIII. fig. 95—100, och hvartill jag föranledts af de omisskänliga märken efter slag mot hård sten, som på dem varseblifvas.

Väl har man hittills icke till Europas Museer hemfört sådana tillskärpningsverktyg, från nu lefvande vilda folk, som begagna lansar, knifvar och harpuner af flinta; men då äfven dessa ofta befinnas vara tillskärpta och derigenom betydligt nötta, är intet tvifvel att ju äfven nu varande Vildar hafva något steninstrument, hvarmed tillskärpningen verkställes. Jag tviflar ej att detta kommer att hemföras till Europa, sedan man insett att det för comparativa ethnographien äger ett vetenskapligt

interesse. — På öfra ändan af *breda hålmejseln* (pl. II. fig. 18; pl. III. fig. 30) ser man ofta tydliga märken efter klubbslag, som vid begagnandet att urhålka trä, derpå blifvit använda.

Det är ingalunda sällsynt att träffa verktyg med skafthål, som afbrutits, och i hvilka ett nytt skafthål blifvit borradt. Sådana pjeser träffas i hvarje samling och synas bevisa att den som begagnat dem ej så mycket afsett en viss bestämd form, som fast mer användbarheten eller, med andra ord, äfven detta bevisar att pjesen varit ett i dagligt bruk begagnadt verktyg.

Tionde momentet: *Verktyg som blifvit omgjorda till andra verktyg.*

Ej sällan träffar man stenverktyg, som omisskänligen blifvit tilldanade af ett brutet stycke af ett helt annat verktyg. Jag vill anföra följande, som finnas i min samling:

1) Rät smalmejsel, gjord af ett lansskaft. Det är omisskänligt för hvar och en som ser det.
2) Yxa, gjord af ett afbrutet stort knifblad.
3) Upptill smal och aftrindad yxa, tillhuggen af en sliten bred yxa.
4) Lans, något lik pl. V. fig. 60, gjord af ett stort knifblad.
5) Pil, lik pl. IV. fig. 39, gjord af spetsen af ett knifblad.
6) Krokknif, omgjord till såg eller tandad lans, pl. VI. fig. 73.

Äfven detta bevisar, hvad dock nu mera knappast torde tarfva bevis, att ifrågavarande stenpjeser blifvit såsom verktyg i dagligt bruk använda, och att de derunder blifvit nötta, tillskärpta, brutna, samt fragmenterna omgjorda och till andra slags verktyg använda.

Tillägg till det föregående:

Herr *J. J. A. Worsaae*, Student vid Köpenhamns Universitet och nitisk fornforskare, äger i sin vackra antiqvitetssamling en pjes af ben,

hvaraf han tillåtit mig att här lemna en teckning på pl. XII. fig. 147. Den är funnen på 12—14 fots djup i en torfmosse i Wejby socken nära Fredriksborg på Seland; och jemte den fanns en bred rätmejsel, sådan som föreställes på pl. I. fig. 9. Nämde pjes är af samma slags ben, som den på pl. VII. fig. 83 afteckuade kastpilen och, likasom den, brun allt igenom. Den är nästan dubbelt så bred som tjock, kantigt tillskuren, med något böjd ryggsida och rät eggsida, som genom inskurna hak är försedd med bakåt rigtade sågtänder; främre ändan är tillspetsad, bakre hoptryckt.

Detta anser jag vara ett af de märkvärdigaste, i senare tider gjorda antiquariska fynd. Det är så likt en gren af en Eskimoisk fogelpil, att ingen, som sett en sådan, lärer kunna tvifla att det tillhört ett dylikt jagtvapen. Också skall man hafva gjort den anmärkning, att denna benpjes möjligtvis kan ha tillhört en i senare århundraden från Grönland till Seland nedförd fogelpil. Man har påstått att den kan hafva tillhört de Grönländarna, som Danska kungen, för vid pass 200 år sedan, lät nedsätta sig på Seland. Detta inkast vederlägger Herr Worsaae derigenom att han upplyser att Grönländarna bevisligen icke bodde i den trakt af Seland, der fogelpilen blifvit funnen och att den dessutom fanns tillsamman med en vanlig bredmejsel af flinta, sådan som dem vi ofta träffa i våra äldsta forngrifter.

För mig är det ingalunda tvifvelaktigt att ju denna fogelpil utgör en antiquitet, samtidig med de benstiletter vi afteckuat på VII:de planchen; den är arbetad af samma ämne och nästan på samma sätt som de. Den utgör således ett nytt bevis för riktigheten af den längesedan uttalade meningen, att Skandinaviens urinvånare fört samma lefnadssätt som nu varande polarfolk i Amerika.

Äfven har Herr Worsaae haft godheten att meddela mig teckningar af följande tre mindre vanliga fornverktyg, som finnas i dess samling:

Pl. XII. fig. 146, *Bred hålmejsel* af flinta, lik en yxform, som förekommer hos oss i trakten af Christianstad; den har begge bredsidorna kullriga och smalsidorna utgöra en kant; men då rätyxan har rät egg, är dennas egg gjord som hålmejselns.

Pl. XII. fig. 143. *Rätyxa med afsats.* Denna är aldrig af flinta; alltid af dioritartad sten. Jag har deraf ett fragment, funnet i Skåne.

Pl. XII. fig. 144 synes mig vara en skafthil, som utan tvifvel varit använd på samma sätt som min af hjorthorn (pl. X. fig. 126).

Pl. XI. fig. 137 är ett instrument af flinta, hvilket då och då träffas i torfmossarna i Skåne. Stundom är skaftet smalare och bladet rundt, stundom finnes blott det runda bladet och skaftet, som då synes hafva varit af trä, är borta. På ena sidan är det platt, nästan concavt, på andra mer kullrigt med från blott en sida tillknackad egg rundt omkring. Jag kan ej ens gissa hvartill det varit användt.

Elfte momentet: *Återblick på hela samlingen och försök att deraf draga ett bestämdt resultat.*

Jag vill börja denna artikel med att anföra några, om dessa fornsaker yttrade meningar, som jag ej kan anse för riktiga.

Så länge man utan pröfning tog för gifvet att de alla tillhört en och samma folkstam, nemligen den i landet sist invandrade, den inkräktande, krigiska, blodoffrande götastammen, från hvilken vi sjelfva härstamma; så länge måste man också förklara dessa fornsaker för *stridsvapen* och *offerredskap* eller *symboler* af den götiske hednagudens*) dyrkan. Man synes dervid icke hafva erinrat sig att sjelfva denna folkstams äldsta urkunder omisskänligen förtälja om andra ännu råare folkstammar, hvilka den funnit före sig i landet och med hvilka den haft blodiga fejder; man synes icke hafva erinrat sig att äfven dessa äldre ännu råare folk, för att lifnära sig, nödvändigt måste hafva haft redskap och att dessa måste hafva varit råa, liksom folket. Ett af tvenne: antingen måste man antaga att aldrig någon annan folkstam bott i landet än den nu varande, eller ock måste man medgifva att äfven efter den äldre stammen nödvändigt måste finnas qvarblifna redskap. Huruvida flera och hvilka skilda

*) Asa Thors.

stammar härstädes bott, skola vi i nästa Kapitel undersöka; här vilja vi upptaga de vanliga förklaringssätten af dessa fornsaker och uppgifva skälen hvarföre vi ej kunna anse dem för tillförlitliga.

Således först beträffande förmedan att de varit *stridsvapen*. Låtom oss genomögna dem, från de första till de sista, för att få afgjordt, hvilka af dem varit uteslutande dertill använda.

Ingen kan antaga *metkrokarna* (pl. VII. fig. 86, 87) för anfalls- eller försvarsvapen i krig. *Metsänket* (pl. VII. fig. 88, 89) skulle visserligen, om det fästades i ändan af ett band, i nödfall kunna användas som stridsvapen; men att det icke varit sådant utan metsänke, kan man sluta dels deraf att dylika metsänken ännu nyttjas af vilda folk, och dels deraf att man ingenstädes hos Vildarna sett något dylikt stridsvapen, oaktadt det just är dessa, som isynnerhet ådragit sig uppmärksamhet. — Planchen IV. fig. 35—40 föreställer *harpuner*, som äro så lika dem, hvilka ännu begagnas af vilda folk, att man ej kan betvifla deras bruk. De små *flintpilarna* (pl. IV. fig. 41—45) likna dem som ännu nyttjas till jagt, isynnerhet fogeljagt; till krigsvapen äro de för små tunna och svaga. Icke heller har *skärknifven* (pl. VI. fig. 68, 69) varit gjord till stridsvapen; icke heller *krokknifven* (pl. VI. fig. 70-72), icke heller *mejseln*, *skålyxan*, *tveryxan* m. fl. Som jag förmodar kan ingen falla på den tanken att något enda af dessa verktyg varit gjordt för att begagnas som stridsvapen. Således återstå: *Lansen*, *lansettknifven*, *broddpilen*, *rätyxan*, *hammaren* och *skaftkilen*.

1:o. Hvad *Lansen* (pl. V. fig. 57, 60) beträffar, så synes den vid första påseendet hafva kunnat vara ett fruktansvärdt stridsvapen; men om vi betrakta saken litet närmare, torde den få ett annat utseende: En man som går i krig, går ej som lönnmördare mot ett värnlöst offer, utan i öppen fejd mot en väpnad styrka. Det är således klart att en krigare, väpnad med en sådan tunn, skör flintlans, skulle i första anfallet få den bräckt och bli afväpnad. Således skulle icke flintlansen duga till egentligt krigsvapen. Man har sagt att den vore så mycket snarare dödande, om han afbröts i såret: här har man åter tänkt på mord, ej på krig. — Jag vill ej neka att lansen någon gång möjligtvis blifvit begagnad som

mordvapen; — dertill kunna många heterogena saker ha blifvit begagnade. Men att han *hufvudsakligen* varit använd som jagtvapen, kunna vi sluta deraf, att Nordamerikas Vildar ännu till jagt använda dylika flintlansar (pl. B. fig. 3, sid. 17).

2:o. *Yxan* (fällyxan) är ett så nödvändigt verktyg till dagligt bruk, äfven för Vilden, att vi omöjligt kunna tänka oss den såsom uteslutande krigsvapen. Äfven Vilden behöfde här i Norden ved att värma sig vid, timmer att bygga sin koja af, båt att fiska med, o. s. v. Till allt detta fordrades nödvändigt vedyxan. Huru denna nöttes under begagnandet, slipades och åter nöttes så att eggen blef sned, precist som på våra vedyxor, hafva vi redan visat (sid. 12. pl. L. fig. 2. 4). Det är rent af omöjligt att en yxa, som blott användes i krig, så till sista biten kunnat utnötas och få sned egg; detta har endast kunnat ske genom dagligt bruk och genom hugg i trä.

3:o. *Skaftkilen* (pl. X. fig. 129. 130). Denna har man kallat *stridsklubba*; och *Hammaren* (fig. 127, 128) *stridshammare*; liksom om menniskorna härstädes, den tiden, ej hade behöft lefva, utan blott slåss, har man frånkänt dem alla redskap och blott tillerkänt dem vapen. Dessutom visar sig äfven här, på sättet huru dessa fornsaker under bruket slitits och uppslitits (isynnerhet skaftkilen), att de varit använda att med träklubba, i egenskap af kilar, indrifvas i trä. — Dock bör ej nekas att Vilden kunnat i nödfall gripa till dem, för att försvara sig mot anfall.

4:to. *Lansettknifven* är alldeles lik den Nyzeeländska stenknifven på pl. A. fig. 4. och som säkert användts i dagligt bruk. — 5:o. *Broddpilen* pl. IV. fig. 46—48 kan visserligen hafva begagnats i krig; men den är också ett passande jagtredskap på större och medelmåttligt stora däggdjur.

Man ser således häraf att alla här beskrifna och afteckn ade stenredskap äro fullkomligt passande till verktyg för en rå folkstam, som här i Norden lefvat af jagt och fiske: att de flesta af dem icke ens *kunnat* användas till stridsvapen, och att nästan alla de öfriga blifvit under begagnandet nötta på ett sätt, som visar, att de varit använda till fredligt ekonomiskt bruk.

Också har man menat att alla *lansar och lansettknifvar* varit begagnade *som offerknifvar* vid Odinska gudstjensten. Det är kanhända möjligt att en eller annan dertill blifvit begagnad och att Odinsdyrkarna, som bevisligen till vapen och verktyg redan hade metall, till offerknifvar nyttjade flinta*). Sådant har förhållandet varit hos flera gamla folkslag, och hvarom Historien meddelat intyg. Då Judarna uttågade ur Egypten ägde de redan stridsvapen af jern och dock omskar Moses Hustru Zipora sin son med *en hvass sten***), ock då Josua åter införde det under öckenvandringen i glömska råkade omskärelse-sakramentet, begagnade han dertill samma verktyg, som förut varit begagnade vid samma operation, nemligen *stenknifvar****). Enligt Schiller (Die Sendung Moses) idkades omskärelsen af Ægyptiska presterna, i hvilkas orden den hörde till receptions-ceremonierna; och enligt Herodotus****) nyttjade Ægyptierna vid balsameringen en *hvass æthiopisk sten* (flinta). Denna sistnämnda uppgift är också i fullkomlig öfverensstämmelse dermed, att i de Ægyptiska antiquitetssamlingar som jag sett i Berlin hos Passalaqua och i Paris i Louvern, funnos pilar och andra stridsvapen af metall, och derjemte några skarpa flintredskap, som således varit begagnade vid balsameringen.

Phoenicierna, som äfven kände metallers bruk, aflade helig ed vid altaret på det sätt att den edgående höll ett lamm i venstra och en *flintknif* i högra handen och bedyrade vid Gudar och menniskor att, om han med vett och vilja svek det gifna löftet, Guden skulle slå *honom* på samma sätt som *han* genomskar lammet*****). — Då Horatierna och

*) Det är möjligt; men hvarken Historien eller ens Sagorna, så vidt jag hittills kunnat finna, omtala något sådant. I Sturlögers Saga (XVIII Kap.) förtäljes om ett offerhus i Bjarmaland med Thors och Odins bilder. Prestinnan svängde i handen en korrt tveeggad värja — kanske en offerknif — ur hvars begge eggar det tycktes gnistra. Således var han blank, således af metall. Ingenstädes i *våra* urkunder omtalas offerknif af flinta.

**) 2 Mos. B. Kap. 4. v. 25.

***) Josua B. K. 5, v. 2.

****) Herod. Mus. 1. Kap. 86.

*****) Corn. Nep. Hannib. Edit. Keuchen. Not.

Curiatierna genom envig skulle afgöra Roms och Albas öde, hade Romrarna utan allt tvifvel redan vapen af metall, och dock berättar Livius*), att presten, vid det offer han anställde, stack offerdjuret med en *flintknif*; — andra exempel att förtiga. På samma sätt är det möjligt att Odinsdyrkarne, som, bevisligen ända till Christendomens införande idkade menniske-offer, hvilken barbariska sed utan tvifvel hade sin rot djupt ner i den gråaste forntid, vid sina offringar begagnat flintknifvar; ehuru, om så varit, det förefaller underligt att det ingenstädes omtalas. Men om det, detta oaktadt, medgifves, så gäller det för ingen del om de flintknifvar och flintlansar, som ligga i halfkorsgrafvarna; på sin höjd om dem, som jemte metallvapen och brända benskärfvor någon gång skola finnas i yngre hedniska grifter. De förre hafva, som vi redan genom jemförelse visat, utan allt tvifvel blifvit använda till jagt.

Det är ingalunda obekant att man äfven roat sig med att förklara dessa fornsaker för *symboler* af en uråldrig elddyrkan och dylikt. Man har sagt t. e. att *flintyxan* varit en religiös symbol, som i sin materia (flintan) innehöll den heliga elden, och i sin form (viggen) betecknade blixtens egenskap att klyfva. Sådana förklaringar kunna möjligen anses för snillrika, men de sakna allt tecken till så väl historiska som ethnologiska bevis. De antyda dessutom ett armod på materialier, som sjelfmant bordt afhålla från allt förklaringsförsök. Hos oss kan hvar och en, som blott vill genomögna en samling af dessa fornsaker, lätt öfvertyga sig derom att precist samma former, som förekomma af flinta, förekomma äfven af grönsten, basalt, skiffer m. m. till och med af ben, hjorthorn och andra ämnen, som visst icke innehålla någon "helig eld"; och dock ha de påtagligt haft samma betydelse och ändamål som flintpjeserna, bland hvilka de också merendels finnas. Genom denna enkla iakttagelse är således nämde hypotes i grund vederlagd.

Således, sedan vi i det föregående stycke för stycke beskrifvit och aftecknat våra äldsta fornsaker af sten och djurben, och sedan vi, så vidt sig göra låtit, jemfört dem med de verktyg af samma material, hvilka

*) Histor. I. cap. XXIV.

ännu någonstädes på jorden begagnas; så kastom åter en blick på hela samlingen deraf för att liksom i en enda bild hopsamla de spridda föreställningar, den lemnat oss om kulturgraden och lefnadssättet hos det folk, som begagnat dem.

För det första träffa vi likdana verktyg hos alla folk, som ännu stå på den lägsta graden af mensklig bildning; men också endast och allenast hos dem. Vi hafva sett att dylika verktyg ännu i förra seklet blifvit använda af Vildarna på nya Zeeland, Otaheiti, Påskön, i Nootka, Californien, Boothia, Grönland och andra delar af Australien och Norra Amerika; men att öfver allt der bildningen spridt sitt ljus, de blifvit bortkastade så att endast lemningar deraf kommit att qvarligga i jorden såsom vittnen af en försvunnen råhet. Häraf kunna vi väl draga den säkra och bestämda slutsats, att det folk, som i Skandinavien begagnat enahanda redskap, stått på lika låg bildningsgrad, som nämde Vildar.

För det andra hafva vi sett alldeles lika mejslar både af sten och af ben från nya Zeeland (pl. A. fig. II, II:a; III, III:a) och från Skåne och Moen (pl. II, fig. 19, 20, 21), likdana mejslar med handtag från Nootka (pl. II. fig. 23) och från Danmark (pl. II. fig. 22); lansar af flinta och af ben från Skåne (pl. IV. fig. 49; pl. V. fig. 56, 57, 59) och från nordligaste trakterna af Norra Amerika (pl. B. III och IV.); metkrokar af flinta från Skåne (pl. VII. fig. 86, 87) och dylika af ben och mussleskal från Otaheiti (pl. B. fig. 16); rätyxor från eldslandet (pl. A. fig. IX) och alldeles dylika både af flinta (pl. II. fig. 12) och af koppar (pl. II. fig. 11. pl. III. fig. 27) från södra Sverige; tveryxa af diorit från Skåne (pl. II. fig. 15) och en alldeles likdan af mussleskal från Californien (pl. III. fig. 29); hamrar från Skåne gjorda af diorit (pl. X. fig. 124) och af hjorthorn (pl. X. fig. 125) o. s. v. Af allt detta kunna vi draga den säkra slutsats att Vilden i Skandinavien, likasom Vilden på Söderhafsöarna och i Amerika, icke inskränkt sig till ett enda materiäl för sina redskap, utan dertill användt hvarje passande ämne, som han hade att tillgå.

För det tredje kunna vi från hela samlingen af redskapen sluta till *lefnadssättet* hos det folk, som begagnat dem. Att detta folk *idkat*

metfiske, så väl i hafvet som i insjöarna, se vi af metkrokarna och deställen der dessa blifvit funna; att det *idkat jagt på sjön* med harpuner och lansar, precist som Norra Amerikas Vildar, se vi af de fullkomligt lika redskapen. Äfven har det, likasom dessa, *begagnat kastpilen* eller *fogelpilen*, hvilken icke kan användas utan på vattnet. Skandinaviens Vildar ha således *haft båtar*. Dessa synas hafva varit urhålkade trästammar; ty *breda hålmejseln* (pl. II. fig. 18; pl. III. fig. 30) har påtagligt varit använd för att urhålka trä*). De hafva *känt eldens bruk*; ty de ha förstått att bränna ler till kärl. Det förstå äfven Vildarna så väl i södra som i norra Amerika. De ha således, utan allt tvifvel, likasom dessa senare, *haft stugor*, i hvilka de bott. Dessa stugor ha haft samma form som grifstugorna (pl. C. fig. 1, 1:a, 1:b), i hvilka senare de efter döden insattes nedhukade i samma ställning, hvari de i lifstiden sutit i de förra (Se 3:dje Kapitlet). — För att bygga sina stugor hafva de måst använda flera slags verktyg: *Fällyxan* (pl. I. fig. 1—4) för att fälla träden och afhugga timmerstockarna; *mejseln* (pl. II. fig. 19—22) att hugga hål i dem o. s. v. För att klyfva ved hafva de troligast användt *skaftkilen* (pl. X. fig. 129—130), som de indrifvit med träklubba; ty spår efter sådant användande ses både på banan ock kilen. De hafva *nyttjat knappar* (pl. IX. fig. 112, 113); således hafva de haft *tillskurna kläder*, och ej blott omhöljt sig med råa hudar. Dessa kläder hafva sannolikast blifvit gjorda af skinnen af de djur, de fält på jagten**). För att skära dessa till kläder måste de ha användt *knif*; kanske hufvudsakligen *krokknifven* pl. VI. fig. 70—72. — De hafva ägt *Hunden*, liksom alla Vildar;

---

*) Märkvärdigt är att benämningen *Ika*, hvarmed sådana urhålkade båtar ännu beläggas så väl i Skåne som i Norrige, skall härledas af ett Lappskt ord. (*Urda* I. 3. p. 276). — Christie har funnit en mängd Lappska ord i Norrska dialecterna, och en stor del af dem, han anför, finnas äfven i Skånska dialecter.

**) Om man varsamt undersöker mullen kring skeletterna i våra halfkorsgrafvar, skall man troligen deri finna hår af de skinn, hvarmed liken varit omhöljda då de insattes i griften; och deraf skall man kunna sluta om dessa skin varit af hjort, skäl m. m.

men, liksom de, inga andra tama djur; ty deraf äro aldrig funna ben i deras grifter, men väl af hunden och åtskilliga vilda djur: Vildsvinet, Igelkotten, Vildkatten (?) Hjorten, Elgen. — Hos dem träffas *inga bilder*, och de ha påtagligt icke ägt kännedom af skriftspråk, vare sig *bokstäfver* eller hieroglypher; ty aldrig träffas på deras monumenter, grifter, urnor eller verktyg något tecken till bokstäfver*). Hos dem träffas icke heller smälta och smidda metaller; de hafva påtagligt icke känt sådana. De kopparyxor, som finnas, synas vara gjorda af gedigen koppar, likasom stundom Eskimoernas i Norra Amerika (Se Hearnes resa).

Således har, genom noggrann undersökning af dessa fornsaker, för oss framställt sig en fullständig bild af Skandinaviska urinvånarnes lefnadsyrke och kulturgrad: de hafva ovedersägligen stått på lägsta graden af bildning, hufvudsakligen lifnärt sig af jagt och fiske, och varit hvad vi i dagligt tal kalla *Vildar*. Och härmed anser jag mig hafva besvarat ett par af de frågor, som i Förordet sid. II. till besvarande blifvit framställda.

Tolfte momentet: *Försök till en systematisk uppställning af Skandinaviska Urinvånarnes redskap, gjorda af sten, djurben, raf, brändt ler o. s. v.*

A) Redskap utan skafthål.

A) *Med egg eller spets.*

1:o. Den skaftet motsatta ändan bred, tvert tillskärpt och vanligen försedd med slipad egg.

a) Skaftet i samma rigtning som bladet; detta med bana upptill: *Mejsel.*

*) De undantag som finnas skola vi förklara i 4:de Kapitlet. De tillhöra icke den tid hvarom här är fråga.

α) *Smal-mejsel* { *rät* { utan handtag, pl. II. fig. 19. 20. / med handtag, pl. II. fig. 22. } / *hål* . . . . pl. II. fig. 21. }

β) *Bred-mejsel* { *rät* { med räta sidor pl. I. fig. 9. / med utböjda sidor pl. I. fig. 10. } / *hål* . . . . pl. II. fig. 18. pl. III. fig. 30. pl. XII. fig. 146. pl. II. fig. 14. }

Anm. Till denna afdelning höra troligen äfven åtskilliga ännu till namnet okända verktyg, t. ex. pl. III. fig. 33, 34; pl. VI. fig. 79; pl. IX. fig. 110; pl. XI. fig. 138.

b) Skaftet bildar en vinkel, rät eller något spetsig med bladet; detta saknar bana upptill: *Bila.*

α) Rätbila af många olika former, af flinta, diorit, koppar:

a) utan fals, afsats eller hål { pl. I. fig. 1—4; pl I. fig. 5; pl. I. fig. 6; pl. III. fig. 28; pl. II. fig. 11, 12; pl. III. fig. 27; pl. II. fig. 13.

b) med fals kring midten (troligen använd som skaftkil) pl. III. fig. 24, 25, 26.

c) med hål vid öfra ändan, pl. II. fig. 17.

d) med afsats pl. XII. fig. 148.

β) Tverbila; äfven af denna finnas många olika former { pl. II. fig. 15, 16; pl. III. fig. 31; pl. I. fig. 7, 8.

2:o. Den skaftet motsatta ändan tillspetsad, begge sidokanterna med tillnaggad eller slipad egg; stundom ena sidokanten med slagen egg, den andra med rygg.

a) med skaft af samma ämne som bladet: *Lancettknif.*

α) handtaget mot ändan utvidgadt: pl. V. fig. 64—67.

β) handtaget jembredt, afhugget: pl. IV. fig. 50, 51, 53.

b) med mer eller mindre tillspetsad tunga för att insättas i träskaft: *Lans*; *broddpil.*

α) märkbar skilnad mellan blad och skafttunga: *lans*; pl. IV. fig.

49, 52; pl. V. fig. 60; *broddpil* pl. IV. fig. 46, 47, 48; pl. VI. fig. 78; *hjertformig* pil pl. IV. fig. 35, 36.

β) utan märkbar skilnad mellan blad och skaftunga: *knifvar* och *lansar*: pl. V. fig. 54, 58, 62; pl. VI. fig. 73, 80. Hit hörer *fogelpilen af ben*: pl. VII. fig. 83, 84, 85; pl. XII. fig. 147. Hit hörer äfven *benlansen* pl. V. fig. 59; äfvenså *krokknifven* pl. VI. fig. 70—72.

c) Skaftändan bred för att att insättas i bredt skaft:

α) den breda skaftändan tunnare tillhuggen för att inkilas i skaftet: *Pilar* och *harpuner*: pl. IV. fig. 35, 36; fig. 37, 38; fig. 39—45. *Lansar* och *stenspjut*: pl. VI. fig. 74, 75, 76; *Såg*? fig. 77.

β) den breda skaftungan tver och trubbig: *Knif*? pl. V. fig. 63. Hit hörer äfven *skärknifven* pl. VI. fig. 68, 69.
Äfven kan man räkna hit *flintspånen* pl. IX. fig. 108, 109.

B) *Utan egg eller spets*

1:o. Icke genomborrade (NB. ett undantag).

a) med fals kring midten: *Metsänke*: pl. VII. fig. 88, 89.

b) med skåra på bredsidorna: *Knackstenar* { med fals kring brädden: pl. VII. fig. 90, 91, 92, utan fals kring brädden, pl. VII. fig. 93, 94.

c) med rund ingröpning på sidorna: D:o { med hål genom: pl. VIII. fig. 98; utan hål genom: pl. VIII. fig. 95—99.

d) Ägglika åt begge ändar spetsiga: *Slungsten* pl. VIII. fig. 106.

e) Med långsgående slipade ingröpningar: *Slipstenar* VIII. fig. 101—105.

f) klubbformiga med den tjockare ändan afhuggen och slät: pl. IX. fig. 110.

2:o. Genomborrade, dock ej med skafthål:

a) knappar af raf: pl. IX. fig. 112, 113; af ler? pl. X. fig. 120.

b) perlor af raf: pl. IX. fig. 114—117; af glas: fig. 118, 119; af sten; fig. 122 pl. XI. fig. 138.

c) trissor af sten: pl. XI. fig. 139; af ben: pl. X. fig. 121.
d) nålar af ben: pl. XII. fig. 151.
NB. Äfven träffas bennålar, som ej äro genomborrade: pl. XI. fig. 142.

B) Redskap med skafthål. Dessa äro af trapp, basalt, hjorthorn o. s. v.; aldrig af flinta eller qvarts.

A) *Eggen eller tillskärpningen i samma rigtning som skaftet:*

1:o. *Hamrar*: pl. X. fig. 123, 124, 125; fig. 127, 128; pl. XII. fig. 143.
2:o. *Hammaryxor*: pl. XI. fig. 131, 132.
3:o. *Skaftkilar*: pl. X. fig. 129, 130; pl. X. fig. 126? pl. XII. fig. 144.

B) *Tillskärpningen i tver rigtning mot skaftet: Jordhackor: pl. XI. fig. 134, 135.*

NB. Hit synes äfven höra pl. XII. fig. 145, ehuru den ej har skafthål.

C) *Redskap utan egg eller tillskärpning, men med utskutande grenar åt fyra eller flera sidor om skafthålet. Ankare pl. XI. fig. 136.*

C) Kärl af brändt ler eller sten: pl. XII. fig. 152; *pl. XI. fig.* 140.

Ej sällan finner man hos oss påbegynta och ej färdiggjorda stenredskap: yxor, lancetknifvar, pilar m. m. Dessa bevisa, om eljest något bevis derför behöfves, att stenredskapen blifvit gjorda *här* och icke hitförda från annat land.

Man har talat om *verkstäder*, der ifrågavarande redskap blifvit tillverkade och man har sagt att en sådan funnits vid stränderna af Ringsjön, der man på ett par ställen funnit och ännu finner ej blott flintskärfvor, utan tillhuggna och slipade stenyxor m. m. Undersökningar på stället hafva visat mig att derstädes fordom varit ett par halfkorsgrafvar, som blifvit förstörda och att nämda flintskärfvor och flintredskap legat vid och uti dessa. Sådant är också förhållandet vid de fleste halfkorsgrafvar. Skärfvor i stora hopar ligga vanligen vid ingången till sådana grifter, innti hvilka färdiggjorda redskap finnas. Härigenom vederlägges således hypotesen om en stenverktygs-fabrik vid Ringsjön.

För dem, som ännu förmoda att flintviggarna varit symboler af Thors makt, derföre att de ännu kallas *Thorviggar* och till och med ännu af en och annan bland Allmogen tros nedstörta i blixtstrålen, vill jag visa huru lätt sådana fördomar fortplantas äfven i våra af Christendomen upplysta tider. De bevis jag ämnar anföra, och som tillika ådagalägga riktigheten af hvad jag redan yttrat, att stenredskap användas af alla vilda folk och bortkastas af dem, så snart de kunna förskaffa sig metallredskap, äro hemtade ur ett bref till Professor Rafn i Köpenhamn, från den frejdade Danske Naturforskaren Doctor Lund, som under flera år fortsatt sina sär-

deles lyckade forskningar i Södra Amerika. Brefvet är af följande innehåll*):

"*Stenyxor* voro vid Européernas första bekantskap med Brasilien allmänna bland de folkstammar, som bebodde kusten, stränderna af de större floderna och det inre höglandet, hvaremot de alldeles vilda stammar, som ströfvade kring i kustkedjans urskogor, saknade till och med detta ofullkomliga ersättningsmedel för våra huggande och skärande instrumenter**). Förbindelsen med Européerna har nu satt största delen af Brasiliens vildar i besittning af yxor och knifvar af jern; och dessas råa förebild, stenyxan, finnes nu för det mesta blott, som ett historiskt minne, kringströdd på marken."

"Den egna formen af dessa stenar har ej undgått de Portugisiska kolonisternas uppmärksamhet och — märkligt nog — öfvertron har i detta land alstrat samma föreställning om deras betydelse som hos oss. Allmogen kallar dem "Corisco" (åskviggar) och tror att den nedslående blixtstrålen innehåller en sådan sten och att det är med den, som han anställer sina ödeläggelser."

"Första bekantskapen med dessa stenar gjorde jag vid stränderna af Tietéfloden i Provinsen S. Paulo, der jag förskaffade mig två, begge af flinta och, så vidt jag erinrar mig, märkligt öfverensstämmande i form med några af dem, jag ser i de teckningar, hvarmed Tit. bilägger brefvet." — — —

"De, som jag haft tillfälle att iakttaga i Provinsen Minas gereas, äro ej af flinta. Jag har funnit *en* i ingången till grottan vid Maquiné, hvilken jag omtalat i en beskrifning, jag insändt till K. Videnskabernes Selskab angående denna märkvärdiga grotta. Yxans tillvaro der vittnar om att denna grotta fordom varit besökt af Vildarna." — — —

"Den vackra insjön Lagoa Santa, vid hvars stränder jag för närvarande vistas, synes fordom hafva i hög grad ådragit sig Indianernas uppmärksamhet och lockat dem att nedsätta sig i dess fruktbara nejder; ty marken omkring densamma var vid Europèernas ankomst beströdd med stenyxor, hvilka ännu ej sällan finnas här. Jag fann sjelf, strax vid min ankomst, *en* som var af Hornblende, en stenart som i hårdhet närmar sig flintan, men i tyngd öfvergår den. Jag har visat den för invånarne, som enstämmigt försäkrat mig att de ej sällan funnit liknande "Coriscos." Dock har jag hittills ej kunnat förskaffa mig någon hos dem; ty invånarne gömma ej dessa stenar, utan kasta dem merendels långt bort, emedan de hysa den öfvertron att der de ligga slår blixten ned *för att söka sin broder*." — — —

*) För tillåtelsen att här meddela detta utdrag, står jag i stor förbindelse hos H:r Prof. Rafn.

**) Intressant blir då att erfara hvad slags redskap dessa Vildar haft; ty *utan* redskap kan menniskan väl icke lifnära sig, till och med icke i ett sådant klimat som Brasiliens.

Tillägg:

Herpun af Ben. På 17:de sidan af detta kapitel, hvilken för nära fem år sedan trycktes, yttrade jag: "ingen *Ben-harpun* har hittills blifvit tillvaratagen bland fynd af fornsaker hos oss, men om man erinrar sig att vi först dessa sista åren börjat blifva uppmärksamma på fornsaker af ben, så skall man ej anse för osannolikt att deraf ännu mycket återstår att finna." Hvad jag då förmodade har sedan inträffat; vi hafva redan erhållit en hel hop bensaker från forntiden, hvilka förut varit öfversedda och bortkastade. Bland dessa hafva vi äfven erhållit en *Harpun af ben,* lik dem som ännu begagnas af vilda folk. Den fans för tre år sedan på bottnen af en torfmosse vid Fuglie i Hvälinge socken af Skytts härad i Skåne och har här blifvit afteckdad, i $\frac{2}{3}$ af sin storlek, på pl. XIV. fig. 163. — Att det är en Harpun, derom öfvertygas hvar och en, med dylika saker bekante, redan vid första ögonkastet. För jemförelse skull har jag dock bifogat fig. 164, som föreställer öfra delen af en Benharpun, funnen i en gammal Eskimo-graf i Grönland och försedd med dylika hullingar som den hos oss funna; men den eskimoiske är i spetsen väpnad med en jernbit, bruten från ett gammalt tunnband, som förmodligen härleder sig från något Danskt eller Holländskt fartyg. Våra vildar hade icke tillgång till jern. — För att visa huru denna harpun (163) varit fästad i sitt skaft har jag bifogat fig. 165 som utgör nedra ändan af Benharpunen från Kurilerna, hvilken finnes beskrifven sid. 16 och tecknad på pl. B. fig. XIII:a. Likasom denna, är den försedd med en hoptryckt tvärt tillskärpt skaft-tunga, för att insättas i ett passande hål i skaftet, så att, då den kastats och fastnat i späcket, skaftet må kunna lossna och ligga flytande på vattnet (jemf. sid. 15). Man ser tydligt att harpunlinan varit bunden kring den smalare delen ofvan den utvidgade skaft-tungan.

Stället der denna Harpun fans, och der äfven verktyg af sten blifvit funna, bevisar att han tillhört den äldsta vilda folkstam, hvar-

om här är fråga och hvars lefnadssätt också derigenom i betydlig mån upplyses. Detta jagtvapen, som blifvit användt för jagt på späckdjur: Skälar, mindre Hvalar o. s. v. kunde nemligen icke begagnas utan båt. Fisk-kroken (pl. VII. f. 86.) funnen vid Sundets kust, och denna Harpun, funnen ej långt från samma kust, bevisa uppenbart att vildarna haft båtfart på Sundet; och hvarom mer framdeles.

Benpil: På 24:de sidan i detta kapitel är beskrifven och på planchen VII. fig. 83—85 aftecknad *Kastpilen af ben med flintskärfvor längs ena eller begge sidor.* Detta redskap, som således der förklarades för *Pil,* har man nyligen i Köpenhamn förmenat vara Såg *). Man har nemligen ansett det ega en påfallande likhet med en från Californien erhållen såg af trä, väpnad längs begge sidor med tänder af en haj, samt med en förut erhållen från Grönland — förmodligen den som finnes aftecknad i *Graahs Reise* pl. VIII. fig. 2. — Att det hos Graah aftecknade verktyget varit såg, är väl möjligt; men våra med flintskärfvor försedda benstiletter hafva bestämdt *icke* varit såg, utan pil. Detta ser man klart, isynnerhet om man har en större samling att jemföra. Jag eger 7 stycken och har sett ännu flera, så att jag kunnat jemföra åtskilliga variationer och öfvergångar, hvarigenom jag här är i tillfälle att framlägga skäl för den tolkning af dem, jag gifvit: 1:mo Det skulle vara omöjligt att såga med dem då sjelfva benet, som stundom är helt trindt, *alltid* är vida tjockare än flinttänderna, hvilka ligga i en tunn rad, och aldrig såsom sågtänder äro lutade åt sidorna; 2:do *Spetsen utanför flintskärfvorna har ursprungligt alltid varit lansformig* (jemf. sid. 25) men under bruket har den påtagligt blifvit trubbad och åter tillspetsad, hvarigenom fårorna för skärfvorna på de ofta begagnade kommit att gå ut till spetsen och lansforms-utvidgningen har försvunnit. Detta är ju ett osvikligt bevis att det är *spetsen,* som hufvudsakligast under bruket blifvit förnött, och hvilket ej är fallet med *sågen,* men väl med *pilen;* 3:tio deraf träffas många variationer, än med flintskärfvor på begge sidor

*) Det Kongl. Nordiske Oldskrift-Selskabs Aarsmöde 1842. sid. 6.

(pl. VII. fig. 84, 85), än med skärfvor blott på *en* sida (VII. f. 83) mest lik Benpilen från Kurilerna (pl. B. fig. XII) som visst icke är en såg *), och än med flintskärfvor blott på en del af sidan och med den öfriga delen genom inskurna hak tandad.

En sådan artförändring af dessa pilar har jag här låtit teckna på *Planchen XIII. fig. 159.* Skafttungan är afbruten, (hvilket icke på planchen är nog tydligt uttryckt). Der qvarsitter ännu beck, hvarmed den varit fastkittad till skaftet; vid spetsen är på ena sidan något litet qvar af lansformen, på den andra går rännan ända ut till spetsen; denna har således påtagligt varit genom bruket trubbad och åter tillspetsad — den har i ritningen blifvit något mindre spetsig än den är. Att denna icke varit *såg* utan *pil*, torde hvar och en lätt inse. Dessutom utgör denna variation (hvilken, likt följande, är hoptryckt trekantig och dels är försedd med flintskärfvor dels med inskurna hak) påtagligt en öfvergång mellan de föregående, som *endast* äro försedda med flintskärfvor, och den följande som *endast* är försedd med hak, nemligen

Planchen XIII. fig. 160. Pilspets af ben 11 ¾ t. lång, hoptryckt trekantig med afrundad rygg och med den hoptryckta kanten försedd med snedt inskurna hak, från spetsen till omkring ⅓ af sin längd. Spetsen har tydligen, liksom hos de föregående, genom bruket blifvit slöad och åter tillspetsad; ty spår finnas efter hak, som under tillspetsningen blifvit nästan alldeles bortskurna; han har således varit längre. Om denna pil varit använd att som pil skjutas med båge, eller som kastspjut kastas med handstyrka, eller att som lans hållas i handen, kan väl icke bestämdt afgöras; men säkert är att det varit ett uddhvasst jagtvapen, som äfven i nödfall kunnat användas som stridsvapen. Det förra är funnet i Åmåsen af Slågarps Församling, der, besynnerligt nog, de flesta hos oss förvarade med flintskärfvor försedda benstiletter blifvit funna (dock är Åmåsen ej på långt när

*) En Bonde berättade mig förlidet år att han i Wemmerlöfs torfmosse funnit en dylik benpil med små flintskärfvor längs sidorna och med en något större i spetsen.

den *enda* fyndorten, jemf. sid. 25.); och den sednare, som jag genom H:r Prosten Jean Bruzelii vänskapsfulla meddelande här kunnat framlägga, är från en torfmosse i södra Skåne.

Jag hoppas nu, genom dessa ådagalagde påtagliga öfvergångar, hafva fullständigt bevisat att våra med flintskärfvor försedda benstiletter äro spetsar af pilar, som antingen blifvit skjutna med båge eller kastade med handkraft.

Planchen XIII. fig. 161. är ett trindt, åt begge ändar spetsigt ben; från ena ändan, till nära två tum, synas på ena sidan tvärliggande täta något intryckta streck, tydliga spår efter rem eller beck-tråd, hvarmed denna benspets varit fastbunden vid skaftet. Detta har således påtagligt varit helt tunnt, då det ej omfattat hela benstiletten. Jag har deraf slutat att denna troligen varit en pilspets. Möjligtvis kan den dock hafva varit en så kallad pryl, och af vida yngre dato än stenredskapen. Den är funnen i en torfmåsse i södra Skåne.

Fiskljuster af ben: En benspets, som äger någon likhet med den genom fig. 160 aftecknade, har jag låtit aftaga i naturlig storlek genom fig. 157 på planchen XIII. Att den alldeles icke kunnat utgöra en pilspets som förra, ser man vid första ögonkastet deraf att spetsen är böjd åt sidan Den måste således blott hafva utgjort en halfva, och för att utgöra ett helt måste en dylik böjd spets hafva befunnits vid dess sida. Jag har derföre låtit sätta en dylik i konturteckning, fig. 157. b. Således bildar det hela ett slags gaffel, med spetsarna utåt böjda och med snedt inskurna hak längs insidan från spetsen ett stycke bakåt. Precist ett sådant verktyg af ben begagnas ännu som fisk-ljuster (Fischgabel) af vildarna i Norra Amerika. — På Museum i Bristol lät jag 1836 afteckna ett sådant fiskljuster från nordvestkusten af Norra Amerika, och som i nämde Museum kallas *A Spear, from* &c. Detta har jag här genom pl. XIII. fig. 155. gifvit i något förminskad skala, och derbredvid (fig. 156) har jag låtit sätta ena hälften af ett dylikt fiskljuster äfven från norra Amerika och som jag erhållit af den frejdade Naturforskaren D:r *G. Mantell* i

London. Man ser af sistnämnda figurer huru detta fiskredskap är sammansatt. I ändan af en lång stör äro fästade 2:ne temligen långa spetsiga ben, med spetsarna något utåt böjda och med inre sidan försedd med bakåt rigtade tänder, för att fasthålla den fisk som kommer mellan dem. Dessa ben äro på det sätt fästade i skaftet att hvardera af dem är, oberoende af det andra, något rörligt inåt och utåt; de äro derföre vid undra ändan på sidorna platta, och i inkanten försedda med en eller flera framåt rigtade tänder, för att kunna fastbindas så att de ej lösryckas af fisken. Och för att de ej skola skiljas allt för mycket från hvarandra, äro de ett stycke från fästet ombundna och hopbundna med en rem. Att min ifrågavarande benstilett (fig. 157) är ena skenkeln af ett sådant fiskljuster, ser man tydligt vid jemförelsen. Den enda skilnad är att i denna finnas hak i ställe för tänder, men hvilket blott antyder en större enkelhet och ofullkomlighet. Dessa hak ligga emedlertid, både de vid spetsen och roten, i samma rigtning som tänderna. Rotdelen äfven hos denna är bred och på sidorna hoptryckt. Men hvad som ännu mer bevisar att denna benspets varit skenkeln af ett dylikt instrument, är, att om man betraktar den noga och med lup ser man, att den på utsidan, ett stycke ofvan fästet, just der bandet sitter på det Nordamerikanska ljustret, bär tydliga spår efter att hafva varit ombunden med band eller rem; ty då den på alla andra ställen är helt slät och glatt, är den der försedd med fina på tvärs gående skåror.

Hvad som äfven bevisar att detta ben utgjort ena skenkeln af ett ljuster, är följande: då det för 3 år sedan lemnades mig och uppgafs vara funnet på bottnen af en torfmosse (Felsmosse) en half mil från Lund, såg jag genast af den böjda spetsen att det måste vara en halfva och anmodade derföre karlen, som lemnade det, att äfven uppsöka den andra; men enär mossen redan var satt under vatten, var det då omöjligt att anställa någon eftersökning. Följande året kom samma karl hit och hade två benstiletter, funna tätt sammans och i samma mosse som den förra, men i en annan graf. Jag har låtit afteckna dem på pl. XIII. fig. 158. a. b. Att de utgöra samma

instrument som förra, finner man genast; ehuru de äro mindre utarbetade och i ännu mer rudimentärt skick. De förvaras i härvarande Akademi's Antiquariska Museum. — Med sådana ljuster fiskar vilden på det sätt att han ställer sig vid brädden af vattnet nedanför ett vattenfall, der en mängd Foreller och andra Salmonider samlas i afsigt att springa upp för att leka. Här pulsar han alltjemnt i vattnet tills en fisk fastnar i gaffeln, då han genast kastar den upp på land. *Hearne* beskrifver ett sådant, hos Eskimoerna brukligt ljusterfiske, i sin *Resa i Norra Amerika,* 6:te kapitlet *). Han anmärker att alla Eskimoer, som bo vester om Hudsons Bay, ljustra om sommaren och meta om vintren. — Att der, hvarest nu äro torfmossar, fordom varit vatten, är för en hvar påtagligt; och att der på många ställen varit betydliga strömmar med stark fors, ser man af de många träd och buskväxter som deri finnas hopvräkta. Dessutom bära ännu åtskilliga af våra torfmossar namnet Å-mossen, som visar att derstädes fordom framgått en å, ehuru derefter numera icke finnes minsta spår. För öfrigt kunna ljuster användas i andra vatten än sådana, hvari finnes ström. .

Planchen XIV. fig. 168, är en Lans eller Spjutspets som ursprungligt varit lik den på Pl. V. fig. 57 aftecknade, men som blifvit tvärt afbruten bakom midten. För att åter binda den på skaftet, har egaren knackat ett hak på hvardera sidan nära det ställe der den blifvit bräckt. Den har blifvit funnen i jorden i södra Skåne.

Pl. XIV. fig. 170. är en pilspets eller spjutspets af flinta, funnen vid plöjning i jorden, i södra delen af Staten Ohio (några mil n. om staden Cincinnati) i N. Amerika, och skänkt af H:r Lieutn. *Ossian Lindblom,* som äfven meddelat den underrättelse att dylika pil- eller lans-spetsar anses hafva begagnats af Shawne-Indianerna. — Man finner äfven alldeles dylika i jorden hos oss.

På 20:de sidan har jag beskrifvit och Pl. VI. fig. 68, 69. afbildat två *Skärknifvar,* lika den s. k. Holländareknifven. Sedermera

*) *A Journey from Prince of Wales Fort in Hudsons Bay, to the northern Ocean; by Sam. Hearne.* Sid. 159.

har jag erhållit ett exemplar som här afteckuas i full storlek Pl. XIV. fig. 171. Äfven denna har eggen tillskärpt på högra sidan; men den skiljer sig från de föregående derigenom att nära vid bakre ändan finnes i eggsidan ett bredt inhugget hak för att lättare fastbinda den vid skaftet. Detta exemplar är funnet i jorden vid Kjeflinge.

Krok-knifvar äro beskrifna sid. 21. Pl. VI. fig. 70—72. Man träffar stundom, men sällan *Krok-knifvar försedda med skafttunga* på ena ändan. Jag eger en sådan af flinta, meddelad af H:r Prosten J. Bruzelius, som äfven i sin samling förvarar ett par. Men den här (Pl. XIV. f. 169.) aftecknade är af diorit och den enda i sitt slag, som jag sett. Den har någon likhet med en flintknif från Japan, aftecknad i *Det K. Nordiske Oldtids-Selskabets Aarsberetning 1838 s. 16.* Den är funnen på Lindormabacken (en sandås nära hafskusten i Willands Härad, der en mängd fornsaker af sten och stycken af lerurnor tid efter annan träffats) och vänskapsfullt meddelad af Doc. H:r Kyrkoh. *A. Borgström*, hvars vänskap för mig och interesse för saken förskaffat mig många märkvärdiga och egna fornredskap, genom hvilkas meddelande jag kommit i tillfälle att lemna åtskilliga här förekommande resultat.

På sidan 41 har jag omtalat och genom Planchen XII. fig. 151 aftecknat en *Nål af ben med nåls-öga.* Den är funnen i Ättehög, men osäkert till hvad tid den hörde. Den *Bennål med öga* jag här afiecknat Pl. XIII. f. 162. och som blifvit funnen i en torfmosse i södra Skåne (förmodligen dock ej djupt liggande) liknar en nu bruklig gröfre *Dragnål*, och är troligtvis ej så gammal att den tillhör den här ifrågavarande tidsperioden. En något mindre och spetsigare *Bennål med öga* fans för några år sedan i en torfmosse vid Nöbbelöf, och nära dervid låg ett *Brons-svärd;* osäkert är dock huruvida de på samma gång nedkommit i mossen.

Pl. XIV. f. 166, 167. trekantiga åt begge ändar tillspetsade och långs två sidor med en smal fåra försedda ben. Sådana äro hittills hos oss träffade endast på Öland. Då de säkert tillhöra en sednare period än den här ifrågavarande, skall jag framdeles yttra mig om dem. Jemför emellertid *Antiquariske Annaler* IV. sid. 566. N:o MDLXXXVII.

Originalet till fig. 167 tillhör Kongl. Witterh. Histor. och Antiquitets Akademien i Stockholm. Fig. 166 är tecknad och godhetsfullt meddelad af den frejdade Författaren Herr Grefve *Pekr Sparre*.

Pl. XV. fig. 178. *En jagtpipa? förfärdigad af en Hjorthornstagg*, och funnen på bottnen af en Skånsk torfmosse. Att det varit en så kallad *hvisslepipa* är påtagligt och att den blifvit använd vid jagt, synes ej otroligt, helst vi veta att äfven de äldsta vilda Ur-invånare egt hunden och sannolikt begagnat honom vid jagten.

Plancken XIV. fig. 172. Här framställes en *spjutspets* af flinta, som vid närmare påseende företer ett icke ovigtigt till ämnet hörande bidrag. Man vet att då sönderslagen flinta kommer att ligga öppen för luftens omvexlingar, solsken, regn, snö, frost, hetta o. s. v. så vittras den småningom på ytan och denna blir derigenom först gråblå, derefter mer och mer hvit samt slutligen kritlik och *så* lös att den lätt repas af jern *). Jag har i min Samling åtskilliga Yxor, Spjut, Mejslar, som påtagligt blifvit slagna af ren svart flinta och som genom vittring blifvit mer eller mindre kritlika, så att de lätt repas af naglen. Huru lång tid åtgår till sådan genomgripande förvittring är väl omöjligt att bestämma, isynnerhet som vittringen måste ske mycket olika på lika lång tid under olika förhållanden; men sannolikt är att under hvad förhållande som helst, dertill åtgår en mycket lång tid. — Den lansspets jag här låtit afteckna (XIV. f. 172) visar en stor del af ytan vittrad, en annan del helt frisk. Betraktar man den nogare, så ser man lätt att den vittrade delen visar en tillslagen lans-yta och tillkännager att den fordom varit en lans som blifvit borttappad eller eljest bortkastad (kanske på jagten fastnad i något större djur) och under *en lång tid* kommit att ligga obegagnad, hvarunder den blifvit öfverdragen med en hvitaktig vittrad yta. Derefter har den blifvit upptagen och medelst tillskärpning af eggarna åter satt i brukbart skick. Dessa, jemförelsevis nya tillskärpnings-

*) Herr Baron *Berzelius* har gjort en *Analys af flintan*, till hvilken jag önskade kunna hänvisa Läsaren; men jag känner icke huruvida denna Afhandling ännu är tryckt.

ytor förete intet spår af vittring; de äro dock åtminstone 2000 år gamla, ty sednare har visst ingen i Sverige brukat lans af flinta. Men äro dessa ännu friska, ovittrade, egg-ytor minst 2000 år gamla, huru gamla äro då de vida äldre starkt vittrade slag-ytorna! — I allt fall kunna vi af denna lans sluta att den tidsperiod varit betydlig, och icke kort eller snart öfvergående, under hvilken vilda folk bott i detta land.

Då, dylika starkt vittrade och derefter å nyo tillskärpta jagtvapen af flinta oftare torde förekomma bland våra fornsaker, har jag ansett mig böra derpå fästa fornforskarens uppmärksamhet.

Planchen XVI. fig. 182. På 36:te sidan har jag beskrifvit och på Pl. VIII. fig. 104, 105 aftecknat de portativa *Nål-slipstenar*, som man förr kallat *Proberstenar;* och genom de från Grönland till Köpenhamns Museum sedermera nedsända nästan likdana stenstycken, (sid. 37. pl. XII. f. 149, 150) ansåg jag denna min förklaring vara fullt bekräftad. Likväl då jag af *det Kongl. Nordiske Oldskriftselskabets* förtjenstfulla *Aarsberetning for 1841*, finner att man ännu fortfarande anser dem ha varit *Proberstenar* och räknar dem till jernåldern; så har jag trott det kunna lända till sakens närmare utredande att här framlägga ett hit hörande faktum, isynnerhet som äfven en berömd Svensk Fornforskare nyligen yttrat tvifvel att dessa stenstycken, hvilka han anser för *proberstenar*, tillhört stenåldren.

Under en Resa till Höganäs den 17:de sistl. Maj, företog jag från Glumslöfs Gästgifvaregård en utvandring upp till "Glumslöfs Backar," en ofvan byn framstrykande landthöjd, der åtskilliga stora Ättehögar ligga. Till hvilken ålder dessa höra, känner jag icke, enär ingen af dem blifvit öppnad. Men ett stycke från dessa, på åkrarna, voro ett par mindre upphöjningar utmärkta genom stensättning. De resta stenarna stodo till hälften ofvan jord och ingen Öfverliggare fans. Af 2:ne från stensättningen i söder utgående stenrader, var det lätt att se att dessa forntids monumenter tillhörde de så kallade "*Halfkorsgrafvarna*" *). —

*) Se vidare derom i 3:dje kapitlet.

För att ytterligare få bevis *för* eller *mot* min redan offentligt uttalade öfvertygelse att *alla* så kallade "Halfkorsgrafvar" tillhört den ur-äldsta vilda folkstam, som här bott, som ej egt metaller och hvars redskap, vapen och prydnader endast voro af sten och djursben; lät jag gräfva i dessa stensättningar, hvilket var så mycket lättare som derigenom icke en enda af de satta stenarna behöfde rubbas. Min öfvertygelse bekräftades fullkomligt: allt hvad der fans, såsom spår af menniskohand, bestod i följande, 1:o träkol och aska — men intet tecken till skelett eller brända benskärfvor; 2:do mer- eller mindre söndriga lerkärl *); 3:tio vittrade och endast af ett vandt öga igenkänliga knappar, perlor och andra prydnader af raf; 4:to flintspån, knifvar, lansar, yxor, allt af flinta; 5:to *in i sjelfva stugan bland rafsakerna* upptog jag (med egen hand) den stenpjes, hvaröfver här lemnas ritning genom Pl XVI. fig. 182., der den är tecknad i full storlek. Den är af samma svarta täta stenart, som vanligen de förr så kallade "proberstenarna." — Då denna qvarlåtenskap icke varit i någon annans hand än min, allt sedan *den vilda egarinnan* för årtusenden sedan lemnade den jemte sina rafprydnader i stugan, som hon sannolikt, af en eller annan orsak, varit tvungen att i hast rymma **); så anser jag det ej vara utan intresse att något närmare, äfven med lup, betrakta den, sedan den i vatten blifvit varsamt rengjord från vidsittande jordpartiklar. Oaktadt den i det hela är mindre väl gjord, och icke försedd med regelbundna jemna ytor, är den dock påtagligt, genom långvarig och ständig nötning, glattad, isynnerhet på kanterna. Att den varit buren i rem och hängd vid kläderna är således otvifvelaktigt. Detta bevisas äfven genom sidohålens rigtning snedt uppåt och inåt. Likasom den ur Prosten M. Bruzelii Samling omnämda (sid. 36) har äfven denna sirater på sidokanterna från sidohålen till nära midten; men dessa bestå här blott i tvärskåror.

*) Man gifver dem vanligen det grannare namnet *Urnor;* men de äro påtagligt ej annat än kärl, som varit använda i dagligt bruk, än som krus och än som skålar.

**) Jemför 4:de Kapitlet: Koppar-Indianernas anfall på Eskimoerna.

På sidorna ser man med lup, och äfven med blotta ögat, repade små fåror, sådana som om de voro gjorda med en udd, alla äro långsgående, men icke parallela, stundom löpa de öfver hvarandra. Allt detta synes mig tydligt visa hvartill denna sten varit använd och huru den blifvit buren. Att de vilda Ur-invånarne begagnat den till probersten, till metaller, som de icke egde, lärer nu mera ingen vilja påstå. Ifall den verkligen blifvit funnen i yngre grafvar jemte jernsaker, så har han utan allt tvifvel kommit dit på samma sätt som *knacke-stenen* pl. XII. fig. 154 och som *stentrissan*, fig. 153, nemligen som Amulett, från en äldre för trollkunnig ansedd folkstam. Äfven kan en och annan hafva, af en sednare folkstam, blifvit använd som *proberstcn*, helst de flesta äro tillverkade af kisel-skiffer eller hård lerskiffer. Kanske äfven att proberstenar sedermera blifvit gjorda något när efter samma modell Jemf. *Necrolivonica von Fr. Kruse* Dorpat 1842 pl. 16 fig. 3. e. f. 4. b. — så framt icke äfven dessa varit Amuletter, liksom de flesta andra på samma planche.

På *planchen III. fig. 25.* har jag låtit afteckna och sid. 14 beskrifvit *ett tillskärpt stenverktyg med en fals ofvan midten* och som jag ansett hafva varit en skaftad vigge att medelst klubbslag indrifvas i trä. Det tillhör härvarande Akademis Antiquariska Museum, enligt hvars Katalog det kommit i Akademiens Museum från Stobæiska samlingen och att det är från obekant ställe. Sistlidne vår erhöll jag ett alldeles likdant verktyg, funnet i jorden i Pensylvanien nära Delavarafloden, och såsom duplett ynnestfullt mig tilldeladt af Föreståndarena för Antiquariska Museum i Köpenhamn, af hvilkas utmärkta liberalitet jag, under utarbetandet af detta Verk, allt jemnt blifvit biträdd och understödd. En noggrann jemförelse har visat att begge verktygen blifvit förfärdigade af en fullkomligt lika bergart, en mindre hård sandsten med lera som bindningsmedel — en bergart som jag icke träffat i Sverige. Att således det genom fig. 25 tecknade exemplar äfven härleder sig från Pensylvanien är troligt och blir så mycket sannolikare som i samma Museum förvaras en så kallad Tomahawk, hvilken äfven kommit dit från Stobæiska Samlingen och hvar-

om finnes antecknadt att den är från Pensylvanien *). Det från Pensylvanien sednast erhållna exemplaret och som är något sönderslaget från öfra ändan, synes tydligt visa att klubbslag der blifvit använda. Detta redskap har tillhört någon i Pensylvanien fordom boende vild folkstam, hvarom närmare underrättelser framdeles torde lemnas af nämde Lärda.

Ehuru vi således icke kunna räkna detta stenverktyg till de Skandinaviska, förekomma dock äfven hos oss sådana, som dermed ega likhet och som utan tvifvel på samma sätt blifvit använda. Sådana äro de som finnas tecknade på planchen III. fig. 24 och 26, och sådan är den jag här låtit teckna på pl. XVI. fig. 179. — Denna sistnämda företer också det märkvärdiga att den först haft falsen närmare öfra ändan (liksom fig. 26), men sedan den der blifvit afslagen, har man gjort en ny fals längre ner på midten. Den är funnen i Hultaskogen i Hörröds socken och meddelad af H:r Kyrkoh. Borgström.

Från samma trakt af N. Amerika och genom samma vänskapsfulla meddelande, som jag erhållit den ofvannämda skaftkilen, har jag äfven bekommit det stenstycke, som här blifvit afteeknadt på planchen XVI. fig. 183. — Att det utgjort samma slags redskap som det på pl. VII. fig. 89. tecknade, inser man lätt; och att detta varit ett *met-sänke*, har jag sid. 28 sökt ådagalägga. Önskligt vore dock att från Amerika erhålla full visshet om fordna bruket af ifrågavarande stenstycken, hvilka i Pensylvanien vid Delavarafloden icke synas vara sällsynta.

Pl. XVI. fig. 185. föreställer en högst ovanlig form, som dock sannolikast tillhör serien af dem vi kallat *Knackestenar* — ett slags *Brynstenar* för att tillskärpa eggen, icke genom *slipning* utan genom *knackning* **). Denna är gjord af en tung och hård svart sten-

---

*) Det förtjenar anmärkas, som bevis huru det antiquariska studium drifvits, att denna Pensylvaniska skaftvigge blifvit ansedd för en Lappsk Idol och kallad *Storjunkaren*.

**) Jemf. sid. 30 der jag indelat *brynstenar* i *slipstenar* och *knackestenar;* dessa sista kunde äfven kallas *tillskärpningsstenar*.

art, troligast s. k. Lydisk sten; den är något aflångt fyrkantig med två breda platta, parallela sidor, och med alla fyra kanterna försedda med 2:ne genom trubbig vinkel förenade plana ytor, som långs föreningen dels äro rundade dels tvära. — Den är funnen bland fornsaker af sten på den förut nämda *Lindormabacken* och vänskapsfullt meddelad af Docenten H:r Kyrkoherden A. Borgström.

Till *stenverktyg med skafthål* (sid. 41—45) hörer *Hammaren*, som förekommer under många olika former. Den som här finnes aftecknad (Pl. XVI. fig. 180 och som kommit att stå upp-nedvänd) är gjord af Grönsten, med öfra hälften tillskärpt i form af kil, och nedra trind försedd med bana. Jag känner icke att sådana hammare blifvit funna bland stenknifvar i någon *Gång-byggnad;* men att hammaren tillhör det nu ifrågavarande råa ur-folket, bevises deraf att den finnes ej blott af sten, men, liksom mejseln och lansen, äfven af hjorthorn.

På pl. XVI. fig. 186 föreställes ett verktyg, gjort af kransen af ett hjorthorn och försedt i midten med ett rundt skafthål. Det har blifvit funnet på bottnen af en gammal torfmosse i södra Skåne — således i ett forntida vatten. Sakkunniga, som sett det, påstå enstämmigt att det varit en *fisk-puls*, en trissa på en lång käpp, hvarmed fiskaren pulsar i vattnet, mest kring bräddarna under vassen o. s. v. för att förmå fisken, som dolt sig der, att springa fram och fastna i nätet. Ännu känna vi dock ej bestämdt om detta verktyg tillhört samma uråldriga tid som flintlansen

På 22:dra sidan har jag omnämnt och på IV:de planchen låtit afteckna *långa pilspetsar, försedda med skaft-tunga*, och gjorda af flintspån. Att likväl en del af dessa flintverktyg icke varit pilar, utan knifvar, derom har jag öfvertygat mig genom den iakttagelse att hos somliga icke spetsen utan eggarna varit begagnade. Ändarna äro nemligen helt tvära, ehuru påtagligt icke brutna, utan ursprungligt *så* tilldanade. En sådan pil-lik knif är här aftecknad Pl. XVI. f. 184.

Bland annorstädes i Norden ovanliga om ej okända former, höra de stenverktyg, som i stor mängd förekomma på ön Öland i Öster-

sjön. Då öfvergångskalken på denna Ö är den rådande stenarten, äro de flesta der förekommande verktyg, som tillhört vildar, gjorda af *Öfvergångskalk.* Och som denna stenart icke kunnat *slås*, som flintan, men deremot borras, hvilket flintan ej kunnat, och dessutom lättare slipas medelst gnidning mot en gröfre sandsten, så har derigenom former tillkommit, hvilka icke likna dem, som annorstädes här i Norden träffas. Då Provinsial-Läkaren D:r Ekman i Calmar, som eger en stor samling af dessa Öländska fornsaker, sjelf torde deröfver lemna beskrifning; tillåter jag mig endast att här upptaga en enda pjes, nemligen en *Tvärbila* (Pl. XVI. fig. 181.) gjord af *Öfvergångskalk.* Den är aflångt-fyrkantig, något mindre tjock än bred, på främre sidan nästan från midten nedåt tillskärpt, samt uppåt med en afsats kring en tum från den tvära ändan, och der genomborrad med ett mindre hål; bakre sidan helt platt, utom en smal tillskärpning vid eggen. — Jag påminner mig ganska bestämdt att hafva sett *tvärbilor* af precist sådan form som denna (hålet måhända afräknadt) från någon af Söderhafsöarna, sannolikast Otaheiti.

Det märkvärdigaste med dessa Öländska fornsaker är att man deraf ser hur formen ändras efter materialet och hur vilden vetat att i nödfall använda äfven sämre ämnen för sina redskap. Eljest är lätt att inse att redskap af sådan stenart blott ha lemnat en nödhjelp och att deras former måste anses mindre originella och mer eftergjorda eller afledda än t. e. redskap och vapen af flinta, hornsten, jaspis, obsidian m. m. hvilka också derföre äro mer lika hvarandra öfver hela jorden.

Sedan jag nu genom beskrifningar och plancher visat formen af de hufvudsakligaste verktyg och vapen af sten och djursben från forntiden, hvilka hos oss förekomma, och sedan jag genom jemförelse med förhållanden som ännu någonstädes på jorden ega rum, ådagalagt att de af *vildar* blifvit begagnade, och att de alla blifvit tillverkade *hufvudsakligast* för att användas som *redskap till dagligt bruk, för jagt, fiske och slöjd;* bör jag likväl icke förtiga, hvad

jag också på flera ställen redan antydt, att dessa *jagtvapen* och *slöjdredskap* i *nödfall* blifvit begagnade som *stridsvapen*, dels för att afvärja angrep och dels för att fördrifva eller förstöra främmande stammar, som inkommit och nedsatt sig i landet. Öfver vildarnas anfall på en i södra Skåne i forntiden inflyttad, mer bildad koloni, skall i ett följande Kapitel lemnas ett påtagligt bevis. Någon gång hafva stenredskapen äfven blifvit begagnade som amuletter af mer bildade stammar, hvarföre de någon gång förekomma i yngre grafvar, bland metall-vapen.

För att lemna ytterligare bidrag till ett fullständigt utredande af ämnet, vilja vi här upptaga och besvara följande frågor:

1:mo. *Hvar inom Skandinavien hafva Vildar i forntiden bott och drifvit sitt fiske och sin jagt?*

Det är temligen påtagligt att vilda folk, någon gång under tidernas lopp, samtidigt eller efter hvarandra bott i alla trakter af landet, der jagt- och fiske-redskap *af sten* träffas i jorden. Om alla desse voro af samma stenart, eller af sådana stenarter, som i lika grad motstå tidens åverkan; så skulle vi af de qvarlemnade redskapens större eller mindre mängd, kunna sluta til mängden eller fåheten af de vildar, som der fordomdags haft sina stamhåll; men sådant är ingalunda förhållandet. Bland alla stenarter, som vilden för nämde ändamål kunnat använda, är *flintan* den bästa, dels derföre att åt *den* lättast, genom klyfning, kan gifvas hvilken form man behagar, och dels derföre att den lemnar skarpast egg och dessutom bäst motstår tidens åverkan. Näst flintan synes mig Grönstenen, dioriten, basalten, ha varit de mest begagnade; men de vittra starkt och kunna derigenom på många ställen, der de funnits, hafva blifvit oigenkänliga. Äfven Öfvergångskalk har, der annat ej funnits, blifvit använd. Sämst af allt äro mjukare lerhaltiga bergarter: lerskiffer, grauvacka o. s. v.

Men flintan förekommer i mängd blott i Skånes södra trakter och i lösa stycken mer sparsamt i Skånes nordligare trakter, samt vid vestra kusten och öarna upp i Kategat. På alla andra ställen i hela Skandinavien, der vildar bott, hafva de måst antingen göra sig

sina redskap af vida sämre stenarter, eller ock tillbyta sig flint-redskap från Skåne *). Att begge delarna egt rum, finna vi deraf att vi dels träffa mer och mindre genom vittring förstörda forntidsredskap af lösare stenarter **), dels, ehuru mer sparsamt, lansar, knifvar och yxor af flinta i de flesta om ej alla provinser i Sverige, från Skåne till Ångermanland och måhända ännu nordligsre. Äfven träffas de der och hvar i Norrige. Jag eger eller har sett stenredskap utom Skåne, der de talrikast förekomma, äfven från Småland, Blekinge, Östergöthland, Öland, Södermanland, Upland, Gestrikland, Ångermanland; också från Halland, Bohuslän, Vestergötland, Vermland, Vestmanland m. m. samt från åtskilliga trakter i Norrige.

Häraf kunna vi med fullkomlig säkerhet sluta att vilda folk samtidigt eller efter hvarandra, i en aflägsen forntid, bebott, om ej alla trakter, åtminstone de flesta af vår Skandinaviska halfö. Vi kunna äfven vara äfvertygade att i de trakter, der blott sämre stensorter funnits, hafva vildarna *derjemte* gjort sig redskap af trä, hvilka helt förmultnat, och af ben, hvilka hittills måhända blifvit öfversedda ***). Dock synes tydligt att förhållandet under vildarnas tid, i det fallet varit samma som nu, att de talrikast bebott de södra, och glesast de

*) Huru vildars tillhörigheter af vapen och prydnader kunna genom byte från man till man komma att vandra till långt aflägsna orter från tillkomst-stället, kunna vi lätt föreställa oss; Resbeskrifvare intyga det dessutom. *Hearne* fann, hos Eskimoerna vid Koppargrufve-floden, stora glasperlor helt olika dem som Hudsons bay Compagniet öfversänder, och hvilka härledde sig från Danskarnas handel med Eskimoerna i Grönland och Davissundet. De hade således gått genom många händer innan de nådde denna aflägsna trakt. Se *Hearne Journey from &c. to the northern ocean.* Sid. 351.

**) Äfven dessa äro tillhuggna och behöfde under bruket tillskärpas, hvartill *knackestenar* måst användas. Det är således klart att *knackestenar* måste finnas i andra trakter än der flinta förekommer, — och detta är också förhållandet, ehuru de der stundom äro af lösare stenart, enär eggen, de borde skärpa, var af lösare sten.

***) Den frejdade *Russegger* har berättat mig att han i Afrika träffat vildar hvilkas redskap mest voro gjorda af trä, emedan de icke, liksom dem omgifvande folk, egde dertill passande stensorter.

norra landskapen. Till och med här i Skåne hafva vildarne bott vida talrikare i somliga trakter än i andra. I allmänhet hafva de mest bott vid bräddarna af vatten, både vid hafskusterna och isynnerhet längs vattendragen i det inre af landet. Betraktar man de ställen, der ruinerna af deras hus härstädes ligga; så skall man oftast om ej alltid finna att ett vatten, en å, ström eller insjö varit i deras grannskap *). Vildarna hafva naturligtvis hellre slagit upp sina boningar vid ett fiskrikt än fiskfattigt vatten, och helst vid ett sådant, der fisket äfven kunde drifvas om vintren och der stora skogar lemnade tillräckligt vildbråd.

2:do. *I hvilka andra länder af Europa och öfriga verldsdelar hafva vildar bott?*

Om vi såsom bevist antaga den erfarenhetssats, hvilken icke lärer kunna bestridas, att alla folk, som nyttja redskap och vapen endast af sten och djursben, äro *vildar* **); så måste vi också antaga att vilda folk, samtidigt eller efter hvarandra, i en mer eller mindre aflägsen forntid, bebott äfven alla andra länder af Europa, emedan

*) Att der, hvarest nu äro torfmossar, fordom varit insjöar, åar eller annat vatten, har jag redan nämnt; men äfven på många ställen, der nu äro bördiga åkrar mellan föga högländare mark, hafva fordom varit betydliga vattendrag.

Att man ofta i mängd träffar dessa forntida redskap i torfmossar, åar, insjöar och andra nu varande eller forntida vatten, har sin grund både deri att de under begagnandet tappats i vattnet och sjunkit, och isynnerhet deri att då vildarna blifvit öfverfallna och nedhuggna, ha deras verktyg, såsom trolldon, blifvit kastade i närmsta vatten. Denna fördom har ännu icke alldeles försvunnit; jag har på mer än *ett* ställe hos Bönder, der jag efterfrågat *tordönsstenar*, fått till svar att sådana funnits, men att farmor eller mormor eller någon annan gammal Gumma nyligen kastat dem i brunnen, emedan de ansågos vara trollredskap. Jemf. härmed *Hearnes* berättelse om Indianernas framfart mot Eskimoerna. 4:de kapitlet.

**) Hvar och en vet att vildarna äro ytterst begärliga att erhålla yxor, knifvar o. s. v. af jern, till och med blott spikar att dermed spetsa sina pilar, och att så snart de erhållit dem, bortkasta de genast sina vida sämre stenvapen. Jemf. sid. 1.

man uti *alla* funnit i jorden verktyg och vapen af sten. Samma förhållande eger rum med de öfriga verldsdelarna. Jag eger eller har åtminstone sett vildars verktyg och vapen af sten från Danmark, Tyskland, England och dess öar, Ryssland, Curland, Finnland, Frankrike, Grekland, Egypten, Japan, Afrika, hela Amerika samt Australien och dess öar. Troligtvis förekomma de i många trakter, från hvilka man ännu icke hemfört dem till Europas Muséer. Men af den vidsträckta erfarenhet derom, vi redan ega, synas vi med skäl kunna draga den slutsats att der knappt finnes något land på jorden, der icke antingen nu lefva eller under tidernas lopp lefvat vilda mennisko-stammar.

3:tio. *Kunna vi af verktygens likhet sluta att de tillhört en och samma vilda folkstam?*

Denna fråga måste vi, efter noggrann pröfning, besvara med nej. Vi skulle i sanning förhasta oss om vi antogo, att de likdana verktyg af sten och ben, som hos oss finnas, alla tillhört ett och samma folk. *Tvertom finnas öfver allt på hela jorden, så vidt man hittills kunnat utröna, der vilda folk, af hvad stam som helst, antingen för närvarande bo eller fordom bott, flera eller färre alldeles likdana redskap och vapen af sten.*

För att lemna några afgörande bevis för denna vigtiga erfarenhets-satts, beder jag Läsaren öfverväga hvad redan blifvit anfördt sid. 58. och jemföra *Rätyxan* (pl. A. fig. IX) från Terra del Fuego, med dylika af sten från de flesta länder i Europa; *Mejslar* af sten och ben från Söderhafsöarna med dylika mejslar af sten och ben från Danmark och Sverige (pl. II. fig. 19. 20. 21.). *Tväryxan* (pl. III. fig. 29.) gjord af ett mussleskal, från Californien, med en alldeles dylik (pl. II. f. 15) af sten från norra Skåne, m. fl. — Vidare behagade man jemföra metkrokarna af flinta från Sverige (pl. VII. f. 86. 87) med metkroken af mussleskal från Otaheiti (B. fig. XVI.); Harpunen från Grönland med Harpunen från Skåne (pl. XIV.).

Och för att med en enda blick kunna öfvertyga oss om riktigheten af anförda sats, har jag, på pl. XVI. fig. 189—194, låtit teckna

6, i det närmaste lika stenpilar, från de mest skilda länder af jorden: fig. 191 af flinta från Sverige, fig. 193 af obsidian från Terra del Fuego; f. 190 flinta från Irland, 198 från Mexico; f. 192 från Pensylvanien och 194 från Grönland. Alldeles dylika som de från Irland och Mexico har man äfven från Japan; en sådan finnes aftecknad i Nord. Oldskrift-Selsk. Aarsmöde 1839. sid. 16.

Likaledes har jag på pl. XVI. (f. 196) aftecknat en trehörnig pilspets från Skåne, och (fig. 195.) en dylik från Pensylvanien. Vidare finnes på samma planche fig. 188 aftecknad en liten hjertformig, med kort skaft-tunga försedd pilspets af obsidian från Terra del Fuego, och fig. 187 en af flinta från Skåne, till form och tillkomstsätt, äfven i de minsta detaljer och betraktade noga och med lup, så förvånande lika, som om de voro slagna af samma hand och på samma dag *); och dock ligger mellan deras tillkomstställen en så stor jordrymd som afståndet mellan Sverige och Terra del Fuego, och mellan deras tillkomsttider ett sådant svalg, att den ene är gjord vid sydspetsen af södra Amerika för vid pass tio år sedan, och den andre i södra Sverige för 2 eller 3 tusende år sedan!

Det är väl knappast möjligt att förklara den här ådagalagda fullkomliga likhet i fiskredskap och jagtvapen hos de till *tiden*, *rummet* och *stammen* mest skilda vilda folk, utan att antaga att de alla, på en och samma låga bildningsgrad, instinktlikt och som följd af ett slags naturnödvändighet, för att lifnära sig, tilldanat dessa jagtvapen **). Till detta antagande tvingas vi redan deraf att vi finna, äfven ganska sammansatta fiske- och jagtredskap af precist samma slag, hos alla vilda folk från pol till pol. Så finnes t. e. pilen och bågen,

---

*) Likheten är till och med större än den här på planchen uttryckes.

**) Om någon invänder att redskapens olikhet efter olika materiel (se sid. 78) bevisar att de blifvit gjorda efter godtfinnande och vederlägger satsen om instinkt, vill jag blott erinra att ehuru Bäfvern bygger sina hus och foglarna sina nästen af instinkt, så vet dock hvarje Zoolog att de hos en och samma art modifieras och ändras, i mer eller mindre mån, efter tillgång på olika materiel och andra lokala förhållanden.

ehuru ett ganska sammansatt kastvapen, hos *alla*, äfven de råaste vildar; och — som redan är visadt — den icke blott finnes, utan är till en förvånande grad lika och enahanda. Jag har på ett annat ställe *) derom yttrat: "Jag ser häri en högre Vishet, som tilldelat äfven menniskan naturliga vapen, men *så* att de med stigande odling kunde bortkastas. Lejonet fick af naturen sina skarpa klor, Björnen sina starka ramar och Vargen sina krossande roftänder; men de fingo dem fastväxta och oskiljaktiga från individen. Den kan icke fullkomnas. Hvarje Lejon är ännu till anlag och handlingssätt precist sådant som det Lejon var, från hvilket det för årtusenden sedan leder sitt ursprung. Endast menniskan kan perfectioneras; endast hon kan bortkasta sina första råa vapen och förändra dem efter sin stigande odling och förädlade verksamhet." Jag vill här tillägga: för att blifva den mäktigaste, borde menniskan börja med att vara den svagaste. Endast derigenom föranleddes hon att utveckla sina högre anlag; ty det var icke genom kroppslig styrka, utan genom andens kraft, hon skulle blifva djurens kung och jordens herre.

4:to. *Hvad är det för en folkstam, som i Skandinavien brukat verktyg och vapen af sten?*

Af hvad förut blifvit anfördt är en påtaglig följd, att icke stenverktygen eller stenvapnen kunna upplysa oss om *stammen*, utan blott om *bildningsgraden* hos det folk, som begagnat dem. Möjligtvis kan mer än *en* stam hafva härstädes bebott likdana *Gång-hus*, lika så väl som bevisligen mycket olika stammar bebott dylika hus i Amerika och Europa. — Ett af de säkraste kännetecken på stammarna äro Cranierna. I 2:dra kapitlet är ådagalagdt att Cranier i det närmaste lika Lapparnas och Lappqvinnornas (neml. den på pl. D. fig. 4—6 tecknade, ur en Gång-grift på Möen, är närmast lik Lappmannens från Lycksele fig. 7—9; samt den på samma planche fig. 10 afbildade, likaledes från Danmark, är mest lik hufvudskålen af en Lappqvinna fig. 11.) blifvit funna jemte stenredskap i åtskilliga Gång-grifter i södra Skan-

*) Offentligt föredrag vid Skandin. Naturforskarnes sammanträde i Stocholm 1842.

dinavien. Äfven har jag i 4:de kapitlet sökt bevisa att forntidens Dvergar varit mennskor af Lappstammen och att dessa påtagligt fordom bott vida sydligare än nu. Deraf följer en sats, som väl icke vidare kan betviflas, att Lappar i en aflägsen forntid bott i södra Skandinavien och der nyttjat verktyg af sten; men deraf följer dock icke att Dvergfolket varit *det enda* i Skandinavien, som stått på så låg bildningsgrad att det nyttjat dylika verktyg; ty möjligtvis kunna äfven andra vilda stammar, i en aflägsen forntid, jemte Lapparna, hafva bebott detta land; och hvarom noggranna undersökningar af de jemte stenredskapen funna hufvudskallar, framdeles skola, utan allt tvifvel, lemna oss bestämda underrättelser. Så mycket veta vi dock redan med temlig säkerhet att åtminstone både *Göterna* (Procopii *Gauti)* och *Kimbrerna*, som, före den af Sturleson omförmälda Odinska invandringen, bebodde södra delarna af Skandinaviska halfön, hade metallvapen, och hvilket längre fram skall utförligare ådagaläggas.

Märkvärdigt är det också att hvarken Romare eller Greker, som dock genom sina krig kommo i ganska nära beröring med Kimbriska och Germaniska folkstammar, icke, så vidt mig är bekant, med ett enda ord omtala någon folkstam, som nyttjade stridsvapen af sten. Tvertom beskrifva de deras vapen så, att man tydligen finner att de varit af metall, hvilket påtagligt bevisar att stenvapnens bruk i Europa tillhör en långt aflägsen tid. Det enda ställe, jag hittills kunnat upptäcka, der stridsvapen af sten omtalas, såsom använda af en hel trupp, förekommer hos Herodotos, som i VII. B. 69 kap. nämner att Æthioperna i Xerxes här hade *stenpilar*.

5:to. *För huru lång tid sedan voro stenverktyg och stenvapen i bruk här i Skandinavien?*

Jag får erinra, hvad jag redan på ett annat ställe nämnt, att tiden för stenvapnens användande i Europa ligger så långt tillbaka att ingen historia minnes den. Vi skola dock försöka, hvad Skandinavien beträffar, att på annan väg leta oss fram till någon kunskap äfven häruti; och för att ernå den, vilja vi först försöka hur långt

tillbaka i tiden vi kunna följa de nu brukliga redskapen och vapnen af jern, hvilka äro de enda som historien och sagorna omtala, såsom tillhöriga de historiska stammarna i landet; och derefter skola vi likaledes försöka att bestämma tiden för kopparvapnen härstädes. Ty det kunna vi taga för gifvet att stenredskapen, af skäl som blifvit anförda sid. 1 och 81, i allmänhet äro äldre än både jern- och kopparvapen. I 4:de kapitlet sid. 22 har jag anfört åtskilliga bevis på jernvapnens höga ålder i vår Skandinaviska Nord. Jag har visat att de vapen, som nyttjades i slaget vid Sticklerstad år 1030 voro af jern och stål.

Samma *Olof Haraldsson*, som stupade vid Sticklerstad och derefter blef kallad *Olof den helige*, anses hafva uppbränt staden Birka vid Mälaren. I *Björköa-Rätten*, utgifven af Hadorphius (Stockholm 1687), förekommer, i Företalet på 4:de sidan, figurer öfver fornsaker, som blifvit funna bland kolstybbe i jorden, der den gamla staden Birka tros hafva varit belägen *). Alla dessa fornsaker äro af jern och malm **), hvilket således, jemte det förut åberopade faktum, bevisar att bruket af metaller som redskap och vapen, i början af 11:te seklet var kändt både i Sverige och Norrige.

Enligt Prof. *Fr. Kruses* märkvärdiga undersökningar af hedniska grafhögar i Livland, Esthland och Curland, hade Warägerna, som bevisligen härstammade från Skandinavien, redan i 9:de seklet stridsvapen: svärd, spjut, yxor, pilar m. m. af jern, och hvaraf synes följa att samma slags vapen ännu tidigare varit i bruk i Skandinavien ***).

I Cand. J. K. Christie's förtjenstfulla beskrifning öfver Augwaldsnæs i Norrige †) omtalas en ättehög, *Flaghousen*, hvilken bevises

*) Det är mig icke obekant att man yttrat olika meningar om läget af denna gamla handelsplats.

**) Med undantag af en stentrissa Litt. C. som kan ha varit amulet eller legat i jorden långt före stadens anläggning.

***) *Anastasis der Waräger von Fr. Kruse*; Rewal 1841. 8:vo, och *Necrolivonica &c. mit Atlas*, Dorpat 1842 in fol.

†) Urda 2. B. 4. H. sid. 322—331.

hafva varit uppkastad öfver Kung *Augwald*, som lefde sednast i 6:te eller 7:de århundradet. I denna grafhög från nämde höga ålder, fans, då den 1834 öppnades, svärd, pil, spjut och spikar, allt af jern. — I 4:de kapitlet sid. 18 har jag anfört ett ställe hos Saxo, hvaraf följer att åtminstone Saxo var af den tankan att Skåningarna redan i 5:te seklet hade vapen (tela) af metall.

I de nyligen af *Protok. Sekret. Arfvidsson* efter Gaeliska originalet öfversatta Ossianska Sångerna *) ådagalägges, på många ställen, att Lochlins (vestra Norriges) krigare redan på Ossians tid hade vapen af stål. ”*Lochlin af svärden blå*” kan ej betyda annat än att dess krigare buro stålsvärd, sid. 125. — Äfven Odin kallas *den ”Blåsvärdade Lodins gestalt*” (s. 126). — Väl var också Finjals svärd af stål (s. 168) och kallas derföre ”*det blåa svärd*” sid. 193. Men detta svärd var förfärdigadt af Luno, en Skandinavisk vapensmed (s. 133).

Det synes af allt detta påtagligt, att jernvapnens anor i Skandinavien äro vida äldre än man vanligen antagit och att de gå djupt ned i den hedniska tiden. Isynnerhet måste väl grafmonumenternas vitnesbörd vara ojäfaktiga; och dessa, i förening med historia och tradition, intyga att jernvapnen icke blott tillhört en annan tid, utan äfven en annan folkstam härstädes än stenvapnen, hvilka sistnämda äro af så uråldrig dato, att alls icke *Historien* och knappt *Sagorna* minnas något det ringaste att om dem förtälja. De grafmonumenter, i hvilka stenvapnen ligga, äro dessutom af helt annan konstruktion än de, i hvilka jernvapen förefinnas och kunna dermed aldrig förblandas, hvilket i 3:dje kapitlet skall ådagaläggas.

---

*) *Ossians Sånger* m. m. af *Nils Arfvidsson*. Stockh. 1842. Det ethnologiska i dessa märkvärdiga Sånger, kommer jag i nästa Band att efter förmåga begagna. Här vill jag blott erinra att H:r Arfvidsson i den med grundlighet och talang författade Inledningen, fullkomligt bevisat att de *icke* äro af *Macpherson;* striden om deras äkthet kan med denna Afhandling anses vara utkämpad. En annan fråga är på hvad tid de blifvit författade. Säkert är emellertid att de ega en hög ålder, troligen vida högre än någon af våra *skrifna* Skandinaviska fornsånger.

Men i södra Skåne och i vestra kusttrakterna af Sverige och Norrige, förekommer ett annat slags forntida graf-monumenter, olika både dem, som innehålla stenverktyg och dem, som innehålla jernvapen, och hvilka inneslota *eggverktyg och vapen af koppar* *). Vanligen och med allt skäl anses kopparvapnen i allmänhet äldre i Skandinavien än jernvapnen. Säkert är åtminstone at de hos oss äro så gamla att hvarken vår Historia eller våra traditioner omtala dem, och att, då de begagnades, intet skriftspråk fans i landet. Till en del måste de väl ändå hafva varit samtidiga med jernvapnen i andra delar af landet och hos en annan folkstam. Men oaktadt dessa kopparvapen äro äldre än, eller samtidiga med, de äldsta jernvapen i Sverige, så äro de dock ganska bestämdt yngre än de äldsta bland stenvapnen, ehuru lika bestämdt samtida med de yngsta.

För att ådagalägga att kopparvapnen äro yngre än en del af stenvapnen, vill jag här åberopa följande erfarenhetsrön: Om man uppmärksamt undersöker någon till koppar-åldren hörande Grafhög i södra Skåne, så finner man lätt att jorden till den är tagen antingen på fältet ej långt från Högen, och i det fallet finnes derstädes en sänkning, stundom en pöl eller liten dam, eller ock från en äldre grafhög, som legat i granskapet. Ofta i förra och alltid i sednare fallet innehåller mullen mer eller mindre brutna och stundom alldeles hela stenredskap, hvilka ligga utan all ordning och således blifvit ditvräkta med mullen då Högen lades, och hvilka följaktligen äro äldre än den. Detta fenomén är så allmänt att blott man blifvit uppmärksam derpå, kan hvar och en lätt öfvertyga sig derom. Samma förhållande har man funnit bekräftadt i andra nordiska länder. Pastor *Masch* har, vid Grönau i Lauenburgska landet, öppnat grafhögar, i hvilka fornsaker funnits från skilda tidsperioder. Öfverst i Högen funnos skeletter, vid hvilka lågo lans-spetsar, nålar och andra saker af brons. Liken hade blifvit obrända nedlagda på den med gräs och plantor beväxta jordytan. Sedan denna blifvit genomgräfd 6 fot djupare ned, träffades en grafkammare eller så kallad *Halfkorsgraf*

*) Egenteligen brons.

från sten-åldren, innehållande flintsaker och lerkärl *). Således är det påtagligt att den Hög, som här innehöll Stensaker, var vida äldre och redan beväxt med grönsvål, då Högen med koppar-vapen der ofvanpå uppkastades. Men allt detta hindrar dock icke att, ehuru stenredskapen varit de äldre, dessa och kopparvapnen likväl kunna hafva varit *samtidigt* begagnade af olika folkstammar i samma trakter af landet, och hvarpå i 6:te kapitlet skall lemnas bevis.

Sedan vi således genom Monumenterna bevisat att stenredskapen i Europas nord äro äldre än kopparvapnen; så skola vi försöka att, genom Geologiens och Historiens förenade biträden, *bestämma tiden* för kopparvapnens begagnande i södra Skandinavien.

Långs södra kusten af Skåne, från Ystad till trakten mellan Trelleborg och Falsterbo, framstryker en, på somliga ställen mer, på andra mindre märkbar ås, kallad *Järabacken*, bestående af sand, grus och sten, och som der och hvar är af en så betydlig höjd och storlek att den omöjligt kan hafva blifvit uppvallad under nu varande förhållanden. Dess tillkomst förutsätter att Östersjöns vattenmassa vid ifrågavarande kust, för tillfället stigit åtminstone 100 fot öfver sin vanliga höjd och varit försatt i våldsam rörelse. På mångfaldiga ställen har denna ås blifvit kastad äfver torfmossbäddar, hvilka danats i sött vatten under en långt äldre tid än den, då nämda katastrof inträffade. Dessa bäddar, bestående af vanlig bränntorf, ehuru af den påliggande vallens tyngd hoppressade, äro ej sällan af 3—4 fots mäktighet. *Under* dem, på bottnen af det forntida vattnet, har man funnit redskap: knifvar, spjutspetsar och pilspetsar *af flinta*. Jag har sett sådana upptagas derstädes vid torfskärningen. Då man nu vet att en mycket lång tid åtgår för bildandet af så mäktiga torfbäddar, så finner man att ifrågavarande flintredskap, som ligga *under* torfbädden, måste vara vida äldre än den öfversvämning, som uppvallade *Järabacken*. Att så förhåller sig, bevises äfven af följande faktum. Samma flod, som uppkastat Järabacken vid Trelleborg, och

*) *Nordiske Oldskrift-Selskabets Årsmöde 1840 sid. 14.*

som rönt sig från norr och öster, kommande från öfra delen af Östersjön och troligast föranledd af en momentel starkare landhöjning i trakterna kring Finska och Bothniska viken, och en landsänkning i sydligaste Skandinavien *), (kanske ännu längre åt söder och vester) har, något vester om Trelleborg, utanför Fredshög, Kämpinge,. Hammar, rusat öfver den låga landtungan, som nu kallas Skanörs-Ljung, förstört allt hvad derpå fans och förvandlat den till ett vidlyftigt, sterilt sandfält. Detta fält är märkvärdigt ej mindre för Fornforskaren än för Geologen. Man ser ännu der och hvar grupper af gröfre stenar, hvilka påtagligt äro ruiner af förstörda forntidsgrifter, och att dessa tillhört stenåldern, ser man deraf att stenredskap: knifvar, yxor, lansar, pilspetsar m. m. af flinta, ligga strödda öfver sandfältet. Således hafva Vilda folk, som begagnat stenverktyg, härstädes bott och uppfört Griftstugor långt före den omnämda öfversvämningen **). Efter samma öfversvämning finnas talrika spår äfven på kusterna af Danska Öarna och Jutland ***). Ofvanpå Järabacken har man i mindre kullar funnit s. k. urnor (lerkrukor) med aska och brända benskärfvor, hvilka påtagligt antyda en hednisk tid. Jag eger ett par af dem; men då jag ej sjelf upptagit, utan först erhållit dem tomma, kan jag icke bestämma hvilket hedniskt folk de tillhört.

Man har ingen den ringaste anledning antaga att den öfversvämning, som uppvallat Järabacken, inträffat sednare än den så kallade Kimbriska floden; den är antingen äldre, eller troligast dermed identisk. Men den Kimbriska floden, som förjagade en stor del af Kimbrerna från Norden och gaf första anledningen till deras tåg mot

*) Att denna ännu, ehuru blott småningom, fortsättes, är nu mera satt utom allt tvifvel.

**) Denna har också bortskurit en stor del af landet. På mer än en half mils afstånd från kusten utanför Falsterbo ligga gruppvis, på hafsbottnen i torfjord, stora träd med rötter och grenar. Der dessa ligga var påtagligt torfmosse innan landet sjönk och bortskars af floden.

***) Profess. *Forchhammer* har derom lemnat högst intressanta underrättelser.

söder (hvarunder de, förenade med Teutonerna, kastade sig in på Romerska gebitet och blefvo slutligen slagna af Marius *), inträffade vid pass 200 år före Christna tideräkningen. Således är den omnämda af grus och sten uppvallade åsen (Järabacken) långs Skånes sydligaste kust, minst 2000 år gammal, och således äro de derunder liggande torfmosslager och under dessa liggande stenverktygen, samt de under öfversvämningen förstörda forngrifterna på Skanörs-Ljung, äfven som de i sanden derstädes kringströdda flintvapnen, af en ännu vida äldre dato. Ja, enligt hvad jag framdeles skall söka att leda i bevis, bodde redan då, vid öfversvämningens inträffande, i södra Skåne, en bildad folkstam, som idkade åkerbruk och hade metallvapen, och som, efter hvad vi, af dess grift-monumenters talrikhet, kunna sluta, redan då hade från sitt granskap förjagat landets vilda Ur-inbyggare. Således hade stenredskapens bruk upphört, åtminstone i södra Sverige, redan föremellan två och tre tusende år sedan. Jag skall uppgifva flera data till stöd för den nu yttrade öfvertygelsen.

Följa vi Östersjö-kusten från Trelleborg åt öster förbi Torp, Beddinge, Hörtemölla, Abekås o. s. v., så träffa vi på många ställen den förut nämda vid stranden liggande grus- och sandåsen. Den träffas äfven vid utloppet af Skifvarps å, som utgör gränsen mellan Ljunits och Vemmenhögs Härader, ehuru den derstädes icke är så hög som på flera andra ställen. Denna Åns utlopp i Östersjön har jag låtit teckna på planchen XVI. fig. 203. Bokstäfverna E. E. utmärka stranden af Östersjön; D. D. en lågländ kärraktig daltrakt, liggande mest vinkelrätt mot hafsstranden, och hvari Ån framlöper. Man ser påtagligt att hon fordom gått långs dalen och rakt ut i hafvet vid D.; derom kan intet tvifvel uppstå hos den, som ser lokalen; men

*) *Ammianus Marcellinus* (Lib. XV. cap. 9.) berättar att det var en sägen bland Druiderna att en del af deras förfäder kommit från de yttersta öarna på andra sidan Rhenen, och att första anledningen till deras tåg åt söder var täta anfall af grannarna och en *öfversvämning af hafvet.*

derifrån har hon blifvit hindrad genom strandåsen A. A. som blifvit uppkastad för dess utlopp. Denna strandås A. A. synes mig vara samtidig med den förr omnämda Järabacken vid Trelleborg och om *så* är, har den blifvit uppvallad under den omnämda öfversvämningen, hvarunder hafsvattnet, utan allt tvifvel, steg högt upp i floddalen D. D. hvarigenom strömmen derstädes alldeles upphörde. Sedan hafvet sjönk undan och Ån åter började sitt lopp, kunde den ej få utlopp på vanliga stället (vid D.) emedan sandåsen A. A. der var uppvallad; hon sökte sig då utlopp åt sidan, kom der att löpa långs sidan af strandåsen A. A. mellan den och en annan mycket högre och brantare landthöjd B., hvars sida hon urgräfde. På denna landthöjd lågo tre *Grafhögar*, af hvilka den största, som låg närmast utsidan, nedrasade till nära hälften genom åns ändrade lopp. Det är intet tvifvel underkastadt att ju åns ändrade lopp vållat grafhögens utskärning och nedstörtning. Således låg denna grafhög der redan då ån ändrade sitt lopp. Men ån ändrade sitt utlopp vid Kimbriska öfversvämningen, för 2000 år sedan, — alltså låg denna grafhög der redan för 2000 år sedan *). Denna Grafhög, som, jemte de två andra, fått namn af *Oshögarna*, har jag öppnat; den var konstruerad som de Kimbriska Högar, hvilka jag framdeles skall omtala, och deri fanns en starkt ergad dolk med klinga och fäste af koppar; handtaget hade varit af horn. De flesta af de talrika Högar, som förekomma så väl i denna trakt, som i hela kusttrakten af södra, östra och vestra Skåne, samt ett stycke in i landet, höra till samma tids period och samma folk som denne.

Rörande dessa Högar och bildningen hos det folk, som laggt

*) Det är mig icke obekant att floder småningom ändra sitt utlopp och draga sig åt ena eller andra sidan; men den som här ser lokalen, kan icke gerna antaga ett småningom ändradt utlopp. Likväl, då detta datum hittills är det enda i sitt slag, jag känner, anser jag det ej för fullt afgörande bevis förr än flera dylika företett sig. Äfven förmodar jag att det finnas förstörda ättehögar med kopparvapen, på Skanörs Ljung, ehuru jag ej haft tillfälle att noga undersöka denna trakt.

dem, skall särskilt handlas i 6:te kapitlet; här vill jag blott tillägga att *Pytheas*, som vid pass 300 år före Christus, och således 100 år före den Kimbriska floden, i England erhöll kunskap om Skandinavien, visste berätta att i dess södra delar redan då funnos stora Hus, i hvilka säden inbärgades och tröskades; och man har redan på goda skäl antagit att det var ett Kimbriskt folkslag, som härstädes då bodde och idkade jordbruk, — och det är mer än blott sannolikt att, under sådana förhållanden, de första hit inflyttade, åkerbrukande Kimbriska kolonisternas strider med vildarna, redan då voro utkämpade och att således *den folkstam, som nyttjade Stenredskap, redan minst för emellan 2 och 3000 år sedan, upphört att finnas här i södra Sverige.*

När vi nu af flera skäl tvingas att antaga, att dessa Vildar hafva bott här under en mycket lång tid, och derunder tillverkat sina stenredskap och byggt sina *Gånghus*; så måste vi i sanning sätta Vildarnas första uppträdande härstädes tillbaka i en tidsperiod, hvarom vi ej kunna göra oss någon klar föreställning. I intet annat stadium är menniskan så stationär, som i vildhets och nomadtillståndet. Norra Amerikas Eskimoer förde i 10:de seklet alldeles samma lefnadssätt som ännu, der Européerna ej åstadkommit någon ändring *) *Erman* **) har giort den intressanta upptäckten att Herodototos' *Argippäer* äro Uralska bergstrakternas nuvarande Baschkirer, och att deras lefnadssätt, äfven i små detaljer, är ännu alldeles sådant som Herodotos beskrifvit det för mer än 2300 år sedan; — och hur länge hade de lefvat *så* redan då Herodotos beskref dem! och månne ej Skandinavien haft invånare, lika tidigt som Uralska bergskedjan! — —

Ytterligare Tillägg:

På planchen XV. fig. 174 har jag låtit afteckna en Lans-spets (Kastspjut-spets) gjord af en Elghorns-tagg, hvilken påtagligt, som

*) Jemf. Antiqu. Americ. med de nyaste Resebeskr. i Norra Amerika.
**) Reise I. 1. p. 307, 327, 330.

jagt- och stridsvapen, tillhört den vilda folkstam, hvars råa vapen jag i detta kapitel beskrifvit. Denna spjutspets fans fastsittande i en hufvudskalle, *så* som fig. 173 utvisar *). Då han kom i mina händer var han stympad (fig. 174) men då han fans, var han alldeles hel och satt mycket fast i hufvudskallen. Han var då kring 7 tum lång, trind, med den tunnare ändan spetsig och med den tjockare tvärt afskuren och vid pass af 1 tums diameter. Ytan är på längs skrapad och gjord slät med något skarpt verktyg, som dock i eggen haft många skåror, således helt visst ett flint-verktyg, och hvarigenom ytan blifvit på längs små-räfflad.

För att visa huru detta kastspjut varit fästadt på skaft, har jag låtit teckna det i minskad storlek på planchen XVI. fig. 202. Bandet eller remmen har naturligtvis varit tätare ombunden; jag har här låtit lägga den glest, för att visa hur riktigt Vilden vet att på bästa sätt inrätta sina verktyg. En plan tvär yta af klingan, laggd mot en plan tvär yta af skaftet, gifver största styrkan åt detta sednare att under stöten skjuta på, och drifva fram den förra. *Så* äro vildens stenmejslar skaftade, och *så* har påtagligt också våra forn-mejslar (pl. I. fig. 9, 10, 11, 19, 21.) varit försedda med skaft. — Spjutskaftet har här varit både långt och tungt, förmodligen af ek, hvarigenom styrka och snabbhet kunnat gifvas åt det med handkraft kastade vapnet.

Man har påstått att sådana verktyg och jagtvapen, som jag i denna afhandling beskrifvit, varit uteslutande gjorda för att användas till stridsvapen; och för att bevisa detta har man påstått att man funnit en *stenyxa,* och vid ett annat tillfälle en *stenlans,* fastsittande i pannbenet af en hufvudskål. Jag har (sid. 20) bestridt denna uppgift, af det skäl att sådana skaftade vapen, som fasthållas i handen, såsom yxan och lansen, ej gerna kunnat lemnas qvar i såret, om än

---

*) Hufvudskålen är dock tecknad efter oriktigt original; af den genomborrade erhöll jag ej mer än kalotten (pl. XVI. fig. 201) men från samma ställe erhölls sedermera en hel skalle pl. XVI. fig. 200.

de blifvit använda som stridsvapen. Likväl har jag icke bestridt att ju *yxan*, *lansen* och *pilen* i nödfall blifvit använda som stridsvapen m. m. (sid. 21 not.); och i sådant fall är det klart att vapen, som kastas handlöst, således både *pilen*, som skjöts med båge, och *kastpilen* eller *kastspjutet*, som slungades med armstyrka, kunnat blifva qvarsittande i såret på den man, de dödat, helst om skaftet under farten afbräckts derigenom att den spets, hvarmed det varit skodt, kommit att fastna i någon hårdare kroppsdel.

Jag har således här blifvit i tillfälle att lemna ett bevis på ett sådant Vildarna tillhörigt jagtvapen — en kastpil — som blifvit användt som stridsvapen mot en fiende. Denna kastpil, som instörtat i venstra hjessbenet nära vinkeln mellan pilsömmen och kronsömmen (Tab. XV. f. 173) hade inträngt vid pass 5 tum i hufvudskålen, der den satt så fast att den ej utan våld kunde utryckas, och hade der bildat ett rundt hål, alldeles sådant som om det blifvit gjordt af en med skarpladdadt eldgevär skjuten kula. Den omständighet att benet icke spräckts eller splittrats, bevisar att pilen blifvit *kastad* med utomordentlig fart, och icke genom handen på nära håll *instött*; ty i sednare fallet skulle benet ovillkorligt hafva spräckts. Det måste förvåna hvar och en att en benspets kunnat liksom en kula tränga genom ett annat ben och deri bilda ett rundt hål, utan att det genomborrade benet ens blifvit spräckt. Man skulle häraf kunna förmoda att Vilden härstädes förstått samma konst, som Eskimoen i Grönland, att öka kastpilens fart medelst ett *kastbräde* (Skand. Fna 2 Del. Inl. XXXI.) längs hvilket kastpilens skaft ligger i en ränna och qvarhålles, deri genom en snedtstående tapp, tills det fått full fart, då det framstörtar och kastbrädet behålles i handen *). — Af det sätt, hvarpå denna spjutspets helt visst varit fastbunden på skaftet, pl.

*) Flera vilda stammar i olika zoner nyttja detta instrument, för att gifva kastspjutet ökad fart. Missionären *Fr. Xav. Veigl* beskrifver ett dylikt hos Cocama-vildarna i södra Amerika. *(Reisen einiger Missionarien der Gesellschaft Jesu in America. Nürnb. 1785. p. 61).*

XVI., f. 202) kunna vi lätt förklara huru den kunnat fastsitta alldeles hel i hufvudskålen. Nemligen genom den törn, som det flygande vapnet tog då spetsen fastnade, måste skaftet bräckas der det var svagast och således just der det med en tunn dèl var fastsurradt vid benspetsen.

Vid samma lillfälle, som Vildarna användt nämde benspets till kastspjut, hafva de äfven för samma ändamål, som stridsvapen användt *flintlansar*; ty sådana (lika pl. V. fig. 56) till dels bräckta, hafva äfven blifvit funna hos samma skeletter, bland hvilka benspjutet fans sittande i ett hufvud. Se mer härom i 6:te kapitlet.

Att Vildarna egentligen och mest användt ifrågavarande ben- och sten-vapen lill jagt, och blott i nödfall till stridsvapen, är påtagligt. Väl har jag ännu icke funnit något skelett af jagtbart djur från denna gamla tid, med deri fastsittande kastspjut-spets af flinta; men kan jag ej framvisa kastvapnet fastsittande i såret, så kan jag åtminstone framvisa såret, som blifvit gjordt med ett sådant kastvapen. Under sommaren 1840 upptogs, i min närvaro, från bottnen af en djup torfmosse i södra Skåne, ett alldeles helt skelett af den jättelika *Vildoxea med platt panna (Bos Urus* Skand. Fna; *Bos. primigenius* Blumenb.) *) och som, ett eller två år före sin död, blifvit träffad i ryggen af ett kastspjut, hvilket efter allt utseende varit skodt med en flintspets, lik någon af dem, som äro aftecknade på pl. V. fig. 54—57. — Spjutkastet, som skett framifrån, antingen under det djuret rusat mot jägaren, eller icke varseblifvit honom, har träffat törnutskottet af 1:sta ländvertebern (pl. XV. fig. 175.) i en så spetsig vinkel mot benets yta, att det synes nästan obegripligt att spjutspetsen kunnat intränga; hvilket varit rent omöjligt, om vapnet ej blifvit kastadt med förvånande fart och dessutom varit utmärkt, skarpt. Det har gått genom törnutskottet af 1:sta ländkotan framifrån bakåt, och inträngt i den 2:dra, der det fastnat. Hålet der det ingått (fig. 175.) har genom supuration blifvit rundadt, men på baksidan, der det utgått (fig. 177) ser man af sårets form att vapnet varit hoptryckt som en flintlans; och af ärret der det inträngt i 2:dra törnutskottet ser man att det varit spetsigt.

Flera påtagliga bevis, att flintlansarna m. m. varit använda som jagtvapen, skola nog med tiden erhållas, sedan man blott blifvit uppmärksam att forska i denna riktning.

*) Denna art och *Vildoxen med kullrig panna* (*Bos Bison* Skand. Fna) hafva begge hos oss i södra Sverige lefvat samtidigt och sedan landet fått invånare. Påståendet att benämningarna *Ure* och *Visent* hos de gamla skulle beteckna en och samma art, är alldeles orimligt. Se härom i Skand. Fna I Del. 2:dra upplagan, som snart skall tryckas.

ANDRA KAPITLET.

Jemförelse mellan hufvudskålar, som finnas i våra forngrifter och dem, som tillhöra nu lefvande folkstammar.

Jemte en stor del af de stenredskap, som i föregående kapitlet blifvit beskrifna, förekomma i våra forngrifter ej sällan skeletter af de menniskor, som begagnat dessa uråldriga redskap, och hvilka, på samma gång som de, blifvit nedlagda i jorden.

I mitt lilla *utkast till jagtens och fiskets äldsta historia i Skandinavien,**) yttrade jag den mening, att man lätt skulle kunna bestämma till hvilken menniskorace och folkstam de menniskor hört, som i Sverige nyttjat redskap af sten, djurben m. m., om man blott noggrannt undersökte de skeletter och i synnerhet de hufvudskålar, som jemte redskapen finnas i forngrifterna. En sådan undersökning vill jag nu företaga, så vidt den låter sig verkställa med de materialier jag redan har att tillgå: jag vill jemföra dem med nu lefvande folkstammars hufvudskålar.

Förut torde jag dock böra erinra, att man icke må föreställa sig att alla hufvud af en och samma raçe eller stam äro hvarandra så lika som om de varit stöpta i samma form. Tvertom finnas många individuella olikheter hos hvarje race och desse äro stundom så betydliga, att de utgöra öfvergångar till en annan race. Har man, till exempel, för sig en stor samling af hufvudskålar från södra Skandinavien, Danmark och norra Tyskland, således tillhörande den germaniska stammen af den Kaukasiska menniskoracen och derjemte en betydlig samling af kranier från olika stammar af Mongolisk race; så skall man ofelbart i begge dessa

*) *Skandinavisk Fauna* Lund 1835 sid. XXI.

samlingar träffa några exemplar, som äro hvarandra temligen, om ej fullkomligt lika, och som således nästan med lika skäl synas kunna räknas till hvilkendera af nämde racer som helst. Häraf torde man finna, att om vi i en samling af hufvudskålar af germanisk stam skulle träffa ett eller annat exemplar, likt dem som finnas i forngrifterna; så följer icke deraf att dessa senare tillhört den germaniska folkstammen. Men säkert är det deremot att de tillhört den stam, hvars *normala* hufvudskålsform de mest likna. Det är derföre angeläget att, innan vi företaga jemförelse mellan dem och hufvudskålar af nu lefvande folkstammar, vi först bestämma den normala hufvudskålsformen hos de stammar, med hvilka vi vilja jemföra dem.

Det synes vara i sin ordning att vi först jemföra dem med den menniskostam (den götiska), som nu bebor landet. Finna vi dem hos denna, så behöfva vi ej söka dem annorstädes.

Denna stam hörer till den såkallade Germaniska af Kaukasiska racen. Vi böra derföre först göra oss ett bestämdt begrepp om utseendet af den normala hufvudskålsformen hos denna stam. En normalt formad hufvudskål af götiska folkstammen finnes tecknad på Planchen D. fig. 1, 2 och 3.

Sedd från ofvan (fig. 1) bildar den en oval eller rättare långlagdt-oval figur, något bredare baktill än framtill, men på båda ställen afrundad. Största längden från den mest utstående delen af pannan till den mest utstående delen af nacken, förhåller sig till största bredden öfver hjessbenen ungefär som 4 till 3, eller som 9 till 7. Konturlinien vid sidorna af pannbenet är riktad framåt, icke snedt inåt. Kronsömmen (som bildas af pannbenets förening med hjessbenen) delar kalotten i två delar, hvaraf den, som ligger bakom nämde söm, är mycket längre än den, som ligger framom densamma.

Sedd från sidan (fig. 2). bildar hufvudets öfra kontur en båge, som minst böjd, framtill för pannan mest perpendikulärt nedgående och baktill ofvan är något mer sluttande.

Drager man en linia parallelt med öfra brädden af kindbågen, så ligger högsta delen af den båge, som konturlinien bildar, merendels vid eller framom kronsömmen. Höjden från yttre hörselöppningen till hjessan

utgör ⅓ af längden från ögonbrynsbågarna (arcus superciliares) till den mest utstående delen af nacken.

Sedd framtill (fig. 3) är pannan hög och kullrigt hvälfd; kindbenen snedt bakåt gående. Ansigtet synes ha varit mer långlagdt än rundt, hvilken form den höga pannan och de mer långlagda öfverkäksbenen i synnerhet åstadkomma.

Anmärkn. Mer eller mindre utstående ögonbrynsbågar, en mer eller mindre djup insänkning under dessa, öfver näsroten, längre eller kortare, rätare eller krumböjdare samt mer eller mindre utstående näsben, mer eller mindre bred näsöppning m. m. utgöra blott individuella och tillfälliga olikheter. På samma sätt förhåller det sig med större eller mindre ojemnheter på ansigtsbenen, på de ställen, der muskler hafva sina fästen; de förra antyda starka, de senare svaga ansigtsmuskler — och äfven häri träffa vi stora individuella olikheter, också hos den stam, till hvilken vi sjelfva höra.

Vi skola således först med hufvudskålar af denna (götiska) stam jemföra de hufvudskålar, som finnas jemte stenredskapen i forngrifterna, för att öfvertyga oss huruvida dessa tillhört våra förfäder eller en från dem skild menniskostam.

Vi vilja börja denna jemförelse med en beskrifning och figur, som Professor Eschricht i Köpenhamn lemnat i Tidskriften *Dansk Folkeblad* för d. 15 September 1837. sid. III, öfver en hufvudskål, som jemte andra, fanns i en halfkorsgraf på Möen, förlidet år. Vi hafva af denna figur lemnat en trogen kopia i Planchen D. fig. 10; och af grafven, som jag besökt, finnes en teckning på Pl. C. fig. IV:a.

Herr Eschricht beskrifver denna hufvudskål såsom påfallande liten; "dock är det egentligen blott ansigtet som kan kallas litet. Hjernskålen "är förhållsvis rymlig, i synnerhet då man tager i betraktande dess ut"märkt runda form." — — "Hjernskålen är icke företrädesvis utvecklad i "någon särskilt riktning, hvarken i längd, bredd eller höjd, men just derige"nom påfallande lik kulformen." — — "Hufvudets ansigtsdel är mycket liten."

På alla de hufvudskålar från forngrifter, som Herr Eschricht haft att undersöka, "finnas *de ofvanför angifna charakterer så bestämda*

raceblandning; så är det icke att förmoda att samma förhållande egt rum hos det uråldriga vilda folk, som i Sverige nyttjat redskap af sten. Jag har sett åtskilliga hufvud, funna i forngrifterna jemte stenredskap; alla voro i de anförda väsendtliga charaktererna lika och alla visade så väsendtliga olikheter med hufvudskålar af den götiska folkstam, som nu bebor landet, att de icke dermed kunde förblandas.

Då det så förhåller sig att vi icke igenfinna Skandinaviens äldsta urfolk i den stam, som nu bebor landet, så måste vi söka det i någon annan folkstam.

Man har påstått att *Celter* varit det folk, som byggt de uråldriga grafkamrar, i hvilka stenredskapen finnas, och man har i Fornsagans *Alfer* velat återfinna detta samma folk, dessa förmodade *Celter*. I fjerde kapitlet af detta arbete skall jag försöka att, med den ledning Fornsagorna lemna, upptaga och granska denna sammanställning af *Celter* och *Alfer*. Jag vill här blott i korthet vidröra frågan, huruvida de här beskrifna och aftecknade fornskallar tillhört ett *Celtiskt* folk och således huruvida *Celter* byggt våra halfkorsgrafvar. Man har påstått detta (så vidt jag hittills känner) endast och allenast af det skäl att dylika monumenter äfven förekomma i de trakter af England och Frankrike, i hvilka qvarlefvor af ett *Celtiskt* folk ännu finnas. Vid närmare eftersinnande torde man dock lätt inse att detta skäl betyder, såsom bevis, föga eller intet, och att man alldeles icke haft tillräcklig anledning att derpå bygga nya och vigtiga slutsatser för historien. Åtminstone hade man väl bordt försöka att hos de fordna eller nuvarande *Celterna* framvisa några bruk och plägseder, som kunde antyda likhet med det folk, som i forntiden på ett så eget sätt och i stenmurade grifter af en så egen form och construktion begraft sina lik. Detta har man icke ens bjudit till. Dessa uråldriga monumenter finnas i trakter, som bebos af *Celter*; ergo ha *Celter* byggt dem. Med samma skäl kunde man påstå: de finnas i trakter der Göter bo; ergo ha Göter byggt dem o. s. v. Jag beder att få fästa Läsarens uppmärksamhet derpå att jag icke, till en början, nekar att ju *Celter* möjligtvis kunna ha byggt våra urgamla griftkamrar; jag blott är af den mening att de grunder man hittills anfört för detta påstående icke äro bevisande eller antagliga.

Hvad begreppet *Celter* såsom folkstam beträffar, så är det temligen oredigt och obestämdt. I allmänhet synes man kunna antaga att, i de flesta länder i Europa, man kallat det folk *Celter*, som blifvit förträngdt af det mer bildade, historiska folket, det må för öfrigt ha tillhört hvilken stam som helst. Det kan endast vara i denna mening som Cuvier påstår att den indiska, germaniska och pelaskiska grenen af den kaukasiska racen, som nu bebor, utom en del af Asien, största delen af Europa, varit i denna verldsdel föregången af *Celter*. Förstår man under namnet *Celter* alla dem som Pelloutier hänför under denna benämning, så innefattar man också derunder märkbart olika folk. I sjelfva England, der man likväl bäst borde känna Celterna, synes man dock hafva tillagt mer än en folkstam detta namn. Alla de fornsaker, som förekomma så väl af sten som af brons och som icke äro Romerska, kallas i England *Celts*, för att beteckna att de tillhört *Celterna*. Och dock hafva dessa fornsaker ganska bestämdt tillhört åtminstone två helt skilda folk, hvilket vi i det följande skola genom bevis ådagalägga.

De *Gauler* eller *Galler*, som år 390 f. Chr. gingo öfver Alperna, nedstego i Italien och intogo Rom, räknas äfven till Celter; men ganska säkert voro dessa ett helt annat folk än de råa invånarne i Nordens och Vesterns halfkorsgrafvar, som endast hade redskap af sten; och det svärd, på hvars udd Brennus bar sina rättigheter, var utan allt tvifvel icke af flinta, men af metall.

Namnet *Celter* har således blifvit tillagdt flera folkstammar. Cuviers *Celter* kommo från Norden; andra författares *Celter* kommo från Södern och Vestern och intågade i Norden, der de dock ej skola ha hunnit längre upp än till Göta rike i Sverige. Då vi således veta så litet bestämdt om *Celter*, utom det att denna benämning blifvit tillagd flera än ett folk; kunde vi tills vidare låta vara oafgjordt huruvida Skandinaviens råa urinvånare äfven böra innefattas i denna obestämda och nästan intet sägande benämning. Jag vill dock här hafva anmärkt att, så vida vi med *Celter* förstå det folk, hvaraf Berg-Skottarna äro afkomlingar, vi icke hafva den ringaste grund att till *Celter* räkna de urgamla invånarne i våra

halfkorsgrafvar, men att vi deremot hafva stora skäl för den mening att ett folkslag, som långt sednare inträngt i Skandinavien och som der brukat redskap och vapen, ej af sten, men af *brons* (koppar med tillsats af tenn) hörer till de verkliga *Celterna* eller till samma stam som de nu varande Berg-Skottarna.

Grunderna för denna min mening äro följande: I en härvarande samling af olika folkslags hufvudskålar, gjutna i gips af Conducteuren Gernandt i Stockholm, förekommer ett hufvud med påskriften *Celt* och som företer en egen besynnerlig form. Det liknar på intet sätt de förut beskrifna runda eller baktill liksom afstympade fornskallarna. Tvertom är det ganska långlagdt, ofvan nedtryckt och höjden utgör ej mer än hälften af längden från pannan till nacken. Professor Retzius i Stockholm har upplyst att originalet förvaras i St. Thomas' Hospital i London och att det der anses vara Celtiskt. Professor Eschricht har i sin redan citerade Afhandling sid. 115 beskrifvit och afteckuat en hufvudskalle, som i det väsendtligaste liknar denna och som blifvit funnen i Danmark tillsammans med fornsaker af *brons*. Denna H:r Eschrichts figur är också alldeles lik *Planchen* 1. *fig.* 3 (så vidt jag kan inhemta af en från Prof. Retzius mig vänskapsfullt meddelad copie) i Spurzheims *Observations sur la Phrænologie*, *Paris* 1818, och som, enligt förklaringen öfver Plancherna, är hufvudskålen af en Berg-Skotte (*"Le crane d'un montagnard Ecossais"*) — Således är det högst sannolikt att det folk, som i Skandinavien hade vapen och verktyg af *brons* och hvilket så väl till grafvarnas utseende och construction, som till hufvudskålarnas form, är väsendtligen skildt från dem som begagnat verktyg af sten, tillhörde samma folkstam som nu varande Berg-Skottar, eller de verkliga *Celterna*. Det är i detta hänseende anmärkningsvärdt att man i Italien, der *Celtiska* stammar bevisligen vistats, ur jorden uppgräfver precist dylika värjor, dolkar, lansar, mejslar m. m. af brons, som dem man hos oss ej sällan träffar i jorden. De äro stundom så fullkomligt lika, som om de blifvit stöpta i samma form. På Louverns Antiquitets-Museum i Paris förvaras en stor samling af antika bronssaker från Italien, och i Muséerna i Köpenhamn och Stock-

holm och Christiania finnas dylika från Skandinavien. Jag skall framdeles återkomma till detta ämne.

Vi vilja nu efterse, om vi ej kunna finna någon annan, närmare oss boende folkstam, som i hufvudskålens form liknar invånarne i våra äldsta forngrifter.

Jag har framför mig en hufvudskål, som jag låtit afteckna på Planchen D. fig. 7. 8. 9. Sedd ofvanifrån (fig. 7) företer den med fornskallen fig. 4, sedd i samma rigtning, den mest påfallande likhet; och den beskrifning, jag (sid. 4) lemnat af denna sednare, passar ord för ord på denna. Skulle jag gifva en beskrifning deröfver, så blefve den blott ett ordagrant upprepande af hvad jag yttrat om fornskallen. Samma förhållande inträffar om vi jemföra fig. 8. med fig. 5. I allt väsendtligt äro de fullkomligt lika. Det samma gäller vid jemförelsen mellan fig. 9 och fig. 6. Den betydligaste olikhet, som kan märkas, är att pannan hos fornskallen är ej fullt så bred som hos den andra; men att denna olikhet icke är väsendtlig utan individuel, finner jag äfven deraf att jag har framför mig en hufvudskål af Götiska folkstammen, som har pannan fullt ut så bred som originalet till fig. 9. — Efter denna jemförelse kunna vi väl knappast betvifla att ju hufvudskålen 4, 5, 6 tillhör samma folkstam, som hufvudskålen 7, 8, 9. Denna sistnämda hufvudskål förvaras på härvarande Universitets anatomiska Museum med bifogade intyg af Kyrkoherden Palmgren och Krono-Länsmannen Holmström i Lycksele, att den tillhört *Lappmannen* Johan Andersson Juff, som var född i Wapstens by och Stensele Lappmarks församling *af Lappska föräldrar*, samt att han under hela sin lifstid lefvat som Lapp af sin renhjord.

Likaledes har jag framför mig en hufvudskål, som jag låtit teckna på Planchen D. fig. 11. Jemför man denna med den af H:r Eschricht lemnade figuren af en skalle ur en forngrift (Pl. D. fig. 10.) skall man utan tvifvel finna en alldeles märkvärdig likhet i alla väsendtliga och hufvudsakliga charakterer. Den af H:r Eschricht gifna beskrifning, hvaraf jag (sid. 3) anfört det hufvudsakligaste, passar ord för ord på denna. Hjernskålen, som är liten, är icke företrädesvis utvecklad i någon särskilt rigtning, men just derigenom kommer dess form påfallande nära

klotformen. Ansigtet är litet och nacken kort. Facialvinkeln, som på originalet till H:r Eschrichts figur utgjorde kring 80°, utgör äfven på denna ungefär samma gradtal.

Denna hufvudskål, som förvaras på Universitetets Naturhistoriska Museum, har jag för längre tid sedan erhållit af Professor Thunberg, som fått den från Lycksele. Den skiljer sig från förra Lappskallen (fig. 8.) blott derigenom att han är något mindre, i alla rigtningar rundare och således ännu mer närmande sig klotformen. Sedd från sidan är öfra konturen ungefär lika böjd framtill och baktill; men största höjden deraf ligger dock på hjessan på något afstånd bakom kronsömmen. Den har tillhört en person af qvinkönet. Originalet till Hr Eschrichts figur är troligen också af en qvinna. Professor A. Retzius i Stockholm har meddelat mig en konturteckning af ett kranium, som äfven tillhört en Lappqvinna från Lycksele och som har stor likhet så väl med denna som med den Eschrichtska teckningen.

Det är ej tvifvelaktigt att de två qvinspersoner, hvilkas hufvudskålar vi här afteckuat, haft med hvarandra en utmärkt likhet; ehuru den ena dött i Lappland kring 1810, och den andra för årtusenden sedan blifvit begrafven på Möen, jemte sina råa prydnader af bernsten m. m.

Anm. Af den omständighet att näsbenen på hufvudskålen fig. 10 äro starkt framstående så att der danas en smal djup grop mellan dem och ögonbrynsbågarna, drager H:r Eschricht den slutsats att den haft "icke en platt näsa (*Braknæse*) som Mongoler och Lappar, utan en starkt böjd örnnäsa." Det är dock ett factum, hvarom en hvar genom en enda blick kan öfvertyga sig, att hufvudskålen af Lappgubben från Stensele (Fig. 8.) har näsbenen lika så starkt utstående och en lika så djup grop mellan dem och ögonbrynsbågarna, som H:r Eschrichts citerade planche (fig. 10); likväl var han en verklig Lapp och troligtvis i lifstiden försedd med en verklig Lappnäsa. — De utstående näsbenen på originalet till Herr Eschrichts figur hindra således på intet sätt att äfven denna hufvudskål kunnat tillhöra en Lapp.

Vi hafva således genom noggranna jemförelser ådagalagt, att de hufvudskålar, vi hittills sett från de äldsta forngrifterna, förete en påfal-

lande likhet med Lapparnas — en folkstam, som nu bebor endast de nordligaste delarna af landet. De skiljaktigheter, vi kunnat upptäcka, antyda blott tillfälliga och individuella olikheter. Man har således allt skäl att antaga, att Lappfolket är den sista qvarlefvan i vår Nord af den folkstam, som byggt dessa grifter samt tillverkat och begagnat de i dem förvarade redskapen af sten, djurben m. m.

De spillror, som ännu finnas af detta fordom vidt öfver jorden utbredda folkslag, kallas nu i Europa *Lappar* (eller *Finnar* t. e. i Norrige), i Asien *Samojeder*, *Ostiaker*, *Jakuter*, *Kamtschadaler* m. m. — och sannolikt är det ursprungligt samma stam, som i Amerika kallas *Eskimoer* (eller af våra förfäder *Skrällingar)*, oaktadt deras t. e. Lappars och Grönländares hufvudskåls form företer märkbara olikheter. Rörande denna del af ämnet får jag tillfälle att framdeles närmare yttra mig.

Det torde här vara stället att upptaga den frågan, hvarom Ethnographerna ännu icke synas vara ense, huruvida Lapparna böra räknas till den *Kaukasiska* menniskoracen, till hvilken de flesta Europas invånare höra, eller till den så kallade *Mongoliska*, som utgöres af Kalmucker, Japanesare och en stor del andra Asiatiska folk?

I *Cabinet d'Anatomie comparée* i Paris hade jag, 1836, tillfälle att granska åtskilliga till den rena mongoliska stammen hörande hufvudskålar, och jag måste tillstå att jag fann totalformen hos dem påfallande lik Lapparnas. Som bevis må mig tillåtas att ur min journal meddela följande anteckningar:

1) "*Calmouque*:" Detta kranium är nästan klotrundt, dock baktill liksom bredt och afhugget; en viss platthet från pannan nedåt ansigtet; kindbenen utstående, öfver kindbågarna nära $5\frac{1}{4}$ tum; pannan temligen låg. I allt detta instämmer det med en Lappskalle, som jag nu har för mig; det blott skiljer sig derigenom att näsbenen äro kortare och afståndet mellan ögonhålen bredare.

2) "*Javanais*": Hufvudskålen förunderligt kort, baktill tronkerad och med 2:ne utstående knölar på parietalbenen; $6\frac{1}{4}$ tum långt, $5\frac{1}{8}$ t. bredt.

3) *Baschkirens* hufvudskål är liten och nästan klotrund; men pannan är mycket låg, ty tätt öfver ögonbrynen viker kalotten tillbaka.

4) Närmast Baschkiren i anseende till pannans låghet står ett kranium med påskrift: "*Russe austiatique, tué à la bataille d'Austerlitz.*" Äfven detta hufvud utmärker sig genom en besynnerlig korthet, hvarigenom det är liksom afhugget baktill.

Häraf ser man således att Mongoliska racen utmärker sig just genom den till klotformen sig närmande hjernskålen, och den korta, liksom afhuggna nacken, genom hvilka charakterer äfven en Lappskalle vid första ögonkastet skiljes från en hufvudskål af Götiska stammen. Jag har haft tillfälle att undersöka ett större antal Lappkranier, af hvilka Professor Retzius i Stockholm äger den rikaste samling, som för närvarande torde finnas; hos alla dem jag sett har jag funnit de ofvannämda Mongoliska charaktererna omisskänneliga. Af denna anledning måste jag, för min del, antaga att Lapparna och således äfven Sveriges äldsta invånare, tillhört den Mongoliska racen.

Efter flerfaldiga undersökningar i detta ämne har jag således kommit till samma resultat, som jag redan för tre år sedan uttalade i Inledningen till *Skandinaviska Faunan*, sid. I., att *det folk, som på Skandinavien nyttjat redskap af sten, tillhörde den hyperboreiska stammen*, till hvilken jag äfven räknade Lapparna;*) och *att detta folk vid södra Sveriges kuster fört ett lefnadssätt, likt nu varande Grönländares och andra Eskimoers i Amerika.*

Det folk, hvaraf Lapparna äro de sista till aflägsna vilda fjelltrakter förträngda qvarlefvor i vår Skandinaviska Nord, har således i den äldsta forntiden bebott icke blott de södra delarne af detta land, utan äfven det öfriga norra och vestra Europa: Danmark, Norra Tyskland, Engelska öarna och kanhända äfven någon del af Frankrike o. s. v., ty i alla dessa länder finnas lika beskaffade stenredskap och lika konstruerade grafkamrar som de, i hvilka man hos oss finner hufvudskålar, som, enligt hvad vi här ådagalagt, helt och hållet likna Lapparnas.

*) En Lappskalle, funnen i en gammal Skånsk torfmosse, i hvilken äfven stenredskap ofta blifvit funna, omnämnes derstädes sid XLII.

Tillägg:

Sedan föregående skrefs, har jag genom Professor *Eschricht* i Köpenhamn erhållit gipsaftryck af de fornskallar, han beskrifvit, och hvarigenom jag kommit i tillfälle att ännu närmare jemföra dem med mina Lappskallar. Genom detta vänskapsfulla meddelande kan jag således göra ett tillägg till hvad jag sedan rörande detta ämne anfört i 2:dra kapitlet sid. 3, 4 och 5 samt 9 och 10.

Två af de fornskallar, som H:r Eschricht meddelat i gipsaftryck, äro funna i halfkorsgrafvar jemte stenredskap och rafsaker. Den ena af dessa liknar mest Lappskallen från Stensele, som är aftecknad på planchen D. fig. 7, 8, 9. För att ådagalägga detta, vill jag här uppmäta deras dimensioner:

	Lappskalle.	Fornskalle.
Längd från föreningen af hjessbenen med nackbenet till den mest framstående delen af pannan, i rät linia	6. t. 2½ lin.	6. t. 4½ lin.
Pannans bredd från ena linea semicircularis till den andra	4. –.	3. 7.
Från yttre hörselöppningen till högsta hjessan	5. 1½.	5. 1½.
Bredd öfver kindbågarna	5. 4*).	5. 2.
Största bredden öfver parietalbenen . . .	5. 4½.	5. 4½.
Öfverkäken från margo orbitalis till margo alveolaris	1. 3**).	1. 4.

Ögonhålen hos alla tre fornskallarna äro låga, så att höjden är märkbart mindre än bredden. Ibland är denna skillnad betydlig t. e. hos den tecknade fornskallen (pl. D. fig. 6), der höjden af orbita ej är mer än 1 t. ½ lin. då deremot bredden är 1 t. 4½ lin. Men hos den fornskalle jag här beskrifvit, är orbita 1 t. 2 lin. hög och 1 t. 4 lin. bred — och precist samma dimensioner har orbita hos en Lappskalle, hvaraf jag äfven har ett aftryck i gips.

*) Hos ett annat Lappkranium är bredden öfver kindbågarne ej mer än 5 t. 2½ lin. eller ungefär lika som hos fornskallen. NB. Med linia menas $\frac{1}{12}$ tum.

**) Hos ett gipsaftryck af en Lappskalle är öfverkäksbenet från orbitalbrädden till tandradsbrädden 1 t. 4 lin. eller precist lika högt som hos ifrågavarande fornskalle. Hos en annan fornskalle (pl. D. f. 6) är det blott 1 t. 3 lin.

Af det anförda finner man således att den här ifrågavarande fornskallen har hufvudsakligen samma dimensioner som den Lappskalle, med hvilken jag jemfört honom. Någon formskilnad märkes väl deri, att pannan är något mer kullrig och nacken något mindre tvär hos fornskallen än hos Lappskallen. Men huru litet dessa små skiljaktigheter betyda, finner man deraf att Lappskallen pl. D. fig. 11, har kullrigare panna än de fleste fornskallar, och att fornskallen pl. D. fig. 4, 5, 6, har bredare, tvärare nacke än de flesta Lappskallar.

Genom jemförelsen med Lappskallen synes det således sannolikast att den här beskrifna fornskallen tillhört en mansperson; likasom jag är förvissad att den följande tillhört en qvinna. Denna, som utgjort originalet till H:r Eschrichts planche i *Dansk folkeblad* 1837 s. 111, och som är reducerad till mindre scala i närvarande arbete pl. D. fig. 10, är mycket lik min Lappskalle från Lycksele (fig. 11.), isynnerhet om de begge, såsom på planchen, ses från sidan. Framifrån sedda företa de någon olikhet, som hufvudsakligen synes mig härröra deraf att fornskallen undergått någon formförändring genom sitt långvariga läge i ymsom våt jord och under en tyngd af mull eller sten. Sidorna af hjessbenen och pannbenet hafva deraf blifvit hopklämda, hvarigenom hela hufvudet blifvit något smalare och pannan och nacken gifvit sig ut. Pannan har derföre längs midten en, ehuru föga märkbar, rygg och nacken är betydligt sned. Genom sidotryckningen har också pars squamosa af tinningbenet på ena sidan kommit att bli utstående långt utom det intryckta hjessbenet, och på andra sidan är samma del fracturerad. Om jag ej bedrager mig äro också både högra hjessbenet och nackbenet fractururade. Således om nämnde hopklämning icke ägt rum, skulle detta hufvud ha varit något mer kort och mer bredt, än det nu är; och således ännu mer likt Lappqvinnans från Lycksele (pl. D. fig. 11.). Beträffande de starkt framstående arcus supraciliares, så äro de likaså framstående hos Lappgubben från Stensele; och hvad näsbenen angår, så äro de hvarken så långa eller på sidorna så hoptryckta, som hos nämnde Lapp. I dessa fall liknar ifrågavarande fornskalle mest en (mongolisk) Ryss, som dött i Skåne och hvaraf jag har kranium till hands.

För att framlägga resultaterna af mina hittills anställda undersökningar i detta hänseende, må mig tillåtas anföra följande. Om jag nu tager tre fornskallar och tre Lappskallar, och uppläggar dem alternerande i en rad framför mig i följande ordning: N:o 1 *fornskallen* pl. D. fig. 4—6; N:o 2 *Lappskallen* i gipsaftryck; N:o 3 *fornskallen*, beskrifven här ofvan sid. 13; N:o 4 *Lappskallen* pl. D. fig. 7, 8, 9; N:o 5 *fornskallen* pl. D. fig. 10, och N:o 6 *Lappskallen* pl. D. fig. 11; så visar sig att de alla samtliga i betydlig mån skilja sig från de götiska hufvudskålar, jag likaledes har till hands, men att de dessutom och oaktadt denna gemensamma stamlikhet förete sins emellan sådana förhållanden att *fornskallen* N:o 1 har större likhet med *Lappskallen* N:o 2, än med *fornskallen* N:o 5; samt att *Lappskallen* N:o 4 har större likhet med *fornskallen* N:o 3, än med *Lappskallen* N:o 6.

Något mer afgörande bevis för urinvånarnes stamförvantskap med Lapparne synes mig ej kunna äskas och knappast åstadkommas. De hufvudskålar, som blifvit begagnade för jemförelsen, förvaras härstädes i publika samlingar; Lappskallarna N:o 2 och 4 finnas i Anatomisalens kranii samling, och de öfriga deponeras i Akademiens Zoologiska Museum.

Men om någon, oaktadt allt detta, ändå skulle tvifla på att nämnde fornskallar tillhört samma folkstam som Lapparna, så lärer dock ingen nu mera kunna anse det ens möjligt att dessa runda, korta, baktill tvära hufvudskålar tillhört ett *Celtiskt* folk, isynnerhet som Celtiska stammen, öfver allt hvar den ännu finnes, utmärker sig just genom rakt motsatt, långlagd och baktill utstående hufvudskålsform. *Spurzheim* yttrar sig, i anledning af den förut citerade långlagda figuren, öfver kraniet af en Bergskotte, (Phrènologie pl. 1. fig. 3) i följande ordalag: "Il montre *la forme commune des races celtiques* en opposition à celle des races tartares; les premières ont la tête plus allongée du front a l'occiput" &c. — Mellan hufvudskålar af götiska stammen och af invånarne i våra äldsta grifter har jag redan gjort en jemförelse, hvars resultat visar att äfven de äro väsendtligen olika.

Således anser jag det vara ådagalagdt att det folk, som härstädes nyttjat stenredskapen och byggt kalfkorsgrafvarna, det vill säga Sveriges

äldsta inbyggare, hvarken tillhörde den götiska folkstammen, som nu bebor landet, eller den Celtiska, hvars mest oblandade qvarlefva igenfinnes hos Bergskottarne, utan den samma stam, hvaraf Lappfolket är den sista qvarlefvan i norden af vårt land. Det återstår nu att visa i hvad stamförhållande Lapparna å ena sidan stå, genom Samojeder och Kamtschadaler, till Amerikas Eskimoer, och å andra sidan genom andra folkslag till Hunnerna, hvilka bevisligen, äfven som Lapparne, tillhörde Mongoliska racen,*) samt med hvad skäl man kallat Lapparna Skandinaviens Hunner? Dock bör man ingalunda föreställa sig att våra halfkorsgrafvar äro monumenter af Hunnerna i historisk mening (ehuru dessa grafvar i några trakter af Tyskland verkligen kallas Hunenbetten eller Hühnenbetten); ty Hunnernas historiska uppträdande i Europa tillhör bevisligen ett långt sednare sekel än de, under hvilka stenmejslarna användes och halfkorsgrafvarna murades i vår Skandinaviska Nord. Likt vågorna i verldshafvet har folkstam undanjagat folkstam, och den sista stammen, som bemäktigat sig platsen och der fästat sina boningar, har, sedan uppmärksamheten vaknat och odlingen spridt sig, tillegnat alla äldre monumenter åt den sist fördrifna, den enda kända stammen. Så hafva samma monumenter kommit att i England kallas Celtiska, i norra Tyskland Hunniska och i Skandinavien Jotniska,**) oaktadt de i sjelfva verket äro lika litet det ena som det andra.

---

*) Att Hunnerna varit Mongoler ses tydligt af Jordanes' beskrifning öfver dem.

**) Jättestugor eller Jättegrafvar.

T r y c k f e l:

Förordet sid. 1 *rad.* 4 *bör vara: påseendet*

Första kapitlet sid. 19 *rad.* 12*:* — *tillnaggadt*

Andra kapitlet sid. 2 *rad.* 28—29*:* — *ofvan är minst böjd*

— — — 11 — 35 — *bredt och liksom afhugget*

— — — 12 — 19 — *L,*

äld
bo
ho
qv
fö
da
til
sk
H
är
nå
ty
se
gr
ve
mi
sa
te
nu
nis
lit

TREDJE KAPITLET.

Jemförelse mellan de uråldriga grafkamrar, i hvilka stenredskap hos oss finnas, och en ännu lefvande vild folkstams boningshus.

Från den uråldriga tid, då stenredskap begagnades i Skandinavien, kunna väl knappast några boningshus nu mera träffas qvar, af det begripliga skäl att dessa, som mer eller mindre stått ofvan jord och varit byggda ej blott af sten utan derjemte af jord och trä, länge sedan måste hafva fallit till stoft för tidens åverkan. Men träffa vi ej sådana hus, hvari de lefvande bott, så träffa vi dock sådana, i hvilka de dödas lik blifvit insatta; och då dessa påtagligen varit begrafningsställen för hela hushåll, så är det mer än sannolikt att de blifvit byggda efter samma modell, som de vanliga familjstugorna, ehuru af gröfre materialier och större varaktighet.

Af dessa uråldriga begrafningshus, i hvilka vi finna stenredskap och skeletter med sådana hufvudskålar, som redan blifvit beskrifna, lemnas teckningar på planchen C. fig. I, I:a, I:b, II, III, IV:a och V. De förete en så egen architektur att den icke kan förblandas med någon nu känd europeisk folkstams byggnadssätt. Det oaktadt är den långt ifrån tillfällig eller blott en och annan gång förekommande. Tvertom äro *alla* forngrifter, i hvilka stenredskap och korta nästan klotrunda hufvudskålar finnas, utan undantag af denna form; och i grifter af denna form förekomma också aldrig hvarken långlagda hufvudskålar eller spår af metaller. Häraf är det tydligt att dessa forngrifter tillhöra blott *en* folkstam och att denna stam, under hela den tid den härstädes bott, förblifvit okunnig om metallers bruk.

För att redan här från början lemna en diagnos, hvarigenom ifrågavarande forngrifter lätt kännas från alla andra, vill jag anmärka att de hafva följande utseende och konstruktion:

De bilda (vanligen) en aflång fyrkant (någon gång en rundel) med platt tak och en lång åt söder eller öster rigtad smal gång, som (vid de fyrkantiga) utgår från midten af ena långsidan och är lägre än sjelfva grafkammaren.

Till storleken äro dessa griftstugor olika, men alla äro inrättade för att deri insätta ett större antal lik, stundom ända till 20 och deröfver af olika ålder och af begge könen.

Den hittills fullständigast beskrifna och bäst afttecknade grift af detta slag, är den som öppnades 1805 på Axvalla hed i Westergötland (Se *Götheborgs Wettensk. och Witterh. Samhällets Handlingar* 1806 *sid.* 82 *med planche*; *Ibid.* 1808 *sid.* 87 *med planche.* Se äfven här bifogade *planchen C. fig. I, I:a och I:b).* — Ett par grafstugor af alldeles samma form som föregående, öppnades af Grosshandlaren Hage 1836 vid Stege på Möen, och dessa hade jag tillfälle att under en resa sistnämde år bese (Se *planchen C. fig. IV:a*).

Väggarna i sådana griftstugor bestå alltid af stora uppresta och åtminstone på inre sidan platta gråstenshällar, som äro fogade så tätt intill hvarandra som möjligt; dessutom äro mellanrummen fyllda med inkilade stenskärfvor, så att muren invändigt är ganska jemn, dock har jag aldrig förmärkt att stenarna deri varit tillhuggna eller slipade. Golfvet i stugan är stundom lagdt af flata stenar, stundom blott af sand, och taket består af väldiga aflånga och breda granithällar, som, med platta sidan nedåt, ligga tvärs öfver grafkammaren, hvars höjd från golfvet till taket är från 5 till nära 6 fot. Midt på ena långmuren är en öppning, hvarifrån utgår i öster eller söder (d. v. s. åt solsidan, men aldrig i annat väderstreck) en lång smal gång af uppresta granitstenar, dock lägre än de, som utgöra stugans väggar. Äfven denna gång är tvärs öfver täckt med mindre gråstenshällar. Den är vanligen kring 16—20 fot lång, 2½—3 fot bred och kring 3 fot hög, samt vid utändan tillsluten med en flat sten, såsom dörr-

Sjelfva stugan är vanligen från 24 till 32 fot lång, och från 7 till 9 fot bred, eller i allmänhet utgör bredden ungefär en fjerdedel af längden.

I dessa griftstugor sitta eller ligga liken längs väggarna; midt i stugan finnas de aldrig. Som liken bestå af äldre och yngre, af männer, qvinnor och barn ofta till ett betydligt antal, så hafva de påtagligt blifvit insatta på olika tider och troligen under en lång följd af år. Stugan har således varit färdigbyggd och äfven betäckningen deröfver lagd, innan begrafningen deri började. Liken ha således blifvit inburna genom dörren i grafven och denna tillsluten mellan hvarje begrafning.

Oftast synes rummet kring väggarna ha varit afdelt i celler eller spilt och hvarje lik har varit insatt i en dylik cell. Skiljeväggarna mellan cellerna ha någon gång, der omständigheterna sådant medgifvit, varit af flata stenskifvor (såsom i griftstugan vid Axvalla) — och i sådant fall ha de bibehållit sig, så att liken funnits sittande i sin ursprungligt hopkrympta ställning med benen böjda under kroppen och med förarmarna uppåtböjda mot hakan. Merendels lära dock cellernas väggar ha varit af trä; i hvilket fall och sedan dessa multnat, likets skelett fallit ned på golfvet. Men att liket i början suttit i upprätt ställning, kan slutas deraf att benen af hvarje skelett vanligen ligga kors och tvärs i en hög och öfverst på högen ligger hufvudet. Så lågo skeletterna i den beskrifna griftstugan vid Stege på Möen. Dock vill jag ej neka att man möjligtvis äfven funnit liken vara begrafda i liggande utsträckt läge. Så synes man åtminstone ha begrafvit barnen. Också kan samma folkstam i olika trakter och på olika tider hafva haft i detta hänseende något olika begrafningssätt. — Vid hvarje skelett finner man vanligen ett eller annat, stundom flera stenredskap eller arbetade rafstycken; de förra finnas hos männerna, de senare oftast om ej alltid hos qvinnorna. Hos skelett, som suttit i en med sand fylld cell, har man funnit rafperlor ännu liggande kring halsen och således påtagligt utgörande halsband. (Götheb. Handl. s. 93).

Dessa grafstugor äro, så vidt jag känner, aldrig bara utan alltid täckta öfver och omkring, så att täckstenarna icke synas ofvan, och på

sidan knappt de yttersta gångstenarna. Men täckningsämnet är olika i olika trakter; på Möen äro de täckta af jord och utgöra jordhögar (Se pl. C. fig. IV.) men i Westergötland äro de täckta af större och mindre klappurstenar och synas utvändigt som stora stenrös (kummel). (Se *Götheb. Hand.* 1806 *s.* 84; *Ibid.* 1808 *s.* 87; samt *Iduna* 8 *H. sid.* 110, och här bifogade *planche C. fig. V*). — Men icke alla jordhögar och icke heller alla stenkummel innehålla sådana stenstugor, som de här beskrifna. Det är rent af omöjligt att af högens eller kumlets yttre form se hvad för en grift deri innehålles eller huruvida ett sådant monument tillhör stenåldern eller kopparåldern eller jernåldern. Först då man ser sjelfva griften, kan man bestämdt säga till hvilken tidsperiod den hör; och varseblir man sidogången, så kan man vara ganska säker att man icke in i griften finner metall.

Sådana halfkorsgrafvar, som de ofvanför beskrifna, finner man i många verk anförda och afteckn ade. Fig II på planch. C. är grundritningen af en sådan grift, funnen på Seeland (*Antiquariske Annaler III. B. tab. II.*) och fig. III. på samma planche föreställer en dylik funnen på Möen (*Antiquariske Annaler II. B. tab.* 2). Denna sistnämnda företer det egna att gången varit dubbel och att der funnits en skiljevägg (b-b) i stugan mellan begge flyglarna.

Man har någon gång funnit stenredskap i grifter, som vid första påseendet icke synas hafva haft den här beskrifna och afteckn ade formen. Sådan är den forngrift, som år 1819 fans vid Orresäter i Westergötland (Iduna 8 H. sid. 110, vår planche C. fig. V.); men betrakta vi den närmare, så finna vi lätt att den haft samma konstruktion som de föregående. Den åt öster vända långa gången ses tydligt vid *Ö...a*; men antingen är blott halfva griften, nemligen södra flygeln, uppgräfd och man har stannat då man kommit till skiljestenen — (ty en sådan synes här hafva varit likasom i forngriften pl. C. fig. III, b-b.) — och i det fallet utgör den stora stenen till venster om grafven en täcksten öfver norra flygeln, som ännu ligger i stenkumlet; eller också har grafven aldrig blifvit fullfärdig.

Till samma uråldriga tid och samma råa urfolk hör äfven den forngrift, som år 1819 blifvit upptagen på Åsahögen vid Qvistofta och beskrifven samt aftecknad i Iduna 9:de häft. sid. 285. tab. I. fig. A. B. af H:r Prosten M. Bruzelius. Denna forngrift är isynnerhet i två hänseenden märkvärdig. Att den tillhör samma klass af uråldriga monumenter, som de på planchen C. fig. I.—V. afteckuade, visar vid första ögonkastet den långa åt söder vända gången (se Iduna p. a. st. tab. I. fig. B.) och vi öfvertygas än ytterligare derom genom beskrifningen, som visar att deri blifvit funna en mängd flintredskap och rafprydnader, men intet spår efter metall.

Men sjelfva griftstugan är icke, såsom hos alla de föregående, *aflångt fyrkantig*, utan rund (se figuren i Iduna). Denna form är ovanlig, men dock i högsta grad märkvärdig, som vi nedanför skola ådagalägga. För öfrigt var griftstugan delad genom en skiljevägg, ungefär som halfkorsgrafven pl. C. fig. III. — Den andra märkvärdigheten, som vid beskrifningen af denna griftstuga möter oss, är den, att i samma stuga ett äldre sätt (en äldre series) af lik blifvit nedbäddadt till ett lager, en sandbädd lagd deröfver, och genom denna sandbädd ett golf bildadt, på hvilket lik återigen blifvit begrafda. Så mycket kunna vi med säkerhet se, oaktadt grafhögen var betydligt skadad innan H:r Bruzelius kom att undersöka och beskrifva den. Af detta skäl lågo också liken utan synbar reda och ordning. Dessa dubbla lager af mull, troligen till största delen tillkomna af de multnade liken, antyda att samma griftstuga under en ganska lång tid varit använd som begrafningsplats.*)

*) Jag kan ej underlåta en anmärkning, hvarigenom jag också får tillfälle att redan här fästa uppmärksamheten på olikheterna af forntidsmonumenter, som ofta blifvit med hvarandra förvexlade och hvaraf följaktligen oriktiga slutsatser blifvit dragna. Den lärde Författaren beskrifver och afteckuar på samma ställe sid. 301. tab. 1. fig. 1. C. en ättehög vid *Fjelkinge*, som han anser äga betydlig likhet med den förut beskrifna högen vid Qvistofta. Häri kan jag icke dela Författarens mening; jag ser i *Fjelkingehögen* en helt och hållet olika-konstruktion. För det första saknas allt tecken till den långa smala gången åt öster eller söder, hvilken alltid finnes vid de griftstugor, som tillhöra stenåldern; för det andra ha griftstenarna 3, 4, 5, 6 ett helt annat läge än i halfkorsgrafvarna, och de af Sjöborg så kallade drakringar(?) 1 och 2 finnas aldrig kring de äldsta griftstugorna (endast då dessa äro täckta med en jordhög, finnes en stenrad kring foten för att hindra mullen att flyta ut). — Jag vill ej dölja min öfvertygelse att den

Man ser stundom ättekullar, isynnerhet på åkerfält, innealutande fyrkantiga stengrifter utan sidogång och hvari stenredskap blifvit funna; men betraktar man dem nogare, så märker man snart att de äro stympade och att de blott utgöra ena flygeln af den ursprungliga halfkorsgrafven; och vi varseblifva alltid mer eller mindre tydliga spår efter den förstörda sidogången.

De här beskrifna forngrifter ligga vanligen icke ensamma utan flera i samma trakt, ofta nära vid hvarandra. De flesta ligga på någon högländ plats, ej långt från ett nuvarande eller forntida vatten, vid hvars brädd egarne af forngriften synas ha bott. — Huruvida någon af dessa fornstugor möjligtvis varit *boningsrum*, torde vara lika omöjligt att bevisa som att rent af neka. Anmärkningsvärdt är att i den ena stenstugan, som öppnades vid Stege på Möen, fans intet spår till skeletter, men deremot en mängd stenredskap, lerkrukor och rafprydnader. Mycket återstår i detta fall ännu att undersöka, som hittills blifvit förbisedt!

Af hvad vi hittills anfört rörande forngriftstugorna synes oss otvifvelaktigt följa, att de griftstugor, hvilka tillhört det urgamla folk, som hos oss nyttjat verktyg af sten, skiljas från alla andra forntidsmonumenter genom en smal åt söder eller öster rigtad sidogång; men att sjelfva griftstugan stundom är aflångt fyrkantig och stundom rund. Denna form, vare sig hos griftstugor eller boningsstugor, söka vi förgäfves hos den götiska folkstammen, här eller annorstädes.*)

---

beskrifna *Fjelkingehögen* och alla af samma konstruktion äro *Celtiska;* de innesluta aldrig verktyg af *sten,* men alltid verktyg och vapen af *brons.* Som ytterligare bevis kan jag anföra att jag sett så väl denna som de två andra omnämda ättehögarne vid Fjelkinge, hvilka dock nu mera äro förstörda genom grustägt. Jag har i dem funnit brutna stycken af en bronsvärja, två bronsknifvar m. m. men intet tecken till stenverktyg. Äfven har jag der funnit fragmenter af de långlagda tjocka hufvudskålarna, som antyda Celtisk stam. Sådana högar äro egentligen *Jättehögar,* ehuru benämningen oriktigt kommit att utsträckas äfven till halfkorsgrafvarna. Dock — jag bör ej gå mig sjelf i förväg, för att ej anses komma med hypoteser och gissningar der jag likväl kan framlägga ojäfaktiga bevis.

*) Harald Hårfagers af Sturleson beskrifna grift har helt annan form och konstruktion. Sådant är äfven förhållandet med Thyre Danebods graf o. s. v.

Också kan man ej hafva mycken anledning att söka motbilden till dessa griftstugor i byggnader eller grifter tillhöriga någon stam af Kaukasisk race, sedan man öfvertygat sig att de skeletter, de inneslutа, närmast likna polarstammens, af den mongoliska racen. Med mer hopp om framgång borde man derföre söka denna form i grifter eller boningshus, om ej hos Lapparna sjelfva, åtminstone hos någon af de stammar, som med dem äro beslägtade: Hunner, Magyarer i Europa; Samojeder, Ostiaker m. fl. i Asien. Dock jag tillstår öppet, att jag i dessa hänseenden ännu känner nämde folkslag allt för litet för att veta huruvida någonting dylikt hos dem förekommer;*) men vända vi oss till en annan gren af polarstammen, nemligen till Eskimoerna i Grönland och Norra Amerika, så finna vi hos deras vinterhus en öfverraskande och förvånande likhet med de äldsta forngrifterna hos oss. *Mer* vilja vi ej säga derom, men *så mycket* kunna vi väl åtminstone säga, utan att anses hylla hypoteser; ty det gifves dock, för hvarje bildad Läsare, en stor skilnad mellan en genom jemförelse funnen likhet och en hypotes. Och huruvida den här antydda likhet verkligen finnes, derom kan Läsaren sjelf öfvertyga sig genom en blick på planchen C, der fig. I föreställer en forngrift på Axvalla hed i Westergöthland och fig. VI ett Eskimoiskt vinterhus på Grönland.

Det är likväl icke blott yttre konturen, som är likt; ty likheten sträcker sig äfven till konstruktionen, dimensionerna och inredningen. För att visa detta, vilja vi först beskrifva ett eskimoiskt vinterhus i Grönland så väl efter de underrättelser, hvilka Kapten Graah derom lemnar i sin Resa sid. 49**), der äfven den figur förekommer af ett Grönländskt hus, hvilken vi låtit afteckna på planchen C. fig. VI, som efter muntlig uppgift af personer, hvilka länge vistats i samma land.

*) Jag beder Läsaren godhetsfullt erinra sig hvad jag redan i början yttrat, att detta arbete blott bör betraktas som ett ofullständigt försök.

**) *Undersögelses-Reise till Östkysten af Grönland, af M. A. Graah. Kjöbenh.* 1832. — Jag har på planchen låtit göra sidogången något längre än på Graahs figur, emedan den verkligen är längre både enligt muntliga intyg af dem, som sett Grönländska vinterhus och till och med efter Graahs egen beskrifning.

Huset utgör en aflång fyrkant. Dess storlek är mycket olika efter antalet af de familjer, som komma öfverens att bo tillsammans. De största husen äro hän mot 30 alnar långa och 7 till 8 alnar breda, d. v. s. bredden utgör således kring en fjerdedel af längden. Murarna äro 3 till 4 alnar höga, uppförda af sten och deremellan jordtorfvor.*) Golfvet är vanligen belagdt med flata stenar. Taket ligger platt och består af bjelkar af drifümmer, som räcka från ena muren till den andra. På dessa lägges mindre timmer kors och tvärs; och öfver detta sparrverk kastas ljung och enris, hvarpå läggas grästorfvor samt ett tjockt jordlag. Midt på långmuren åt solsidan (åt söder eller öster) finnes den likaledes täckta ingången; denna är 20 till 30 fot lång, stundom något böjd, af omkring 2½—3 fots bredd och så låg att man snarare kryper än går in genom den. Merendels måste man krypa på knä och armbågar för att komma in. Det inre af stugan är högre, men dock ej mer än 5 till nära 6 fot från golfvet till taket. Beträffande inredningen, så är det blott längs väggarna som husets folk sitter och ligger. Här äro derföre anbragta bänkar och rummet här (långs insidan af väggarna) är stundom, medelst hudar, deladt i skilda celler, liksom spilten i ett stall. Hvarje familj intager en af dessa celler och de ogifta fruntimren ha sin för sig sjelfva.

Läsaren täcktes med denna beskrifning öfver ett eskimoiskt vinterhus i Grönland jemföra beskrifningen (sid. 2—3) öfver våra forngrifter i södra Skandinavien. Är icke allt väsendtligt lika: formen, proportionerna, höjden, storleken och rigtningen af den långa smala sidogången, rummets indelning i celler kring väggarna m. m.!

Det blef ofvanför nämdt, att i Grönland äfven funnits Eskimohus, hvilkas murar blifvit uppförda, liksom våra griftstugors af bara sten. I *Tidskrift for Nordisk Oldkyndighed* 2 B. sid. 332—333 förekommer en interessant berättelse om dylika gamla hus i en fjelltrakt i Grönland. Murarna i dessa hus voro icke, såsom i vanliga eskimohus i Grönland, uppförda af sten och torf, utan af bara sten; men till formen liknade

*) Längre ned skola vi se, att der äfven i Grönland finnas dylika hus, hvilkas murar äro uppförda af bara sten.

de grönländarnes vanliga vinterhus. I de flesta voro stenarna af medelmåttig storlek; men i andra bestodo murarna af stora flata till dels fyrkantiga stenar, som stodo uppresta och voro så noga passade till hvarandra att de nästan icke behöfde ha mindre stenar mellan sig. På en af sidorna fans en öppning och en förlängd gång (medelst en stenrad på ymse sidor om öppningen). Som de längesedan blifvit öfvergifna, hade de nu mera intet tak, utan voro upptill öppna. Stället, der de lågo i betydligt antal, var på tre sidor omgifvet af en stor insjö. — Man förvånas öfver denna i flera fall alldeles ordagranna, efter hus i Grönland gjorda, beskrifning öfver våra Skandinaviska halfkorsgrafvar. Att dessa grönländska stenstugor ej voro täckta med sten, som våra forngrifter, dertill är orsaken ej svår att inse. För öfrigt lågo de gruppvis liksom våra, och i närheten af vatten, liksom de.*)

Men det är icke blott i Grönland som hus af nämde konstruktion förekomma; de finnas hos hela Eskimostammen, öfver allt på jorden, der denna bor. De charakteriseras alltid och allestädes af den långa smala, räta eller böjda, åt söder eller öster vända täckta sidogången och den vid pass 5 fot höga stugan. Denna är för öfrigt olika till ämne och omkrets.

De på planchen C. fig. VII. och VIII. tecknade Eskimostugor fann Scoresby d. y. på Jamesons Land under 71° N. br. på Östkusten af Grönland. De voro öfvergifna af invånarne, utgjorde ett antal af 9—10 nära vid hvarandra liggande och belägna nära jordbrinken af en

*) Det bör ej förvilla oss, att de Grönländare, hvilka följde den resande, som beskrifvit nämde hus, sökt inbilla honom att de voro minnesmärken efter de gamle Norrmännens kolonier i Grönland; ty mannen hade dragit ut på upptäcktsresor af detta slag och förmodligen hade hans ledsagare någon dusör att vänta för hvarje sådan upptäckt, som de meddelade honom. Också voro de i detta hänseende så nitiska att de ville göra eskimoiska räf-fällor och af naturen danade ingröpningar i fjellen till minnesmärken efter Norrmännen. Vi kunde kanske låta narra oss att sätta tro till deras uppgift, att ifrågavarande stenstugor med sin långa smala sidogång varit af främmande ursprung och att de tjenat till modell för Grönländarnes vinterhus, ifall vi voro okunniga derom att hus, byggda efter samma modell, förekomma ej blott bland Grönländarne i de trakter, der främmande kolonier funnits, utan öfverallt i hela Grönland och i hela Norra Amerika, der Eskimostammen bor. Denna husform tillhör således ursprungligt nämde stam, hvilket vi äfven i det följande skola genom ytterligare bevis ådagalägga.

strand. Taken voro borttagna eller infallna. Hvad som ännu fanns qvar af hvarje hus bestod i en kring 4 fot djup, 15 fot lång och 6—9 fot bred ingröpning i marken. Sidomurarna bestodo af otillhuggna stenar, och golfvet af sand och ler. Ingången var som vanligt vid Eskimohusen en horisontel täckt gång, som ur hyddan gick åt söder eller sydost under jorden kring 15 fot och ledde ut i dagen ned i strandbrinken. Denna gång var så låg att man måste krypa på händer och fötter för att komma in i stugan; ofvan var den täckt med platta stenskifvor och deröfver med grästorfvor. Taket på dylika hyddor är föga höjdt öfver marken; och då det är belagdt med jordtorfvor samt beväxt med mossa eller gräs, så är det till utseendet så likt den öfriga marken att det svårligen skiljes derifrån. (Se *W. Scoresby's d. J. Tagebuch einer Reise auf der Wallfischfang sid. 234. tab. VIII.)* — Hvem tycker sig ej i denna beskrifning se våra i jordhögar dolda halfkorsgrafvar! — Hvad Scoresby härefter anför, förtjenar äfven i hög grad vår uppmärksamhet. Han berättar att två eller tre hyddor, som syntes äldre än de öfriga, efter allt utseende tjenat till begrafningsplatser åt invånarne i dessa, emedan i dem funnos grafvar med menniskoskeletter. Många grafvar innehöllo utom menniskoben, äfven fragmenter af sådana verktyg, som af Eskimoerna begagnas vid fiske och jagt, och som blifvit nedlagda hos liken för att i andra lifvet vara dem till gagn (sid. 236). — Är icke äfven detta fullkomligt öfverensstämmande med förhållandet i våra halfkorsgrafvar!

Vi hafva sett att den griftstuga, som blef undersökt i Åshögen vid Qvistofta, var helt rund, men hade dock som vanligt sin långa smala gång åt söder. Det förtjenar anmärkas att, i nordligaste delarna af Norra Amerika, Eskimoernas vinterhus, enligt Ross, äro äfven af denna form. De byggas der helt och hållet af frusen snö och ha fönster af is. Äfven dessa ha en lång stundom böjd gång, som leder till sjelfva stugan, hvilken utgör en rundel af 10 fots genomsnitt, då hon blott skall hysa en familj, och en oval af 15 fots längd och 10 fots bredd då hon skall

hysa *två*).* Dessa hyddor byggas i hast; på en half timmas tid är hela byggnaden färdig. Då Eskimoerna under sina resor på hundslädar öfverfallas af storm, som hindrar resan, bygga de sig genast ett sådant snöhus. Huru de bygga det, derom underrättas man af Ross p. a. st. sid. 390. Till och med vid sådana blott för tillfället uppförda snöhus, glömma de aldrig att bygga den långa gången. Denna hör således som väsendtlig beståndsdel till Eskimostammens hus, de må för öfrigt vara runda eller fyrkantiga, och murarna må vara uppförda af sten, af jordtorfvor eller af snö. Precist det samma gäller om våra äldsta forngrifter, i hvilka stenverktyg förekomma; äfven de ha alltid den långa smala sidogången, de må för öfrigt vara fyrkantiga eller runda, större eller mindre.

Hvad som är gemensamt för Eskimohusen och forngrifterna är således, att de alla hafva platta tak, hafva en kring 5 fot hög stuga, äro försedda med en lång täckt sidogång, som är 2 eller 3 fot bred och 3 fot hög, samt alltid vänd åt öster eller söder. Äfven komma de deri öfverens att stugans form varierar och är än rund, än aflångt fyrkantig. Hvad inredningen beträffar, så är den också i hufvudsaken den samma i forngrifterna och eskimohusen. I begge är platsen midt i rummet oupptagen, men långs väggarna är rummet indeladt i celler eller spilt, och i dessa spilt sitta invånarne — i grifterna som i husen — i samma ställning, hvari alla polarfolk sitta o. s. v. Det är väl knappast möjligt att någon kan antaga alla dessa så mångfaldiga, så väsendtliga och så noggranna öfverensstämmelser för tillfälliga! I fall någon sådan finnes, anmodas han för vetenskapens skull att framlägga skäl och bevis för sin mening; ty "se'n saken kommit har såvida," sedan likheten eller snarare identiteten blifvit ådagalagd, låter den svårligen afvisa sig med ett maktspråk eller ett utbrott af harm.

Sedan vi således beskrifvit grifterna, torde vi äfven böra yttra oss om de i dem verkställda begrafningar. Vi ha sett (pl. C. fig. I.b.) att liken ofta, om ej alltid, blifvit insatta i griften i en nedhukad ställning

*) *Capitain Sir John Ross Zweite Entdeckungsreise nach den Gegenden des Nordpols* 1829—1833. 1. *s.* 322—324.

med benen under sätet (jemf. sid. 3). Precist i samma ställning sitter Eskimoen och äfven Lappen i sin koja. Huruvida någon del af Eskimo-stammen ännu begrafver sina lik i denna ställning, är mig icke bekant; ty icke heller denna stam har hittills, så vidt jag vet, blifvit från comparatift-ethnographisk synpunkt fullständigt beskrifven; men ett otydligt spår efter dylikt begrafningssätt synes hafva ägt rum i Grönland, ännu på Missionären Cranz's tid. Han berättar i sin *Historie von Grönland* 1. B. sid. 300, att när en Grönländare håller på att dö, kläda de på honom hans bästa kläder och böja hans ben (Füsse) under höfterna. Cranz vet ej hvarföre de företaga denna böjningsoperation med den döende, innan lemmarna stelnat så att den blir ogörlig; men han gissar att det sker för att kunna göra grafven desto kortare. Detta är emellertid en osannolik gissning; och föga troligt är att något folk — isynnerhet ett sådant som har begrepp om odödlighet — skulle tillåta sig att bära händer på de döende af andra skäl än för att uppfylla en religiös ceremoni. Bestod denna religiösa ceremoni deri att gifva liket i griften, der det troddes fortsätta sin verksamhet, samma nedhukade ställning, som det i lifstiden haft i sin stuga; så inse vi att den derför erforderliga hopkrympningsoperationen lättast företogs innan lemmarna stelnat. Det synes derföre sannolikast att de i Axvalla grafven sittande skeletter, i eller kort efter dödsstunden undergått just en sådan hopkrympningsoperation, som den Cranz omtalar. Detta finner något hvar, som t. e. på en anatomisal handterat lik.

Att Eskimoerna, likasom Sveriges äldsta invånare, lägga den aflidnes verktyg hos honom i grafven, hafva vi redan sett. Cranz berättar p. a. st. sid. 301, att de vid grafven lägga den aflidnes båt (kajak), pilar och dagligen nyttjade verktyg "på det att han i andra verlden må begagna sig deraf till sitt uppehälle." — Äfven häri finnes således öfverensstämmelse.

Samma Cranz berättar p. a. st., att många Grönländare, ännu på hans tid, brukade att vid ett barns graf lägga ett hundhufvud, "på det att hundens själ, som öfver allt finner hem, må visa det omyndiga barnet vägen till själarnas land." Om denna vackra idée tillhör Eskimoerna

eller Missionären torde sedermera ej vara närmare undersökt; men säkert är åtminstone att man i Eskimografvar, äfven på andra ställen i Grönland, funnit hundskallar. Så omtalar Scoresby p. a. st. sid. 230, att han i Jamesons land fann ett kranium af en hund "i en liten graf, som sannolikt var en barngraf."

Det må gälla för hvad det kan, men säkert är det faktum att man hos oss äfven funnit en och annan hundskalle bland menniskoskeletterna i våra forngrifter. Jag har till hands en sådan, som blifvit funnen bland skeletter och stenredskap i en halfkorsgraf i Danmark. Fortsatta iakttagelser skola visa om hundskallar, då de förekomma i våra forngrifter, ligga bredvid barnskeletten.

Resultatet af de i detta kapitel meddelade undersökningar blifver således, att de qvarlefvor, som hos oss återstå af de äldsta urinvånarnes architektur, alldeles icke likna byggnadssättet hos den götiska eller någon annan känd stam af den Kaukasiska menniskoracen; men att de deremot förete en omisskännelig öfverensstämmelse med byggnadssättet hos det folk af polarstammen, som, i anseende till sin ännu fortfarande råhet, mest bibehållit sina urgamla bruk.

Detta samma gäller om våra urinvånares begrafningssätt och andra derigenom ådagalagda religiösa plägseder.

I det föregående har jag visat den förvånande öfverensstämmelse, som eger rum mellan våra äldsta forngrifter, i hvilka redskap af sten och djursben finnas, och Eskimoernas boningshus i Grönland och Norra Amerika. Under de år som förflutit sedan jag först fann och meddelade denna öfverensstämmelse, har jag nogare undersökt våra så kallade *Halfkorsgrafvar* och funnit ännu mer bekräftelse på det jag förr anfört. Men hvad jag nu med fullkomlig säkerhet vet, och hvarom jag förr icke hade kunskap, är att en del af dessa s. k. *Halfkorsgrafvar* äro ruiner efter verkliga *Boningshus* och blott en del äro *Lik-grifter*. Af hvad jag anfört sid. 10 ur *Scoresby's resa*, är påtagligt att äfven bland Eskimoerna, åtminstone i en eller annan trakt, ännu i sednare tider det bruk varit öfligt, att begrafva Lik i

precist dylika stugor som boningshusen *). Och i sanning om vi anställa en noggrannare jemförelse emellan *Boningshus* och *Grifter*, så skola vi finna att de hos alla råa folk äro lika. Och eftertänka vi hvar grunden ligger till denna ethnologiska märkvärdighet, så finna vi klart att det måste så vara och kan icke vara annorlunda. Den råa naturmenniskan har dock en aning, ehuru dunkel och oredig, om lifvets fortsättning efter döden. Men som hon ej kan höja sig till renare och ädlare begrepp derom, tror hon att de aflidne skola i griften fortsätta samma verksamhet, som de i lifstiden öfvat. Derföre bygger hon åt de döda lika boningar som åt de lefvande; derföre sätter hon dem i samma ställning i griften, som de i lifstiden haft i sin stuga och derföre hänger hon på dem eller lägger bredvid dem deras dagligen nyttjade redskap. Att detta är i fullkomlig öfverensstämmelse med de flesta folks äldsta traditionella historia, skall jag längre fram ådagalägga. Här må det anförda vara tillräckligt för att visa att om några ruiner af *boningshus*, från den nu ifrågavarande tidsperioden, hos oss finnas, så måste de vara precist sådana till form och konstruktion, som *griftstugorna* från samma tidsperiod och samma råa stam. Sanningen af denna satts är påtaglig för en hvar, som något närmare vill begrunda den. Vi kunna således vara fullt öfvertygade att förr än vilden på Skånes och Vestergötlands klippfria skogiga slättland byggde *Halfkorsstugor* åt de döda, hade han redan byggt dylika åt de lefvande. Sådana ruiner efter forntida *boningsstugor* har jag funnit; de äro icke sällsynta hos oss. De skiljas från *Griftstugorna* derigenom att uti dem aldrig finnas skeletter, och, så vidt jag hittills kunnat utröna, derigenom att de sällan hafva stenblock till täckstenar, utan stå öppna, hvilket antyder att de haft samma slags sparrverks-tak, som de Grönländska och Nordamerikanska Eskimo-husen, hvilka de i storlek, form och konstruktion fullkomligt likna. Jag vill här beskrifva ruinerna efter ett par dylika forntidsstugor, af hvilka den ena ligger till höger tätt

*) I ett tillägg skall jag visa att detta egt rum äfven i Syd-Grönland.

vid landsvägen från Skifvarp till Ystad, vester om Högastenshusen, ej långt från hafsstranden. Den ligger på en forntida låg ås, och är till formen snarare aflångt fyrkantig än aflångt oval, åt vester och öster. Den består af gröfre, uppresta, med sidokanterna mot hvarandra ställda granitstenar, af hvilka några äro nerfallna, andra stå upprätta. Från midten af södra långsidan går en åt söder rigtad gång bestående af något smärre och lägre stenar än sjelfva stugan. Denna var 20 fot lång, 8 ½ fot bred. De grofva väggstenarna stodo på en laggd stenor af småsten, för att ej sjunka, och voro vid pass 5 ½ fot höga. Gången, som var 15 fot lång, hade en bredd vid ändan af nära 2 fot och vid ingången i stugan af nära 2 ½ f. — Gångstenarna, vida lägre än väggstenarna, mättes icke. — Denna öppna husruin stod till hälften eller något mer öfver jordytan. Under grönsvålen fanns marken inuti stugan bestå af en mängd smärre stenskärfvor blandade med jord, och sedan dessa borttagits och man kommit ned till golfvet, som varit sandblandadt ler, funnos åtskilliga fragmenter af *flintspån* (Pl. IX. fig. 109), som utan tvifvel varit de äldsta råaste knifvar, några *krukor af bränd lera* af åtskillig form och med ingräfda sirater utvändigt (jemf. XII. f. 152). Ingen enda var hel, och af somliga förefunnos blott brutna stycken, till bevis att de varit söndriga redan då stugan förstördes; alla voro tomma, och något spår till brända benskärfvor fans icke; några genom vittring knappt igenkännliga perlor af bernsten (jemf. pl. IX.). Några ben-stycken, hvilka bestämdt *icke* voro menniskoben. — I den ena flygeln fanns brända träkol och aska, till bevis att der varit eldstaden; och nära vid dem lågo två eller tre söndringa lerkärl. — Om vi nu tänka oss — och tänkbart åtminstone måste det för hvar och en vara — att vi här hafva för oss ruiner af ett hus, som för 2 eller 3000 år sedan varit bebodt af vildar, och att det varit täckt på samma sätt, som de sid. 8 besrifna Eskimo-husen i Grönland, nemligen med platt tak, bestående af bjelkar och andra trä som lågo långs och tvärs på väggstenarna, samt på dem ris, ljung, enris, och der ofvan på någon jord; så måste, sedan sparrverket af tiden multnat, nedfallit i huset och

förvandlats till stoft, ruinen stå precist sådant, som vi nu hafva funnit och beskrifvit den. Det är så påtagligt att derom kan ingen tvifla. De stenskärfvor, som alltid finnas i mängd uti och utomkring dessa hus-ruiner, anser jag hafva suttit i springorna mellan väggstenarna för att göra väggen tät. Det är så mycket säkrare som de alltid sitta qvar i springorna mellan väggstenarna i de halfkorsstugor, som äro betäckta af en jordhög, och der väggarna således bättre varit skyddade och bibehållits i sitt ursprungliga skick.

På en landthöjd som framstryker förbi Glumslöfs Kyrkby, och kallas Glumslöfs backar, har jag i Maj förl. år undersökt två s. k. *Halfkors-stugor*, af hvilka den ena, den nordligare, finnes här afteckad på Pl. XVI. fig. 197. I denna trakt, i Glumslöfs, Qvistofta, Bårslöfs m. fl. socknar äro mer eller mindre förstörda ruiner af detta slag ännu icke sällsynta, hvilket kommer deraf att der är ännu god tillgång på stenblock, hvarigenom de till stor del lemnats ostörda. I trakter der sten är mer sällsynt, har man förstört dessa ohöljda ruiner, för uppförande af hus, broar och gärdsgårdar.

Den här aftecknade har stugan i det närmaste oval af 15—16 fots längd, kring 8' fots bredd och väggstenarne från golfvet af nära $5\frac{1}{2}$ fots höjd. Gången, som löper i söder med någon dragning åt öster, är kring 16 fot lång och 2 fot bred. — Äfven här var jorden i ytan, så väl inuti stugan, som utvändigt omkring henne, blandad med en mängd stenskärfvor. Bland dessa fans nära ytan en bruten flintlans, (spjutspets, jemf. pl. V. f. 57). Närmare eller på golfvet, som var sand, dock bland den med stenskärfvor blandade jorden, låg den öfriga qvarlåtenskapen, som bestod i flera lerkärl, alla söndriga, af olika former och af hvilka ett par voro temligen låga, upptill utvidgade och liknade små skålar. Somliga utvändigt med ingräfda figurer utsirade, andra släta; en mängd fragmenter träffades. Ett icke ringa antal mer eller mindre vittrade prydnader, neml. perlor och knappar af raf; en flintknif med skaft sådan som pl. V. f. 64. med flera lansar, yxor och flintspån, allt af flinta; bland rafsakerna låg den på pl. XVI. fig. 182 aftecknade och sid. 73. beskrifna *Nål-slipstenen*. — I stugan fans,

äfven här, trä-kol och aska, isynnerhet på ett ställe, der således påtagligt varit eldstad.

Äfven här stodo ruinerna ohöljda till mer än hälften af sin höjd; men både inuti och omkring dem var jorden något höjd öfver den öfriga marken och var vida mer än eljest blandad med kantiga stenskärfvor, hvilka äfven här, enligt min öfvertygelse, varit spring-fyllnader i stugväggarna. Äfven här fanns ett och annat brutet ben, men som bestämdt icke var menniskoben. Hvarken här eller i någon annan halfkorsbyggnad har man någonsin funnit spår till brända mennisko-ben.

Jag upprepar hvad jag här ofvan yttrat, att om vi föreställa oss att dessa ruiner för 2—3000 år sedan varit försedda med tak af samma konstruktion och materiel som de Grönländska husen, hvilka de i formen fullkomligt likna; så måste de nu efter årtusendens förlopp, sedan sparrverket multnadt nedfallit i och kring huset, jemte den jord som låg derpå och förvandlats till stoft, visa sig för oss precist så, som de här beskrifna ruinerna.

Inkasten mot denna åsigt, att ifrågavarande ruiner icke varit *Boningshus* utan *Grifter*, vederlägges fullkomligt derigenom att uti dem aldrig förekommer spår efter menniskolik; men deremot alltid flera eller färre af de fordna invånarnes husgeråd, samt alltid ett ställe som påtagligt varit eldstad.

Sedan detta är ådagalagt, böra vi, innan vi gå vidare i undersökningarna, anmärka att namnet *Halfkorsgrafvar* således är i mer än ett afseende opassande och gifver anledning till felaktiga föresällningar, dels derföre att på långt när icke alla sådana byggnader varit *Grafvar*, och dels derföre att endast då stugan är aflångt fyrkantig, bildar den med gången ett *halfkors*, hvilket deremot icke är tillfället då stugan är rund (jemf. Pl. XVI. fig. 198.). Stugans form är nemligen dels en aflång fyrkant, dels en oval, och dels en cirkelrund; denna form är således icke bestämd, men hvad som vid dessa slags fornbyggnader alltid finnes och aldrig saknas, är den mer eller mindre långa, af två stenrader bestående och åt söder eller öster rig-

tade *Gången*. Denna är det mest charakteristiska hos dessa forntidsmonumenter och som vid första ögonkastet skiljer dem från alla andra. För att få en riktig föreställning om föremålen för våra undersökningar, böra vi just af denna deras egna och väsendtliga tillhörighet, den mer eller mindre *långa Gången*, benämna dem; och som de alla bestå af uppresta stenar och således äro byggda, kalla vi dem

Gång-byggnader.

Och då deraf finnas 2:ne slag, nemligen stugor för döda eller *Grifter*, och stugor för lefvande eller *Boningshus*, så indela vi dem derefter och kalla dem:

1) *Gång-hus;*
2) *Gång-grifter.*

Vi hafva redan nämnt att dessa forntidsbyggnader hos oss förekomma af åtskillig form:

1) *Runda.* Till dessa hörer Gång-griften i den så kallade *Åsahögen* vid Qvistofta (sid. 5), som här blifvit aftecknad (Pl. XVI. fig. 198) i det skick han varit innan en del af sidostenarna instörtat; dock utan täckblock, med hvilka den förr varit försedd *). Den har sitt namn deraf att han ligger på en ås, på hvilken äfven en annan hög, kallad *Stenshögen* **), är belägen. Vid sidan af åsen är ett vattendrag, som sträcker sig ned till ån, och som fordom varit vida större än nu. Dessa *Gång-byggnader med rund stuga* äro mindre allmänna, dock förekomma de så väl i Sverige som i Danmark m. fl. st. ända ned i Frankrike. I Tidskriften *L'Institut (Cronique scientifique* för d. 24 Febr. 1839) omtalas att i Saumur funno några arbetare en forntidsgrift, hvari voro menniskoskeletter och stenredskap. *Väggstenarna som bildade griften,* hvari dessa saker funnos, *stodo i en cirkel;* på dem låg ett stort stenblock af 6 à 7 metr. längd och ungefär lika bredd, samt af 1 metr. tjocklek. I denna Griftstuga låg en stor mängd menniskoben, således att armben och skenklar lågo

---

*) Jemf. Tidskr. *Runa* Tab. 3. fig. 9.

**) *Runa* Tab. f. 6.

korsvis och på hela benhögen låg hufvudet, hvaraf man ser att liken äfven der varit insatta i sittande ställning. Det förtjenar i hög grad vår uppmärksamhet att, på samma sätt som i Åsahögen (sid. 5), fanns äfven här under det nämnda benlagret, ett annat, der benen lågo i samma läge som i det förra. Bland benen funnos flintyxor (casse-têtes), och flintpilar med mycket skarp spets och tandade kanter; samt andra i råare skick, likaledes af flinta. Man fann äfven två dolkar, hvilkas handtag utgjordes af ett aflångt benstycke, i hvars ena ända en vildsvins-tand var fästad som klinga. — Det hela var betäckt med en 50 centimetres tjock jordbädd.

Anm. Beskrifningen företer en förvånande likhet med den i Idunna gifna af Åsahögen. Äfven der funnos två eller flera lager af ben; grafvens sidostenar voro upprättstående i en cirkel och öfver dem stora täckstenar; äfven i Åsagrafven fanns, utom yxor och pilar m. m. af flinta; också en *vildsvinstand*, som troligen varit dolk och hvars skaft, kanhända af trä, kanhända af ben, varit multnadt. Men vid Saumur har man ej vetat anmärka att från den runda grafkammaren gick en gång af 2:ne stenrader. Påtagligt har dock en sådan funnits.

I Tidskriften *Das Ausland* för Maj 1840. sid. 579. omtalas äfven en Griftstuga, som man nyligen hade funnit vid Borgun i Frankrike. Till en stor grotta bestående af 9 upprättstående stenar, täckta med en skifva af 26', 3'', *ledde en gång (galerie).* Det inre var fullsatt med skeletter, hvilkas hufvuden stödde mot muren, och vid sidan stodo lerkärl med lifsmedel för de döda. Nötter och ekållon voro deri fullkomligt bibehållna *). Också fann man två yxor och två knifvar af sten, flera små skarpa verktyg, hvilkas bruk var obekant; två halskedjor, den ena af musslеskal, den andra af bränd jord **), flera björntänder, benen af en hund, samt en stenskifva på hvilken spåren af en rå teckning voro märkbara. — Att detta varit en *Gång-grift*, ser man genast.

2) *Ovala.* Denna form är mer allmän än den förra; de flesta *Gång-hus* jag haft tillfälle att närmare undersöka, hafva haft denna

*) Något sådant är, så vidt jag vet, aldrig funnit hos oss. Här har vilden mest lefvat af kött, likasom ännu i högre latituder.

**) *Anm.* Sådana af bränd lera finna vi ofta hos oss, isynnerhet på Öland.

form, mer eller mindre långdragen och närmande sig till följande. Den ena af dem som ligga på Glumslöfs landthöjd se Pl. XVI. f. 197.

3) *Den aflångt-fyrkantiga.* Detta är äfven en vanlig form, både hos oss och i Danmark. Se Pl. C. fig. I—V.

Jag har redan nämnt sid. 10. att Eskimoernas Boningsstugor i Grönland och nordligaste delarna af Norra Amerika icke blott, i likhet med våra ifrågavarande forntidsbyggnader, hafva den långa åt solsidan vända gången, hvilken aldrig saknas; utan; det som må hända i lika hög grad förtjenar vår uppmärksamhet, är att formen af sjelfva stugan varierar precist på samma sätt; den är antingen *rund, oval* eller *aflångt-fyrkantig.*

Ett *rundt* Eskimohus, uppfördt af frusen snö, har jag låtit afteckna på Pl. XVI. fig. 199 efter J. Ross *); *ovala* Eskimohus omtalas af samma Författare (jemf. sid. 10.) och *aflångt-fyrkantiga*, som i Grönland äro de allmännaste, har jag låtit afteckna Pl. C. fig. VI efter *Graah* och fig. VII, VIII efter *Scoresby.*

Sådana med jord belagda Eskimo-hus, och som derföre på afstånd likna *jordhögar*, hafva fordom funnits i långt sydligare trakter af Amerika än nu. I *Antiquitates Americanæ* **), ett klassiskt verk, som i hög grad hedrar både sin utgifvare och det land der det är utgifvet, omtalas sid. 43. att då Isländaren *Leif Erikson* med sina stallbröder kommo till *Winland*, (Östkusten af förenta Staterna i norra Amerika vid 40—42 nordliga breddgraden) sågo de några *Högar* inne i en fjärd och förmodade att det var *boningar*, hvilket också besannades, emedan de snart öfverföllos af en otalig mängd af *Skrælingar*— ett namn hvarmed Isländarne benämnde *Eskimoerna* i Grönland och Amerika.— Att de alldeles likdant byggda Hus, hvarefter vi hos oss finna ruiner från forntiden, äfven haft utseende af *jordhögar* i hvilka menniskor bott, intygas af våra äldsta fornsägner, och hvarom mera framdeles.

*) *Voyages and Travels of Capt. Parry, Ross &c. London 1839. p. 908.*

**) *Antiquitates Americanæ sive Scriptores septentrionales rerum ante-columbianarum in America. Hafniæ 1837.*

Men *Gång-byggnaderna* förekomma ibland under former, som äro mer eller mindre olika de redan beskrifna och afteeknade; dock igenkännas de alltid på den mer eller mindre långa sidogången. I *Finn Magnusens* märkvärdiga verk öfver *Runamo og Runerne* sid. 517 finnes grundteckningen af en till ifrågavarande uråldriga tid hörande *Stuga*, som är af det *aflångt-fyrkantiga* slaget, och har det egna att midt för ingången är, utanför motsatta väggen, en mindre *rund* utbyggnad, till hvilken finnes ingång från stugan. Denna är 24 fot lång, 7 fot bred och 4½ fot hög. Gången är 3 fot hög och 3 fot bred. Väggstenarna äro tätt hopfogade med stenskärfvor och dessutom fogningarna *bestrukna med ler* (detta sista är, så vidt jag vet, eget). Golfvet af ler och i utbyggnaden af grus, och ler derunder med tunna platta stenar. I utbyggnaden syntes sot på väggen — till bevis att der varit eldstad. För öfrigt aska, stycken af lerkärl m. m. — På en af väggstenarna, vid ingången till utbyggnaden, funnos hällristningar (*Runamo* Pl. VII. f. 5), påtagligt inhackade med spetsig flinta i gråstenen (alldeles som i Kiviksmonumentet), andra synas vara ingnidna. Den som sett våra hällristningar eller blott de figurer som barn och pojkar, hvilka ej kunna teckna eller skrifva, med krita rita upp på portar och plank, kan ej tvifla på att figuren till venster skall föreställa en Man, och den till höger ett fyrfotadjur, troligast en Hund, enär dessa Vildar ej egde något annat tamt djur, men egde bevisligen hunden *). Den figur som står under hundens hufvud, kan jag ej förklara utan att se sjelfva stenen; men längre till höger synas delar af ännu en Mans-figur.

En *Gång-byggnad*, mycket olik alla i Sverige hittills funna, och äfven olik den sistnämda finnes afteeknad i *Natural History of Ireland, by several Hands.* pag. 206. fig. 6.

Således förekomma *Gång-byggnader*, antingen som forntida minnesmärken, eller som ännu begagnade Hus, i vidt åtskilda länder af jorden, i Boothia (nordligaste delen af Norra Amerika) i Grönland,

*) Den Lärde Finn Magnusen har i dessa figurer trott sig se runor. Stugan finnes vid Ullerup i norra Jutland. Run. p. 514.

i det gamla Vinland; i Sverige, Danmark, Norra Tyskland, Irland, och ända ned i Frankrike, och som jag längre fram skall visa, måste de fordom hafva förekommit i många trakter, der nu mera intet märkbart spår efter dem förefinnes.

Hvar och en, som uppmärksamt öfverväger den förvånande likhet, som förefinnes i dessa byggnader i de mest skilda länder, måste utan tvifvel göra sig den frågan: Hafva då alla vilda folk, som byggt dessa så alldeles lika Hus, hört till en och samma menniskostam? Härpå kunna vi utan minsta tvekan svara *nej*. Det folk, som hos oss i forntiden byggt de *Gång-grifter*, hvari vi finna dess skeletter, har icke hört till Eskimo-stammen. Någon annan grund än stamförvantskap måste således finnas för den stora likhet vi träffa i byggnader hos de till tid, rum och stam så skilda folk, som Europas Vildar och Boothias nuvarande Eskimoer. Detta märkvärdiga fenomen kan, enligt min öfvertygelse, ej förklaras på mer än *ett* sätt, nemligen på samma sätt som vi i första kapitlet förklarat det fenomen att man öfver allt på hela jorden träffar alldeles lika redskap och vapen af sten. — Alla vildar, som bebo ungefär lika klimat och stå på lika låg bildningsgrad, måste hafva äfven i det yttre likhet: de kläda sig i ludna skinn, de fiska och jaga lika, de bo lika, nemligen i kulor, i hvilka de, liksom djuren, inkrypa genom en låg ingång *). Dock, beträffande de här i fråga varande *Gång-husen*, så kunna *byggda Hus*, af lätt begripliga skäl, icke vara menniskans äldsta honingar.

Föreställom oss Vildar, af en eller annan anledning uppträdande i ett mildare klimat, der dock ej råder en ständigt lika temperatur. Om också blott nätterna äro kalla och dagarna heta, så måste de söka skygd; detta funno de i *Bergskulan*. I den dolde de sig för kylan om nätterna eller svalkade sig mot solhettan om dagarna. *Bergskulan var menniskans första hus.* Alla de äldsta traditioner hänvisa dertill. Greklands äldsta inbyggare bodde i bergskulor. Före Samojederna bodde i Siberien menniskor i underjordiska

*) Jemf. Pl. XVI. fig. 199.

kulor *). Homeros' Kykloper, boende vid kusten af Svarta hafvet, ehuru af Skaldens fantasi utstyrda med många orimligheter, äro för den rena prosan Nomader, som bo i bergskulor **). — Länderna mellan Svarta och Kaspiska hafven antagas allmänt och med skäl för den trakt af jorden, hvarifrån den med högre bildningsanlag mest begåfvade menniskostammen utgått; dit leda tillbaka de flesta nuvarande europeiska folkslags äldsta traditioner. — Der bodde menniskorna i bergskulor och derifrån spridde sig folken, till aflägsna länder och förde med sig sina hemseder och sina minnen. De qvarblifna voro dock talrika och förökade sig mer och mer, så att de af naturen danade grottorna ej kunde rymma dem; de urgräfde åt sig konstgjorda kulor i den lösare bergarten (molasse); dessas antal ökades och derigenom uppkommo småningom hela stora byar eller städer af bergskulor ***). Äfven dessa södrens och östrens folk begrofvo sina döda i samma slags boningar, hvari de sjelfva ursprungligen bott (jemf. s. 14). Hethéerna, ett folkslag i Canaan på Abrahams tid, begrofvo sina lik i bergskulor. Abraham köpte af dem en dubbel-kula för att deri begrafva sin döda hustru †); och detta begrafningssätt fortfor sedan hos Judarna äfven i Jerusalem; deraf krypterna derstädes m. m. Samma ursprung, nemligen att vara en efterbildning af de primitiva boningshusen (Bergskulorna) och derefter grifthusen, torde man böra tillerkänna alla katakomber, krypter, tempelgrottor m. m.

Men då de folk, som urgröpt och bebott krypterna vid Kaukasus, blefvo derifrån fördrifna af starkare horder och måste flytta undan till länder, der antingen inga berg funnos, eller inga af så mjuk beskaffenhet att de deri kunde urgräfva boningar, tvingades de att bilda sig sådana af hopburna och uppstaplade stenar eller af trästockar. På denna väg föreställer jag mig att all byggnadskonst först upp-

---

*) Ermans Reise p. 710. — **) Odyss. III. 113—115; 182. 399. 400.

***) Plancher öfver dessa artificiella bergskulor finnas hos flera Resbeskrifvare. Jag vill blott anföra *Dubois de Montpéreux's Voyage autour du Caucase; Atlas IV. ser. pl. I. II. och III.* Hela byar af urgräfda bergskulor i Cappadocien omtalas i *Ainsworths resa.*' Jemf. *Das Ausl. 1842. N:o 170.* — †) *Genes. 23 kap.*

svagheten, som genom list besegrar den öfverlägsna kroppstyrkan. Denna grundtanke genomgår hvarje jättesaga, hos hvilket folk den också förekommer; och tänka vi närmare på saken, så finna vi att detta drag är psychologiskt sannt och grundadt i mennisko-naturen, hvarföre också det måste vara allmänt. Vi skola längre fram vidare yttra oss derom.

Att sådana nästan alldeles lika jättesagor och dvergsagor kunnat uppkomma hos så många och så helt olika folkstammar, har utan allt tvifvel sin grund deri, att hvar och en af dem någon gång under tidernas lopp, i sitt råa bildningstillstånd, kommit i fiendtlig beröring med någon stam, som var storväxtare eller småväxtare än den sjelf. Vi kunna föreställa oss att detta måste ha varit händelsen ej blott i Europa, utan i alla verldsdelar, helst småväxta och storväxta stammar förekomma i alla, och fordomdags voro långt mera oblandade än nu. Och vi kunna vara förvissade att der detta inträffat, måste bland den råa folkhopen hafva uppkommit dvergsagor och jätte-sagor.

Huru dvergsagor uppkommit, har jag visat sid. 2 § 1; och sid. 3 har jag genom historiska data ådagalagt huru Engelsmännen i norra Amerika gifvit anledning till Jättesagor hos dervarande dverg-folket *Eskimoerna.* Något dylikt har inträffat äfven i gamla verlden. Kykloperna på Bosforens kust utstyras af Homeros såsom förfärliga jättar, som slungade klippstycken mot Grekernas skepp *); och dock har *Dubois de Montpéreux,* som besökt de ställen, der de beskrifna scenerna, för mer än 3000 år sedan tilldragit sig, bevisat att dikten hvilar på historisk grund, att Kykloperna voro en storväxt Kimbrisk Nomad-stam, och Ulysses och Grekerna äfventyrare, jemförliga med Nordens Vikingar.

Huru lätt den uppskrämda fantasien kan skapa sig öfverdrifna bilder, bevisa äfven följande historiska fakta: Då Moses tågade genom öknarna med Israëliterna, som utgått ur Egypten, der de länge

*) Odyss. IX. 481 m. fl.

lefvat i träldom, och framkom till öknen Paran, insände han spejare i Kanaan, för att lära känna landets fruktbarhet, invånarnes antal, städernas fasthet m. m. Dessa återkommo efter 40 dagar med den underrättelsen att der, bland andra, äfven bodde Enakim (Enaker) "och," tillägga sändebuden, "vi vorom för vår ögon såsom Gräshoppor och så vorom vi för theras ögon." Efter denna berättelse — "tog hela menigheten till att skria, och folket gret then nattena *) — och allt folket knorrade mot Mose och Aaron, och de voro så uppskrämda att de hellre ville återvända till Egyptiska träldomen, än låta föra sig i strid mot dessa förfärliga Jättar.

Så mycket säger oss Skriften; men hvad den icke säger, men som vi ändå kunna taga för gifvet, är, att i en rå och slafviskt sinnad folkhop, der sådan panisk förskräckelse uppkommer blott genom beskrifningen på en storväxt folkstam, fantasien äfven måste skapa öfverdrifna och löjliga bilder, och att dessa, fortplantade från slägt till slägt blifva slutligen jättesagor från forntider. — Att man ansåg Enakim för jättar, visa flera ställen i Bibeln. "Ammons barns land har ock varit räknadt för *Resars land*, och hafva theslikes i förtiden *Resar* bott ther inne. The voro ett stort, starkt och högt folk såsom Enakim **)." I the Moabiters öken hafva i förtiden bott *Emim*, hvilka voro ett stort, starkt och högt folk såsom *Enakim* ***). Dessa resar, Enakim, voro samma folk som Philisteerna †) och af Phoenisisk stam. Josua slog dem flera gånger och utrotade dem ur de inre bergstrakterna Hebron, Debir och Anab, och blott i kust-trakterna bibehöllo de sig i Gasa, Gath och Asdod ††). Han utrotade således Kanaans *Jättar* och *Bergresar*, likasom Asa-Thor utrotade Skandinaviens.

Samma uppträde, som tilldrog sig bland Israeliterna vid gränten af Kanaan, af fruktan för jättarna *Enakim*, inträffade äfven i Romerska hären, då *Cæsar* tågade mot jättefolket Germanerna un-

---

*) IV. Mos. B. 13 kap. — 14 k. v. 1 — **) V. Mos. B. 2: 20, 21 — ***) V. Mos. 2: 9—10. †) Jos. 2. 11—21, 22. — ††) Philisteiska städer.

der *Ariovistus.* Då *Cæsar* framkommit till Bezançon, spridde sig genom Galler och köpmän ett rykte in i Romerska hären, om Germanernas ofantliga kroppsstorlek. Det väckte sådan panisk förskräckelse bland officerare och manskap, att många af de förra reste hem, under en eller annan förevändning, och de, som ej vågade dertill begära tillåtelse "greto och jemrade sig i sina tält." Alla gjorde sina testamenten; förskräckelsen spridde sig äfven till de mer krigsvana soldater och Chefer *). — Det är knappast möjligt att läsa den historiska berättelsen om dessa tilldragelser, utan att inse att de hos den råa folkhopen skulle lemna ämne till hvarjehanda öfverdrifna Sagor; likasom det, under sådant förevetande, är omöjligt att läsa Sagor om jättar, utan att inse att någon dylik tilldragelse derför legat till grund.

Det blir då af allt detta påtagligt att sagor om jättar och dvergar, (hvilka begrepp äro relativa och det ena finnes ej förutan det andra) icke äro blotta fantasi-spel, utan hafva historisk grund, ehuru de af den uppskrämda fantasien blifvit öfverdrifna och med dikter utstyrda. Således

1) Philisteerna voro Israeliternas *jättar*, och Israeliterna voro Philisteernas *dvergar*.

2) Kimbrerna voro de Grekiska äfventyrarnes jättar, och Grekerna voro Kimbrernas dvergar.

3) Germaner och Kelter voro Romrarnes jättar, och Romrarne voro deras dvergar.

4) Isländarne, Norrmännen, Engelsmännen m. fl. voro Eskimoernas jättar, i Grönland och norra Amerika, och Eskimoerna voro deras *Skrälingar* d. v. s. dvergar o. s. v.

I hvarje jättesaga och dvergsaga kunna vi lätt se, om den utgått från den småväxta eller storväxta stammen; ty den stam, från hvilken sagan utgått, kallar sig alltid sjelf "*menniska*" och anser sig vara af lagom växt; den främmande stammen beskrifves, om sagan

*) Cæs. Bell. Gall. I. C. XXXIX.

utgått från de småväxta, som obäkigt stor och stark; om den utgått från de storväxta, som ymkligt liten och svag. Den storväxtare yfves af sin styrka och behandlar den svagare med öfverdådigt förakt: det är Thor, som med foten kastar dvergen på Balders bål; det är Kanaans Enakim, som anse Israeliterna för gräshoppor; det är Gallern som föraktligt nedblickar på den småväxte Romaren *).

Den i kroppslig styrka underlägsne hämnas derigenom på sin storväxte förtryckare, att han framställer honom som tafatt och dum, och tillägger sig sjelf större förstånd och mer slughet: det är Ulysses i Polyfems kula; det är Romaren, som ler åt Gallerns enfald och gör deraf ett ordspråk **); det är Grönländaren, som i mjugg beler den tafatte och enfaldige Européen ***); det är Ejgil och Askovis och hvar och en, som under namnet "*Menniska*" uppträder i en jättesaga.

Af allt detta är klart att någon verklighet ligger till grund för Sagorna om jättar och att alla dessa Sagor utgått från en småväxtare stam, samt att således äfven Skandinaviens jättar (Jotnar) voro menniskor. Sedan detta är gifvet, vilja vi försöka att utreda till hvilken folkstam de hörde. De måste hafva tillhört någon storväxt stam, med hvilken en småväxtare kommit i fiendtlig beröring. För att erhålla någon ledning för utredandet af detta ämne, skola vi först undersöka hvad denna folkstam, Jotnarna, kallade sin Gud. — I förut anförda *Ejgils och Asmunds Saga* bad en Jotnaqvinna *Thor* om hjelp, och lofvade vilja löna hans omak med en god bock d. v. s. med offer af en bock. Vidare förtäljer hon att hon hade en dotter med *Thor* och hon tillägger: Thor har utvalt *mig* bland sitt folk (i lid sini). Således var, enligt denna Saga, Jotnarna *Thors* folk, eller med andra ord: *Thor* var Jötna-Gud. Odin framställes i denna Saga som en underjordisk *mörksens förste*, hvilket alltid är händelsen med främmande Gudar. — Äfven en annan Saga lemnar oss samma ledning: I Sagan om *Fornjotr* (den gamle jätten) *och hans slägt* berättas att *Thorre* (påtagligt detsamma som *Öku-Thorr* d. v. s. Thor)

*) Cæs. Gall. II. 30. — **) Camd. Brit. p. 2. — ***) Sid. 31. not.

var kung öfver *Jotland* *) Qvenland och Finland. Således var, äfven efter denna saga, *Thor* jötna-gud, och jotnarna en finsk stam. "Till honom (Thor) offrade Qvänerna (Kajanerna) om midvintren för att han skulle frambringa mycken snö, så att det kunde blifva godt skidföre." Thor var således en Finsk Gud och enligt denna dunkla Saga hade hans Lära (hans slägt **) spridt sig från Finland till Norrige och Sverige.

Efter denna anvisning kunna vi äfven beträda en annan väg för att leta oss fram till kännedom om det folk, hos hvilket Thorskulten först uppstått och från hvilket den inkommit i Skandinavien. Vi veta att Gudarnas bilder i de hedniska templen voro målade träbelaten, iklädda sina drägter och försedda med sina attributer. *Thors* bild var mycket stor ***) och hade rödt skägg: *den rödskäggige* eller *Rödskägget* kallas han ofta af vän och fiende. När vi nu med säkerhet kunna antaga att Guden var en representant af det folk, hos hvilket hans kultus först uppkom, (ty hvarje hedniskt folk skapar sig sin Gud efter *sitt* beläte); så hafva vi här två ethnologiska kännetecken, som vi icke böra förbise: *Thors* folk var högväxt och hade rödlätt hår och skägg — och följaktligen blå ögon.

Enligt tillförlitliga uppgifter finnas *ännu* många finska stammar i det inre af Ryssland och dessa stammar delas i två hufvudgrenar, af hvilka den ena har *rödt hår och blå ögon* och liknar mer *Finnar* (Qväner) och *Esther*, †) nemligen *Bjarmer* (Permier), *Siräner*, de *Obiska Ostjakerna*, *Votjaker* och *Tschuwascher*; ††) och hvad som i sam-

---

*) I en annan redaktion af samma Saga heter det att Fornjot herrskade öfver *Jotunland*, med hvilket namn *Finland* och Qvenland benämdes.

**) Denna slägt var: vinden, elden, snön, drifvan m. m. För att förstå detta, böra vi erinra oss att *Thor* ej blott var Gud för åskan, utan för alla luftens omskiften: regn, solsken, köld, snö o. s. v. hvarföre man offrade till honom för god årsväxt. Jemf. Adam. Brem. Edit. Mess. pag. 25.

***) Olof d. Heliges Saga. Kap. 118. o. fl. st.

†) Porträter af *Esther* förekomma hos *Kruse* i dess *Necrolivonica*.

††) *Rask om de nordiske Sprogs Oprindelse sid. 96, 97; efter Dobrowsky.*

manhang härmed förtjenar vår uppmärksamhet är att hos, åtminstone en del af dessa folk, *Gud* ännu i dag kallas *Thor*. Pallas nämner, i *Zoographia Rosso-Asiatica* I. pag. 529, att *Svalan* kallas af Beresow-Ostjakerna *Torom-sischki*, som betyder Guds fogel, och vid Irtis *Torom-voi*, Guds djur. — Erman omtalar i sin *Reise um die Welt* (I. sid. 700) att Ostjakerna som äro ett högt, välbildadt, vackert folk, kalla Gud *Toruim* (sid. 677) eller *Torum* (sid. 699) hvilket nu hos dem betecknar det högsta väsendet. Äfven *Votjakerna* äro högväxta, bredaxlade och kraftiga männer med rödlätt hår och skägg (sid. 253). *Tschuwascherna* kalla Gud *Tora* och de Esthniska Finnarnas Gud för åska och väderlek var *Tara* (Geij. Sv. R. Häfd. I. sid. 291. not 3. efter Mone).

Af allt detta följer uppenbart att Thors namn och Thors kultus inkommit i Skandinavien och spridt sig bland dess invånare, från någon finsk folkstam; men deraf följer dock icke att denna Finska folkstam oblandad och i massa någonsin bebott alla de trakter af Skandinavien, der Thors dyrkan varit kringspridd; ty den har troligast spridt sig genom giften mellan Skandinaviens för-Odinska inbyggare och någon tillgränsande Finsk stam *); och med Thorskulten har också helt naturligt berättelserna om Thors bedrifter såsom Jötna-gud inkommit bland Göta-folket. Dessa Thorsfolkets, Jotnarnas, strider med och segrar öfver en småväxt stam, hafva derföre tilldragit sig der Jotnastammen bodde och kom i fiendtlig beröring med Lappstammen. Hvar detta först skedde, om det tilldragit sig utom eller inom Skandinavien, veta vi icke. Till denna sago-klass hörer Sagan om Thors strider med Hrugner, ehuru vanställd af sednare hedniska religions begrepp; och det förtjenar vår uppmärksamhet att Hrugner kallas jordspringornas (bergsskrefvornas) Kung (*Gamr grundar gilja* Geij. sid. 274) till bevis att det folk, som Thor slog och hvars Kong eller Gud Hrugner var, voro Vildar som bodde i jordkulor. Detta bevises också deraf att Hrugners stridsvapen voro

---

*) Det kan historiskt bevisas att finska folk fordom blott i det nu varande Svenska Norrland.

af *sten*, men Thors af metall *). Äfven den Skandinaviska folkstam, Göterna, hos hvilken Thorskulten spridt sig, hade strider med samma Lappfolk, hvilket fordom, liksom Eskimoerna, i N. Amerika, var vida mer kringspridt än nu. — Till denna sago-klass, höra äfven *alla* Sagor om Thor, som ännu lefva på *folkets* läppar i södra delarna af Sverige, och hvilka äro mer genuina än de i Eddorna uppteeknade; hvilket åter har sin grund i det bevisliga förhållande att folket, massan, i södra Sverige (Göta rike) aldrig varit Odinsdyrkare och kände således icke *Asa-Thor* (Jotna-förstöraren) utan den gamle *Auka-Thor* (Dverga-förstöraren). I alla våra folksagor om Thor omtalas derföre hans strider med troll och pyslingar. Åskan kallas ännu *Thordön* i hela södra Sverige. Som barn hörde jag ofta gubbarna säga, då det åskade, att Thor åkte på sin vagn i molnen och slog trollen med blixten **). Var dundret uthållande, het det: "nu har han ***) brodtom att jaga trollen;" och trollen föreställdes alltid som små pyslingar, hvilka bodde i berg, i ihåliga träd, i jordhögar o. s. v. Fordom var det ordspråk att, om ej thordön vore, förginges verlden af troll. — I min barndom hörde jag ofta af gammalt folk yttras: "nu thordönar det långt mindre än förr, ty de mesta trollen äro utödda." — Huru små man stundom föreställde sig de troll, efter hvilka Thor höll jagt, kan slutas af följande: då det åskade starkt och höstfolket öfverfölls af regnskurar, vågade ej qvinnfolken skyla hufvudet med kjortelskörten (såsom eljest i regnväder) af fruktan att trollen deri skulle dölja sig. Detta hade någon gång händt; men qvinnan hade af en röst fått varning och nedfällt kjorteln, hvarvid trollet, likt ett nystan, rullade fram öfver marken, men krossades genast af blixten.

---

*) Att Hrugner kallas Jotun bör ej förvilla oss; ty namnet Jotun hade redan, då Sagan uppteeknades, fått den allmänna betydelsen af *fiende*.

**) Jag hörde aldrig sägas att han slog jättar. I Inledn. till Faunan sid. XLVI. not. har ett erinringsfel inkommit.

***) Utan att nämna Thor, sades ofta blott *han*, eller *han den gamle*.

Då Odins-kulten inkom i Skandinavien, var Thors-kulten härstädes den allmännaste, churu visserligen icke den enda religionen *). — Men för den med Odinska Valhalla-kulten invandrade furstliga prestkasten, Asarna **), som först nedsatte sig vid Mälaren, var det politiskt vigtigt och klokt att med sig förena *alla* landets gudar, för att genom religionen beherrska alla landets olika folkstammar. Landets äldre gudar blefvo derföre adopterade såsom Odins söner. Och som Göterna, hvilka dyrkade Thor ***), voro ett talrikt, kanske det talrikaste folket †) blef *Thor* Odins förstfödde Son ††); och för att smickra den mäktiga folkstam, hvars Gud han var, blef hans bild satt i högsätet i sjelfva Odinska metropolitan-templet i Upsala, der *Odin* (den invandrade folkstammens förnämste gud †††) stod på ena sidan och den Vendiske guden *Fricco* eller *Freyr* på den andra 1). Att Asastammen, från början af sin hitkomst sökte befrynda sig med mäktiga Jotna-slägter, synas flera ställen i Fornsagorna antyda. *Njord*,

*) Detta sednare skall i 6:te kapitlet ledas i bevis.

**) Med detta namn förstår jag de prester, som hit införde Odinska Valhalla-läran och om hvilka något mer skall i nästa Band blifva anfördt.

***) Bevisligt genom den historiskt sanna traditionen. Se nedanf. — Att *Thor-kulten* är gammal och har uppkommit hos ett folk, som då stod på en låg bildningsgrad, ser man af Thors stridsvapen, som var en hammare (malleus *Saxo*) eller klubba (clava *Sax.*); ty *klubban*, (och hammaren är ej annat än en afart af klubban) är äldre än svärdet; äfven äldre än yxan. Det är Vildens *patoo-patoo*; det är ett stridsvapen, gjordt af en frånbruten, vid ena ändan tjockare stock. Sådan afbildas Herkules klubba.

†) *Prcopius* de bello Got. II. c. 15. — ††) Enligt Eddan.

†††) *Odin* var den Indo-germanska stammens gud, hvars namn, under olika uttal, förekommer hos flera forntidens folk af samma gamla stam. Presterna för Odinskulten kallades *Äsir, Osser, Asar* m. m. och stället för kulten *Ashof* eller *Asburg*. Tacitus omtalar ett sådant Asburg (Asciburgium) i södra Tyskland från en så gammal tid att det af några ansågs vara anlagdt af Ullysses, som lefde mer än 1200 år före Tacitus (Germ. 3 cap.). Det är väl knappast möjligt att, med någon slags sannolikhet, tillegna detta Asburg åt den af Sturlesson beskrifne Oden. — 1) Adamus Bremens. l. c. p. 25.

Odin, Frey, m. fl. togo sig Jotna-mör. Jotna-qvinnorna voro blonda skönheter, med gullgult (rödlätt) hår och blå ögon: Gerda, Jotunen Gymers dotter; Skade, Jotunen Thjasses dotter m. fl. Derefter synas likväl Odiniderna, som enligt alla uppgifter voro ett krigiskt slägte, hafva sökt genom eröfringar utvidga sitt välde äfven åt öster och norr, och derigenom ha kommit i öppen fejd med Finska (Jotniska) stammar. Då blef *Asa-Thor* helt naturligt fiende till den för Asarna fiendtliga Jotnastammen, således Jotna-fiende, och *så* framställes han i *Eddan* och öfriga Sagor, som hafva sitt ursprung från samma källa. Till denna sagoklass höra alla de sagor, som förtälja huruledes *Thor drog i härnad öster ut mot Jotnarna;* dit höra Asa-Skaldernas sånger att "Thor är Berg-resarnas, Berghvalarnas förstörare, Jotnarnas dödsfiende" m. m. Härigenom kom efter hand benämningen *Jotun,* som ursprungligt betecknade en viss folkstam, att betyda *fiende* i allmänhet d. v. s. en stam, med hvilken Asa-stammen förde krig; *) och småningom kom det derigenom att blifva ett skällsord, på samma sätt som *Keltring* (en afkomling af Kelterna) *Vandal* (en Vender) *Krabat* (en Kroat) *Kurre* (en Kurländare) m. fl. namn, som tillhört fiendtliga folk, i våra dagar äro skällsord.

Således hafva vi här ådagalagt att thorsdyrkan ursprungligt tillhört en Finsk stam och att Finland blifvit kalladt Jotland, samt att följaktligen de Thordyrkande Jotnarna varit Finnar (Qväner) eller Esther **). — Vidare hafva vi anfört att då Odinska Valhalla-Läran

*) Så förekomma påtagligt både *Kimbrer* och *Göter* stundom i Asa-sagorna, under benämningen *Jotnar.*

**) En och annan fornforskare antager att Jotnarna voro *Esther* (Jemf. Finn Magnus. Eldre Edda I. p. 104) och det synes ej osannolikt att äfven detta folk blifvit kalladt Jotnar. Finn Magnusen upplyser p. a. st. 3:dje B. i Anmärkningarna till Hyndlas Sång sid. 24 att Taciti Æstyer, som bodde vid Östersjön (Germ. Cap. 45.) och som dyrkade Gudarnas moder och derföre buro bilden af en galt på hjelmen, voro *måndyrkare* och att Gudarnas moder *Freya* var *mångudinna.* Äro Æstyer och Esther samma folk, så skulle häraf följa att Jotnarna voro måndyrkare. Detta förtjente att närmare utredas än stället här medgifver. Emellertid bör jag ej underlåta omnämna att i en af Læstadius

inkom i Skandinavien, var Thorskulten härstädes en kringspridd *Jötnisk* gudadyrkan; och att således Thors dyrkan i Skandinavien är vida äldre än Odins. Denna sats har man beatridt; der finnas dock sådana nära nog historiska bevis, som aldrig kunna jäfvas. Åtskilliga Norrska furstar, som genom säker familj-tradition *) visste, att de genom moder eller fader ledde sina anor från Jotna-stammen, blefvo *derföre* ständigt Jotna-guden *Thor* trogna och offrade till honom, oaktadt de, som furstar, ej försmådde Valhallas herrligheter.

De Norrska Hlade-Jarlarna, som på mödernet räknade sina anor från *Skade,* "den praktälskande Jotnen" *Thjasses* dotter, offrade derföre mest åt *Thor.* Den mäktige *Hakon Jarl,* som var mest tillgifven en *Jötnisk* gudadyrkan, hade ett guda-hus i hvilket bland andra Jotniska gudar och gudinnor (isynnerhet *trollsystrarna* **) Thorgerd Hörgabruds och Yrpas) äfven var *Thors* bild, prydd med gullringar och ställd på en vagn ***) således *Öku Thorr.* Men hur skulle Thorsdyrkan kunna anses och kallas en *Jötnisk* gudadyrkan om ej *Thor* varit Jotna-gud! Och huru skulle detta stå tillsammans dermed, att han af Isländska skalder kallas: "Omstörtare af de Forn-Jotiska gudars altaren, som slog fjällens *Finske* beherrskare; jättar-

---

p. a. st. anförd Lappsk Jättesaga, förekommer att då Lappen narrat kläderna från Jätten och denne gick naken och frös, beklagade han sin nöd för månen i bevekliga ord: *si din son fryser.*

*) Före skrifkonstens tillkomst i landet *måste* traditionen varit vida mer lefvande och bestämd och säker än efter den. Skrifkonsten är traditionens död; hvilket äfven märkes hos vår Allmoge.

**) Då det sägs om Hakon Jarl att trollen berömma sig af hans vänskap, så menas påtagligt med *trollen* det samma som de i landet qvarblifne afkomlingar af Jotnarna. Namnet *Troll* tillägges aldrig någon man eller qvinna af den sagoförtäljande Asa-ätten; det tillades endast de främmande, som underkufvade ansedda folkstammarna; ty troll eller tröll synes vara detsamma som thräll och har kommit att få betydelsen af slaf derföre att krigsfångar gjordes till slafvar. Så har äfven folknamnet Slavoner i de flesta Europeiska språk kommit att betyda tjenare eller träl.

***) Jemf. Geijer. p. a. st. sid. 282—3.

nas, *bergvargarnas* *) förkrossare och baneman m. m. (jemf. Geij. l. c. 274. &), om han ej under en period *varit Jotna-gud* och under en annan *blifvit Asa-gud*, och som sådan af Asa-folket kallad Jotnafiende. Man kan vara förvissad att det ej var till *Jotna-förstöraren* Thor, utan till *Jotna-guden* Thor, som de half-jotniske Hladejarlarna offrade. Af detta är således nära nog historiskt ådagalagdt, dels att Thors-kulten varit i Skandinavien vida äldre än Odinska Valhalla-läran, och dels att åtskilliga äfven bland de mäktiga och deras afkomlingar, aldrig uteslutande antogo Odinska läran, utan vidhöllo att dyrka sina fäders gamle Gud *Thor*. Och bland folket *kunde* aldrig Odinska läran få insteg; ty denna lära med sitt furstliga Valhall, var icke egnad att någonsin blifva folk-religion **); Odinska Valhalla-läran antogs således väl hufvudsakligast i det egentliga Svearike, och, som det vill synas, af några furste-hof, beslägtade med de så kallade *Asarna*, i andra landskap af Sverige; i Danmark, Norrige o. s. v. ***). Men massan af folket och en del furstar, i Norrige och Götarike, förblefvo alltjemnt Thorsdyrkare.

Är det här uppgifna förhållandet riktigt, hvilket redan af det anförda lärer synas påtagligt; så måste också, vid Christna lärans införande, *Thors-kulten* hafva varit mest kringspridd bland det egentliga folket och således svårast att utrota; och deraf följer också att om några spår efter hedendomen ännu kunna uppsökas i Göta-rike och i Norrige, så måste de till största delen vara qvarlefvor efter Thors kultus. Just detta är också verkliga förhållandet, hvilket här skall ådagaläggas.

Thorsdagen var ännu för omkring 100 eller 150 år sedan ett slags helgedag i vissa trakter af landet †). Ännu i min barndom fans, i södra Sverige, en och annan gammal Gumma, som aldrig spann och aldrig kärnade smör på Thorsdagen. Hon ansåg denna vecko-

*) Det är märkvärdigt att så kallas just samma Jotun Thjasse, från hvilken Hakon Jarl härstammade och för hvilken slägtskap skull han dyrkade Thor!

) Hvarom mer i nästa Band. — *) De ledde sitt ättartal ända upp till "*de höga gudarna.*" — †) Enligt sägen af de gamla i min barndom.

dag nästan för helig, så att inga vigtigare eller strängare arbeten då fingo förrättas. Åtskilliga folksägner om *varningar* af *"den gamle med skägget"* att ej med arbete ohelga Thorsdagsaftonen, omtalades äfven. Detta var ju påtagligt en qvarlefva af Thors-dyrkan! Deremot skulle alla hedniska vidskepelser och hexerier förrättas på Thorsdagen, om de skulle blifva verksamma. På en Thorsdag skulle man gå till svartkonstnären, för att i ett embar vatten få se ansigtet af den, som frånstulit en något; på en Thorsdag (Skär-thorsdagen) foro alla troll-käringar till Blåkulla; på en Thorsdags-morgon skulle den, som plågades af tandverk, gå tigande ut i skogen, taga med sig en spik, peta dermed tänderna och slå sedan spiken in i ett träd, så misste han tandverken; den som var född på en Thorsdag, kunde se spöken. — m. m. Allt detta var påtagligt qvarlefvor af Thorism; och sådant var förhållandet i Göta rike. — I Norrige lärer det ha varit ungefär det samma. *Finn Magnusen* berättar *) att Bönderna i vissa fjälltrakter i Norrige, ända till slutet af förra seklet, brukade förvara stenar af rund form och visa dem samma dyrkan som deras hedniska förfäder visade sina afgudar. Hvarje Thorsdagsafton tvättade de dem, besmorde dem för elden med smör och annan salva, torkade och lade dem i högsätet på ren halm; på vissa tider tvättades de med kärnmjölk och vid Julen öfvergjötos de med öl; allt i den mening att de gåfvo lycka och trefnad åt huset **).

Till och med i vår Christna kyrka, finnas ännu der och hvar

---

*) *Annaler for Nordisk Oldkyndighet.* 1838—1839, sid. 133.

**) Finn Magnusen menar att emedan dessa amuleter voro af sten, så bevisa de att Thors-kulten bestått i stendyrkan. Denna slutsats är påtagligt förhastad; de dyrkades ej derföre att de voro af sten, men derföre att de voro hedniska amuleter. Hade de varit af trä eller af metall eller af ben, så hade Bonden visat dem samma dyrkan. Det var blott tillfälligt att de voro af sten. Sagorna omtala inga Thors-bilder af sten; men deremot i stort af trä och i smått af ben. Halfred Vandrådaskald anklagades af Kalf inför Olof Trygvadson att, äfven efter sitt dop, offra i hemlighet och att ha *Thors bild af ben* i sin pung. Müll. Sagab. III. p. 276.

spår, som synas antyda att Thorsdagen länge varit ansedd för en hednisk dag, på hvilken inga vigtigare Christna religions förrättningar borde företagas. En qvarlefva af detta förhållande finnes ännu, åtminstone på landet, i södra Sverige: på Thorsdagen begrafvas inga christna lik, inga brudpar vigas, intet barndop hålles o. s. v. emedan ingen begär en sådan förrättning på Thorsdagen; men frågar man dem hvarföre de ej begära det, så veta de det icke; de svara blott att det icke är brukligt, och ingen tänker på, hvarifrån denna gamla plägsed har sin upprinnelse.

Af allt detta följer uppenbart att Thors-kulten var den allmännast utspridda hedendomen i Götha rike och i Norrige, då Christna Läran hit infördes.

Men Thors-kulten är, som jag redan nämnt, icke den enda hedniska religion, som funnits i södra Sverige; vi kunna äfven härstädes visa påtagliga qvarlefvor efter en Kimbrisk Druid-kult och en Vendisk (?) Baldurs-dyrkan, hvilket allt i 6:te kapitlet skall ådagaläggas.

Vi hafva således visat att Dvergar och Jättar voro olika folkstammar i Skandinavien. Det samma gäller om Alfer, Vaner, m. fl.*) hvilket på ett annat ställe skall närmare blifva utveckladt. Att dessa hedniska, mer och mindre råa stammar förde blodiga krig med hvarandra, derpå lemna våra fornsagor och folksägner många tydliga bevis, hvilka dock ofta blifvit öfversedda eller missförstådda och förklarade för blotta dikter, allegorier och myther. Också förstå vi icke sådana ställen i fornsagorna, om vi ej känna med hvilken illska vilda och halfvilda stammar, äfven i våra dagar gå till väga, för att bekämpa och utrota hvarandra.

---

*) Att *Alfer*, *Vaner*, *Dvergar* m. m. framställas i Voluspa och andra Edda-Sånger som naturkrafter, derom har aldrig varit olika meningar; men orimligheten består deri att man ej velat eller ej kunnat inse att Skalderna hemta ämnet för sina bilder från erfarenheten. Då Voluspa diktades af en forntidens *Skald*, voro redan bland den sagoförtäljande stammen berättelserna om de olika folkstammarna *Sagor från forntiden*.

§. 5. Exempel på Vilda stammars sätt att föra krig.

För att lemna ett i ögonen fallande bevis på det barbariska sätt, hvarpå en rå folkstam, som intränger i ett land, uppför sig mot en derstädes redan bosatt svagare och kanske ännu råare stam, vilja vi i öfversättning införa några fragmenter ur *Hearnes Resa i Norra Amerika* *), der den Vilda stam-illskan tecknas af ett åsyna vittne, i hela sin fasansfulla gestalt.

För att undersöka koppargrufve-floden ända till dess utlopp, hade *Hearne* förenat med sig en flock af *Koppar-Indianer* och företog sin vandring längs flodbräddén. — *Koppar-Indianerna* äro Vildar af den s. k. Amerikanska eller kopparfärgade raçen, oftast storväxta, kraftfulla män. Ehuru de både till språk, utseende, religion m. m. utgöra flera skilda stammar, som ofta ligga i fejd med hvarandra, plundra eller mörda hvarandra, skända eller bortröfva hvarandras qvinnor m. m. så anse de dock hvarandra för menniskor, och ingå med hvarandra föreningar. Men helt annat är deras förhållande till Eskimoerna; dessa anse de knappast för menskliga varelser, åtminstone betrakta de dem som vida underlägsna sig sjelfva. De hafva ett outsläckligt begär att, utan minsta anledning och blott af öfverdåd, mörda denna arma värnlösa folkstam. Men vi låta *Hearne* sjelf berätta:

"Under vårt uppehåll vid Clovey ingingo ett stort antal Indianer en förening med mitt sällskap (äfven bestående af Vildar), att följa oss till Koppargrufve-floden, och det i ingen annan afsigt än att mörda de Eskimoer, som i stort antal ofta skola infinna sig vid denna flod. Denna föresats, ehuru dess utförande var förenadt med besvär, möda och fara, var icke desto mindre så allmänt gillad af detta folk, att nästan hvar enda man, som under tiden träffade oss, erbjöd sig att följa med. Hvar och en, så väl volontär som egentligen hörande

*) *A Journey from Prince of Wales's fort to the northern Ocean;* by Sam. Hearne. London 1795. 4:o.

till mit följe, gjorde sig en sköld, innan vi lemnade skogarna vid Clovey. Dessa sköldar, som gjordes af tunna bräden af vid pass ¾ tums tjocklek, 2 fots bredd och 3 fots längd, voro ämnade att parera undan Eskimoernas pilar *)

Dagen förr än vandringen längs floden började hade Indianerna afsändt tre af de sina som spejare, för att efterse om några *Eskimoer* hade vid floden uppslagit sina fiskaretjäll. "Dessa återvände den 16:de (Juli 1771) vid middagstiden och berättade att fem Eskimo-tält stodo på Vest-sidan af floden, (p. 148). Deras läge, sade de, var ganska passande för att öfverrumpla dem, och efter deras berättelse slutade jag (så förtäljer *Hearne*) att de voro kring 12 mil **) från oss. Då Indianerna erhöllo denna underrättelse, var ej vidare något biträde eller uppmärksamhet lemnad åt min undersökning, utan alla deras tankar voro genast upptagna med att uppgöra den bästa planen för anfall, och huru de måtte kunna under följande natt smyga sig på de arma Eskimoerna och mörda dem alla medan de sofvo. För att säkrare kunna utföra denna blodiga föresats, ansågo Indianerna det nödvändigt att så fort som möjligt sätta öfver floden." - - "Följaktligen sedan de satt alla sina bössor, spjut, sköldar m. m. i godt stånd, gingo vi öfver floden, hvilket upptog någon tid. — Då vi hunnit till vestra sidan af floden, målade hvar och en framsidan af sin sköld, somliga med en bild af solen, andra af månen; några med olika slags rofdjur och roffoglar, och många med bilder af varelser som enligt deras enfaldiga begrepp bebo de olika elementerna: jorden, vattnet, luften o. s. v. Jag efterfrågade orsaken hvarföre de gjorde detta och fick veta att hvar och en målade på sin sköld bilden af det väsende, hvilket han mest litade på för framgång i det tillämnade företaget. Några nöjde sig med en enda

---

*) På ett annat ställe (p. 166.) nämner *Hearne* att Eskimoernas pilar voro antingen skodda med en trehörnig svart sten, (sål. lika vår pl. XVI. f. 196.). lik skiffer, eller med en bit koppar; dock mest det förra.

**) Kring 1¾ Svensk mil.

figur, andra deremot, som jag tror, tvekande om beskaffenheten och makten hos något enskilt väsende, hade sköldarna öfversmetade ända till brädden med en grupp af hieroglyfer, som voro alldeles obegripliga för hvar och en annan än för målaren sjelf. Skyndsamheten hvarmed denna förrättning måste verkställas, saknaden af allt slags färg, utom rödt och svart, och bristen på skicklighet hos artisten gjorde att största delen af dessa målningar hade snarare utseende af tillfälliga fläckar, än "af någonting som finnes på jorden eller i vattnet under jorden;" och ehuru några få af dem någorlunda gåfvo begrepp om det de åsyftade, voro likväl äfven dessa många grader sämre än våra skyltmålningar på landet i England.

Sedan denna vidskepelse var verkställd, började vi framtåga mot Eskimoernas tält; men vi undveko sorgfälligt att gå öfver någon kulle eller att tala högt, för att ej bli sedda eller hörda af invånarna. Härigenom blef afståndet ej blott vida större än det eljest skulle ha varit, után äfven, för att hålla oss på lägsta marken, måste vi gå genom hela moras af seg mergelartad lera stundom upp till knäna.

Det torde förtjena anmärkas att mitt sällskap, ehuru ett odisciplineradt slödder, och ingalunda vandt till krigstukt, vid detta ohyggliga tillfälle påtagligen handlade med den största öfverensstämmelse i tänkesätt. Der var ej bland dem den minsta tvist eller skiljaktiga mening; alla voro eniga i den gemensamma saken och lika så villiga att följa hvart Matonabbee förde dem, som han syntes villig att föra dem enligt anvisning af den gamle Koppar-Indianen, som hade träffat oss då vi först kommo till floden der detta blodiga företag först beslöts.

Aldrig var inbördes intresse mer allmänt afsedt af en folksamsamling än vid detta tillfälle af mitt sällskap; ty ingen var ett ögonblick i saknad af något som en annan kunde afstå; och om någonsin oegennyttig vänskap öppnat hjertat hos en Nord-Indian, så var det väl här. All enskilt egande-rätt upphörde öfver det, som kunde vara af allmänt gagn, och en hvar som egde något sådant, syntes

stolt af tillfället att kunna gifva eller låna det till dem som hade intet, eller som deraf voro mest i behof.

Antalet af mitt sällskap var så mycket större än det, som fem Eskimo-tält kunde rymma, och det krigiska sätt hvarpå det var utrustadt, så högligen öfverlägset det som kunde förmodas hos de stackars Eskimoerna, att ingen ting mindre var att vänta af anfallet än ett fullkomligt slagtande af hvarenda bland dem, så framt ej Försynen ville göra ett underverk för deras räddning. *).

Landet var så beskaffadt att vi gingo under beteckning af klippor och kullar tills vi voro hän vid 200 skridt från tälten; der lågo vi någon tid i bakhåll och gåfvo noga akt på Eskimoernas rörelser.

Medan vi lågo der, förrättade Indianerna de sista ceremonier, som de ansågo nödvändiga före drabbningen. Dessa bestodo hufvudsakligen deri att de färgade sina ansigten, somliga helt svarta, andra helt röda och andra med dessa färger blandade; och för att hindra håret att falla dem ned i ögonen, blef det bundet framtill och baktill, samt på sidorna, eller eljest klippt kort rundt omkring. Hvad de dernäst togo i betraktande var att göra sig så lätta som möjligt för lopp. Detta verkställdes derigenom att de kastade af sig strumporna och antingen afskuro ärmarna på sina tröjor eller uppfällade dem tätt till armhålan, och ehuru myggorna vid den tiden voro otroligt talrika, så afkastade likväl somliga Indianer sina tröjor och inläto sig i drabbningen helt nakna, utom det att de hade byxor och skor.

Emellertid var klockan nära *ett* om morgonen (den 17:de Juli), och som Indianerna märkte att alla Eskimoerna voro stilla i sina tält, rusade de fram från sitt bakhåll och öfverföllo de arma varelserna, som ingen ting misstänkte och som ej märkte dem förr än de voro ända fram vid tältpålarna, då de genast började den blodiga massakern. Den var ryslig öfver all beskrifning. De arma olyck-

*) Det är dock fasa-väckande att en upplyst christen kunnat förmås att vara med vid ett så ohyggligen tillställdt mord på värnlösa oskyldiga medvarelser.

liga offren voro öfverraskade under djup sömn, och hade hvarken tid eller kraft att göra något motstånd. Männer, qvinnor och barn till ett antal af nära 20, sprungo ut ur sina tält alldeles nakna och försökte att fly; men som Indianerna innehade hela landtsidan, kunde de ingenstädes fly för skygd. Blott ett alternativ återstod, nemligen att hoppa i floden; men som ingen försökte det, föllo de alla offer för Indianernas raseri.

De arma döende uslingarnas skri och jemmerrop voro förskräckliga; och min fasa ökades än mer då jag såg en ung flicka af ungefär 18 års ålder mördas så nära mig att, då första spjutet stacks i hennes sida, föll hon ned vid mina fötter och krökte sig kring mina ben, så att det var med svårighet jag kunde lösgöra mig från hennes döende grepp. Då 2:ne Indianer förföljde detta olyckliga offer, bad jag enträget för hennes lif, men mördarena svarade intet, tills de stuckit begge sina spjut genom hennes kropp och derigenom fästat henne vid marken. Då sågo de mig bistert i ansigtet, började göra spe af mig och frågade om jag behöfde en Eskimoisk qvinna, och de lemnade intet det ringaste afseende på den stackars uslingens skrik och qval, som krökte sig kring deras spjut likt en ål. Sedan jag mottagit flera skymfande tillmälen från dem vid detta tillfället, var jag slutligen tvungen begära att de måtte skynda sig mer att affärda offret från sitt elände, i annat fall vore jag nödsakad af medlidande att förrätta den välgörande pligt att göra slut på existencen hos en medvarelse som var så grymt sårad. Sedan denna begäran var gjord, drog en af Indianerna i hast sitt spjut från det ställe, der det satt och stack det genom hennes bröst nära hjertat. Kärleken till lifvet var likväl äfven i detta mest usla tillstånd, så öfvervägande att ehuru denna handling kunde anses för den mest barmhertiga, som kunde vederfaras den usla varelsen, syntes den dock ovälkommen; ty ehuru mycket afmattad af plågor och blodförlust, gjorde hon dock åtskilliga bemödanden att afböja den välgörande stöten. — —

Det brutala sätt hvarpå vildarna handterade de kroppar, de så

grymt beröfvat lifvet, var så stötande att det skulle vara oanständigt att beskrifva det." — — —

"Då Indianerna verkställt mordet på de arma Eskimoerna, ådrogo sig genast sju andra tält, på östra sidan af floden, deras uppmärksamhet: ganska lyckligt likväl att våra båtar och bagage blifvit lemnade på något afstånd upp i floden, så att de hade intet medel att komma öfver, för att räcka dem. Som floden här var något mer än 80 skridt bred, började de skjuta på dem från vestra stranden. De stackars Eskimoerna på motsatta stranden, ehuru de alla voro i gevär, försökte ej att öfvergifva sina tält; och de voro så obekanta med beskaffenheten af eldgevär att då kulorna slogo mot marken, lupo de hoptals för att se hvad man sändt dem och syntes ifriga att undersöka alla de blybitar, som funnos tillplattade mot klipporna *) Slutligen blef en af Eskimoerna träffad i ena vaden, hvilket satte dem i stor förvirring. Genast stego de alla i sina små båtar och rodde ut midt i floden till en sandbank, som, belägen något mer än ett böss-skott från stranden, satte dem utom håll för våra barbarer.

Då vildarne sågo att de qvarlefvande Eskimoerna nått den omnämda stranden, började de att plundra de mördades tält på alla de koppar-redskap, de kunde finna, såsom yxor, knifvar dolkar m. m.**) hvarefter de samlades på en närbelägen hög kulle, och stående der alla i en flock, så att de bildade en sluten cirkel med spjuten räckta i luften, uppgåfvo de många segerskri, beständigt slående sina spjut mot hvarandra och ideligen utropande *tima tima* ***), för att begabba de stackars öfverlefvande Eskimoerna, som stodo i vatten nästan upp till knäna. — Sedan de en stund paraderat på kullen, kommo de öfverens att återvända upp åt floden till det ställe, der vi hade

*) De betedde sig ju rent af som barn! Jemf. Inledning.

**) Der fans klimpvis gedigen koppar i grannskapet, hvilken Eskimoerna tillplattade mellan stenar till yxor, knifvar m. m.

***) Detta ord skall i Eskimoernas språk vara ett vänligt tilltal och betyda *hur står till*; således låg äfven häri ett grymt hån.

lemnat våra båtar och bagage, som var på ett afstånd af vid pass en half (engelsk) mil, och att der åter fara öfver floden och plundra de sju tälten på östra sidan. Detta beslut blef genast satt i verk; och som öfverfärjandet med blott 3—4 båtar tog en ansenlig tid, och som vi, genom flodens krökning och landets beskaffenhet voro helt och hållet under skjul, så hade åtskilliga af de stackars Eskimoerna, som sannolikt tänkte att vi gått till våra göromål och ej vidare ärnade oroa dem, återvändt från sandbanken till sina boningar. Då vi närmat oss deras tält, som vi gjorde under betäckning af klipporna, funno vi dem flitigt sysselsatta att upplösa byltena. Dessa mördades af Indianerna med vanlig vildhet; hvarpå de Eskimoer, som hade sina båtar liggande färdiga i vattnet, genast satte ut och kommo alla lyckligt till den förra sandbanken, utom en gammal man, som var så ifrig att hopsamla sina tillhörigheter, att Indianerna kommo på honom innan han hann till sin båt; — han föll ett offer för deras raseri. I sanning tror jag att ej mindre än 20 hade sin hand i hans död, emedan hela hans kropp liknade ett durkslag."

"Det hade bordt omnämnas på sitt ställe att då vi gingo tillbaka uppåt floden, sedan Eskimoerna på vestsidan blifvit dödade, sågo vi en gammal qvinna sitta vid sidan af vattnet och fånga Lax (Öret) som vid foten af fallet stod så tätt som ett sillstim *). Antingen från dånet af fallet, eller en naturlig brist i gummans hörsel, är svårt att bestämma; men säkert är att hon ej hade någon kunskap om den tragiska scen, som så nyss tilldragit sig vid tälten, ehuru hon ej var mer än 200 skridt från stället. Då vi först blefvo henne varse, syntes hon follkomligt nöjd och var helt omgifven med produkten af sitt arbete. Att sluta af hennes uppförande och utseendet af hennes ögon, hvilka voro röda som blod, är det mer än troligt att hennes syn ej var särdeles god; ty knappt märkte hon att Indianerna voro

*) Hon fiskade med ett ljuster väpnadt med några få pikar. Fisken var så talrik att då ljustret stacks under vattnet och drogs upp med ett kast, förfelade det sällan att fånga 2—3 fiskar. *Jemför I. kap. sid. 70.*

fiender förr än de voro blott två gånger längden af deras spjut från henne. Det var förgäfves hon försökte att fly; ty uslingarne i mitt följe genomborrade henne fast vid marken inom få sekunder och sargade henne på det mest vilda sätt. Det var knapt en enda man bland dem som ej stack till henne med sitt spjut; och många, under det de gjorde detta, sigtade åt tortyr snarare än omedelbar död, emedan de ej blott utgräfde ögonen, utan stucko henne på många delar, som äro mycket aflägsna från de vitala.

"Sedan Indianerna plundrat de sju tälten på alla koppar-verktyg, de enda ting som syntes värda deras uppmärksamhet, kastade de alla tälten och tältstängerna i floden, förstörde en stor mängd torrkad Öret, musk-oxkött och andra matvaror, sönderbröto alla stenkittlarna och gjorde all den skada, de möjligen kunde för att bringa i elände de arma varelser, som de ej kunde mörda och som stodo på den förut nämda sandbanken tvungna att vara bedröfliga åskådare till sin stora kanske oersättliga förlust."

Härefter beskrifver förf. de ceremonier, som Indianerna iakttogo efter blodbadet och som visa att de ansågo sig orena, derföre att de vidrört så föraktade och afskydda varelser som Eskimoerna. — På ett annat ställe (s. 333.) anför Förf. att hufvudsakliga anledningen till deras förföljelser är den att de anses för trollkarlar, och att då någon Indiansk anförare dör, påstås allmänt att Eskimoerna hexat honom till döds. Under sommaren 1756 blefvo öfver 40 Eskimoer på ett ställe lömskt öfverfallna och mördade af Indianer, af ingen annan anledning än att två af deras chefer dödt under föregående vinter.

Vi vilja nu något närmare betrakta det här tecknade förhållandet mellan vilda folk af olika race och olika stam. Att religions fanatism ingick i Indianernas tigerilska mot Eskimoerna, är påtagligt; de ansågo dem för *troll.* Att de före drabbningen målade hvardera sin gud, eller sina gudar, på skölden, bevisar att de hoppades af honom segern, och att denna också efteråt tillskrefs honom. Detta bevisas äfven af ceremonien på kullen. Det är klart som dagen

att efter sådana bedrifter och segrar, som den här tecknade, berättelser måste uppkomma, i hvilka indianernas gud, han må kallas hvad som helst, framställes som *trollens baneman*, som *förstöraren och utrotaren af jordkulornas folk* *) o. s. v. och att dessa berättelser som gå i arf från fäder till barn, under tidernas lopp allt mer och mer uppblandas med underbara tillsatser. Föreställom oss att icke Europeisk bildning och Europeiskt skriftspråk inkommit i Amerika, men att Indianerna sjelfva mundtligt fortsatt dessa berättelser. Hvad ej prosan förmådde, skulle Skalderna åstadkomma, ty halfvilda Nomader ha ock sina Barder; och således skulle efter årtusenden, kanske förr, sedan någon bildning rotfästat sig bland Indianerna och sagor och sånger från forntiden upptecknades, skildringen af dessa tilldragelser vara lika så äfventyrlig och vidunderlig, som de mest vidunderliga af *våra* fornsagor och fornsånger. **).

Hvar och en, som öfverväger detta och fördomsfritt läser våra äldsta fornsagor, i hvilka förtäljes huru *Dvergar, Troll, Jotnar* och andra fiender till de sagoberättande folken, blefvo dels i massa slagna och utrotade af dessas Gud, dels af dem sjelfva enskilt förföljda ända in i deras kulor, sargade med yxor, genomskjutna med glödgade pilar o. s. v. tvingas utan allt tvifvel att i dessa sagor från forntiden igenkänna samma fiendtliga förhållande mellan Skandinaviens äldsta vilda och halfvilda folkstammar, som det af *Hearne* och flera tecknade mellan Amerikas nuvarande vilda folkslag.

Men ehuru stamhatet är mer eller mindre starkt mellan alla olika vilda folk och således äfven mellan de olika Indianstammarna inbördes (sid. 47.), så uttrycker det sig dock ingenstädes så bittert hånande och utan allt synbart skäl förstörande, som hos de starkare, med anlag för högre mensklig bildning begåfvade stammarna, mot de

---

*) Att Eskiomoernas vinterhus äro jordkulor, se 3:dje kap.

**) Och så skulle måhända, under tidens lopp, en och annan Historieskrifvare försäkra sin samtid och efterverld att alla dessa sagor och sånger från forntiden voro blott fantasibilder, blott myther och allegorier, för hvilka alls ingen verklighet legat till grund!

i fysiskt och intellektuelt hänseende vanlottade, nu så kallade Polarstammarna i Amerika och Europa *) hvilka dock bevisligen fordom varit vida mer utspridda i båda dessa verldsdelar, och sannolikast just genom stamhatet blifvit i många trakter utrotade. — Med hvilken ilska Koppar-Indianerna utan all anledning mörda de arma Eskimoerna, hafva vi redan sett. Samma hånande ilska mot samma värnlösa folk, finna vi äfven hos de Isländare, som i 10:de seklet upptäckte Vinland (Östkusten af N. Amerika under 40—42°). Det berättas (i Antiqu. Americ. p. 42.) att då Thorwald och hans följe derstädes kommo i land och sågo på sanden innanför en landtudde 3 Högar, gingo de dit och sågo der 3 skinnbåtar och 3 menniskor (Skrälingar **) under hvardera. Då delade de sitt folk *och grepo dem alla* på *en* när, som kom undan med sin båt. *De andra 8 dräpte de,* och gingo sedan tillbaka till udden och sågo der några Högar inne i fjerden och förmodade att det var hus." m. m.

Man ser således att hos Göta-stammen af Kaukasiska racen, i 10:de seklet, fans samma begär som hos Indian-stammarna af Amerikanska racen, ännu, att smyga sig på de värnlösa Eskimoerna och utan all orsak mörda dem. Alldeles samma förstörande ilska mot *Dvergfolket* i Europa, som mot *Skrälingarna* i Amerika, uttryckes i starka och omisskännliga drag i våra fornsagor. Hvarföre detta, som det synes, af Naturen sjelf inplantade förstöringsbegär? Den paragraf i Skapelsens Lagbok, som bjuder att allt sämre, sedan det uppfyllt sin bestämmelse, skall förgås och lemna plats för ett bättre, skulle den äfven omfatta menniskoslägtets olika racer? — — — Detta ämne torde förtjena att af Tänkaren närmare skärskådas och begrundas.

---

*) På samma sätt har väl äfven förhållandet varit i Asien.

**) Skrälingar äro Eskimoer.

FEMTE KAPITLET.

Slutlig öfversigt af de härstädes i forntiden boende Vildars lefnadssätt och bildningsgrad.

Kasta vi nu en blick tillbaka på hela samlingen af dessa fordna Nordboars verktyg och vapen och boningar och grafstugor m. m., så erbjuder sig för oss en temligen fullständig bild af hela deras lefnadssätt och verksamhet.

De hafva bott långs vattendragen, och liksom Eskimoerna, oftast gruppvis. Deras Hus liknade jordkulor, i hvilka de inkröpo genom en lång och låg gång. De måste ha haft hål för rökens utgång på sidan af högen*); ty de uppgjorde bestämdt eld i stugan, der man finner aska och kol. Taken voro bildade af huggna balkar med pålagdt ris, ljung, mossa och jord. Dertill nyttjades hufvudsakligen yxan, tvär- eller skarf-yxan. — De synas icke haft annat lysmedel i kulan, än stockelden; ty till något som liknar Eskimoernas lampor, har man icke funnit spår. I bergstrakterna bodde de i bergsskrefvor.

Om dagarna jagade de i skogarna eller fiskade i vattnen; deras fiske verkställdes på följande sätt:

1) De metade; dels i hafvet (se metkroken för torskfiske VII. f. 86), dels i insjöar (fig. 87); 2) de ljustrade i floder och insjöar (se ljustret pl. XIII. f. 157.); 3) Om de hade fiskpuls (Pl. XVI. f. 186), så hade de utan tvifvel äfven fiskhommor af vidjor och kanske nät af bast.

---

*) Detta instämmer också med gamla folksägner.

För allt detta *måste* de ha haft *Båt*. Att denna varit en urhålkad trästam, ser man af de qvarlemnade flintredskap, med hvilka han blifvit förfärdigad. Sedan de med *yxan* (pl. I. f. 1—4 m. fl.) tillhuggit honom, urhålkades han med *Hålmejseln* (pl. II. f. 18, III. f. 30).

De jagade äfven; deras jagtvapen voro: 1) *pilen* som skjöts med båge på mindre Däggdjur och foglar (pl. IV. f. 35—45, 46—48);

2) *Kastspjutet* (pl. V. f. 54—63; pl. VI. f. 74—76) försedt med långt tungt skaft, slungades med kastbräde på större djur, t. ex. *Vildsvinet* (tänder af detta djur funnos i Åsahögen): *Ur-Oxen* (pl. XV. f. 175—177): *Bison-oxen* (skeletter finnas i torfmoss. jemte förra); *Elgen* (pl. XI. f. 135; en jordhacka gjord af elghorn); *Hjorten* (pl. X. f. 225, 226; hammare gjorda af hjorthorn); *Renen* m. fl.

3) *Harpunen* (pl. XIV. f. 163); med denna ha de påtagligt jagat *Skälar*, smärre *Hvalarter* och andra späckdjur på hafvet; och sedan de harpunerat djuret "länsade" de det (pl. IV. f. 49. 52.

De hade *Hunden* (det enda tama djur de egde), och använde honom säkert till jagt, måhända äfven som dragdjur för slädar; dessa kunde de förfärdiga med yxan, knifven (pl. XIV. f. 171; pl. VI. f. 68. 69) och smalmejslarna (pl. II. f. 19—21).

Sedan de med knifvar sönderskurit de djur, de på jagten fällt, kokade de köttet innan de förtärde det; man ser stundom sot på undra sidan af lerkärlen. Deras kärl som voro af bränd lera, oftast utsirade med ingröpta figurer, begagnades dels som dryckeskärl för vatten, dels som fat och dels som grytor.

Sådant lefnadssätt förde de; men de kände icke åkerbruk, icke en gång boskapsskötsel; kon och hästen voro för dem okända, och man finner bland deras qvarlåtenskap aldrig spår efter annat tamt djur än Hunden *).

---

*) Att Hunden förekommer hos alla äfven de vildaste folkstammar från pol till pol, har jag anfört i mitt *Föredrag vid Skandin. Naturforskarnes sammanträde i Stockholm 1842*. p. 145, äfven som jag uttalat min öfvertygelse att hans med-

De klädde sig i hudar af de vilda djur, de dödat på jagten; och att dessa kläder varit tillskurna och sydda, likasom Eskimoernas och Lapparnes, kan slutas deraf att man bland deras qvarlåtenskap stundom finner knappar af raf och bennålar samt små portativa slipstenar, på hvilka dessa blifvit tillskärpta.

Männerna hade (sannolikt) en gördel kring lifvet och i denna buro de, i en rem sin knackesten och andra småsaker, som de behöfde för jagten; Qvinnorna buro sina små brynstenar, hängande i en rem. — Qvinnornas prydnader bestodo mest i halsband af rafperlor, hvilka stundom i smått voro efterbildningar af deras redskap och vapen. Stundom voro perlorna större och af bränd lera; stundom råa glasperlor, hvilka säkert genom byte kommit dem tillhanda från någon af forntidens handlande folk.

De hade intet skriftspråk, vare sig bokstäfver, eller hieroglyfer; men på klippor och i väggstenarna i sina stugor inhöggo eller ingnedo de stundom med flinta, råa figurer, lika dem, som barn och pojkar teckna med krita på plank och portar, och som skulle föreställa männer, qvinnor, hundar, hjortar, foglar, med flera föremål för deras uppmärksamhet *).

Några egentliga och egna stridsvapen, sådana som Ny-zeeländarens *patoo-patoo*, hade de icke, men liksom alla Vildar begagnade

födda tillgifvenhet för menniskan antyder att han blifvit lemnad henne till biträde under hennes hjelplösa tillstånd. Väl antager *Erman* (Reis. I. p. 669.) att Ostjakernas hundar i Sibirien äro tämjda vargar från mossarna; och *Thierry* omtalar (i Hist. de l'Angleterre p. 3) att då Kimbrerna först inkommo i England, eröfrade de landet från *vilda jägare*, som i stället för hundar hade till jagt dresserade räfvar och vildkattar; men dessa uppgifter fordra bekräftelse. Det är temligen sannolikt att det var samma vilda stam, från hvilken *Kimbrerna* eröfrade England, som den från hvilken samma Kimbrers afkomlingar eröfrade södra Sverige; och det är säkert att de Vildar, från hvilka Kimbrerna här och i Danmark intogo landet, hade *Hundar*, som ej voro hvarken Vargar eller Räfvar, och hvarom hvar och en Zoolog lätt kan öfvertyga sig genom de Hund-cranier som blifvit funna i Vildarnes *Gånggrifter*.

*) Att i dessa figurer vilja se symboliska tecken är barnsligt. På några

de sina *vedyxor*, sina *jagtlansar*, sina *jagtspjut*, och sina *jagtpilar* då de anföllo eller anföllos af egna eller främmande stammar.

Ingenting som liknar afgudabilder träffas bland deras qvarlåtenskap; men att de haft något begrepp, ehuru dunkelt och oredigt om lifvets fortsättning efter döden, kunna vi sluta af deras sedvana att åt de döda uppföra lika boningar som åt de lefvande, och att sätta dem påklädda och försedda med sina redskap, i samma ställning i griften, som de i lifstiden haft i stugan. *Jemf. Offentl. föredrag vid Skandin. Naturforsk. sammanträde i Stockholm 1842. sid. 135 och följ.*

---

klippor i Bohus län synas hällristningarna ha tillhört Nomader, som hade boskap, och som kände metallvapen, kanske tagna från en annan stam, med hvilken Nomaderna fört krig. Jemf. Inledning. Art. *Nomad.*

SJETTE KAPITLET.

*Utkast till en beskrifning öfver en Kimbrisk kolonist-stam *), som i forntiden inflyttat i södra och vestra Skandinavien, undanträngt Vildarna och odlat landet.*

Sedan jag i det föregående beskrifvit Skandinaviens äldsta råa och vilda inbyggare, skall jag försöka att teckna några sednare, som kolonister i landet inflyttade, mer bildade folk, hvilka nedsatt sig i skilda trakter, undanträngt de vilda stammarna och företagit landets odling. Dessa special-beskrifningar skall jag börja med landets sydliga och vestliga delar och derifrån skall jag småningom fortskrida till de mer nordliga och östliga.

Långs kust-trakterna i hela södra och vestra Skandinavien finnes qvarlåtenskap efter en folkstam, som påtagligt icke, åtminstone icke oblandad, bebott några andra delar af vår Skandinaviska halfö.

---

*) Jag tvekade i början om jag skulle kalla dessa det södra Sveriges första kolonister *Kimbrer* eller *Vender*; ty mycket talade både för den ena och andra af dessa meningar; bristande tillgång på tillräckliga och goda källor gjorde det dessutom svårt att med full säkerhet bestämma hvilkendera meningen var den rätta. Nu är jag dock fullt öfvertygad att denna stam varit en *Kimbrisk* med *Druid-kult*. Sedan jag här och i nästa Del utförligt beskrifvit allt hvad mig derom är bekant, torde det blifva temligen lätt för hvar och en att derom fullkomligt öfvertyga sig. I allt fall är denna folkstam alldeles okänd af *vår* egentliga Historia, ehuru den varit vidt utspridd och påtagligt inverkat på tillgränsande stammars ekonomiska och intellektuela utbildning. Våra fornsagor omtala den utan allt tvifvel; men jag känner ännu ej med full säkerhet om den derstädes kallas *Alfer* eller förekommer under annat namn.

De första monumenter efter denna stam, hvilka för sitt egna utseende lättast falla oss i ögonen äro *resta stenar med ett öfverliggande större block*, sådana ungefär som det här framstälda på planchen XVII. fig. 204. Hvar och en af mina Läsare, som vistats i södra eller vestra Sverige eller på Jutland eller Seland, har väl någon gång träffat på ett dylikt sten-monument. Det har i södra Sverige ett eget betydelsefullt namn; det kallas *Dös* eller *Dyss*. Då detta monument omöjligt kan hafva blifvit rest för något ekonomiskt eller annat profant ändamål, så måste det haft en religiös syftning och således genom sin egna form häntyda på en bestämdt egen kultus. Men oaktadt dessa slags sten-monumenter icke just äro sällsynta hos oss eller i Danmark, så finnes dock originalet till det här aftecknade i en helt annan trakt af jorden; det står på halfön Krim i Asien nära Gaspra och är aftecknadt efter *Dubois' Voyage autour du Caucase* &c. *Atlas*, *Serie* IV. pl. XXX. fig. 4. — I innehållsförteckningen deröfver (till 5:te Livrais.) yttrar sig H:r Dubois derom med följande ord: "C'est un fait historique important de rencontrer sur les traces des anciens Cimmeriens ou Kimri, depuis l'extremité du Caucase et le Bosphore cimmérien jusque en Bretagne et en Angleterre, des monumens analogues, qu'on ne peut attribuer qu' à eux. — I 4:de Bandet, sid. 327. erinrar H:r Dubois att dessa *Kimri* eller *Kimmerier* på Homeros' tid bodde vid Kimmeriska Bosphorens stränder och att sluta af deras monumenter, de resta stenarna, hafva de innehaft Krim, Tauriska bergstrakterna och en del af Kaukasus. Härifrån fördrefvos de af *Khasar-Schythernas* barbariska horder, som i 7:de århundradet före Christus i massa anföllo dem. En del Kimbrer togo då vägen åt vestra Europa, dit de bragte sin skarpa prägel, och fortplantade det kaukasiska Kimbriens seder, monumenter och religiösa idéer ända till det innersta af England *)." — På hela denna väg, som Kimbrerne vandrade från Asien genom Europa till England, har H:r *Dubois* sett samma monumenter. I Bretagne, i norra Frankrike, der de ej äro sällsynta, kallas de *Dolmen* som lä-

*) Jemf. Herod. IV. 11. — Plut. Mar. 10.

rer betyda bord och anses ännu ha varit altaren för en gammal Druid-kult.

Redan häraf kunna vi förmoda att dessa egna monumenter tillhöra en Kelto-kimbrisk stam, och vi skola snart uppgifva flera bevis för antagandet af samma sats.

Till samma folkstam, som rest dessa stenar, höra äfven hos oss ett eget slags *Ättehögar* eller *Grafhögar* som, så vidt jag vet, alltid äro uppkastade af jord och i hvilka alltid finnas vapen och redskap af *koppar**). Dessa Grafhögar skilja sig från alla andra af mig kända, vid första anblicken derigenom att på dem finnas planterade *heliga träd***). Det förvånar mig att denna märkvärdighet hittills blifvit alldeles öfversedd af våra fornforskare, ehuru den öppnar en vidsträckt blick in i en aflägsen forntid.

Innan vi gå längre i våra undersökningar, önskar jag att få fästa mina Läsares uppmärksamhet på ett par satser, hvilka efter min öfvertygelse kunna och böra betraktas som ethnologiska axiomer. Den första är, *att hvarje religionsförändring hos ett folk, är egentligen religionsblandning;* ty den införda religionen, den må genom öfvertygande skäl meddelas, eller genom eld och svärd påtrugas, kan *icke* ur folkets innersta på *en* gång upprycka alla de fina rötter, hvarmed den förra var fastgrodd; dertill fordras otaliga generationer, kanske årtusenden innan det låter helt och hållet verkställa sig.

Den andra ethnologiska satsen är att *hvarje qvarlefva efter en förstörd religionskult blir vidskepelse.* Ingen vidskepelse har kunnat af sig sjelf och isoleradt uppkomma. Då den uppkom och länge derefter, var den *tro* och tillhörde en gifven kult. Men sedan kulten förstördes, blefvo dess hos folket fortfarande yttre plägseder idel vidskepelse och skrock. Vidskepelser äro således egentligen döda hamnar efter en fordom lefvande tro; de äro ruiner efter en för tusende år sedan störtad tempel-byggnad.

---

*) Egentligen *Brons*, koppar blandad med tenn.

**) Jag kallar dem *så*, emedan de ej fingo ofredas eller röras.

Från denna synpunkt är undersökningen af folk-vidskepelserna af vigt för Ethnologen, för att utreda stammens äldsta historia. Det är från denna synpunkt vi här skola skärskåda dem.

Ofvannämda *heliga träd*, som förekomma på alla grafhögar af anförda slag, (hvilka innehålla vapen och redskap af brons) der de ej af tiden blifvit förstörda, utgöras hos oss i Skåne af ett enda trädslag, nemligen *Hagtorn (Cratægus Oxyacantha* Lin.) Vår Skånska Allmoge kallar ett sådant träd helt enkelt en *Torn*. Jag känner redan mer än ett halft tjog ättekullar i södra och vestra Skåne, på hvilka gamla *Tornar* ännu växa, och dessa träd äro, eller åtminstone voro ännu för 20—30 år sedan, så heliga att aldrig yxan vidrört dem, att ingen vågade bryta en qvist af dem och att barn, som lekte på kullen, fingo af sina föräldrar sträng befallning att aldrig vidröra ett sådant träd *). Detta trädslag, som är hårdt och blir mycket gammalt **), har dessutom den egenskapen att, innan det gamla trädet af ålder dör ut, uppskjuta nya skott kring roten och tillväxa, hvarigenom trädet således kan under årtusenden fortsättas på samma kulle, der det en gång i forntiden blifvit planteradt. Att det verkligen blifvit planteradt, kan bestämdt slutas deraf att det endast förekommer på sådana kullar, i hvilka träffas vapen och redskap af koppar; men på somliga af dessa slags kullar har det dött ut och finnes icke mera till. Att dessa *Tornar* både äro gamla och väckt uppmärksamhet bevises äfven deraf att här finnes en och annan gammal gård, som af ett sådant träd kallas *Torna-gården*. En gård med detta namn finnes i Tullstorps socken af Wemmenhögs Härad, och vid V. Karaby står en åldrig fredad *Torn* ***), som gifvit

*) Vidskeppelsen har fredat dessa träd, oaktadt de växa på skoglös ort och ofta långt från deras ögon, som kunde vårda dem. I vår ekonomiska tid börjar dock äfven denna fördom att upphöra, och mer än på *ett* ställe har jag märkt att man nu börjat *snida* dessa *Tornar*.

**) Gamla Gubbar hafva försäkrat mig om en och annan stor *Torn*, att då de voro barn omtalade Gubbar att i deras barndom var *Tornen* lika stor och syntes lika gammal som nu.

***) Den är mycket gammal och ihålig, och torde snart fällas af stormen: två

åkern på hvilken den står, namn af *Torna-åkern*. Efter denna ledning är det min öfvertygelse att *Torna-Härad*, i hvilket staden Lund är belägen, äfven fått sitt namn af en sådan helig *Torn*, likasom *Harjagers* Härad blifvit så kalladt af *Harj* eller *Hörg*, ett offerställe *). — Enligt hvad vi känna brukade Kelto-Kimbriska folk med Druidkult att på sina grafhögar plantera träd **); äfven hos Ossian omnämnas *greniga Kummel* ***), hvilket är ett sant målande uttryck för våra med greniga och risiga *Tornar* beväxta ättekullar.

Att vår Allmoge länge bibehållit en så djupt inplantad vördnad för dessa träd, att den ej vågat på minsta vis ofreda dem, bevisar öppenbart att de tillhöra samma hedniska religionskult, som vår Allmoges förfäder hade, innan Christendomen bland dem blef införd, och att således vår Allmoges hedniska förfäder, (åtminstone åtskilliga af dem) hvila i dessa grafhögar. Men det nu anförda är likväl icke det enda beviset; jag skall straxt anföra ett ännu mer afgörande.

Flera af mina Läsare torde känna en plägsed, som Allmogen i södra Sverige ännu på många ställen iakttager med sina lik. Då liket är tvaget och svept, lägges det i kistan och på bröstet lägges, jemte psalmboken, en sax eller knif eller annat verktyg, helst eggverktyg, af stål; och detta blir liggande som skyddsmedel på liket ända till dess kistan skall tillslutas och presten jordfästa det. Hvad nu är vidskepelse hos Allmogen har fordom under hedendomen *hos samma folk* varit religiös kult. Ty öppna vi en af dessa

---

alnar öfver marken har den 4 fot 2 tum i omkrets, men är dock ej den största jag sett. — Det förtjenar anmärkas att hos Tscherkesserna, som efter hvad vi skola visa, ha samma begrafningssätt som ifrågavarande Kimbrer. (se sid. 8.), finnas på kyrkogårdarna planterade hela lunder af *Hagtornar*, stora som päronträd (*Dubois* l. c. 1. p. 42). — Men detta bevisar blott att i Tscherkessernas religion inkommit åtskillig Druidkult, hvilket äfven ådagaläggges af *Dubois* 1. p. 134.

*) Troligen ursprungligt tillhörigt en annan stam och en annan kult än *Wi*, som äfven betyder offerställe.

) *Dubois Voy.* — *) Arfvidssons *Ossians Sånger* s. 118 m. fl.

Högar, på hvilka nämda *Tornar* växa, så träffa vi vid skeletterna af de derstädes begrafda liken *alltid* ett, två eller tre smärre eggverktyg, och se vi noga efter läget, så finna vi påtagligt att de blifvit lagda som amuleter på likets bröst. Sådana äro pl. XVII. fig. 206—207. 212.

Samma folkstam brukade äfven stundom att bränna sina lik, hvarefter den uppsamlade askan och de brända benskärfvorna i krus som nedsattes i Högen. I en och samma Hög träffa vi stundom bredvid hvarandra dels hela liggande skeletter och dels flera krus med aska och brända benskärfvor, så att det är ganska säkert att begge dessa begrafningssätt samtidigt och hos samma folk varit i bruk. Ännu känner jag ej om blott det ena könet brändes, eller om brännings-ceremonien, som lärer ha varit kostsam, tillhörde någon viss värdighet *). Men det vill synas att de första fattigare kolonisterna, som hit inflyttade, hvarken brände eller ens höglade sina lik, hvarom framdeles mera skall anföras. Äfven i de efter samma stam funna Urnor (krus) med aska och brända benskärfvor förekomma *alltid* samma slags amuleter som hos de obrända liken. Dessa amuleter bestå i en rak-knif, ett sylspett, en försliten knifs-stubba, eller en pincet e. d. Hvad som bevisar att dessa saker icke blifvit ditlagda såsom den aflidnes tillhörigheter, (helst när vi känna att det var de rika och mäktiga, men ej de fattiga, som blefvo brända och höglagda); utan såsom skyddsmedel, är att de ofta varit bräckta och vanligen gamla och förslitna innan de nedlades i Urnan; ja stundom bestå de blott i en afbruten knifsudd (fig. 209). Det var således för metallen och eggen skull som de ditlades och sannolikast skulle de beteckna värjan, som var det förnämsta stridsvapnet. Och att de icke funnits i kläderna hos det brända liket, ser man deraf att man stundom träffar förmultnade träbitar af knifskaftet (fig. 205). Vanligen ligger en sådan amulet ofvan på benskärfvorna och en annan ner midt i urnan.

*) Sturleson berättar att Oden införde bruket att bränna liken. Kan väl vara; men säkert är att detta bruk idkats af många folkslag, som ej kände Odins lära, och att det äfven, åtminstone i Skandinaviens södra och vestra kusttrakter, var öfligt långt före Odins ankomst.

Sedan man en gång blifvit härpå uppmärksam, är det väl omöjligt att ej inse att ofvannämda bruk hos vår Allmoge, att lägga stål på liken, är en qvarlefva af samma skick, som hos dess hedniska förfäder var religiös kult. Hela skillnaden består deri att nu är det *stål* och då var det *koppar*, som lades på liket; men stål fans då icke och värjan (stridsvapnet) som nu är af stål, var då af koppar. Att ofta nämda bruk att lägga *stål* på liken *) kunnat, genom qvinnor, som blifvit gifta i tillgränsande folkstammar, sprida sig till andra trakter af landet, än der det varit hednisk kult, torde man lätt inse **).

Beträffande i öfrigt den nu ifrågavarande Kimbriska folkstammens begrafningssätt, så hafva de obrända liken blifvit nedlagda i kista af 3—3½ alns längd och 1—1¼ alns bredd, hvilken kista vanligen består af stenhällar i de trakter, der sådana funnits, men i trakter der stenhällar icke förekomma, har man sannolikt i deras ställe

*) Det torde ej vara utan intresse att kunna följa Allmogens numera få och dagligen utdöende vidskepelser tillbaka ned i den äldsta bedendomen. Stålet spelade ännu för 20—30 år sedan en vigtig roll, i Allmogens små signerier, som skyddsmedel mot osynliga onda varelser. Hos qvinna som födt barn, sattes *stål* (vanligen en knif) i sängen, tills hon blifvit kyrktagen; och på barnet sattes *stål* (vanligen en stoppnål) i mössan, tills det blifvit christnadt. Då Drängen började sitt vår-arbete på åkern, lät han dragarne gå öfver *stål* (vanligen en yxa) och då han tog i marken för att *så*, hvälfde han så-korgen om, och lade sin knif ofvan på bottnen, tills han var färdig att företaga såningen. Troll och spöken kunde fördrifvas med stål. Der troll troddes bo, lades stål för att hindra deras makt. Genom denna vidskepelse, och endast genom den, har ett eller annat stålstycke blifvit inkastadt i *Trollstugorna* (Gångstugorna) — och det skulle icke förvåna mig att äfven se koppar från en äldre tidsperiod dit inkastad: så vida nemligen äfven Kimbrerna ansågo Vildarna för trollkarlar.

**) I somliga trakter lägges en sax *så*, att den bildar ett kors (betecknande christendomens symbol) men detta påhitt är påtagligt tillkommet i en sednare tid, helst de äldsta saxarna voro bågsaxar eller så kallade ullsaxar. Se *Kruses Necrolivonica* pl. 9. 24. 78. Sådana saxar finnas äfven i de gamla klosterruinerna här i Lund.

begagnat trä-plankor, och för att sammanhålla dessa, utan spikar, har man längs yttre sidan lagt en rad af kuller-stenar, stora som hufvuden och deröfver *). Der sådan af plankor gjord kista funnits, har den naturligtvis redan förmultnat, men stenramen ligger qvar kring skelettet, så som planchen XVI. fig. 201. utvisar. Der man ser en dylik stenram kring ett skelet, kan man vara viss på att det tillhört här ifrågavarande folkstam.

Det är omöjligt att förblanda detta begrafningssätt med de förut afhandlade Vildarnas, der liken sitta i griftstugor. Också visa deras redskap att de tillhört helt olika bildningsgrader och deras hufvudskålar att de tillhört helt olika menniskostammar. Pl. XVI. 200 föreställer en hufvudskalle funnen i en Kimbrisk graf (fig. 201) och Planchen D. fig. 5. visar formen af en Vildes hufvudskål ur en griftstuga med sidogång.

I sammanhang med de bevis, jag redan anfört, att den folkstam, vi här ha kallat Kimbrisk, varit åtminstone till en stor del, nu varande Skånska Allmogens hedniska förfäder, må äfven följande anmärkas: De grafhögar, på hvilka finnas heliga träd, och i hvilka träffas vapen och redskap af koppar, ligga vanligen flera gruppvis tillsammans och utvisa derigenom att flera familjer bott gruppvis i täta byar **); och detta synes mig ha varit hörjan till de stora Skånska byar, hvilka funnos ända till för 30—40 år sedan, då enskiftesdelningen företogs. Dessa byar företedde äfven det egna och märkvärdiga att ej blott hvarje gård bestod af fyra med gaflarna hopbyggda längor (hus), utan den ena gården var äfven ej sällan tätt sammanbyggd med den andra; hvilket byggnadssätt, som var mest eget just i de trakter af Skåne, der Högar med kopparvapen och Tornar

---

* *Dubois l. c. I. p. 42.* omtalar hos Tscherkesserna sådana kistor, 6—7 fot långa, 2 f. breda, af plankor, sammanhållna genom en utvändigt lagd stenmur. Stundom äro dessa kistor äfven hos dem *af sten.*

**) Efter husen, som troligen voro af trä, kan naturligtvis ej finnas minsta spår.

finnas, är helt olika det, som finnes hos Allmogen i öfra Sverige, der ett mer *Germaniskt* byggnadssätt eger rum. Redan Tacitus *) anmärker att de Germaniska folken ej tåla att ha sina boningar tätt sammans; "de bo spridda, efter som en skog, ett fält, en källa behagar dem. I sina byar sätta de ej husen, på Romerska landtmännens vis, sammanhängande och hopbyggda, utan en hvar omgifver sitt hus med en tom plats (spatio) **)" — Sådant är ju byggnadssättet för det mesta ännu i det egentliga Svea Rike; men sådant var det ingenstädes i de trakter af Skåne, der ättehögar med koppar och heliga träd förefinnas. Detta skarpt charakteristiska drag i Allmogens olika sedvanor, bör icke af Ethnografen förbises; ty det har sin rot djupt ned i en aflägsen forntid och öppnar honom utsigt att der blicka in.

Jag nämde att Kimbriska folkstammen härstädes innehade en vida högre bildningsgrad än de här förut boende Vildarna. De folk, till hvilkas beskrifning vi här lemna ett kort utkast,

1) *idkade Boskapsskötsel.* I den förutnämda Oshögen (I kap. sid. 92.) fans en koppardolk hvars handtag varit af *ko-horn.* I Guttorms Höj vid Augvaldsnäs i Norrige fans, bland annat, ett koppar-svärd med en skida af ogarfvadt *kalfskinn* med håren på ***). — Således egde de kon. De egde äfven hästen; man har på flera ställen funnit skelet af häst tillsammans med kopparvapen.

2) *De idkade åkerbruk.* Bland deras qvarlåtenskap har man funnit *skäror af brons,* påtagligt samma verktyg som de sednare af jern, och med hvilka säd afskäres. Tab. XVII fig. 208. †).

3) De egde någon Läkarekonst, åtminstone förstodo de konsten att åderlåta; ty jag har funnit bland deras qvarlåtenskap i en urna,

---

*) Germania Cap. XVI. — **) Påtagligt Isländarens *Tun.* — ***) *Christie i Urda 2. B. 4. Heft. sid. 324.* — †) I förbigående må nämnas att enligt Eddan kallade *Alferna* kornet: "*Dryckens ursprung*" (Allvism. p. 24. 35) hvilket synes visa att de kände ölbrygd. — Vid Asarnas besök hos *Ägir* trakterades de med öl. (Hymisqvida) Ægir var Alf, ehuru han här fått det allmännare namnet Jätte.

en sned lancettspets, hvilken påtagligt varit en snäppare, som medelst ett slag blifvit indrifven i ådren, (fig. 210.) och som ännu, likväl af jern, der och hvar användes.

4) De förstodo konsten att smälta och smida metaller, och att legera koppar med tenn, för att derigenom härda den till egg-verktyg.

5) De egde ej blott koppar och tenn, utan äfven guld. De rikares prydnader voro af denna metall. — Silfver egde de väl icke. Att de hade något jern är sannolikt; men de förstodo icke konsten att härda det, hvarföre deras knifvar, värjor och lansar m. m. alltid äro af brons.

6) De förstodo konsten att förgylla. Jag har åtskilliga förgyldta brons-verktyg s. s. rak-knif (fig. 206), krag-knapp (f. 212); och Hr Christie omtalar p. a. st. ett förgyldt brons-svärd.

7) De gåfvo åt sina vapen, verktyg och prydnader en elegant form och prydde dem med smakfulla sirater, hvilket i nästa Del skall genom teckningar ådagaläggas.

Deras krigsvapen bestodo i:

1) *Värjan*, tveeggad, spetsig, temligen kort; den längsta jag sett har en klinga af 2 f. 1. t. längd: vanligen äro de af 1. f. 6—7 tum *).

2) *Dolken*, af samma form som förra, men mycket kortare och med vackert utsiradt fäste.

3) *Stridsklubban*, äfven af koppar och rand omkring försedd med trekantiga och fyrkantiga taggar.

4) *Lansen* oftast af skön form och utsirad, var försedd med långt skaft, som i nedra ändan var skodt med en lång fyrkantig pik, likaledes af koppar.

---

*) Dessa värjor likna, både till ämne och form, Grekernas i kriget vid Troja, enligt Homeros; äfven Massageternas stridsvapen voro af koppar. Herod. I. kap. 215. Men de likna icke de Kimbrers, eller snarare Teutoners, som stridde med Marius, hvilkas svärd blott voro huggvapen, och icke stötvapen.

5) *Skölden.* Denna var en mindre, rund, parersköld, försedd med en större toppig buckla i midten och (sannolikt) med smärre kring brädden, samt äfven utsirad med spiral-ritningar. Skölden var det enda försvarsvapnet; de egde icke pansar eller harnesk.

Att de hade *Kavalleri*, ser man deraf att man i deras grafvar funnit häst-betsel och sporrar af brons. Dessa sistnämda äro försedda med en spets utan kringla. Man skall äfven ha funnit Hästskor af samma metall.

Deras prydnader utgjordes af:

1) *Halsringar,* (torques) tjocka, vanligen trinda och snodda, buros af männerna, troligen af högre militär-grader. De förnämsta hade dem af guld; de andra af brons.

2) *Spiral-ringar* buros kring armarna och voro stundom så långa att de gingo 7 gånger om armen. De äro vanligen af halftrind bronstråd, tjock ungefär som en half gåspenna. Om dessa armprydnader tillhörde mankönet eller qvinnorna, är ännu ej med säkerhet bekant, det sednare synes sannolikast; jag har en gång fått sådana funna sammans med fruntimmers-prydnader.

3) *Breda armband* buros öfver handlofvarna.

4) *Ett Diadem* bars på hufvudet, troligen af förnämare qvinnor, ungefär så som v. *Böttiger* i sin *Sabina* Tab. V. fig. 1. afflecknar diademet på hufvudet af en Romersk Dam. Det förtjenar anmärkas att flickor och i synnerhet brudar, i Ingelsta och Järesta Härader, ännu bära sitt hår upplagdt precist på samma sätt, hvilket för ett ovandt öga gifver dem ett högst eget utseende. *)

5) *De hade Ör-ringar;* sådana af brons ligga stundom bland askan i urnorna.

6) *Finger-ringar.* 7) *Spännen;* 8) långa prydliga *Nålar,* 9) *Kragknappar* stora, till form och storlek alldeles lika våra Skånska Bönders, men af brons och på framsidan förgyllda (fig. 212). Dessa och flera

---

*) Jag skall i nästa Band genom teckningar vidare upplysa allt detta.

prydnader skola framdeles beskrifvas. Här vill jag blott tillägga att männerna brukade *Rak-knifvar*, ty sådana af brons, stundom förgyllda och af samma vackra form som de nu brukliga, träffar man stundom vid liken och i urnorna bland brända benskärfvor. (Tab. XVII. fig. 206), Rak-knifvar af åtskillig annan form (t. e. fig. 207.) träffas temligen allmänt; äfven träffas knifvar med egg på båda sidor. (fig. 205).

Men ehuru denna folkstam härstädes varit i besittning af en temligen hög tecknisk bildning, så egde den dock (sannolikt) hvarken *skriftspråk* eller *mynt*: ty något som liknar bokstäfver har jag aldrig kunnat upptäcka på någon enda af de oräkneliga bronspjeser från denna tid, jag undersökt *); och något i nämde Högar funnit mynt, har jag icke sett. Icke eller finnas, så vidt jag vet, några afgudabilder bland detta folks qvarlåtenskap.

Men ehuru Druid-kulten med sina på resta stenar ladga stenaltaren och sina heliga träd, utan allt tvifvel var denna folkstams ursprungliga religion, så har dock påtagligt, genom blandning med tillgränsande Götiska stammar, hos hvilka Thors-kulten var rådande, denna äfven inkommit och, blandad med Druid-kulten, spridt sig bland Kimbriska stammen, före Christendomens införande i landet **). Och tänka vi närmare på saken, så finna vi det helt naturligt att på en tid och bland ett folk, der hvar och en fick dyrka hvilka och hur många gudar han behagade, en sådan religions-blandning måste uppkomma med folkblandningen, och att denna sednare egde rum, derom underrättas vi af fornsagorna ***). I sjelfva Odins-kultens hufvudsäte hade, af politiska skäl, främmande gudar †) och således med dem främmande religions-kultus blifvit intagna. Åtskillig Druidism hade äfven blifvit deri inblandad, troligen just från den stam, vi här

*) Skriftspråket lärer vara yngre i Skandinavien än mången synes förmoda. Troligast inkom det först *med*, eller *kort före*, Christendomen. Allt hvad som ligger förut är hos oss idel tradition; och denna synes mig vara något ensidigt behandlad.

) Jemf. 4 kap. sid. 44. — *) T. e. *Hervara-Sagan*. — †) Jemf. 4 kap. sid. 41.

afhandla. *Misteln*, som spelar en så vigtig roll i Odinska Valhalla-läran, hörde, som hvar man vet, ursprungligt till Druid-kulten *) och utgjorde deri ett särdeles heligt moment. Galler och Kimbrer, som egentligen voro samma folk **), ansågo ingen ting så heligt som Mistel ur ekträd ***). En viss dag på våren steg den förnämste Druiden upp i eken och afskar växten med en helig knif †) — I de länder der ännu Kimbriska folk oblandade finnas, t. e. i Wales och Bretagne, spelar Misteln ännu en vigtig roll i folkets plägseder vid vissa högtidliga tillfällen. "I Wales brukas att om julafton hänga Mistel i taket; männerna föra qvinfolken derunder och önska dem glad jul och ett godt *nytt år*. I Frankrike gå bonddrängarna för dörrarna och utropa sin nyårs önskan med: "*Au gui l'an neuf!* NB *Gui* är mistelns Keltiska namn" ††).

Om min yttrade mening är riktig, att Mistel-mythen och annan Druid-kult, hvarefter spår finnas i Odinska Valhalla-kulten, dit inkommit från den Kimbriska folkstam, som i forntiden bebott södra och vestra delarna af Skandinavien; så måste ännu spår, ehuru oredigа, finnas qvar efter Mistel-kult och annan Druidism, hos samma gamla folkstams härstädes ännu lefvande afkomlingar. Det är just detta som verkligen finnes och som jag här skall ådagalägga.

I min ungdom hörde jag ofta bondfolk här i Skåne tala om *Flyg-rönn* såsom en växt, hvaraf kunde göras *Slagrutor*, för att uppsöka förborgade skatter i jorden, och med hvilken andra förunderliga ting kunde uträttas. Då jag såg rönn växa i pil och frågade om icke det vore *Flyg-rönn*, fick jag till svar att det icke var af rätta slaget; den rätta *flygrönnen* vore mycket sällsynt: den kunde fås på Apotheket; men var likväl, torrkad, ej så kraftig, som den lefvande,

*) Af en vän har jag genom bref blifvit underrättad att, för några år sedan, fans i Yorkshire vid Whitby en gammal Druid-graf, hvari liket låg inbäddadt i Mistel.

) Celtæ sive Galli quos Cimbros vocant. *Appian.* — *) Cambd. Brit. p. 10—11. — †) Geij. p. a. st. sid. 330. — ††) Geij. p. a. st. sid. 330. not.

hvilken deremot var ytterst svår att finna. Efter denna anvisning har jag efterfrågat på Apotheket, hvad det är för en växt, som Allmogen köper under namnet *Flyg-rönn;* och — det är *Mistel.* Denna växt anses af Allmogen för ett kraftigt medel mot åtskillig ofärd, som fordom troddes vara följder af hexeri: ville smörkärningen ej lyckas, så inborrades Mistel i kärnlaggen; äfven så i mäske-karet om mäsket misslyckats. Till rökningar användes det i flera rheumatiska sjukdomar, som fordom troddes vara påkomna genom förhexning o. s. v. — I Vestergötland tror Allmogen att då Mistel hänges i huset, är det fredadt för vådeld. *) — Man torde lätt inse att allt detta är förvissnade qvarlefvor efter en forntida Druid-kult.

I sammanhang med mythen om den under vintren grönskande *Misteln*, står mythen om solguden *Baldur.* (Jemf. Geij. p. a. st.) — Att äfven denna myth inkommit i Valhalla-läran, från samma folk och samma trakter af landet som Mistel-kulten, är klart deraf att omisskänliga spår af Baldurs-kulten ännu finnas just i samma trakter, der den Kimbriska folkstammen bott, men icke, så vidt jag vet, i Svea Rike **). Sjelfva Midsommar, då solen börjar sänka sig på himlen, är solguden Baldurs dödsfest. Då lägges Baldur på bål. *Baldurs bål* upptändes ännu Midsommars afton, på höjderna i vestra kust-trakterna af Sverige t. e. i Bohuslän, äfvensom i skogstrakterna i sydöstra Skåne, samt i Norrige och i Danmark ***). Detta är ju tydliga qvarlefvor efter en förgången Baldurs-kult. Dessutom finnas, både i Danmark och i vestra Norrige, ställen som bära Badurs namn, och i Skåne kallas en blomma Baldurs ögonbryn *(Balders brå).* —

*) *Linnes* Vestgöta Res. sid. 31. Intressant vore att veta om det icke just är Julaftonen som den lyckobringande Misteln bör, liksom i Wales, upphängas i huset.

**) Huruvida stafvelsen *Bal* i Baldur är det phoeniciska *Bal* Herre, Gud, lemnas åt andra att utreda.

***) Att samma bruk fordom öfvats äfven i södra och vestra Skåne, der nu är skoglöst, tror jag på grund deraf, att jag på många kullar träffat under grönsvålen hela hopar af brända träkol.

Att Druid-kult inkommit i Odinska Valhalla-läran, kan dessutom äfven genom följande bevis ådagaläggas. *I Alb. Krantzii Chronica rerum german.* &c. pag. 205 förekommer följande: "Det vidtfrejdade Svenska folket hade ett tempel som het Upsola" — — — "Vid templet stod ett stort träd med yfviga grenar och lika grönt vinter och sommar; ingen kände dess art *). Detta stället har af mången blifvit anfördt, men, så vidt jag vet, af ingen förklaradt. Att trädet, som var lika grönt vinter och sommar, måste ha varit ett barrträd, inser man lätt: men gran eller tall kan det icke hafva varit, då ingen kände dess art. Det måste ha varit ett ovanligt barrträd och kan således icke gerna ha varit annat än *Idegran* (*Taxus*), som väl är sällsynt, men växer dock der och hvar ända upp till Gefle. Den blir mycket gammal och är då stor (ingens), den är yfvig, den utbreder busklikt sina grenar åt alla håll (patulis diffusa ramis) och den är lika grön sommar och vinter.

Det förtjenar i anledning häraf vår uppmärksamhet att *Druiderna* äfven ansågo Idegran för helig och hade, vid sina helgedomar, hela lunder deraf. Under mitt vistande i London 1836, firades af *Linean Society* en sekularfest till ära åt vår odödlige *Linné*, som för 100 år sedan besökt England och i en trädgård vid Mill-Hill förmodas hafva planterat en Ceder, som nu är ett stort träd. I grannskapet af detta firades Linnés fest. I en park der bredvid, och nu tillhörig en skola för *Dissenters*, stodo stora, utmärkt gamla, af tiden mer eller mindre skadade *Idegranar*, hvilka en närvarande Botanist försäkrade hafva utgjort en helig lund, som tillhört Druidkulten, och att dessa samma träd stått der sedan Druidernas tid. Att ännu i England finnas lefvande *Idegranar* af en mycket hög ålder, till och med vida äldre än Cæsars tid; ådagalägges i *A. P. De Candolle's Physiologie végétale* Tome 2. p. 1001—2. — Hos oss förekommer detta trädslag i synnerhet på öarna i Bohuslän, der Kimbrer bott i

*) "Arbor juxta templum stabat ingens, patulis diffusa ramis, æstate at hyeme juxta virens: genus ejus nemo potuit edicere."

stor mängd, men jag har mig ännu icke bekant om derstädes förekomma gamla Idegranar, vid hvilka traditionen bibehållit något spår efter Druid-kult *) icke eller vet jag om detta trädslag, som, enligt de upplysningar Acad. Adj. Baron *v. Düben* lemnat mig, der kallas *Barrlind*, är derstädes ursprungligt vildt; eller om det af Kimbrerna med Druid-kulten först blifvit dit infördt och derefter spridt sig.

Hvad här ofvan blifvit anfördt om det ständigt gröna trädet vid Upsala tempel är således ett nytt bevis, att Druid-kult varit inblandad i Valhalla-läran.

Den Kimbriska folkstammen har i forntiden bebott följande trakter af Skandinavien: Skånes kust-trakter från hafsstranden till ett par mil och stundom kanske något mer in i landet, från Falsterbo, förbi Ystad, Cimbrishamn och Christianstad upp till Fjelkinge, Fjelkestad o. s. v.; men så vidt jag vet funnos inga spår efter dem i Blekinge, i Calmare-Län eller på öarna i Östersjön; icke eller i det inre eller öfra Sverige. Åt andra sidan har den bebott Skånes vestra kust-trakter, likaledes från stranden till några mil in i landet, förbi Landskrona, Helsingborg, Engelholm o. s. v. äfvensom Halland och Bohuslän, der den synes ha varit talrik, samt Norriges vestra kust-trakter **); men huru långt upp den der sträckt sig, är mig ännu icke bekant.

Då denna folkstam bevisligen äfven bebott England och Danmark, så har den sannolikast till södra Sverige inkommit från Danska öarna, till Bohuslän från Jutland, och till Norrige troligast från Skottland.

---

*) Upplysningar härom äro att förvänta af den nitiske fornforskaren Pastor Holmberg, som utgifver *Bohusläns Beskrifning.* Men ifall dylika traditioner skulle helt och hållet saknas, hvilket jag dock icke kan förmoda, så bevisar det blott att i denna skärgård, som för sillfiskets skull varit en samlingsplats för folk från alla håll, de gamla traditionerna försvunnit med de gamla inbyggarna.

**) Den lärde och skarpsinnige, *Prof. R. Keyser* har i sin ypperliga Afhandling *Om Nordmændenes Herkomst* og *Folke-Slägtskab* sid. 395—401, på en helt annan väg kommit till samma resultat, rörande Kimbrer i Skandinavien.

Då smärre kolonier af denna folkstam först inflyttade från Danmark till södra Skåne, bodde här Vildar i skogarna längs vattendragen. Alla nu varande kärr och en stor del torfmossar voro då ännu öppna vatten, sjöar och floder, mellan hvilka landet var betäckt med täta löfskogar och barrskogar, ända ut till Östersjöns och Sundets stränder *). I de täta löfskogarna, som strödde sina ollon och nötter, gingo flockar af stora *Vildsvin*, och vid flodernas bräddar betade hjordar af gigantiska *Urar;* äfven *Bisontar* syntes der och hvar, men trifdes ej tillsammans med de starkare *Urarna*. *Elgar, Kronhjortar* och *Rådjur* höllo sig hvar efter sin art flockvis sammans: och tidtals såg man hjordar af *Vildrenar* anlända och åter tåga bort. I vattnet lefde *Sköldpaddor* och i ännu större antal Ålar, Braxnar och enormt stora Gäddor **).

På höjderna mellan vattendragen hade Vildarna sina *Gång-stugor*, i hvilka de om nätterna kröpo in, som djuren i sina hiden. Om dagen jagade de med flintpilar och kastspjut, eller fiskade de med ljuster och metkrok, då hungern tvang dem att ej öfverlemna sig åt lättjan.

De till en början i smärre sällskap öfver Sundet ***) inflyttade Kimbriska kolonisterna nedbrände ett och annat skogshult för att bilda sig åkrar och ängsfält. Härigenom tvingades Vildarna att lemna sina hus, sina jagtparker och sina fiskevatten, — och detta kunde icke ske, utan bitterhet och hämndbegär. De skockande sig då sammans för att med sina jagtvapen utrota de inkräktande fienderna.

Oaktadt mer än två årtusenden försvunnit sedan dessa händelser tilldragit sig, så är jag dock i tillfälle att framhafva ett om dem talande åsyna vittne.

Ej långt från nuvarande Kyrkbyn Tygelsjö, af Oxie Härad, finnes en slät något höjd plan, der egaren under 20 års tid tagit grus för väglagning. Man har der ofta träffat hela skeletter af menniskor,

*) Bevisligt genom torfmossarnas innehåll. — **) Skeletter efter alla dessa djurslag finnas i våra torfmossar. — ***) Som utan tvifvel *då* var vida smalare än nu.

och tillsammans har man uppgräft kring 30. Hvarje skelett ligger omgärdadt af en stenram, *så* som planchen XVI fig. 201 utvisar, och hvilket begrafningssätt, som förut blifvit nämdt, endast träffas hos det folk som nyttjat kopparvapen, aldrig hos *det*, som begagnat stenredskap. Och till ytterligare bevis, att dessa skeletter tillhört Kimbriska stammen, är att man deribland funnit *ett*, kring hvars armpipor suto sådana spiralringar af brons, som vi ofvanför (sid. 11.) omtalat. Hufvudskallarna hos dessa skeletter, och hvaraf *en* blifvit tecknad på planchen XVI. fig. 200, visa dessutom äfven att de tillhört en helt annan folkstam än de hufvudskallar, som förekomma i *Gånggrifterna* med stenverktyg (Jemf. pl. D. fig. 5; äfven som 2:dra kapitlet). Hos ett af dessa sålunda i en stenram liggande skeletter, var hufvudskålen genomborrad med en kastpil Tab. XV. fig. 173 *), som deri satt så fast att den ej utan våld kunde lösryckas. Denna kastpil eller kast-spjutsspets, som i full storlek är tecknad på planchen XV. fig. 174, är gjord af taggen af ett elghorn och har således ganska bestämdt tillhört den ur-äldsta vilda stammen **); detta samma bekräftas äfven deraf att vid ett af liken fans en bruten kastspjuts-spets af flinta och hvarmed det utan allt tvifvel blifvit dödadt.

Således hafva vi här för våra ögon *Lik* af *en* mennskostam och *vapen*, hvarmed de blifvit dödade, tillhöriga en annan; och således

*) Härvid beder jag Läsaren anmärka att formen af hufvudskallen är oriktig; den genomborrade hufvudskallen var så sönderslagen innan den kom i mina händer att blott kalotten var qvar (pl. XVI. fig. 201), men en sedermera på samma ställe funnen hufvudskalle är tecknad på pl. XVI. fig. 200, vid hvilken jag dock får anmärka att hörselöppningen kommit att ligga för långt tillbaka.

**) Hos *Herodotos* förekommer ett märkvärdigt och ganska upplysande parallelställe. I VII Boken, der de folkslag beskrifvas, af hvilka Xerxis armée i tåget mot Hellas bestod, omtalas äfven *Æthioperna* (kap. 69) en vild folkstam, som "klädde sig i vilddjurshudar, (leopard- och lejonhudar) hade långa bågar, gjorda af palmbladskaft, till hvilka de brukade *pilar af rör, skodda med tillskärpta flintstenar. Vidare hade de spjut, på hvilka de fästat ett tillskärpt gazellhorn på sätt som en lans.*" — Man ser att våra Vildar varit väpnade precist på samma sätt, endast med de olikheter, som olika himmelsstreck medföra.

hafva vi här det mest påtagliga bevis på en af de blodiga strider, hvilka föreföllo mellan landets vilda ur-inbyggare och de kolonister, som hit inflyttat. Det är nemligen påtagligt att ett samhälle af kolonister blifvit öfverfallet af en trupp vildar, hvilka dödat ett större eller mindre antal, hvarefter de dragit sig tillbaka och låtit de qvarlefvande begrafva sina döda, efter sina egna bruk. Vildarnas krig bestå sällan i öppen fejd; lömskt smyga de sig på sin fiende då han sofver, och mörda allt hvad de öfverkomma *). Att det äfven så tillgått vid det nu ifrågavarande tillfället, kan man sluta af den rigtning, hvari benpilen inträngt i hufvudet. Mannen, som dermed blifvit dödad, har påtagligt varit liggande då han anfölls.

Förhållandet mellan det mer bildade folk, som kolonivis hit inflyttade, och landets vilda ur-invånare, har således påtagligt i det närmaste varit likt det, som i våra dagar eger rum emellan de vilda ur-invånarna i Amerika och de Europeiska kolonister, som nedsätta sig i deras grannskap, rödja deras skogar och småningom undantränga dem. De samma strider mellan bildningen och den lägsta råheten, som nu kämpas på andra sidan af oceanen, hafva för årtusenden sedan utkämpats i vår verldsdel; och den hufvudsakligaste skilnaden synes vara, att de bildades försvarsvapen nu äro vida kraftigare och således mera snabbt afgörande. Den råa styrkan är lättare kufvad, och bildningens segrar och framgång hastigare.

---

*) Jemf. 4:de Kapitl. sid. 50.

Register
öfver Plancherna.

Planchen A.

Fig. I. I:a Tväryxa af sten från Nootka, 1 kap. s. 9—10; fig. II. II:a Skaftad smal rätmejsel af sten från Nya Zeeland s. 4; fig. III. III:a. Smal hålmejsel af ben från Otaheiti s. 5; IV. Stenknif med träskaft fr. N. Zeeland s. 19; V. Knifsblad, kanske pil fr. N. Zeeland s. 19; f. VI. pilspets af flinta (kan också ha varit harpun) från Irland sid. 15; fig. VII. En dylik från Mexico sid. 15; f. VIII, VIII:a från Nya Zeeland s. 8; f. IX. skaftad rätyxa från Terra del Fuego, sid. 10.

Planchen B.

Fig. I. I:a skaftadt eggverktyg af sten fr. Nootka s. 8; f. II. Krok-knif (Ulomik) fr. Grönland, sid. 21; fig. III flintlans från Point-Barrow, sid. 15, 17; fig. IV lans af ben fr. Grönland, sid. 18; V harpun af ben från Grönland; VI harpun af ben med stenspets fr. Grönland, s. 14; VII, VII:a harpun fr. Kurilerna sid. 15; VIII äfvenså sid. 15; IX. troligen pil (från Skåne) NB skaftet oriktigt — X. pil fr. Norra Amerika sid. 16; XI. Harpun eller pil fr. Mexico sid. 16; XII. kastpil fr. Kurilerna s. 24; XIII, XIII:a Harpun med rörlig spets fr. Kurilerna sid. 14, 16; XIV. spjutspets af flinta fr. Norra Amerika s. 16; XV. Metkrok af trä med spets af ben fr. Kurilerna s. 26; XVI. Metkrok af mussleskal fr. Otaheiti s. 26; XVII. flintpil (på Brit. Mus.) sid. 22; XVIII. pilspets af obsidian, fr. Terra del Fuego; XIX. knif af flinta fr. Skåne; XX. knif af Vallrosstand fr. Eskimoerna i N. Amerika; XXI och XXII. pilar (skaftade) af flinta från Kalifornien s. 22; XXIII. pilspets af obsidian fr. Terra del Fuego s. 22.

Planchen C.

Fig. I. I:a, I:b Gånggrift (Halfkorsgraf) på Axevalla hed i Vestergötland: Tredje Kapitl. sid. 1—7; fig. II. III. Gång-grifter i Danmark, s. 4; IV. IV:a Dito på Möen sid. 4; V. vid Orresäter i Vestergötland s. 4; VI Eskimoiskt vinterhus i Grönland efter *Graah*, sid. 7; VII och VIII. dylika efter *Scoresby*, sid. 9.

Planchen D.

Fig. 1—3 Hufvudskål af en Svensk; 2:dra kap. s. 4; fig. 4—6 hufvudskål ur en forngrift (Halfkorsgraf) med stensaker, på Möen s. 4; fig. 7, 8, 9, Hufvudskål af en Lappman s. 9; f. 10. fornskalle funnen i Danmark, sid. 3; fig. 11. Hufvudskål af en Lappqvinna, sid. 9.

Planchen XIV.

Fig. 163. Harpun af ben, från Skåne, sid. 63; f. 164 harpun af ben fr. Grönland s. 63; f. 166, 167 trekantiga ben sid. 71; f. 168 lans af flinta, s. 70; f. 169 krokknif med skafttunga s. 71; f. 170 spjutspets fr. N. Amerika s. 70; f. 171 skärknif af flinta s. 70, 71; f. 172 flintlans, vittrad och åter tillskärpt s. 72.

Planchen XV.

Fig. 173 hufvudskål i hvilken en benpil sitter fast s. 95; f. 174 kastspjutspets af en elghornstagg s. 93; f. 175—177 ländkotor af en Uroxe, genomborrade af en kastpil, trol. af flinta, s. 90; f. 178 jagtpipa? gjord af en hjorthornstagg s. 72.

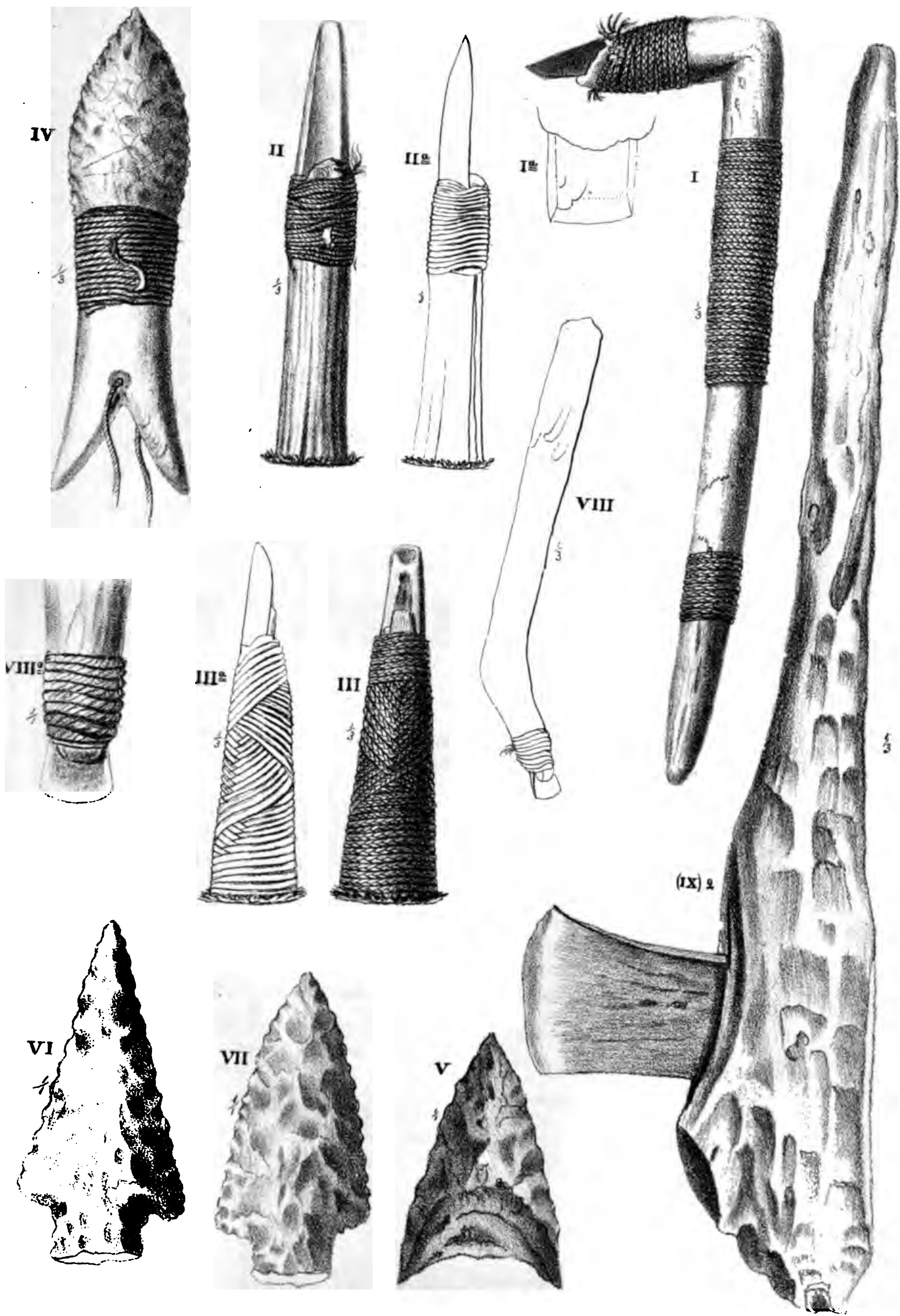
Planchen XVI.

Fig. 179. Skaftkil s. 76; f. 180 hammare af trapp s. 77; f. 181. tväryxa af öfvergångskalk fr. Öland, s. 78; f. 182 nål-slipsten s. 73; f. 183 metsänke (?) fr. Pensylvanien, s. 76; f. 184 flintknif s. 77; f. 185 knackesten s. 76; f. 186 fiskpuls s. 77; f. 187, 188 lika stenpilar från Skåne och Terra del Fuego, s. 83; f. 189—194 lika stenpilar från de mest skilda ställen af jorden s. 83; f. 195, 196 trehörniga lika flintpilar fr. Skåne och Pensylvanien s. 82; f. 197 ruiner efter en oval *Gångbyggnad* vid Glumslöf kap. III. s. 16; f. 198 dito efter en rund, vid Qvistofta s. 5, 17, 18; f. 199 rundt Eskimo-hus af snö s. 20; f. 200 en Kimbrisk hufvudskål kap. VI; f. 201 den af benpilen genomborrade; under samma nummer 201 en Kimbrisk graf, kap. VI. 202 benpilen eller kastspjutet af elghorn, fästadt på skaft; f. 203 utloppet af Skifvarps å, f. 91.

Planchen XVII.

Fig. 204 ett Druid-altare vid Gaspra på Krim, efter Dobois, kap. VI. s. 2; f. 205 bronsknif med multnade bitar af träskaft, funnen i en urna; f. 206, 207 rakknifvar af brons, se VI:te kap.; f. 208 skära af brons; f. 209 en bruten knifsudd af brons; 210 snäppare af brons; f. 211 öppen ring af brons, jemf. Urda II. 4. pl. XIV, f. 2. s. 391; f. 212 krag-knapp af brons, förgylld.

Tryckfel: I. sid. 14. r. 31, l. 5 och 6; s. 15. r. 11. l. 3; sid. 19. r. 12, l. tillnaggadt; sid. 22. r. 23 tresidiga; s. 23. r. 29 l. 77; s. 24. r. 30 l. VII; s. 26. r. 22 l. 15; r. 23 l. 16; s. 65. r. 1. Harpun; s. 67. r. 8 ena; s. 73. r. 2 Skåne; sid. 80. r. 19 att de södra landskapen varit talrikast och de norra glesast bebodda; III:dje kap. s. 9. r. 31 förmå; r. 33 ej visste; s. 15 r. 1 Skarviken; r. 12 vida *utstrykes;* s. 20. r. 21 Thorvald; kap IV. s. 14. r. 26 snarare; s. 22 r. 20 l. 1030; s. 27. r. 5 Göterna eller troligast Kimbrerna; r. 24 för dem; s. 31. r. 16 Celter, Finnar och Göter, r. 17 ett eller alla. NB Bokstafsfel täcktes Läsaren sjelf rätta.

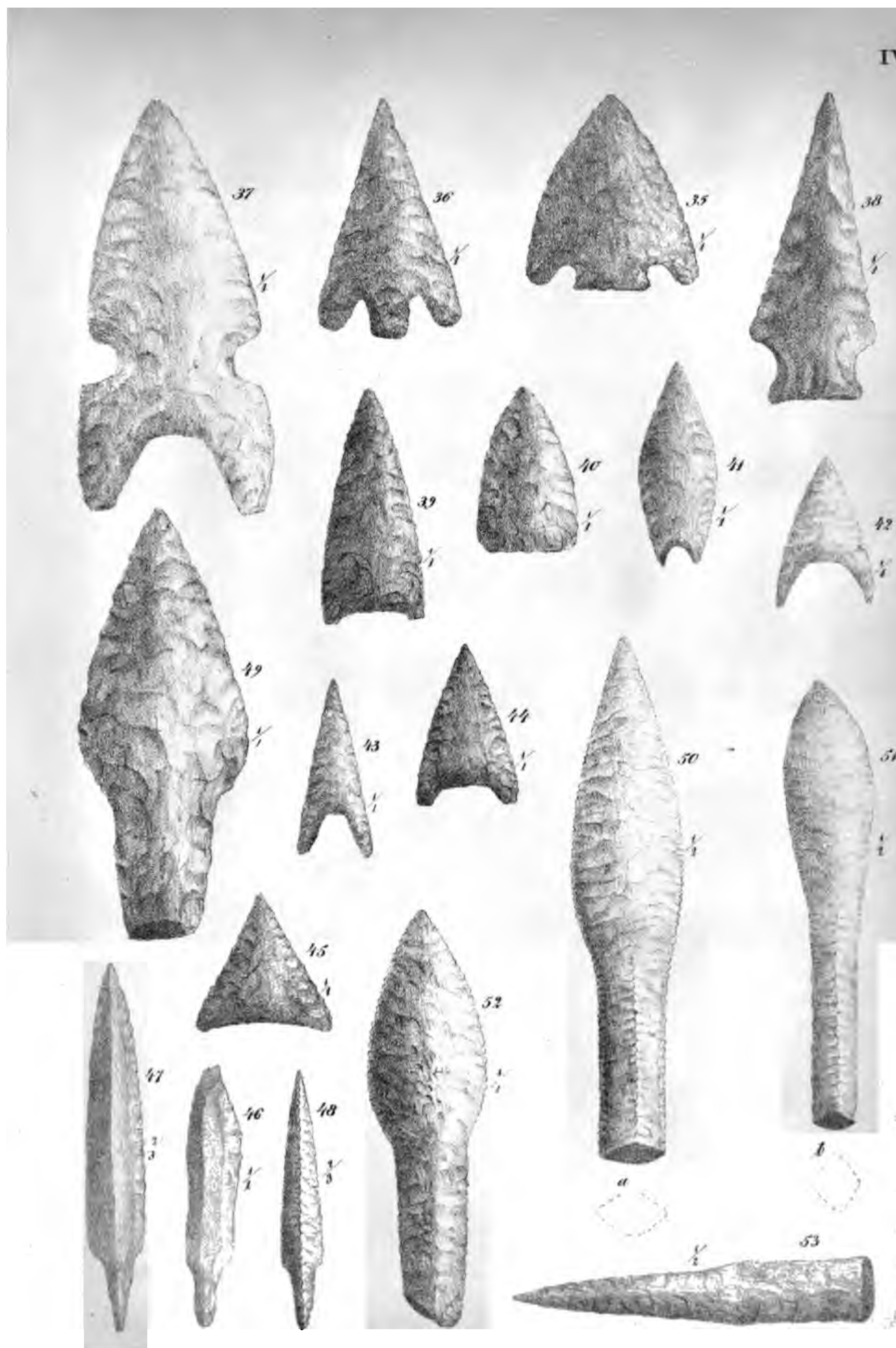

IV
II
IIa
Ia
I
VIII
VIIIa
IIIa
III
VI
VII
V
(IX) 2

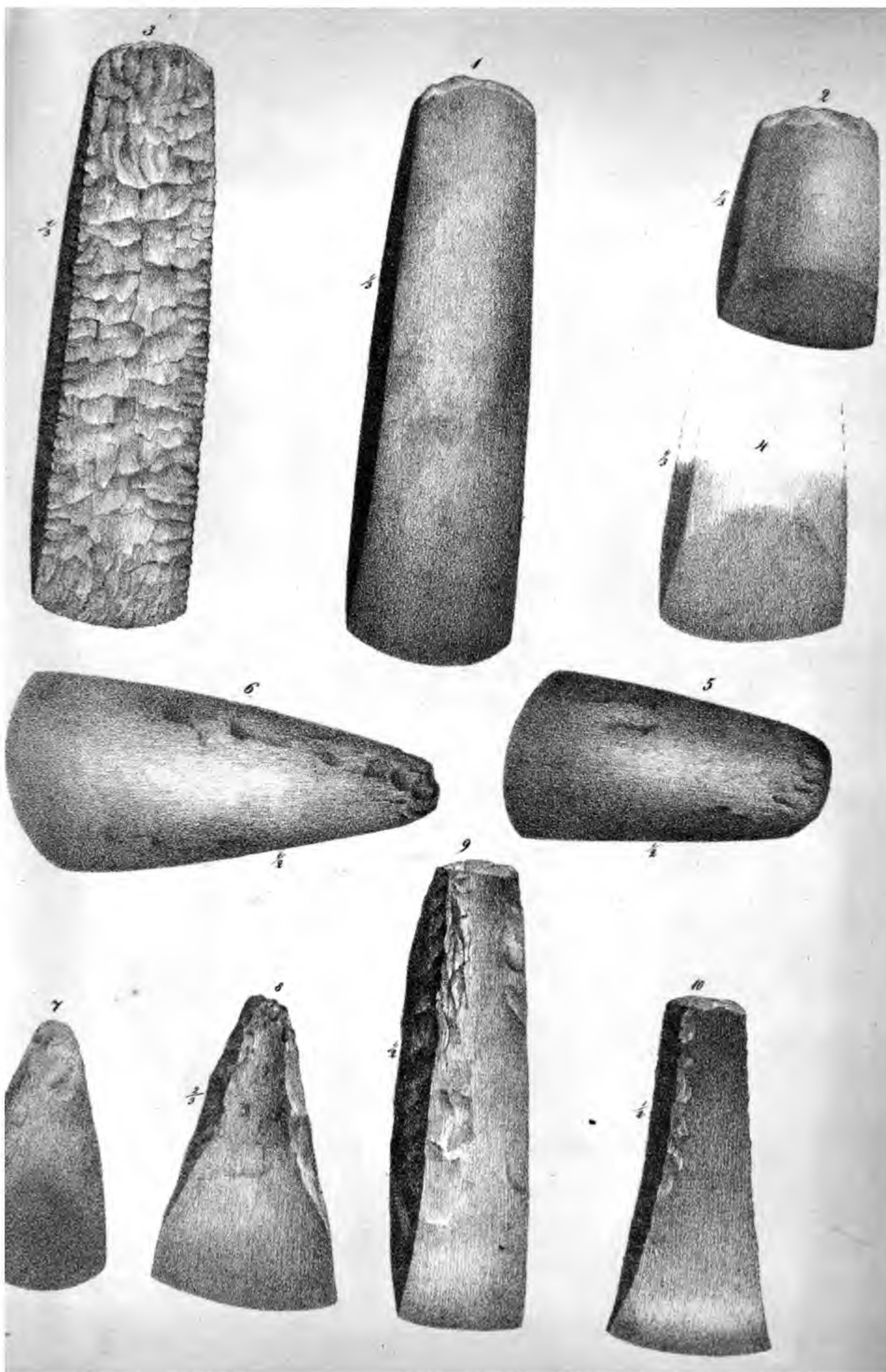

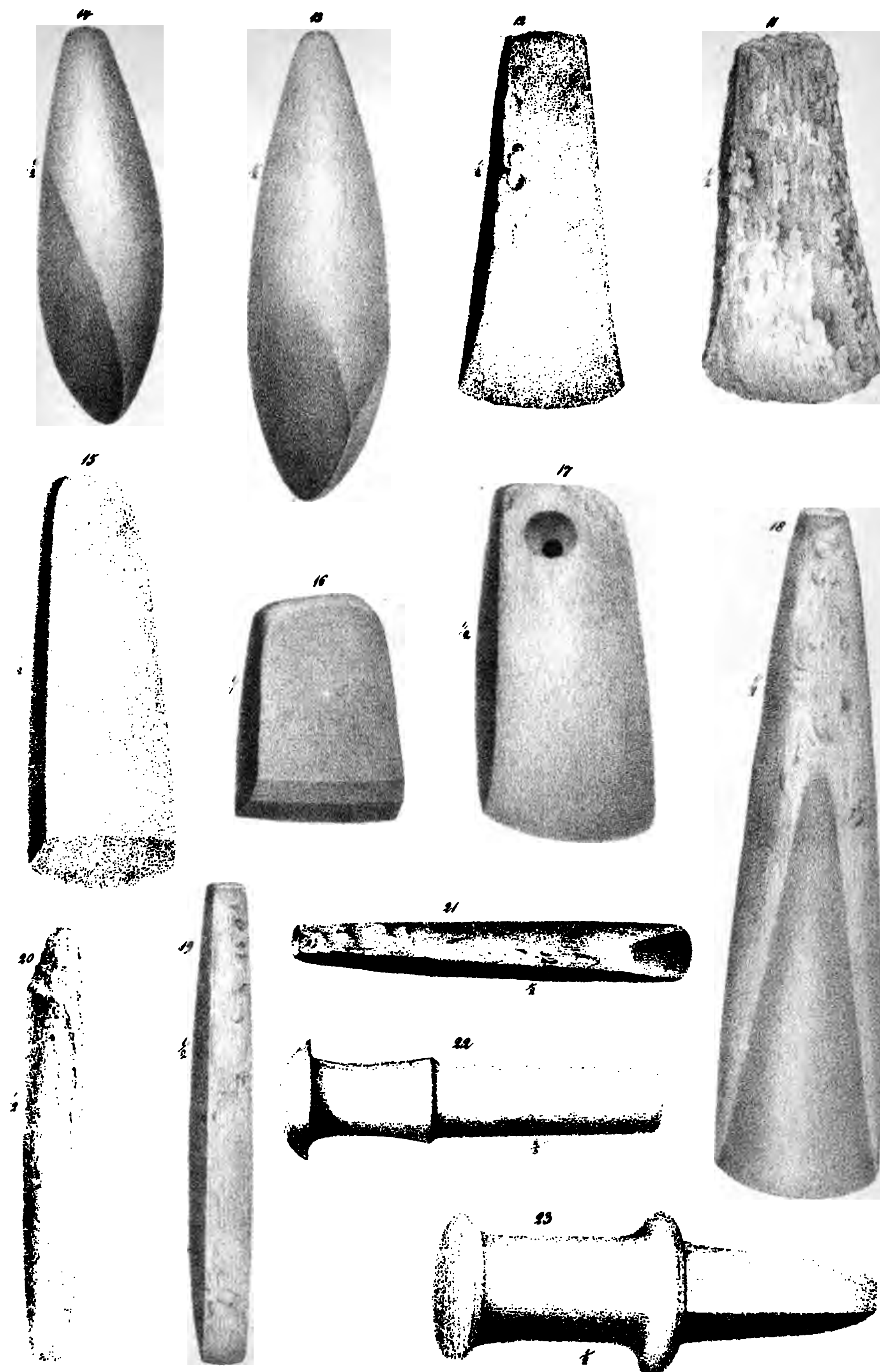
Lith. et J. Lastin

Tr. bei M. Kraus

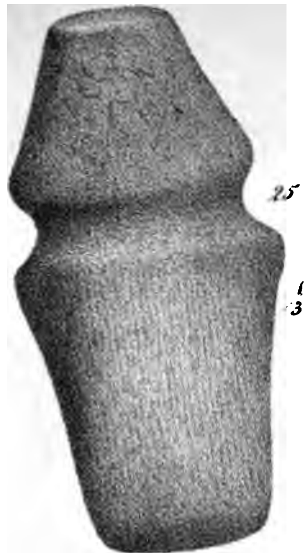

IV
37
36
35
38
40
41
39
42
49
44
43
50
51
45
52
47
46
48
a
b
53

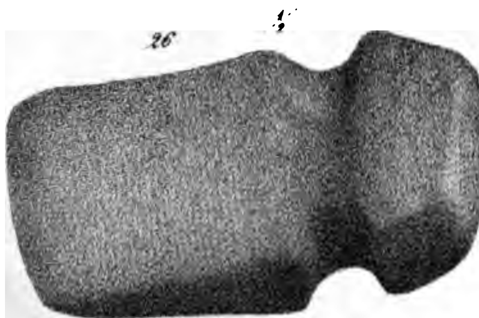

3
1
2
4
6
5
9
7
8
10

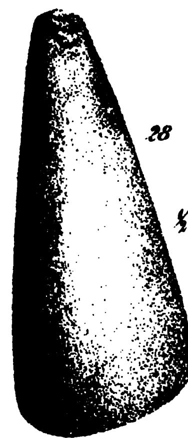

14
13
12
11
15
16
17
18
21
20
19
22
23

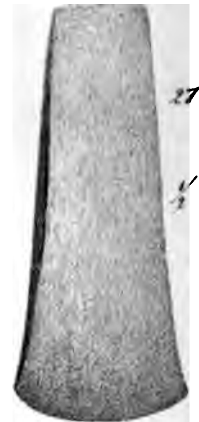

29
1/2

25
1/3

24
1/2

26
1/2

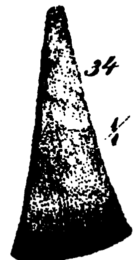

28
1/2

27
1/2

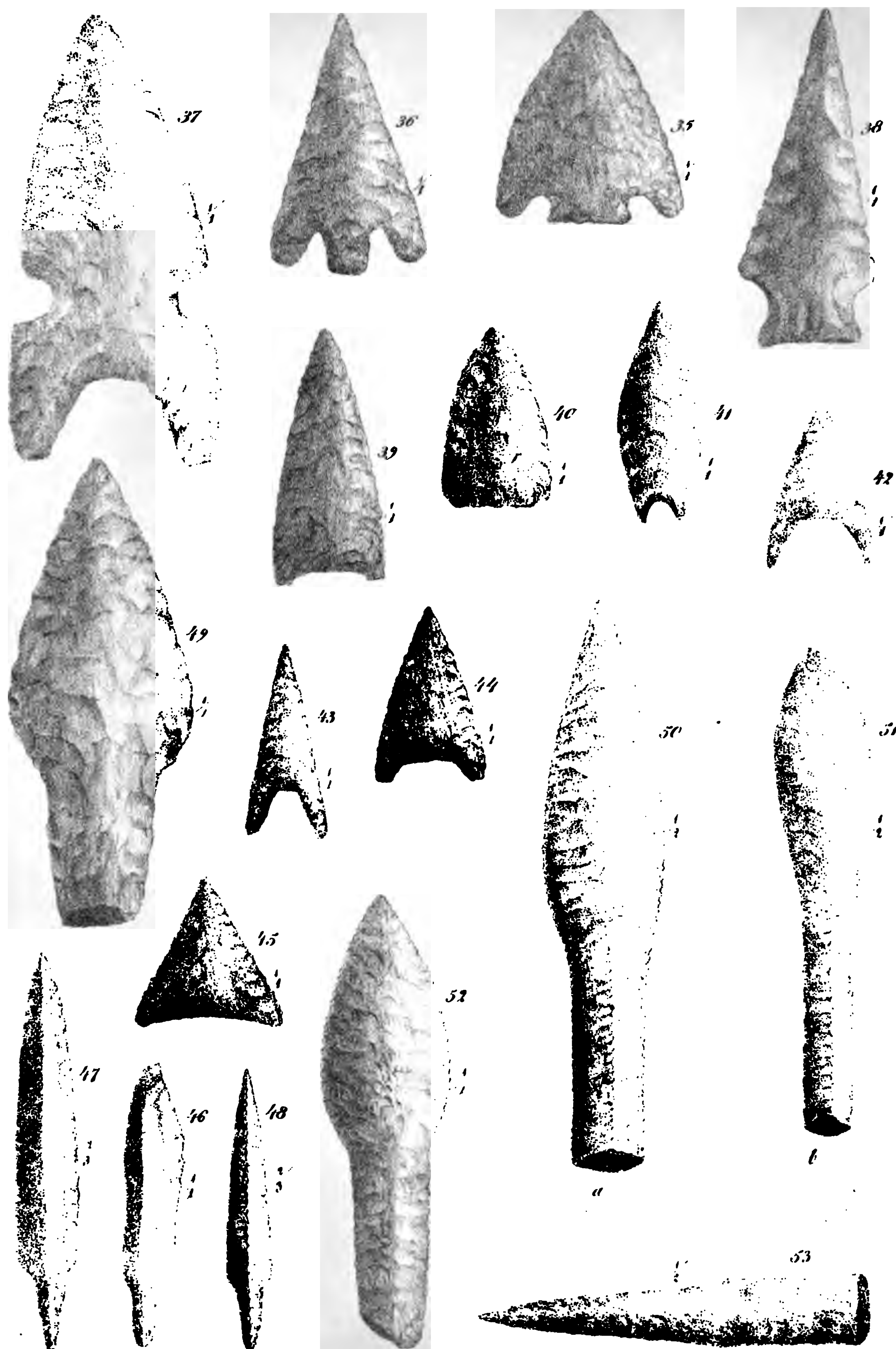

32
1/2

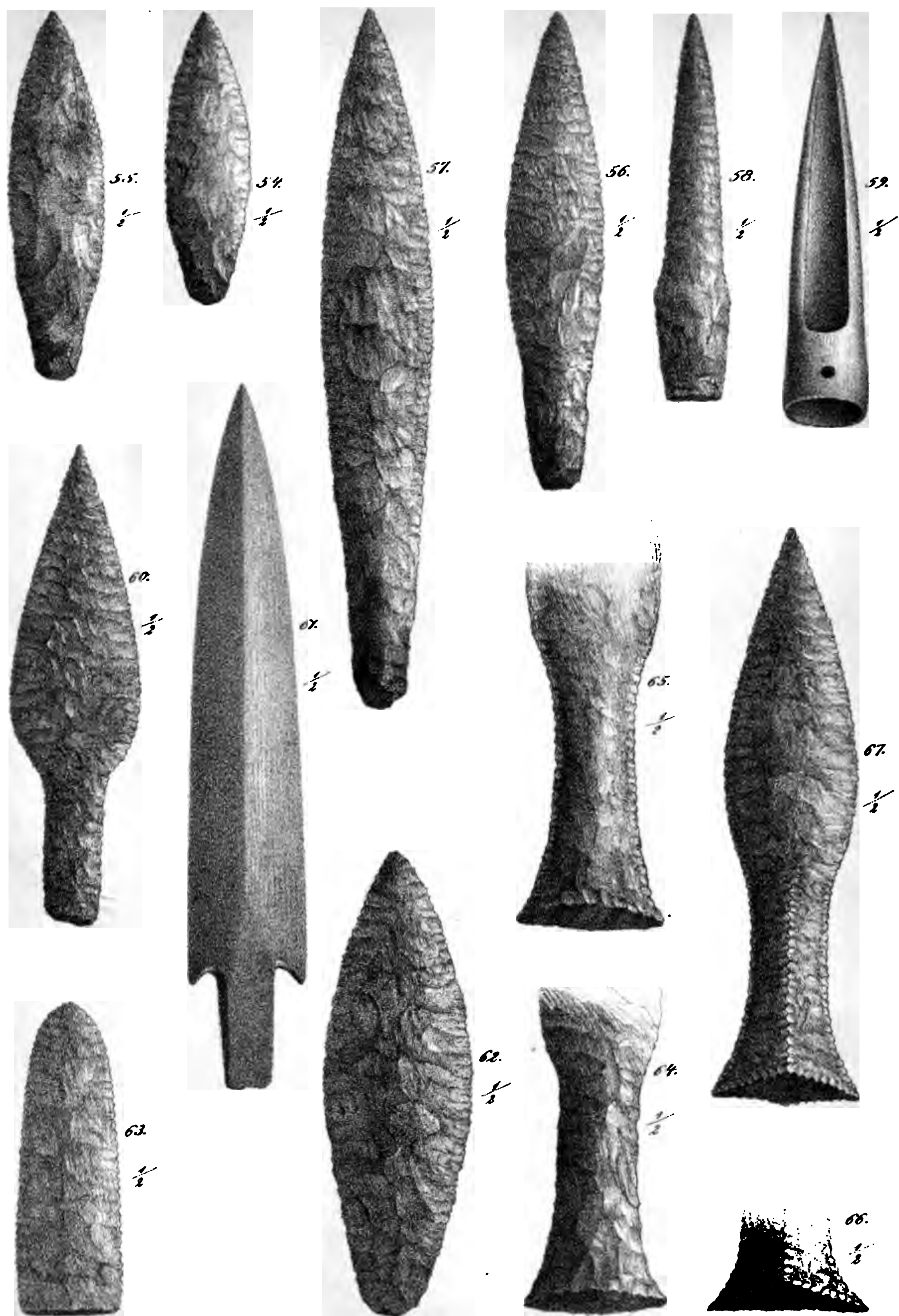

31
1/2

33
1/1

34
1/1

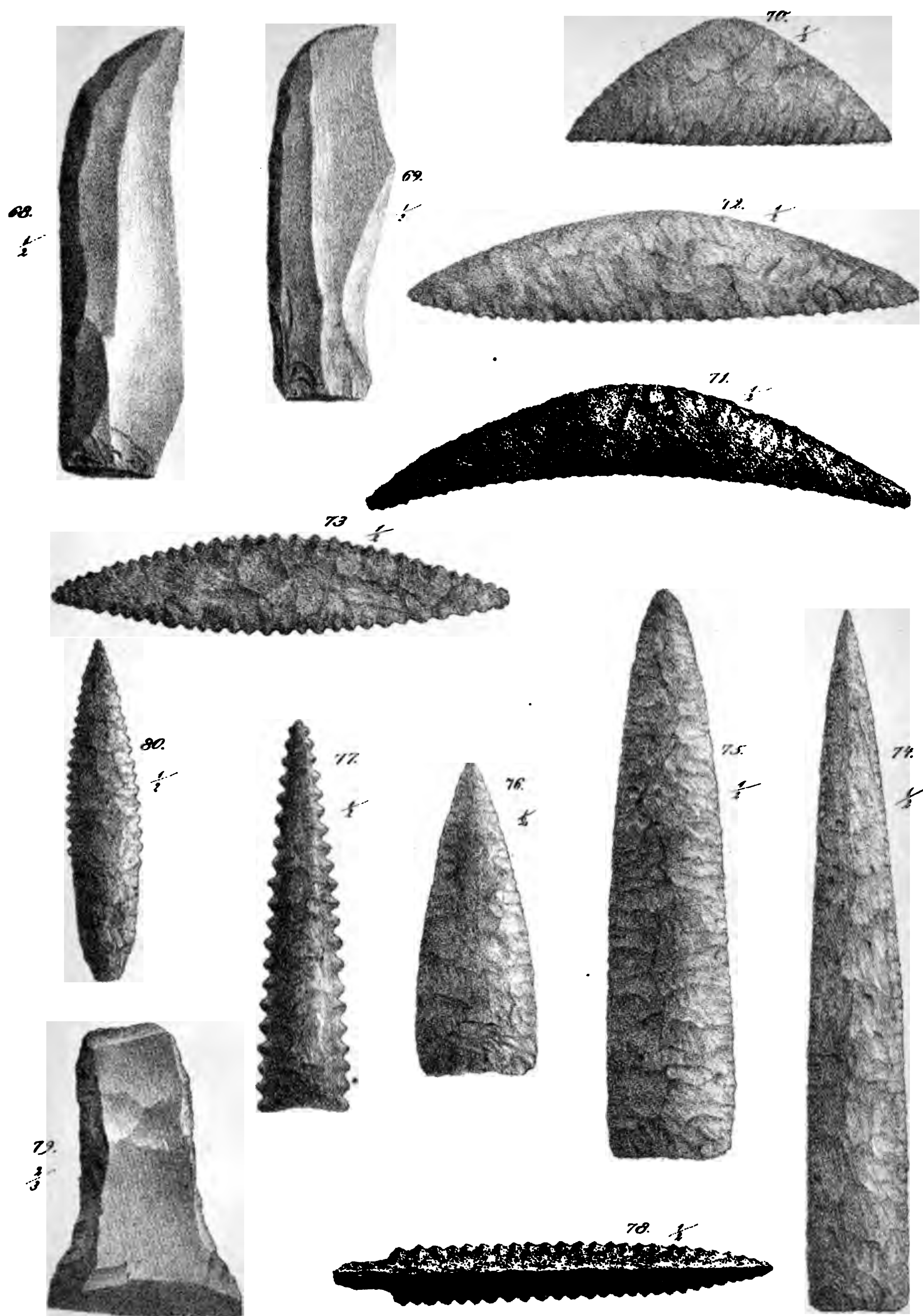

30
1/2

37
36
35
38
39
40
41
42
49
43
44
50
51
45
52
47
46
48
a
b
53

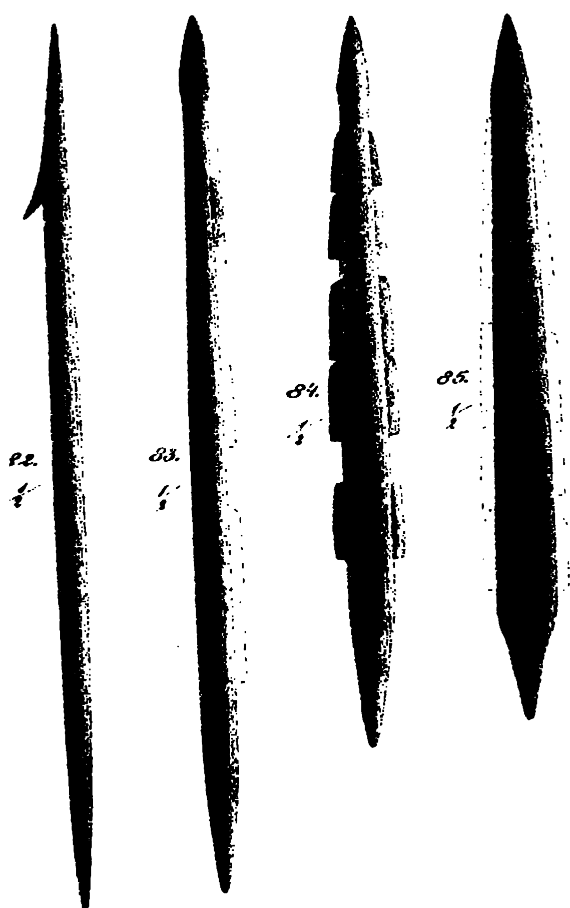

Rit. och Lith. af J. Eckström.

Tr. hos H. Körner.

Rit. och Lith. af J. Boström. Tr. hos A. Körner.

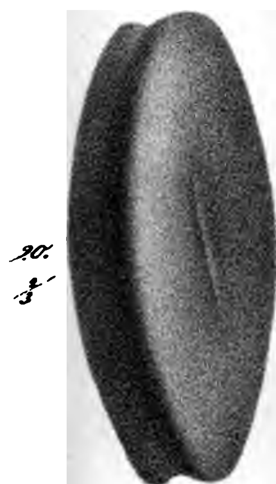

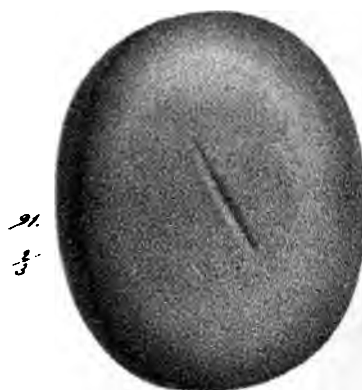

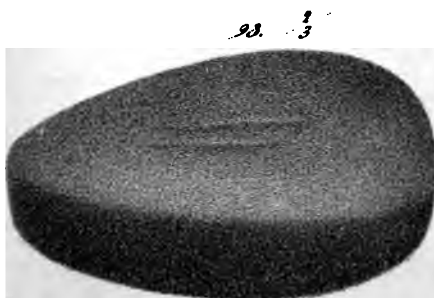

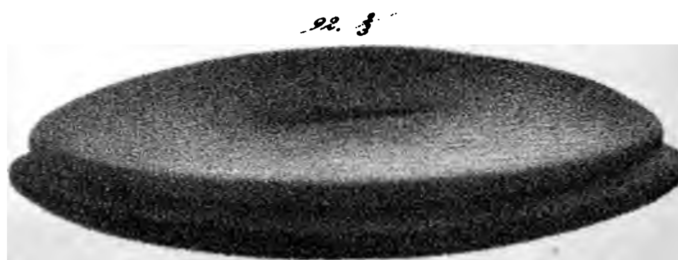

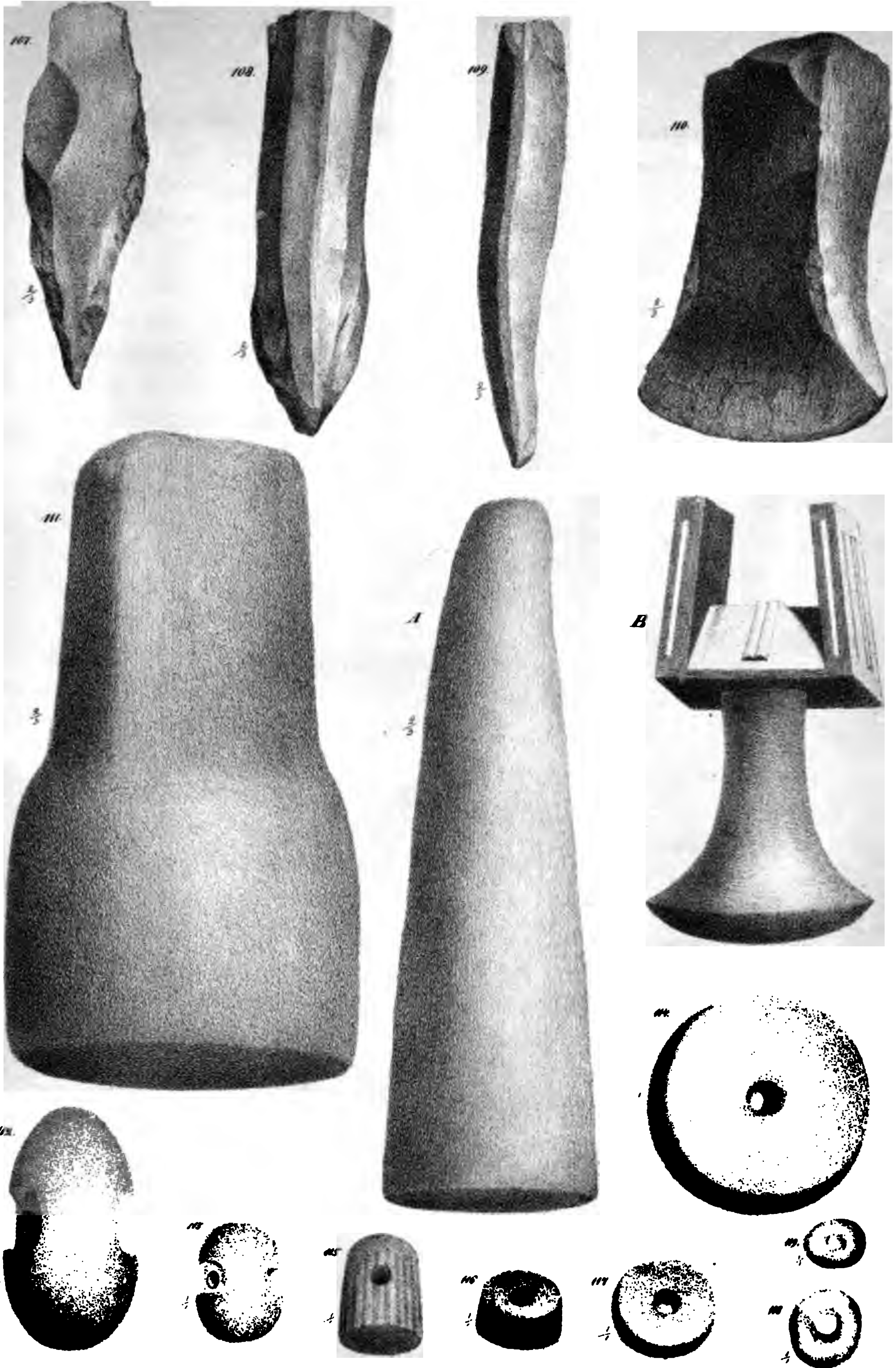

Rit. och Lith. af J. Boström.

Tr. hos M. Körner.

Lith. af J. Boström

Tr. hos M. Körner.

[illegible] Lith. [illegible]

a. 155. b.

156.

a. 157. b.

a. 158. b.

159.

160.

162.

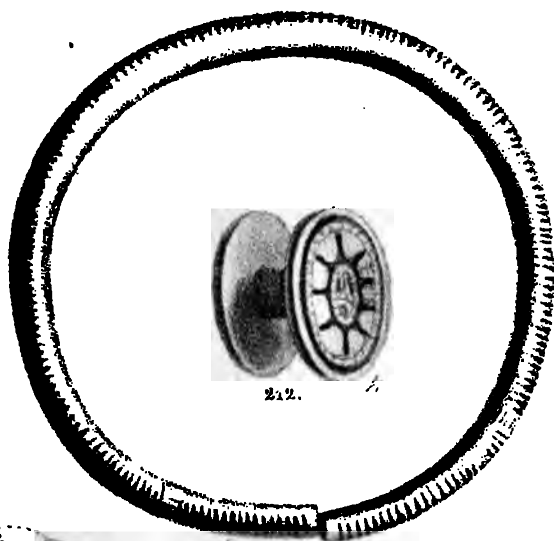
161.

[redacted]

163.
164
167.
168.
172
170.
166.
165.

212. 211.

204.

212.ª

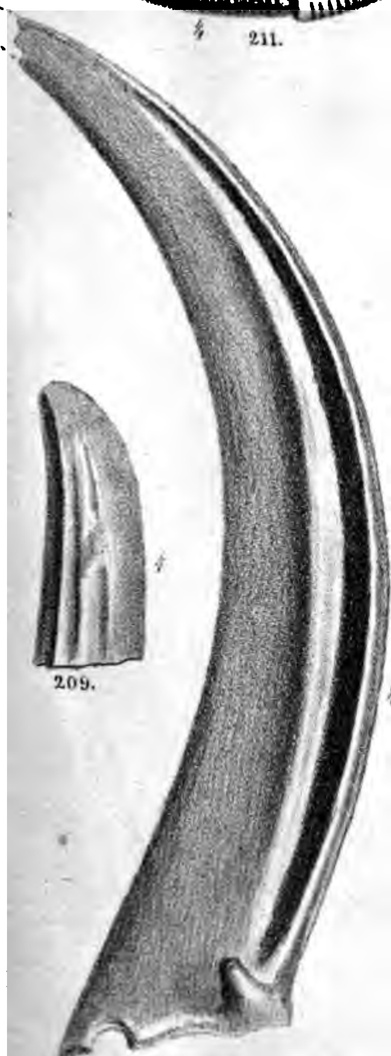
212.ᵇ

210.

209.

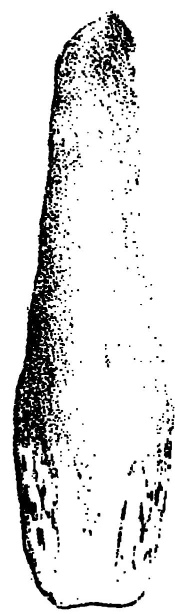
208.

207.

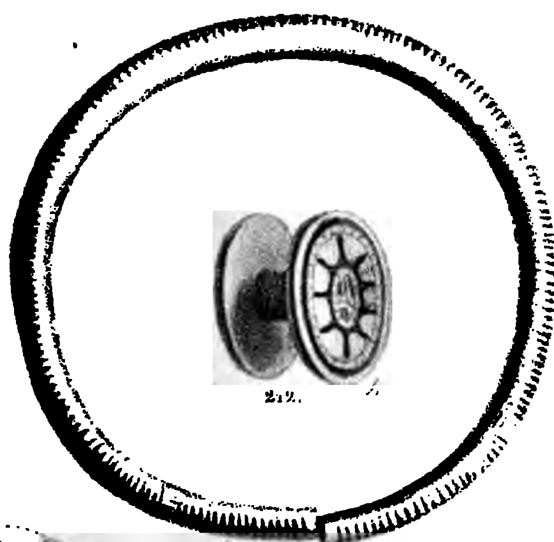

206.

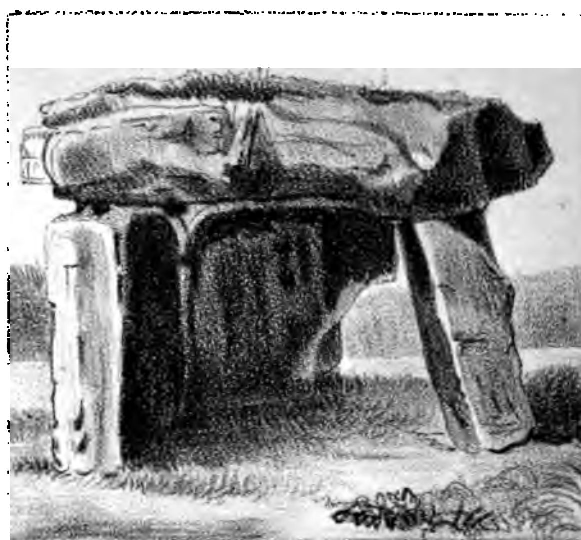
205.

212.

211.

204.

212.

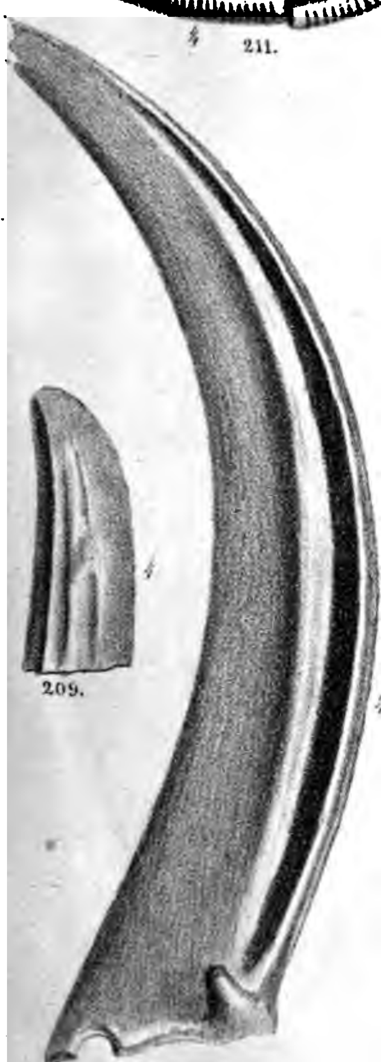
212

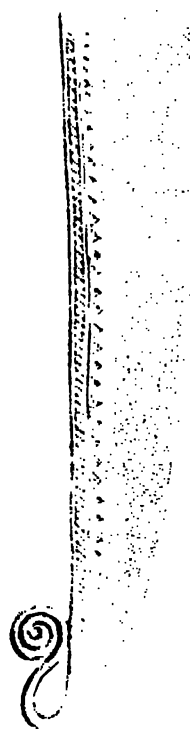
210.

209.

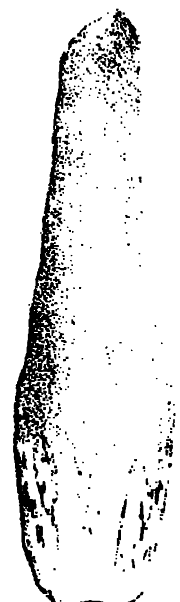
208.

207.

206.

205.

